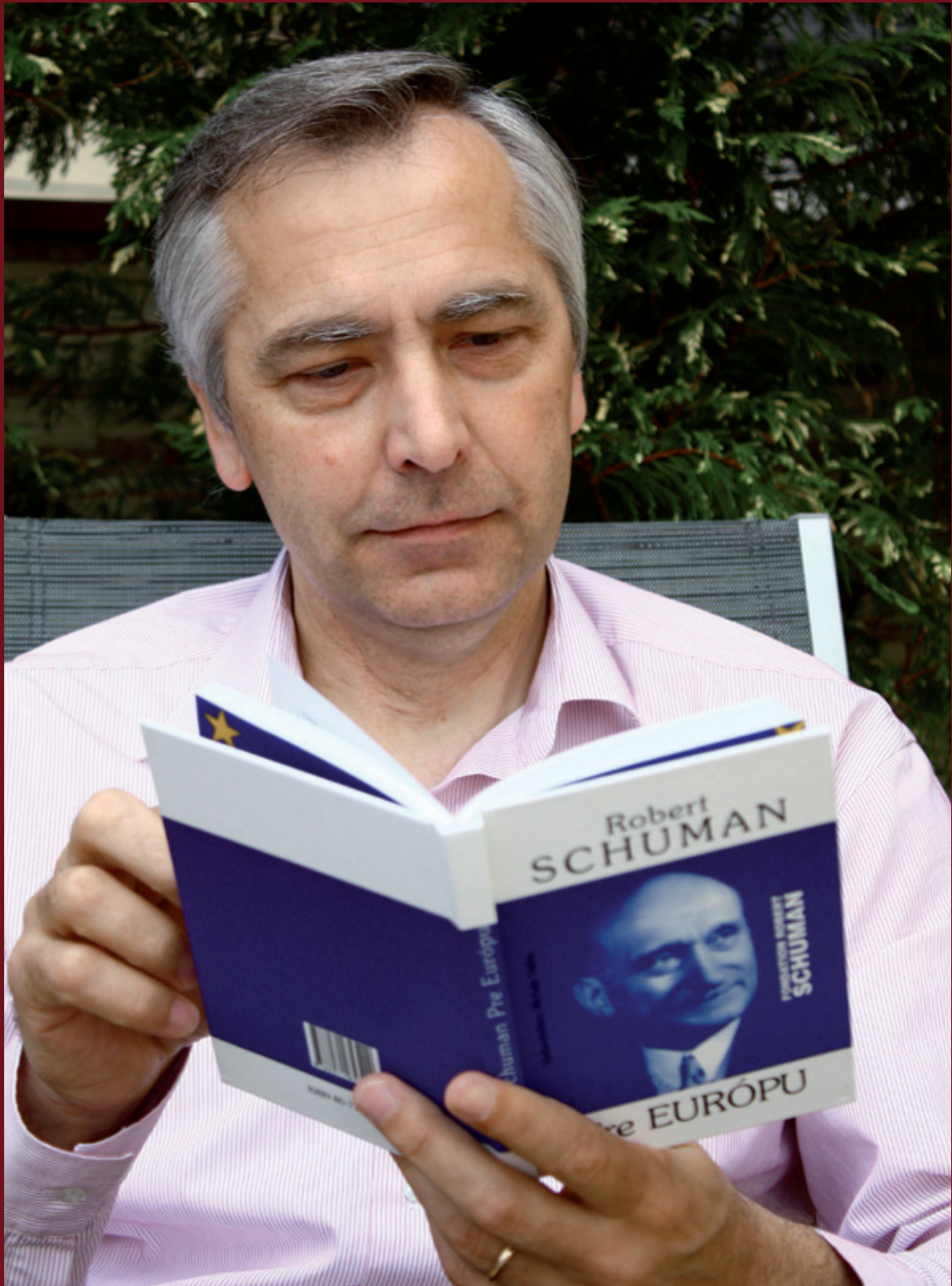

*Za osobitnú úlohu Slovenska
považujem výzvu byť v strede Európy
nielen geograficky, ale hlavne kultúrne
a duchovne, politicky a ekonomicky.
Aby naša domovina bola aj mentálne
svorníkom, nie ostrovom. Aby bola
priestorom ľudskosti a solidarity,
spolupatričnosti a zodpovednosti,
komunikácie a spolupráce.*

JÁN FIGEL

Ján Figel'

Prvým slovenským
eurokomisárom

V centre
spoločnej
Európy

Ján Figel
V CENTRE SPOLOČNEJ EURÓPY
Prvým slovenským eurokomisárom

Manažér vydania: Svetozár Martinický
Zodpovedný redaktor: Peter Cabadaj
Jazyková redakcia: Jana Farkašová
Grafická úprava: Igor Štrbík
Fotografie: súkromný archív autora
Výber fotografií: Adam Ján Figel v spolupráci s autorom
Tlač: Vydavateľstvo Michala Váška v Prešove
Vydala: Agentúra MCP, 2011

ISBN 978-80-970722-0-9

*Túto knihu venujem ako výraz úcty a vďaky
všetkým, ktorí osobne prispeli k európskej ceste
a dozrievaniu Slovenska. A ako dar ju venujem
svojej manželke Márii a rodine, ktorá musela
za uplynulé roky veľa obetovať.*

Táto kniha vznikala nielen mojím úsilím počas rokov pôsobenia v Európskej komisii, ale aj vďaka pomoci kolegov v Kabinete komisára vedeného Miroslavom Adamišom a ďalších spolupracovníkov pri zbieraní podkladov, spomedzi ktorých by som rád spomenul aspoň Annu Garekovú, Branislava Staníčka a Svetozára Martinického. Ďakujem aj svojej rodine za trpezlivosť a podporu pre túto službu dobrej veci – pre uchovanie pamäti pre Slovensko a spoločnú Európu a pre zdieľanie skúseností a odkazov s ďalšími národmi na európskej ceste.

A U T O R

Predslov

Ani chvíľu som neváhal prijať pozvanie Jána Figela napísať predslov pre tieto memoáre. Počas piatich rokov pracoval so mnou ako spoľahlivý a hodnotný člen mojej Komisie. Zanietene a oddane slúžil Európe, ako syn Slovenska však nikdy nezabudol na svoje korene.

Keď začnete čítať reflexie V centre spoločnej Európy, nebudete mať nijaké pochybnosti o hodnotách a presvedčeníach, ktoré poháňajú Jána Figela. V modernom svete, kde politici sú vnímaní z pohľadu reklamných kampaní, Ján vyniká ako presvedčivý politik. Je niekým, kto verí v étos verejnoprávnej služby a od svojich samých začiatkov na politickej scéne sa usiloval uprednostňovať zásadovosť pred osobným prospechom, podstatnosť pred sebaštylizáciou. To sú vlastnosti, ktoré si ľudia želajú od svojich lídrov – a u Jána ich nájdú v hojnosti.

Na jeho rodnom Slovensku ho viacerí ľudia poznajú ako osobnosť, ktorá vždy bola v strede ich verejného života; od jeho zvolenia za poslanca NR SR v roku 1992 do jeho dnešnej pozície predsedu strany a ministra vlády. Samozrejme, že ho poznám najlepšie z päťročného obdobia, ktoré strávil ako komisár v Bruseli. Počas tohto obdobia preukázal nielen pôsobivé politické znalosti v oblastiach spadajúcich pod jeho portfólio, ale inšpiroval aj iných svojou neotrasiteľnou vierou v hodnotu európskej integrácie.

Jeho úspechy pri dosahovaní napredovania hlavných iniciatív ako Európsky inovačný technologický inštitút, inovačné programy na poskytovanie nových poznatkov v globálnom hospodárstve a jeho neúnavná kampaň za celoeurópske normy v oblasti vyššieho vzdelávania – všetko toto a mnohé iné úspechy pomohli sformovať jeho dedičstvo.

Jeho viera v to, čo Európa dokáže dosiahnuť, je očividná, keď hovorí o potrebe Európy zohrávať globálnu úlohu v tomto novom storočí, keď požaduje dialóg medzi kultúrami a náboženstvami a keď zdôrazňuje rozhodujúcu úlohu vzdelávania. Jánova úloha pri plnení európskeho poslania Slovenska sa ako červená niť vinie jeho kariérou; ako hlavný vyjednávač svojej krajiny pre rokovania o vstupe Slovenska do EÚ, ako jeden zo slovenských zástupcov v Európskom konvente, ako pozorovateľ v Európskom parlamente a napokon ako európsky komisár v mojom kolégiu, ako aj v kolégiu môjho predchodcu Romana Prodiho.

Všetkým, ktorí sa chcú inšpirovať presvedčením a hodnotami v našom verejnom živote, odporúčam prečítať si príbeh Jána Figela. Je to príbeh moderného európskeho kresťanského demokrata s nadsťasovými hodnotami a rýdzou víziou o našej spoločnej európskej budúcnosti.

Marec 2011

JOSÉ MANUEL BARROSO
predseda Európskej komisie

Ako sa to začalo a ako to pokračovalo

Všetko sa to začalo jedným telefonátom približne v polovici januára 2004. Zavolať mi v tom čase ešte poslanec Národnej rady SR a predseda Výboru pre Európsku integráciu Ján Figel a ponúkol mi miesto šéfa svojho kabinetu v prípade, ak bude potvrdený vládou za prvého slovenského komisára v Európskej komisii. Táto ponuka ma veľmi prekvapila a, pravdu povediac, som ju nečakal. V tom čase som pracoval ako slovenský veľvyslanec v Stálej misii pri ES v Bruseli. Bol som vo funkcii relatívne krátko, iba niekoľko mesiacov, a pracovne som bol vyťažený prípravami na vstup Slovenska do EÚ. Na druhej strane bola táto jeho ponuka logická, pretože som patrila k jeho najužším spolupracovníkom v období rokov 2000 – 2003, keď bol štátnym tajomníkom na Ministerstve zahraničných vecí SR a hlavným vyjednávačom pre vstup SR do EÚ a ja som v tom čase viedol ako generálny riaditeľ sekciu európskej integrácie na MZV. Moje rozhodovanie o prijatí tejto ponuky nebolo jednoduché...

Príprava na vstup a formovanie novej Európskej komisie

Po ukončení prístupových rokovaní v decembri 2002 v Kodani sa začal proces príprav na vstup do EÚ. Výsledky rokovaní sa pretransformovali do textu Prístupovej zmluvy, ktorá bola podpísaná 16. apríla 2003 v Aténach za účasti našich najvyšších štátnych a vládnych predstaviteľov. V máji 2003 sa uskutočnilo referendum, v ktorom občania Slovenska potvrdili svoje rozhodnutie o vstupe do EÚ. Národná rada SR vyslovila súhlas so Zmluvou o pristúpení 1. júla 2003 a prezident republiky podpísal ratifikačnú listinu k Prístupovej zmluve 26. augusta 2003. Ratifikačné listiny boli odovzdané do depozitu vlády Talianskej republiky v októbri, čím sa celkový ratifikačný proces v podstate ukončil.

V decembri 2003 sa ukončil ratifikačný proces aj v ostatných krajinách, takže Európa bola pripravená na historické rozšírenie od 1. mája 2004 a mohlo sa pristúpiť k formovaniu európskych inštitúcií: Európskej komisie, Európskeho parlamentu, ako i Výboru regiónov a Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru. Nominácie na svojich zástupcov predložili noví členovia aj do Súdneho dvora a Dvora audítorov.

Komisári z nových členských krajín

Vytvorenie novej Európskej komisie pozostáva z niekoľkých fáz. Predseda EK Romano Prodi ešte koncom roka 2003 vyzval premiérov prístupujúcich krajín, aby nominovali kandidátov na posty komisárov. Konzultácie prebiehali dôverne medzi ním a príslušnými premiérmi, ktorí svojho kandidáta priamo s ním konzultovali. Koncom januára 2004 vláda schválila nomináciu Jána Figela na post prvého slovenského komisára. Brusel nomináciu uvítal. Figela poznali ako dôveryhodného

politika, ktorý sa výrazným spôsobom podpísal pod vstup Slovenska do EÚ a s jeho nomináciou vyslovili spokojnosť aj najvýznamnejšie politické frakcie v Európskom parlamente. Slovenského eurokomisára prišiel do Európskeho parlamentu predstaviť aj vtedajší predseda slovenského parlamentu Pavol Hrušovský. Mal som možnosť zúčastniť sa na stretnutí s predsedom EP Patom Coxom a so šéfom najsilnejšej frakcie v Európskom parlamente Hansom-Gertom Pötteringom. Obidvaja sa o nominácii vyslovili veľmi pozitívne a ocenili Figela ako znalca európskej problematiky.

Postupne do konca januára 2004 po konzultáciách s predsedom Európskej komisie menovali aj ostatné nové členské krajiny svojich kandidátov na komisárov, ktorí mali nastúpiť do svojich funkcií od 1. mája. Nomináciu 10 nových komisárov odsúhlasil vo februári aj predseda EK Romano Prodi. Niektoré krajiny nových komisárov menovali len na prechodné obdobie do konca októbra 2004 a niektoré aj na ďalšie funkčné obdobie až do roku 2009. Stalo sa už zaužívanou praxou, že za komisárov menujú členské krajiny ľudí z vrcholnej politiky. Bolo to aj v tomto prípade, spomedzi 10 nových kandidátov bol jeden bývalý premiér (Estónsko), 8 bývalých ministrov, resp. štátnych tajomníkov a 1 diplomat (Maďarsko). Z pôvodných desiatich nominovaných komisárov zostali do ďalšej Komisie od novembra 2004 iba siedmi.

Predseda EK Romano Prodi približne v polovici februára 2004 rozhodol, že počas 6-mesačného obdobia, t. j. do nástupu novej EK v novembri 2004 budú komisári z nových členských krajín pridelení k existujúcim komisárom, čo v praxi znamenalo, že sa nebudú vytvárať na takéto krátke obdobie nové rezorty. Z existujúcich 20 komisárov predseda Komisie vytypoval desiatich, ku ktorým boli pridelení. Slovenský komisár Ján Figel bol pridelený fínskemu komisárovi Erkkimu Liikanenovi zodpovednému za podnikanie a informačnú spoločnosť. Výrazné prekvapenia v rozdelení týchto rezortov sa nekonali, za zmienku snáď stojí priradenie Dálie Grybauskaitė (bývalá ministerka financií) ku komisárke zodpovednej za vzdelávanie a kultúru a Sandry Kalnietė (bývalá ministerka zahraničných vecí) komisárovi pre poľnohospodárstvo. No keďže noví komisári neboli politicky v plnom rozsahu zodpovední za dané rezorty, toto šesťmesačné obdobie malo slúžiť najmä na oboznámenie sa s činnosťou EK a s prácou jednotlivých generálnych riaditeľstiev. Romano Prodi taktiež potvrdil, že rozdelenie rezortov na toto prechodné obdobie v žiadnom prípade neindikuje, aký rezort získajú po novembri, keďže o rozdelení rezortov v novej EK bude rozhodovať už nový dezignovaný predseda EK a ten bude musieť tiež zohľadniť nominácie z ostatných členských krajín. Vývoj potvrdil, že každý jeden zo siedmich komisárov, ktorí zostali po novembri 2004 v EK, dostal iný rezort.

Iba tri týždne po svojej nominácii a asi týždeň po pridelení dočasného portfólia sa postu európskeho komisára vzdal český kandidát Miloš Kužvart, čo bolo určitým prekvapením. Zahraničná tlač, ako aj bruselskí analytici ho označovali za najmenej známeho kandidáta, hoci prišiel z postu ministra životného prostredia. V histórii sa ešte nestalo, aby sám kandidát na komisára po svojom menovaní vládou z toho postu odstúpil ešte pred tým, ako sa ujme svojej funkcie. Nech už boli dôvody rezignácie Kužvarta akékoľvek, nebol to postup európsky a už v tom čase naznačil, že Česká republika prinesie ešte viacero ďalších prekvapení. Česká vláda reagovala rýchlo a v priebehu dvoch dní nominovala skúseného diplomata Pavla Teličku. Nominácia Teličku sa v podstate očakávala. V tom čase pôsobil ako veľvyslanec v Bruseli a bol hlavným vyjednávačom za Českú republiku, takže v európskej problematike sa vyznal a predseda EK chcel mať vo svojom tíme človeka, ktorý je uznávaný a zvládne túto náročnú funkciu. Dodatočnou nomináciou českého komisára sa v podstate zavŕšila prvá etapa formovania Európskej komisie a dezignovaní komisári sa mohli začať pripravovať na skúšku ohňom v Európskom parlamente.

Vypočúvanie v Európskom parlamente

Po rozdelení jednotlivých rezortov pre nových komisárov sa začala ďalšia etapa ich uvedenia do funkcií spočívajúca na príprave ich vypočutia v Európskom parlamente. Začiatkom marca 2004 dostali dezignovaní komisári z Európskeho parlamentu dotazník, ktorý obsahoval všeobecnú časť a špecifickú časť týkajúcu sa ich rezortu. V rámci všeobecnej časti sa otázky týkali ich osobných a profesionálnych skúseností, ako si predstavujú v praxi uplatňovanie princípov ich nezávislosti, ich názorov na budúcnosť Európskej únie, vzťahmi medzi EK a Európskym parlamentom a priorit, ktoré si komisári vytýčili na nasledujúce 6-mesačné obdobie. V rámci špecifických otázok dostal Ján Figel otázky týkajúce sa lisabonskej stratégie, telekomunikácií a informačnej spoločnosti.

Samotné vypočúvania nových komisárov v jednotlivých výboroch sa uskutočnili v polovici apríla 2004. Nešlo o klasické vypočúvanie, ktoré predchádza nomináciou komisárov zodpovedných za pridelený rezort v plnom rozsahu, ale o skrátené vypočutie v trvaní asi 80 – 90 minút. Slovenský komisár predstúpil pred dva gesčné výbory 14. apríla. Po úvodnom 10-minútovom vystúpení komisára poslanci parlamentných výborov kladli otázky z rôznych oblastí, nielen z tej, ktorú mal komisár zastrešovať. Figel po vystúpení zanechal dobrý dojem, no na niektoré špecifické otázky odpovedal pomerne všeobecne, stručne a nešiel do hĺbky, čo sa prejavilo aj v jeho záverečnom hodnotení, ktoré spracoval predseda Výboru pre priemysel, vonkajší obchod, výskum a energetiku. Viacerí pozorovatelia však skonštatovali, že išlo o veľmi špecifické otázky, ktoré boli predmetom dlhých diskusií v parlamente a zhodli sa na tom, že sa mu malo poskytnúť viac času, aby sa mal možnosť s problematikou podrobnejšie oboznámiť.

Podľa Prístupovej zmluvy na toto 6-mesačné obdobie boli členovia EK menovaní Radou po vzájomnej dohode s predsedom EK. Schválenie Európskym parlamentom v tomto špecifickom prípade sa nevyžadovalo. Na politickej úrovni sa však dohodlo, že Európsky parlament formálne (i keď to zmluvy nepredpokladajú) potvrdí nových komisárov začiatkom mája. Rada preto súhlasila, že k oficiálnemu menovaniu nových komisárov pristúpi až po ich odhlasovaní v Európskom parlamente. Európsky parlament oficiálne potvrdil novú EK v zložení 30 členov 5. mája 2004.

Formovanie kabinetov komisárov

Keďže komisári z nových členských krajín boli pridelení k existujúcim portfóliám a nepredpokladalo sa, že by v plnom rozsahu svojich aktivít pokrývali celú problematiku, stanovili sa aj špecifické pravidlá na zostavenie kabinetov komisárov. Noví komisári mali nárok počas tohto prechodného obdobia na troch členov kabinetu a troch asistentov. Na zostavenie kabinetov platia všeobecné pravidlá, ktoré sa spravidla upravujú pred nástupom novej EK. Do tohto dočasného kabinetu si za členov Figel vybral Petra Javorčíka, Evu Wenigovú, ktorí boli taktiež v tom čase v Bruseli v Stálej misii pri EÚ a boli komisárovi dlhoroční spolupracovníci počas jeho pôsobenia na MZV, a Nemca Bernda Bierverta, ktorý pracoval už v EK na generálnom riaditeľstve pre rozširovanie. Peter Javorčík bol poverený vedením kabinetu do nástupu novej komisie. Vzhľadom na záväzky vyplývajúce z mojej vtedajšej funkcie, po dohode s ministrom zahraničných vecí Eduardom Kukanom a komisárom, som nastúpil do Európskej komisie až v novembri.

Historické rozšírenie

Takmer po 15 rokoch od pádu železnej opony sa krajiny bývalého komunistického bloku dožili vytúženého rozšírenia. Slovenská cesta k rozšíreniu nebola jednoduchá, bola spojená s rozdelením Československa, odsunutím do druhej „ligy“ z dôvodu vládnutia v rokoch 1994 – 1998 a s úsilím vlád Mikuláša Dzurindu o dobehnutie zameškaného. Rozšírenie bolo taktiež spájané s rôznymi mýtami: na strane nových členských krajín s hrozbou zvyšovania cien a na strane starých členov s hrozbou prílevu lacnej pracovnej sily. Žiadne z týchto obáv sa však nepotvrdili a nové členské krajiny dokázali, že na vstup boli dobre pripravené.

Oslavy vstupu a historického rozšírenia sa uskutočnili po celej Európe. V Bruseli na hlavnom námestí Grand Place vystúpili počas víkendu 1. a 2. mája 2004 umelci zo všetkých nových krajín. Za Slovensko vystúpila talentovaná slovenská šansonierka Andrea Zimányová so skupinou Margot. Svojím zamatovým hlasom à la Edith Piaf a perfektnou francúzštinou okúzliť Brusel. Oslavy sme zorganizovali aj pre Slovákov, žijúcich v Bruseli na mojej rezidencii, kde sa zúčastnilo okolo 400 pozvaných hostí, prevažne Slovákov, ale aj kolegov veľvyslancov, ktorí sa prišli s nami podeliť o tieto vzácne a historické chvíle.

Oficiálne oslavy sa uskutočnili 1. mája 2004 v Dubline, kde sa po prvýkrát oficiálne stretli premiéri 25 krajín Únie. V rámci iniciatívy Day of Welcomes sme sa cestou do Dublinu zastavili v Corku, v malom mestečku na juhu Írska, ktoré bolo priradené Slovensku. Každá nová krajina mala svoju „dvojčku“ v jednom írskom meste. Prečo sme my mali priradený Cork, druhé najväčšie mesto v Írsku, sme sa však nedozvedeli. V Corku bola vynikajúca atmosféra všade nás úprimne vítali, na námestí si zaspievala aj slovenská speváčka Misha a zatancoval košícky detský folklórny súbor Železiarik.

Volby do Európskeho parlamentu 2004

Po potvrdení EK Európskym parlamentom začiatkom mája sa začali prípravy na prvé volby do Európskeho parlamentu, ktoré boli naplánované na nedeľu 13. júna. Zároveň sa začali objavovať aj špekulácie o novom predsedovi EK, ktorý by mal od novembra nahradiť Romana Prodiho. Spomínalo sa niekoľko mien, ako napr. bývalý predseda Európskeho parlamentu Pat Cox, belgický premiér Guy Verhofstadt, dánsky premiér Fogh Rasmussen, portugalský komisár António Vitorino či britský komisár Chris Patten. Jedno však bolo jasné, že predseda Európskej komisie bude menovaný z tej politickej skupiny, ktorá bude najsilnejšia po voľbách do Európskeho parlamentu.

Volby do Európskeho parlamentu z hľadiska účasti dopadli na Slovensku neslávne. Iba necelých 17 % voličov sa zúčastnilo na voľbách, a tak sa Slovensko prepadlo na poslednú priečku z hľadiska účasti v Únii. Ťažko špekulovať nad dôvodmi nízkej účasti, tých mohlo byť niekoľko: nezábavná kampaň (počas volebnej kampane nerezonovala žiadna obsahová európska téma), únava voličov z volieb (v priebehu niekoľkých mesiacov to boli v poradí už štvrté volby) a pre voličov neznáma problematika európskej politiky, pre väčšinu veľmi vzdialená v Bruseli a Štrasburgu. Ďalšími dôvodmi mohli byť aj apatia a nezáujem voličov o európske záležitosti. Priemerná účasť v krajinách dvadsaťpäťky dosiahla 45,5 % a od posledných volieb v r. 1999 mala klesajúcu tendenciu o takmer 4 percentuálne body.

Hneď po týchto voľbách som bol presvedčený, že by bolo vhodné upraviť, resp. prispôbiť termín druhého kola prezidentských volieb termínu európskych volieb, čím by sa zvýšila účasť, pretože na voľbách prezidenta sa spravidla zúčastňuje viac voličov. Európske a prezidentské volby sa

budú opakovať v päťročnom cykle vždy v tom istom roku a ak sa tieto dva termíny nezjednotia, môžeme opätovne skončiť na chvoste, čo sa týka účasti. Žiaľ, moje obavy sa potvrdili aj v európskych voľbách v roku 2009 a hoci sa účasť zvýšila, stále zostala pod úrovňou 20 %, a tak sme v porovnaní s ostatnými krajinami Únie opätovne zostali na poslednom mieste.

Po voľbách do Európskeho parlamentu v roku 2009 sa otvorila diskusia o posunutí európskych volieb na skorší, májový termín, aby sa vytvoril väčší priestor pre nomináciu predsedu EK a jeho odsúhlasenie v Európskom parlamente. Medzi európskymi voľbami a zasadnutím Európskej rady, ktorá býva spravidla v druhej polovici júna a má menovať dezignovaného predsedu EK, totiž zostáva iba niekoľko dní. Ak by sa európske voľby v roku 2014 posunuli na mesiac máj (určité návrhy spomínali uskutočniť voľby na Deň Európy, resp. okolo toho dňa, t. j. okolo 9. mája), tak by spojenie druhého kola prezidentských volieb a európskych volieb nemal byť veľký problém, ak sa, samozrejme, nájde politická vôľa tieto dve voľby spojiť. Druhé kolo prezidentských volieb sa v roku 2004 uskutočnilo 17. apríla a v roku 2009 4. apríla, čiže by išlo o zhruba jednomesačný posun.

Najsilnejšou politickou frakciou v Európskom parlamente sa vo voľbách v roku 2004 stala frakcia Európskej ľudovej strany (kresťanských demokratov) a Európskych demokratov s 268 poslancami, druhou najsilnejšou bola skupina európskych socialistov s 200 kreslami a tretou najsilnejšou skupinou sa stala Aliancia liberálov a demokratov za Európu s 88 poslancami.

Menovanie predsedu Európskej komisie

Po ustanovení Európskeho parlamentu čakali na Úniu v júni ešte dve dôležité rozhodnutia: ukončiť rokovania o Európskej ústave a schváliť dezignovaného predsedu EK. Z výsledkov volieb do Európskeho parlamentu bolo jasné, že záujem o obsadenie tohto dôležitého postu budú mať ľudovci ako najsilnejšia frakcia v EP. Po jednoznačnom odmietnutí tejto pozície luxemburským premiérom Jean-Claude Junckerom, ktorý sa chcel naďalej venovať domácej politike, európski ľudovci navrhli Chrisa Pattena. Francúzsko a Nemecko podporovali belgického premiéra Guy Verhofstadta, ktorý však bol pre viacerých lídrov neprijateľný najmä pre jeho federalistické názory a odmietavé stanovisko k vojne v Iraku. Poliaci a Taliani ho navyše odmietli podporiť aj kvôli jeho negatívne-
mu postoju k zmienke o Bohu v preambule Ústavy.

Rozhodnutie o novom dezignovanom predsedovi EK malo padnúť na summite v júni 2004. Rokovania sa pretiahli do neskorých večerných hodín, ale ani tak sa nepodarilo nájsť kompromis a požadovanú kvalifikovanú väčšinu. Írsky premiér v sobotu nad ránom musel skonštatovať, že sa mu nepodarilo nájsť vhodného kandidáta a summit ukončil. Prisľúbil však, že ešte do konca júna zvolá mimoriadny summit, na ktorom by sa malo dospieť k dohode. Už počas summitu, keď bolo jasné, že sa dohoda pravdepodobne nedosiahne, začali sa v kuloároch objavovať informácie o možnom kandidátovi z rodiny ľudovcov: bol ním portugalský premiér José Manuel Barroso. Ešte počas samotného summitu sa uskutočnili dôverné rokovania a bolo veľmi pravdepodobné, že na nasledujúcom summite bude práve on jedným z horúcich favoritov.

Tak ako írske predsedníctvo sľúbilo, zvolalo ešte pred koncom ich predsedníctva na 29. júna mimoriadny summit, na ktorom sa mal nájsť kompromis a dohoda o novom predsedovi EK. Už pred samotným summitom sa začala črtáť možná dohoda na portugalskom premiérovi José Manuelovi Barrosovi. Ten bol aj veľmi rýchlo na začiatku zasadnutia Európskej rady jednomyselne potvrdený a mohla sa začať ďalšia fáza pri formovaní novej EK, teraz už tej, ktorá mala nastúpiť od 1. novembra 2004.

Okolo zloženia novej EK sa začali šíriť špekulácie, vychádzajúce najmä z toho, že pre jej 25 členov EK bude ťažké nájsť a zadefinovať jednotlivé konkrétne portfóliá. Podľa vzoru vtedajšej 30-člennej Európskej komisie, keď boli „noví“ komisári priradení k existujúcim, sa začali ozývať hlasy, že sa vytvoria dva typy komisárov, tzv. „senior“ a „junior“ komisári. Za touto myšlienkou stálo predovšetkým Nemecko a Francúzsko. V EK však táto myšlienka nenachádzala podporu, najmä v kruhu komisárov z nových členských krajín, ktorí sa oprávnene obávali, že by to boli oni, ktorí by sa stali „junior“ komisármi.

Dezignovaného predsedu Európskej komisie musel ešte potvrdiť aj Európsky parlament. Ešte predtým si však europoslanci 20. júla 2004 v tajnom hlasovaní po dohode dvoch najsilnejších politických frakcií zvolili nového predsedu parlamentu, ktorým sa stal na polovicu funkčného obdobia socialista Španiel Josep Borrell. V polovici mandátu by ho mal vystriedať dlhoročný člen Európskeho parlamentu a šéf frakcie ľudovcov Nemec Hans-Gert Pötering.

Formovanie Barrosovej komisie

Barroso predstúpil pred Európsky parlament veľmi suverénnym spôsobom. Vo svojom úvodnom prejave dal hneď najavo, že chce byť silným predsedom. Jednoznačne odmietol delenie komisárov na dve skupiny, teda na „prvotriednych“ a „druhotriednych“. Tým sa jasne postavil proti snahám dvoch najväčších krajín Nemecka a Francúzska, ktoré týchto superkomisárov presadzovali. Predstavil svoje priority na nasledujúce 5-ročné obdobie, medzi ktoré zahrnul ekonomický rast a vytváranie nových pracovných miest (táto jeho priorita sa neskôr pretransformovala do novej stratégie rastu a zamestnanosti), pokračovanie ekonomických reforiem, zlepšovanie podnikateľského prostredia a boj proti terorizmu. Prisľúbil, že posledný augustový týždeň predstaví zloženie novej komisie vrátane rozdelenia jednotlivých rezortov pre nových komisárov.

Po jeho vystúpení sa rozprúdila búrlivá diskusia; zelení a liberáli ho napadli za niektoré jeho výroky z minulosti a kritizovali taktiež spôsob, akým bol do tejto významnej funkcie menovaný. Nespokojnosť s jeho nomináciou vyjadrovali aj socialisti, no nakoniec v hlasovaní získal 413 hlasov, čo mu na jednej strane zabezpečilo pohodlnú nadpolovičnú väčšinu, no na druhej strane mu nie všetci socialisti dali svoj hlas.

Na voľbe dvoch najvyšších európskych lídrov (predsedu EP a predsedu EK) bola zaujímavá a povšimnutiahodná ešte jedna súvislosť. Obidvaja pochádzali z krajín, ktoré vstúpili do Únie pred 20 rokmi (Španielska a Portugalska), a tak po prvýkrát od vzniku EÚ nestáli na týchto najvyšších postoch predstavitelia zakladajúcich krajín. Vtedy som si položil otázku: Koľko budú musieť čakať nové krajiny na obsadenie týchto pozícií? Dúfal som, že to nebude trvať tak dlho. A naozaj. Po piatich rokoch bol za predsedu Európskeho parlamentu v roku 2009 zvolený bývalý poľský premiér Jerzy Buzek.

Portfólio pre Figela

Po svojom schválení požiadal Barroso premiérov o nominácie komisárov do svojej novej EK, ktorú v plnom zložení predstavil už začiatkom augusta 2004. Podarilo sa mu naplniť svoj cieľ, ktorý prezentoval pri svojej úvodnej reči v Európskom parlamente, t. j. že chce, aby tretinu postov obsadili ženy. V nomináciách jednotlivých krajín sa neobjavili výraznejšie prekvapenia. Za zmienku možno však stojí menovanie Vladimíra Špidlu, bývalého českého premiéra, ktorý na prelome júna

a júla po prehratých európskych voľbách podal demisiu a odstúpil z čela sociálnych demokratov. Pôvodne sa totiž v Bruseli počítalo s Pavlom Teličkom.

Hneď po oznámení mien nových komisárov sa v Bruseli začali opätovne šíriť „zaručené“ informácie, aký rezort bude komu pridelený. Barroso však nepriamo potvrdil to, čo už avizoval v marci Romano Prodi, že priradenie nových komisárov k existujúcim portfóliám neznamená ich automatické prebratie aj po novembri. Takže celý náš tím okolo Figela bol v napätí, aké portfólio mu Barroso prideli. Navyše nový predseda EK musel zvýšiť počet portfólií o 5 z pôvodných 19 na 24, takže bolo jasné, že existujúce portfóliá sa podstatným spôsobom zmenia.

August som trávil na Slovensku. Zostávalo mi ešte niekoľko dní dovolenky predtým, ako som mal nastúpiť do EK. Podarilo sa mi taktiež nájsť v Bruseli prijateľné ubytovanie, hlavne vďaka mojej manželke, ktorá sa výberu venovala niekoľko týždňov, potom, čo som dostal ponuku od Figela. Dom sme si prenajali už od septembra, aby sme mali čas ho zariadiť a presťahovať sa z rezidencie do nášho nového domova. Starší syn Vlado začal študovať už pred rokom na univerzite v Bruseli a mladší syn Tomáš v septembri nastupoval do maturitného ročníka, takže náš presun musel byť plynulý nielen z pohľadu rodiny, ale aj z pohľadu zabezpečenia mojich povinností, ktoré ma čakali na novom poste v EK. S ministrom Kukanom som sa férovo dohodol na ukončení môjho pôsobenia na Stálom zastúpení ku koncu septembra, za čo som mu bol veľmi vďačný.

Bolo to v utorok 10. augusta 2004, keď mi zavolať Figel a oznámil mi, že mu Barroso ponúkol na výber dve portfóliá: vzdelávanie a kultúru, alebo ochranu spotrebiteľa a zdravia. Chcel sa so mnou poradiť a chcel vedieť môj názor. Nemal som dojem, že by bol z ponuky sklamaný, koniec-koncov pri formovaní druhej Dzurindovej vlády sa objavili úvahy, že by mohol nastúpiť aj ako minister školstva. Po dlhšom rozhovore a po zvážení týchto dvoch ponúk sme sa zhodli v tom, že pre neho bude zaujímavejšie portfólio vzdelávania a kultúry. K tomu sa ešte priradila aj nová politika viacjazyčnosti, čo bola, samozrejme, výzva, ktorú si nechcel nechať ujsť. Po tomto telefonáte som si uvedomil, ako vlastne predurčil náš vzťah na ďalšie obdobie a ako veľmi ho aj charakterizoval. Dalo by sa to vyjadriť tromi slovami: dôvera, úprimnosť a otvorenosť. A tieto tri základné atribúty nás spájali a sprevádzali počas ďalších 5 rokov. Na týchto troch princípoch sme v podstate postavili našu spoluprácu a koexistenciu. On vedel, že mi môže dôverovať, a ja som vedel, že môžem byť k nemu otvorený. Možno sa to zdá byť na prvý pohľad banálne, až samozrejmé, no na to, aby mohol byť niekto otvorený k vrcholnému politikovi, musí byť tento vzťah založený na úplnej dôvere. A to sa nám hneď v úvode nášho vzťahu podarilo vybudovať, čo ma povzbudilo do tejto náročnej práce.

Podobný rozhovor absolvoval aj s Petrom Javorčíkom, ktorého zastihol na dovolenke pri Stredozemnom mori. Boli sme teda medzi prvými, čo sme o jeho novom portfóliu vedeli a s ktorými sa o ňom aj radil.

Už o dva dni – vo štvrtok 12. augusta 2004 – Barroso oficiálne v Bruseli predstavil svoj nový tím a rozdelenie portfólií a s tým súvisiace aj zmeny v EK, teda skoro o dva týždne skôr, ako to pôvodne ohlásil, čím v podstate ukončil rôzne špekulácie a dohady, kto a aký rezort dostane. Spôsobom a najmä rýchlosťou (v priebehu jedného týždňa!), akou Barroso oznámil zloženie novej Európskej komisie, ukázal, že chce byť nezávislým predsedom, ktorý si nenechá diktovať od členských krajín. Vytvoril 5 nových postov: rozdelil agendu dopravy a energetiky, poľnohospodárstva a rybolovu, priemyselnej politiky a informačnej spoločnosti, z rezortu vnútorného trhu oddelil problematiku daní (ku ktorým priradil aj clá) a vytvoril post podpredsedu pre inštitucionálne vzťahy a komunikačnú stratégiu. Ďalšou významnou zmenou bolo aj presunutie komisárov do (po takmer desiatich rokoch) renovovanej pôvodnej budovy EK Berlaymont. Počas Prodiho komisie komisári mali svoje

kancelárie priamo v budovách svojich generálnych riaditeľstiev, ktoré riadili. Od tohto presunu sa očakávala užšia komunikácia a kontakty medzi jednotlivými komisármi.

Po oznámení portfólia pre Figela sa objavili v tlači rôzne úvahy, či je tento rezort dostatočne významný a či nemal dostať niečo dôležitejšie. K tomu by som uviedol dve poznámky. Po prvé, je pravda, že v rámci tohto portfólia nemá Únia legislatívnu pôsobnosť, resp. veľmi limitovanú, v porovnaní s napr. vnútorným trhom alebo hospodárskou súťažou. To však neznamená, že sa aj v takýchto oblastiach nedajú veci posunúť dopredu tým správnym smerom aj bez legislatívy prostredníctvom iných nástrojov, ktoré Európska komisia môže využívať na presadzovanie svojich politík. Nechcem hodnotiť, čo sa Figelovi za 5 rokov podarilo dosiahnuť, to prenechám kompetentnejším, no nedá mi, aby som nespomenul, že po piatich rokoch sa dostala oblasť vzdelávania do úplne inej kvalitatívnej roviny. Celoživotné vzdelávanie, problematika reforiem vo vysokoškolskom vzdelávaní, dôraz na kvalitu vzdelávania, to bolo predmetom diskusie na niekoľkých významných európskych fórach a zasadnutiach summitov. Spomeniem iba tri dokumenty: závery z neformálnej Európskej rady z roku 2006 konanej v Hampton Court – UK, Politické usmernenie pre novú EK a dokument EK o budúcej stratégii do roku 2020, v ktorých vzdelávanie stojí na poprednom mieste. A to je nepochybne aj zásluha Jána Figela. Po druhé, toto portfólio obsahovalo okrem vzdelávania a úplne novej politiky viacjazyčnosti, ktorú bolo nutné zadefinovať a rozvíjať, aj ďalšie oblasti: kultúru, šport, mládež a vzťahy s občianskou spoločnosťou, čiže spolu 6 samostatných a úplne rozdielnych politík, čo len zvyšovalo význam a dôležitosť, ale aj náročnosť tohto portfólia.

Schvaľovanie novej Európskej komisie v Európskom parlamente

Už koncom júla 2004 dostali dezinovaní komisári dotazníky, ktoré bolo nutné odovzdať parlamentným výborom do polovice septembra. Opätovne mali 2 časti: všeobecnú a špecifickú týkajúcu sa samotného portfólia komisárov. Samotnému „hearingu“ na ostro predchádzala podrobná príprava komisára aj cez tzv. „mock hearing“, t. j. generálku, ktorá tvorí štandardnú súčasť prípravy všetkých komisárov na túto skúšku ohňom, ktorú musí každý komisár podstúpiť v Európskom parlamente. Ide o simuláciu možných otázok, ktoré kladú komisárovi pracovníci EK, ktorí majú skúsenosti s priebehom podobných hearingov, príslušní generálni riaditelia a zástupcovia Generálneho sekretariátu, ktorí zastrešujú vzťahy s Európskym parlamentom. Cieľom tohto „skúšobného“ hearingu je v podstate pripraviť komisára na všetky možné nepríjemné otázky, ktorým môže čeliť v parlamente a vyhodnotiť ich odpovede, či išli dostatočne k meritu veci.

Samotný priebeh vypočutia v parlamente má veľmi presne stanovenú štruktúru, v zásade trvá 3 hodiny, na úvod komisári dostanú priestor na svoju prezentáciu a potom poslanci kladú otázky systémom „otázka – odpoveď“. Najprv kladú otázky zástupcovia politických strán, následne dostanú priestor poslanci príslušného gesčného výboru a v treťom kole môžu klať otázky zástupcovia ostatných parlamentných výborov, ktoré boli na hearing pozvané. Taktiež je presne stanovený aj čas na odpoveď komisára, ten sa musí vtesnať do 2-minútového limitu. Po zodpovedaní otázky komisárom má poslanec nárok na jednu dodatočnú otázku, na ktorú môže komisár odpovedať maximálne 1 minútu.

Figel predstavil svoj program na 5-ročné obdobie v parlamente výbore hneď na úvod hearingov v Európskom parlamente 27. septembra 2004. Hearing je náročná vec. Komisári musia byť maximálne sústredení počas 3 hodín, nemôžu „obkecávať“ a natahovať čas predlžovaním svojich odpovedí v nádeji, že dostanú menej otázok, lebo predseda výboru komisárov po 2 minútach okam-

žite zastaví. Preto odpovede komisárov musia byť stručné, k veci, aby presvedčili poslancov, že problematike rozumejú a že v takejto náročnej funkcii obstoja. Dve minúty na odpoveď nie je dlhá doba. Figel otvoril svoje vystúpenie v gréčtine, keďže predseda výboru bol Grék, a chcel aj dať signál, že sám bude podporovateľom viacjazyčnosti v EK. Na otázky odpovedal s pokojom, fundovane, v slovenčine a v angličtine, prezentoval aj grafy a tabuľky, čo sa u poslancov stretlo so záujmom. Výbory ohodnotili jeho vystúpenie pozitívne, zanechal celkový dobrý dojem a presvedčil ich o svojich personálnych a profesionálnych schopnostiach zastávať túto funkciu. Sociálny výbor, ktorý bol asociovaný na hearingu, mu vytkol, že nie úplne zodpovedal otázky týkajúce sa podpory Európskeho sociálneho modelu. Na druhej strane však výbor ocenil jeho oddanosť k sociálne trhovej ekonomike a prísľub úzko spolupracovať so sociálnymi partnermi. Obidva výbory v spoločnom stanovisku odporučili Figela za člena Európskej komisie.

Schvaľovanie komisie v parlamente sa však neobišlo bez problémov a prekvapení. Talianskeho dezignovaného komisára Rocca Buttiglioneho výbor pre ľudské práva po tesnom hlasovaní (27 : 26) neodporučil za komisára za jeho výroky o homosexualite a o postavení žien v spoločnosti. Predseda komisie Barroso do poslednej chvíle Buttiglioneho obhajoval a plánoval predstúpiť pred parlament na hlasovanie 27. októbra. Parlament však hlasuje vždy o komisii ako o celku a nemôže odmietnuť iba jedného komisára, voči ktorému mal nejaké výhrady. Buď prejde v hlasovaní celá komisia, alebo parlament komisiu neodsúhlasí. Barroso nemal veľa možností na výber. Proti Buttiglionemu nebola len druhá najsilnejšia frakcia socialistov, ale postupne sa k nim pridávali zelení a komunisti a postoj liberálov, tretej najsilnejšej frakcie v parlamente, nebol úplne jasný. Hoci Barroso mal stále podporu najsilnejšej politickej frakcie ľudovcov, nemohol si byť úplne istý ako hlasovanie nakoniec dopadne. Preto pár dní pred hlasovaním prišiel s kompromisným návrhom ponechať Buttiglioneho ako komisára, pričom by mu však zobral z jeho portfólia oblasť občianskych práv a základných slobôd a prerozdelenie by ju ostatným komisárom. Tento návrh však nenašiel patričnú podporu v parlamente.

Deň pred hlasovaním 26. októbra 2004 predstúpil Barroso pred Európsky parlament, aby predstavil nové zloženie svojej EK. Vo svojom prejave sa snažil poslancov obmäkčiť, no neuspel a o deň neskôr, v deň hlasovania stiahol svoj návrh a požiadal o viac času, keďže už bolo jasné, že by nezískal väčšinovú podporu v parlamente. Proti boli predovšetkým socialisti, liberáli a zelení. Ak by predseda len požiadal o hlasovanie o EK, riskoval by, že by mu ju parlament nemusel odsúhlasiť a v prípade, že by predseda prešiel iba tesnou väčšinou, tieto tri frakcie by mu to mohli „spočítať“ v neskoršom období. Preto s odstupom času možno hodnotiť rozhodnutie Barrosa ako správne.

Parlament totiž nevzniesol výhrady iba voči Buttiglionemu, ale aj voči ďalším komisárom: László Kovács, maďarský dezignovaný komisár pre energetiku, nepresvedčil príslušný parlamentný výbor o svojich profesionálnych schopnostiach zastávať takýto významný post; Ingrida Údreová, lotyšská dezignovaná komisárka pre clá a dane, nevedela dostatočne vysvetliť problémy pri financovaní jej strany a ani odborne nepresvedčila; Neelie Kroesová a Mariann Fischer-Boelová, holandská, resp. dánska dezignovaná komisárka, mali problém s nezávislosťou a konfliktom záujmov. Kroesová pôsobila vo vedeniach niektorých firiem a mala mať na starosti oblasť hospodárskej súťaže a manžel Fischer-Boelovej zase podnikal v poľnohospodárstve a ona mala byť práve zodpovedná za pridelenie finančných prostriedkov v tejto oblasti. Menšie výhrady sa objavili aj voči gréckemu dezignovanému komisárovi Stavrosovi Dimasovi, keďže pre „zelených“ nebol dostatočne „zelený“.

Neschválenie Barrosovej komisie v termíne, ako sa predpokladalo, znamenalo, že Prodiho komisia musela nadsluhovať a pokračovala vo výkone svojej činnosti. Pred Barrosom stála neľahká

úloha. Musel začať opätovne rokovať s členskými krajinami, ktorých komisári mali problémy pri vypočúvaniach v parlamente. Všetky krajiny však svojich komisárov podporili, čo Barrosovi situáciu veľmi sťažovalo. Po silných politických tlakoch sa nakoniec postu komisárov vzdali Buttiglione a Lotyška Údreová. Namiesto nich príslušné vlády menovali Franca Frattiniho, ministra zahraničných vecí, a Andrisa Piebalgsa, bývalého ministra školstva a financií, veľvyslanca a môjho bývalého kolegu v Coreperi. Veľa sa hovorilo aj o výmene maďarského komisára, no ten si nakoniec svoju stoličku udržal, Barroso mu však ponúkol portfólio daní a cieľ po odstupujúcej lotyšskej komisárke a Andris Piebalgs prevzal portfólio energetiky. Vypočutia týchto troch komisárov sa uskutočnili 15. a 16. novembra. Ďalšie prekvapenia sa už nekonali a parlament potvrdil komisiu v tomto novom zložení 18. novembra prevažnou väčšinou hlasov (449) všetkých troch najsilnejších frakcií v parlamente. Barrosova komisia sa ujala svojej funkcie 22. novembra 2004.

V tejto napätej atmosfére formovania novej Európskej komisie slávnostná ceremónia podpisu Európskej ústavy v Ríme 29. októbra 2004 akoby zanikla. Podpis sa uskutočnil v tej istej rokovacej sále, v ktorej 6 zakladajúcich krajín podpísalo prvé Rímske zmluvy v roku 1957. Mohla sa teda začať dlhá a zároveň strastiplná procedúra ratifikácie tohto dôležitého dokumentu. Vtedy ešte nikto netušil, aký osud ju stihne.

Formovanie kabinetu komisára Figela

Súbežne s týmito dramatickými chvíľami, častokrát striedanými aj s pocitmi neistoty, sme pracovali na zložení nového kabinetu komisára. Do celkového počtu 7 členov kabinetu sme potrebovali doobsadiť tri ďalšie miesta. Pravidlá veľmi jasne definovali, že šéf kabinetu a jeho zástupca nemôžu byť tej istej národnosti, ako je komisár; presne stanovovali aj počty stálych zamestnancov EK (tzv. officials) a ľudí, ktorých si môže komisár priniesť zvonka (tzv. temporary agents); odporúčali aj dodržanie parity medzi mužmi a ženami a taktiež stanovovali, že v kabinete musia pracovať aspoň tri rôzne národnosti.

Pri výbere týchto troch členov sme sa orientovali najmä na pracovníkov disponujúcich dobrou znalosťou nášho nadchádzajúceho portfólia, ako aj s väzbami na vnútorné štruktúry EK a odborníka so skúsenosťami s finančným riadením a auditom, pretože sme si uvedomovali, že komisár bude zodpovedný aj za veľký objem finančných prostriedkov spadajúcich pod jeho portfólio. Záujem o miesto v kabinete bol veľký, dostali sme niekoľko desiatok veľmi dobrých žiadostí a po ich vytriedení sme vytypovali približne 12 kandidátov, s ktorými sme uskutočnili aj pohovory. Celý proces sme robili veľmi transparentne, čo bolo zo strany pozorovateľov aj veľmi pozitívne hodnotené. Etapa vytvárania kabinetov komisárov je v EK stredobodom záujmu a pozornosti najmä jej stálych zamestnancov. Snaha pracovať v kabinete je veľmi veľká, lebo ide o prestížne miesto.

Pri výbere kandidátov na posty v kabinete sa komisár spoľahol na mňa a Petra Javorčíka. Bol to prejav dôvery, že vyberieme kompetentných pracovníkov. Postupne v priebehu septembra a októbra sme uskutočnili niekoľko kôl pohovorov s kandidátmi a pre komisára sme pripravili finálny zoznam troch, podľa nášho názoru, najlepších kandidátov. Komisár sa s kandidátmi osobne stretol na krátkom pohovore a náš návrh bez pripomienok odsúhlasil. Za moju zástupkyňu komisár vymenoval Margaridu Gameiro, Portugalku, ktorá robila na generálnom riaditeľstve pre vzdelávanie a kultúru a bola odborníčkou na finančné záležitosti a audit; za ďalších dvoch členov kabinetu sme zobrali Pinucciu Contino, Talianku, ktorá pracovala na generálnom sekretariáte a dobre poznala prácu na generálnom sekretariáte, a Davida Hughesa, Walesana, ktorý pracoval ako asistent ge-

nerálneho riaditeľa Klausa van der Pasa a pôsobil v kabinete komisárky Redingovej a podpredsedu Kinnocka. Výber asistentských/sekretárskych pozícií sme ponechali na jednotlivých členoch, čo bolo v komisii zvykom. Celkovo sme mali na úvod kabinetu 10 národností, pričom počas 5 rokov sa v kabinete vystriedalo celkovo až 15 národností.

Hneď na úvod fungovania kabinetu sme sa zamerali na 3 základné oblasti: vytvoriť komunikáciu s príslušnými generálnymi riaditeľstvami, zabezpečiť vnútorné fungovanie kabinetu z pohľadu prípravy rokovaní kolégia komisárov a efektívny obeh dokumentov v rámci kabinetu.

Figel riadil štyri generálne riaditeľstvá, čo predstavoval najväčší počet spomedzi ostatných komisárov, pričom časť jedného generálneho riaditeľstva bola umiestnená v Luxemburgu a jedno celé generálne riaditeľstvo bolo taktiež v Luxemburgu. Toto „transardenské“ rozloženie generálnych riaditeľstiev ešte viac komplikovalo našu prácu a kládlo zvýšené nároky na organizáciu kabinetu a vzťahov medzi príslušnými generálnymi riaditeľstvami. Komisár má spravidla na starosti 1 – 2 generálne riaditeľstvá. Preto vytvorenie efektívnych komunikačných kanálov medzi generálnymi riaditeľstvami a kabinetom bolo nevyhnutným predpokladom hladkého a bezproblémového fungovania a riadenia našich generálnych riaditeľstiev.

Presun do Berlaymontu

Barroso už začiatkom septembra 2004 vyhlásil, že nová EK sa presunie do novozrekonštruovanej budovy Berlaymontu. Počas Prodiho komisie komisári mali umiestnené svoje kancelárie v budove príslušného generálneho riaditeľstva, ktoré riadili. Tento scenár umožňoval bližší kontakt medzi komisárom a generálnym riaditeľstvom a skôr sa približoval usporiadaniu národných administratív, kde aj minister sedí spoločne so svojím ministerstvom. Od tohto oddelenia sa sľubovalo posilnenie princípu kolegiality medzi komisármi a predpokladalo sa, že sa budú môcť častejšie medzi sebou stretávať, ako keď boli „roztrúsení“ v podstate po celom Bruseli. Tento predpoklad sa však nenaplnil v plnom rozsahu, lebo neplánované, náhodné či spontánne stretnutia medzi komisármi sa vyskytovali veľmi ojedinele, skôr to bola výnimka ako pravidlo. Samozrejme, že sa komisári stretávali, no stretnutia boli dopredu naplánované a bolo v podstate jedno, či komisár na stretnutie prejde z jedného poschodia na druhé, alebo navštívi kolegu na druhom konci Bruselu.

Kultúrne aktivity

Začiatkom novembra som išiel s komisárom na jeho prvú oficiálnu návštevu na Slovensko, kde sme predstavili nový tím a uskutočnili niekoľko politických stretnutí. Keď sme odchádzali z prezidentského paláca, tak si do nášho auta prisadol pán Martinický. Z rozhovoru som vyrozumel, že začiatkom decembra by sa mal uskutočniť v Bruseli Vianočný koncert – vystúpenie folklórnych súborov. Spozornel som, lebo pripraviť takýto koncert nie je jednoduchá vec. Mal som určité skúsenosti z organizovania podobných podujatí aj z môjho predchádzajúceho pôsobenia, že takéto akcie je nutné pripravovať aspoň 6 – 9 mesiacov vopred. A my sme mali na to jeden mesiac. Nakoniec sa koncert uskutočnil začiatkom decembra a vystúpili na ňom folklórne súbory Šarišan a Rozsutec. Túto príhodu spomínam preto, lebo takto sa začala moja úzka spolupráca s pánom Martinickým pri organizovaní pravidelných novoročných koncertov. V nasledujúcich rokoch sme takto zorganizovali 5 novoročných koncertov, jeden Veľkonočný koncert a koncert pri príležitosti 90. výročia ČSR v spolupráci s komisárom Špidlom. Na týchto koncertoch vystúpili poprední slovenskí

umelci Meky Žbirka, Pavol Hammel, Peter Nagy, Peter Lipa, ale aj poprední slovenskí operní speváci Jolana Fogašová, Otakar Klein, Ivana Vaňková, ako aj známy svetový huslista Dalibor Karvay a ďalší vynikajúci umelci a súbory. Tieto koncerty získali na popularite a stali sa určitou tradíciou slovenského kultúrneho života v Bruseli.

Kultúrny život v Bruseli nie je chudobný, organizuje sa tu množstvo podujatí rôznymi kultúrnymi centrami členských krajín EÚ, ako aj inými ambasádami. No vystúpení slovenských umelcov pre rozrastajúcu sa slovenskú komunitu v Bruseli je pramálo. Preto sme aj prišli s touto myšlienkou organizovania novoročných koncertov a takto aspoň raz do roka presunúť do Bruselu kus rodnej zeme.

Po nastahovaní sa do Berlaymontu, modernej novozariadenej budovy Európskej komisie, nám hneď niečo uduro do očí: rozsiahle priestory, vysoké stropy a prázdne steny. Keďže komisár Figel bol zodpovedný aj za kultúru, prišiel s myšlienkou „skultúrniť“ aj túto budovu. Preto oslovil všetkých ministrov kultúry z členských krajín EÚ a požiadal ich, či by neboli ochotní zapožičať alebo darovať nejaké kultúrne predmety, ako napr. obrazy, sochy, busty, gobelíny, ktoré by charakterizovali danú krajinu. Myšlienka sa ujala a všetky krajiny postupne začali posilať umelecké diela, ktoré boli následne vystavené v rôznych priestoroch sídla EK. Trvalo to takmer 2 roky a v roku 2006 sme sa dočkali slávnostného otvorenia týchto výstavných priestorov. Ešte pred koncom mandátu sa nám podarilo vydať aj publikáciu, ktorá zachytáva všetky vystavené diela v Berlaymonte. S odstupom času musím povedať, že to bola syzifovská práca presvedčiť všetkých 27 členských krajín, aby poskytli svoje umelecké diela. V kabinete sa tým zaoberal Bernd Biervert, ktorému aj touto cestou patrí vďaka za jeho neúnavné úsilie na dosiahnutie tohto cieľa.

Program Európskej komisie na 5-ročné obdobie

Hneď po nástupe novej EK sa začali intenzívne prípravy na zostavenie jej programu na nasledujúcich 5 rokov. Boli sme približne v polovici Lisabonskej stratégie a výsledky boli zmiešané. Vo väčších oblastiach sa ciele neplnili a v niektorých oblastiach si splnenie cieľov vyžadovalo zvýšené úsilie. Program EK sa najprv pripravoval na úrovni generálnych riaditeľstiev, ktoré navrhovali priority v oblastiach, za ktoré boli zodpovedné. Následne diskusia prešla na úroveň kabinetov. Predseda EK zásadné smerovania v jednotlivých oblastiach konzultoval aj s príslušnými komisármi. Po konzultácii s prezidentom Jánom Figelom ako svoju strategickú úlohu navrhol vytvorenie Európskeho technologického inštitútu. Táto úloha sa nakoniec dostala do 5-ročného programu Európskej komisie a tvorila Figelovu najdôležitejšiu prioritu počas jeho 5-ročného mandátu. Prezident EK ho poveril koordináciou a prípravou tohto inštitútu v rámci EK v spolupráci s podpredsedom komisie Günterom Verheugenom, zodpovedným za priemyselnú politiku, a komisárom Janezom Potočnikom, zodpovedným za výskum.

Vo svojom programe sa Európska komisia zamerala na podporu hospodárskeho rastu a zamestnanosti. Komisia požiadala aj o viac finančných prostriedkov pre vedu, výskum a vzdelávanie na vytvorenie „európskeho vzdelávacieho priestoru“ s dôrazom na posilnenie znalostí, rýchlejšieho zavádzania inovácií do praxe a lepšieho zhodnotenia ľudského kapitálu.

Dôraz na vzdelávanie

Britský premiér Tony Blair na začiatku britského predsedníctva predniesol prejav v Európskom parlamente, v ktorom okrem iného zdôraznil, že cestou na vytvorenie európskeho sociálneho modelu v čase globalizácie je investovať viac do vedomostnej ekonomiky, zručností, inovácií a univerzitného školstva. Potrebu reformovať európske univerzity sa zaoberal aj neformálny summit EÚ koncom októbra v Hampton Court a požiadal EK, aby pripravila návrhy, ako lepšie využiť potenciál vysokých škôl pre vytvorenie viac a lepších pracovných príležitostí v Európe. Medzi 20 top univerzitami vo svete sa nachádzajú iba dve z Európy. Ako odpoveď na tieto výzvy z Hampton Court pripravil komisár Figeľ v spolupráci s komisárom Potočnikom námety a návrhy, ako zreformovať a skvalitniť vyššie vzdelávanie v Európe: poskytnúť univerzitám skutočnú autonómiu a zodpovednosť za svoje rozhodnutia, zintenzívniť a skvalitniť spoluprácu medzi univerzitami a podnikateľským sektorom, zvýšiť investície do vysokoškolského sektora na 2 % z HDP a posilniť tímovosť vo výskume, ktorý sa realizuje na vysokých školách a univerzitách.

Organizácia summitu v Hampton Court

V súvislosti s organizovaním tohto neformálneho summitu nedá mi nespomenúť aj určité problémy pri jeho organizovaní. Býva už zvykom, že tlmočenie na týchto európskych podujatiach zabezpečuje EK prostredníctvom svojho tlmočnického servisu. Neformálne summity sa spravidla organizujú v príslušných krajinách, ktoré vedú predsedníctvo EÚ, a v zariadeniach, ktoré sú vybavené tlmočnickými zariadeniami, takže komisia vyšle len príslušný počet tlmočníkov a spravidla tieto podujatia prebiehajú z pohľadu tlmočnických služieb bez väčších problémov. Rokovanie v Hampton Court bolo však špecifické v tom, že tento historický zámok z 11. storočia nemal vybudovanú rokovaciu miestnosť s požadovaným tlmočnickým zariadením. Ani to by ešte nemusel byť problém, keďže EK má k dispozícii techniku, ktorú by mohla na tieto účely v zámku použiť. Problémom však bolo to, že tlmočnicke búdky a tlmočnicke zariadenia nebolo možné umiestniť do rokovacej miestnosti tak, aby tlmočníci mali priamy vizuálny kontakt do rokovacej sály. Pre tlmočenie totiž platí zásada, že tlmočník musí vidieť priamo, čo sa deje v rokovacej sále, a pokiaľ nie je táto podmienka splnená, tlmočníci odmietajú tlmočiť.

Vyriešiť tento problém nebola jednoduchá záležitosť. Komisár Figeľ bol zodpovedný aj za tlmočnický servis. Keďže išlo o také významné podujatie, EK musela zabezpečiť tlmočenie pre najvyšších lídrov EÚ a Briti trvali na mieste organizovania tohto podujatia. Nakoniec po dlhých rokovaniach so zástupcami tlmočníkov, ich odborov, ako aj britskou stranou sme našli akceptovateľné riešenie, ktoré si však vyžadovalo značné úsilie z britskej strany zabezpečiť monitory a kamery pre tlmočníkov, aby mali možnosť vidieť, čo sa v rokovacej sále deje. Tlmočníci boli umiestnení v oddelenej miestnosti mimo rokovacej sály a každá búdka mala namontované 4 monitory, ktoré umožňovali sledovať dianie v celej rokovacej miestnosti.

Rozdelenie práce v kabinete

Práca v kabinete bola zaujímavá a pritom aj veľmi pestrá. Každý člen kabinetu mal presne vymedzený okruh svojej pôsobnosti, na tom som si dal veľmi záležať, aby sa neprekrývali agendy jednotlivých členov, lebo som si uvedomoval, že by to mohlo spôsobovať problémy a nežiaduce napätia.

Okrem zodpovednosti za jednotlivé oblasti spadajúce pod generálne riaditeľstvá, ktoré sme riadili, boli členovia kabinetu zodpovední aj za agendu ostatných komisárov. Vždy s dvoma členmi kabinetu pracovala aj jedna asistentka – sekretárka, pričom v kabinetoch tieto asistentky vykonávajú aj odbornú prácu, takže oslovenie sekretárka im v podstate ani neprináležalo.

Schvaľovanie dokumentov v kolégiu komisárov

Väčšina dokumentov, ktoré sa schvaľovali v kolégiu komisárov, sa pripravovali na generálnych riaditeľstvách. Iba politicky citlivé dokumenty, prípadne politické závery k citlivým dokumentom, sa tvorili priamo v kabinetoch. Pred samotnou prípravou akéhokoľvek dokumentu, ktorý predkladal komisár na schválenie do kolégia, sme sa stretli s príslušným generálnym riaditeľom a načrtli sme základné ciele, zameranie a obsah predkladaného dokumentu, ktorý sa potom draftoval na generálnom riaditeľstve. Pravidelne sme prípravu dokumentu konzultovali s komisárom a keď s ním súhlasil, generálne riaditeľstvo ho poslalo na pripomienkové konanie na ostatné generálne riaditeľstvá.

Po vyhodnotení pripomienkového konania sa materiál dostal do kabinetov, kde sa prerokovával na dvoch úrovniach, kým ho schválili komisári v kolégiu. Prvým štádiom bolo stretnutie na úrovni členov všetkých kabinetov, ktorí mali vo svojom portfóliu príslušnú agendu. Toto stretnutie sa slangovo nazývalo tzv. „special chefs“ a viedol ho vždy člen kabinetu prezidenta. Člen kabinetu, ktorý materiál predkladal, ho na úvod uviedol a začala sa diskusia k danému materiálu. Išlo už viac o politickú diskusiu, kde jednotlivé kabinety presadzovali politické názory a postoje príslušných komisárov. Druhou fázou bolo, spravidla vždy v pondelok poobede, stretnutie šéfov kabinetov, ktoré sa slangovo nazývalo HEBDO, kde sa ešte dokumenty dolaďovali o prípadné otvorené otázky z rokovania na úrovni členov kabinetov, ale nebolo ani výnimkou, že aj priamo na zasadnutí šéfov kabinetov sa vynorili nové problémy, ktoré bolo nutné vyriešiť. Takto prerokované dokumenty išli na rokovanie kolégia komisárov, buď ako body „A“, o ktorých už kolégium nerokovalo a na úvod rokovania ich schválilo, alebo ako body „B“ v prípade, že na úrovni šéfov kabinetov nevznikla dohoda a o otvorených otázkach museli rozhodnúť priamo komisári, resp. ako „falošný“ bod „B“, čo znamenalo, že o dokumente ako takom sa už nerokovalo, ale príslušný komisár ho chcel na kolégiu predstaviť a informovať detailnejšie ostatných kolegov o jeho obsahu a význame.

Organizácia stretnutí v kabinete

S cieľom zabezpečiť plynulý chod kabinetu a pokryť všetky aktivity komisára, vrátane jeho služobných ciest a prípravy na kolégium, organizovali sme v kabinete štyri druhy pravidelných stretnutí. Spravidla v utorok poobede pred zasadnutím kolégia a v stredu poobede po skončení kolégia sme mali pravidelné stretnutia s komisárom, kde sme ho informovali, aké dokumenty sa budú prerokovávať na kolégiu a späťne nás on v stredu informoval, ako prebiehala diskusia k jednotlivým bodom programu na kolégiu. Na brífingu som informoval na úvod všeobecne o výsledkoch HEBDO a ostatní členovia kabinetu vystupovali detailnejšie k jednotlivým bodom a informovali o prípadných problémoch a otvorených otázkach. Prešli sme aj program komisára približne na týždeň dopredu a komisár zase informoval o svojich stretnutiach, či z nich nevyplynuli nejaké úlohy, hlavne keď bol na služobnej ceste.

Ja som mal stretnutie s celým kabinetom raz do týždňa, spravidla v piatok poobede na prí-

pravu HEBDO, kde ma členovia kabinetu informovali, ako prebehli „special chefs“. Prešli sme aj program komisára na nasledujúci týždeň, aby som sa uistil, že sú zabezpečené všetky brífingy pre komisára a tlačové správy a riešili sme operatívne otázky chodu kabinetu.

Raz do týždňa, spravidla v stredu, som mal stretnutie so zástupcami príslušných generálnych riaditeľstiev, ktoré sme riadili, kde sme prechádzali základné politické otázky, ako napr. prípravu jednotlivých dokumentov, ktoré by mal predkladať komisár, prípravu jeho prejavov. Zaoberali sme sa tiež aj prípravou stretnutí s komisárom na úrovni generálnych riaditeľov a situáciou a prípadnými problémami na generálnom riaditeľstve.

Posledným typom pravidelných stretnutí bol tzv. „Jour Fixe“. Bolo to stretnutie na úrovni komisára a generálneho riaditeľa organizované približne dvakrát do mesiaca. Na tomto stretnutí sa pre-rokovali hlavne zásadné politické otázky súvisiace s politikami, za ktoré bol komisár zodpovedný. Komisár predstavil na nich svoju víziu a plány a načrtol politickú líniu, ktorú chce v danej oblasti dosiahnuť.

Okrem týchto pravidelných stretnutí sme, samozrejme, mali aj množstvo ad hoc pracovných stretnutí na rôznych úrovniach, v rámci kabinetu, resp. medzi kabinetmi. Jedným z takýchto nepravidelných stretnutí v rámci kabinetu boli aj pracovné raňajky, ktoré sme organizovali asi raz za dva mesiace. Išlo skôr o neformálne stretnutie všetkých členov kabinetu pred začiatkom pracovnej doby aj za účasti komisára, kde sme neformálne diskutovali o rôznych odťažitých témach, ktoré jednotlivých členov zaujímali, napr. rozširovanie EÚ, tradície na Vianoce a počas Veľkonočných sviatkov v jednotlivých členských krajinách, problémy migrácie, výhody zavedenia eura a podobne.

Teambuilding

S cieľom bližšie sa spoznať a vytvoriť dobrú pracovnú atmosféru v kabinete sme každý rok organizovali teambuilding, na ktorom sa zúčastnili všetci členovia a asistenti kabinetu. Trikrát sme zobrali kabinet na Slovensko, keďže mnohí členovia na Slovensku ešte neboli, tak sme im chceli niektoré krásy Slovenska ukázať. Navštívili sme Bratislavu, Košice, Červený Kameň, Spišské Podhradie, Starú Ľubovňu, Vysoké a Nízke Tatry. Zorganizovať logisticky takéto podujatie nebolo jednoduché, museli sme ho zabezpečiť my priamo v kabinete, za čo bola zodpovedná hlavne Ľubica Matuščáková, ktorej patrí aj touto cestou za jej úsilie poďakovanie.

Odtrhnutí od reality

Koncom roka 2006 sme pre rozrastajúcu sa slovenskú komunitu v európskych inštitúciách zorganizovali Vianočný prípitok. Zámer bol stretnúť sa, bližšie sa spoznať a vymeniť si prvé skúsenosti v práci v inštitúciách a pre tých, ktorí ešte nemali možnosť sa stretnúť s komisárom, to bola jedinečná príležitosť sa s ním stretnúť a porozprávať. Termín Vianočného prípitku padol práve na deň, keď sa v Bruseli začal pravidelný summit lídrov EÚ, na ktorom sa po prvýkrát zúčastnil aj slovenský premiér Robert Fico. Keďže bol prvýkrát na takomto oficiálnom stretnutí v Bruseli, rozhodli sme sa ho pozvať aj na náš Vianočný prípitok. Pri tejto príležitosti sme zorganizovali aj stretnutie s komisárom a premiérovi sme ukázali priestory v budove Berlaymont, kde už dva roky sídlil prvý slovenský komisár. Po krátkom úvodnom prípitku komisára vystúpil aj predseda vlády. Vo svojom príspevku obvinil európske inštitúcie, že sú odtrhnuté od reality a úradníkov, že strácajú kontakt so slovenskou realitou. Mnohých úradníkov sa to dotklo, keďže pracovali v inštitúciách iba niekoľ-

ko týždňov, a tak ani nemohli stratit kontakt s realitou na Slovensku. Tí, ktorí pracovali v Bruseli dlhšie, zase tvrdili, že to nie je pravda, lebo majú svoje rodiny na Slovensku a pravidelne s nimi komunikujú, čítajú dennú tlač a pravidelne sa vracajú na Slovensko. Vianočný prípitok tak dostal horkú príchuť.

Završenie rozšírenia

Od 1. januára 2007 sa Únia rozšírila o Rumunsko a Bulharsko, čím sa úspešne završilo piate rozšírenie. Rozširovanie je úspechom Európskej únie a pomohlo prekonať rozdelenie Európy. V novopristupujúcich krajinách podnietilo reformy a upevnilo demokraciu, mier a rešpektovania ľudských práv a základných slobôd a právneho štátu, ako aj trhovej ekonomiky. Širší vnútorný trh a hospodárska spolupráca zvýšili prosperitu a konkurencieschopnosť Únie, čo pridalo EÚ na význame v globalizovanom svete.

Schengen

Počas rokov 2006 a 2007 vrcholili prípravy na zavedenie schengenskej hranice vo všetkých nových krajinách. V polovici roku 2006 sa prijalo rozhodnutie o vytvorení nového Schengenského informačného systému (SIS II), ktorý by umožňoval pripojenie všetkých nových členských krajín, vrátane Švajčiarska, do tohto systému. SIS II mal nahradiť doteraz používaný systém, ktorého kapacita umožňovala pokrytie iba 18 krajín. V EK sme s určitými obavami sledovali pomalú implementáciu tohto nového systému, ktorá by mohla náš vstup do Schengenu oddialiť. Na jeseň 2006 už bolo jasné, že nový informačný systém má problémy a jeho úplné zavedenie sa pravdepodobne oddiali, čo však podľa existujúcich dohôd znemožňovalo prístup novým členským krajinám do Schengenu. Na HEBDO sme mali veľmi ostrú výmenu názorov, kde nové členské krajiny unisono požadovali, aby sa dodržal pôvodný prisľúbený termín vstupu (1. január 2008) a aby sa hľadalo riešenie, ktoré by urýchlilo prípravy na spustenie nového systému tak, aby sa dodržal termín vstupu, alebo také riešenie, ktoré by umožnilo vstup novým krajinám v rámci existujúceho informačného systému. Bola to jedna z mála diskusií na HEBDO, ktorá nás rozdelila na „nové“ a „staré“ členské krajiny.

Rozuzlenie padlo až na Rade ministrov vnútra v decembri 2006, kde sa na návrh Portugalska (v podstate obdobný, ktorý sme presadzovali v EK) súhlasilo s tým, že nové členské krajiny sa napoja na existujúci informačný systém do spustenia nového systému SIS II. Diskusia v Rade však nebola jednoduchá. Proti sa postavili Briti a Íri, ktorí paradoxne nie sú ani členmi Schengenského systému. Neboli ochotní sa podieľať na nákladoch rozšírenia. Keďže nešlo o veľké finančné prostriedky, nové členské krajiny nakoniec súhlasili, že podiel týchto dvoch krajín si medzi sebou rozdelia, a tak uhradia britský a írsky podiel. Nič už potom nebránilo, aby sa pre všetkých 9 nových členov otvorila schengenská hranica ešte pred Vianocami, teda k 21. decembru 2007.

Európsky technologický inštitút

Zriadenie Európskeho technologického inštitútu bolo našou prioritou číslo 1. Po úvodných konzultáciách s najdôležitejšími partnermi (univerzitami, výskumnými centrami a podnikateľskou sférou) sme dospeli k záveru, že ak tento projekt má mať šancu na úspech, musí mať európsky rozmer.

To znamenalo, že nemôže byť podľa vzoru MIT situovaný iba na jednom mieste, v jednom členskom štáte, ale musí svojimi aktivitami pokrývať niekoľko členských krajín. Európsky technologický inštitút sme preto zadefinovali ako inštitúciu so silnou európskou identitou, ktorej hlavným cieľom bolo urýchliť implementáciu inovácií do praxe. V Európe sa totiž prišlo na množstvo dobrých nápadov, ale ich realizáciu a uvedenie na trh sme prenechali iným vyspelým krajinám (napr. pri zrode Mp3 prehrávača bol nemecký vedec Karlheinz Brandenburg). Zjednodušene povedané, mal by poskytovať špičkové univerzitné štúdium, počas ktorého by mali študenti možnosť pracovať v najmodernejších vedeckovýskumných centrách a ich výsledky by sa priamo mali implementovať a zavádzať do praxe prostredníctvom tretieho piliera – podnikateľskej sféry. Tento koncept sa nerozdil ľahko. Všetko malo fungovať v tzv. vedomostných a inovačných spoločenstvách, ktoré mali tvoriť univerzity, výskumné centrá a podniky. Trvalo takmer 2 roky, kým sa nám podarilo presvedčiť akademickú obec (obávali sa straty autonómie), vedeckovýskumné centrá (obávali sa, že prídu o finančné prostriedky zo 7. rámcového programu) a podnikateľskú obec, ktorá je už tradične skeptická, keď sa niečo diktuje centrálne zhora.

Najväčším problémom však boli ako vždy financie. Vo finančnej perspektíve na roky 2007 – 2013 sa s financiami na tento projekt nepočítalo a nebola ani politická vôľa navyšovať rozpočet. Pôvodný rozpočet sme totiž vyčíslili na zhruba 1 mld. eur, keď sme počítali s vytvorením 6 vedomostných a inovačných spoločenstiev. Z tohto ambiciózneho plánu sme však museli ustúpiť v rámci hľadania kompromisov. Nakoniec koncom roka 2007 nám Európsky parlament odklepol 300 mil. eur na zriadenie 2 až 3 inovačných centier. Následne v marci 2008 po takmer 3 rokoch vyjednávania, ústupkov, kompromisov, ale i nervov sme sa dočkali zaslúženého víťazstva – Európsky parlament dal Európskemu technologickému a inovačnému inštitútu zelenú (zmena pôvodného názvu bola tiež výsledkom kompromisov).

Euro

Už od polovice roka 2008 bolo jasné, že Slovensko bude v poradí šestnástou krajinou EÚ, ktorá zavedie spoločnú európsku menu euro. Komisia bola pri hodnotení kritérií, ktoré muselo Slovensko splniť, opatrná najmä po skúsenostiach so Slovinskom. Slovinsko zaviedlo spoločnú menu od januára 2007 a ešte v tom istom roku vysoko prekročilo inflačné kritérium. Preto sa toto kritérium stalo predmetom dlhých diskusií. Nakoniec EK prišla k záveru, že opatrenia, ktoré vláda prijala na stabilizáciu inflácie, budú dostatočné a navyše Slovensko splnilo toto kritérium s veľkou rezervou takmer jedného percentuálneho bodu. Komisia preto odporučila vstup Slovenska do eurozóny od 1. januára 2009 a zároveň vyzvala vládu, aby viac šetrila a udržala rozpočet v hraniciach 3 % deficitu. Ťažko mi je opísať ten pocit uspokojenia a radosti, keď sme na HEBDO schvaľovali správu Európskej komisie, v ktorej odporučila vstup Slovenska do eurozóny. Po vstupe do Schengenu sme sa tak stali plnoprávnym členom EÚ.

Volby do Európskeho parlamentu 2009

Volby do Európskeho parlamentu sa uskutočnili začiatkom júna 2009. Výsledky volieb mali predurčiť, koho budú európski lídri menovať za dezignovaného predsedu Komisie. José Manuel Barroso sa už pred konaním volieb vyjadril, že má záujem na pokračovaní vo funkcii predsedu Komisie aj v nasledujúcom období. Najsilnejšia politická frakcia v Európskom parlamente – kresťan-

skí demokrati – mu taktiež vyslovila podporu, takže sa čakalo iba na výsledky volieb. Očakávania sa potvrdili a ľudovci si potvrdili svoju pozíciu najsilnejšej frakcie v Európskom parlamente so svojimi 265 poslancami. Výrazne stratili socialisti, takmer 20 poslaneckých miest (celkovo získali 184 poslancov), a štyroch poslancov stratili aj liberáli (celkovo získali 84 poslancov). Do parlamentu sa prekvapivo dostali aj extrémne pravicové a nacionalistické strany.

Opätovne, ako v predchádzajúcich voľbách, bol problém s nízkou účasťou. Celkovo má účasť v európskych voľbách od roku 1979 klesajúcu tendenciu, v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami v roku 2004 sa v roku 2009 znížila o 1,5 percentuálneho bodu a dosiahla priemerne iba 43 %. I keď sa v porovnaní s rokom 2004 účasť na voľbách na Slovensku zvýšila, opätovne sme s 19,6 % skončili na európskom chvoste.

Opätovná nominácia Barrosa

Po jednoznačnom víťazstve kresťanských demokratov v Európskom parlamente bola otvorená cesta aj k nominácii Barrosa na predsedu Európskej komisie na nasledujúce volebné obdobie. Európska rada jednomyselne vyjadrila Barrosovi podporu v júni 2009 a vyzvala švédске predsedníctvo, aby prerokovalo možnosť s Európskym parlamentom schváliť Barrosa už v júli. V porovnaní so Zmluvou Nice, ktorá v tom čase platila, a Lisabonskou zmluvou, ktorá bola v procese ratifikácie, sa postup schvaľovania predsedu v Európskom parlamente odlišoval. Hoci Lisabonská zmluva ešte neplatila, Európsky parlament chcel už teraz niektoré prvky tohto nového postupu uplatňovať. Navyše, hoci sa o tom oficiálne nehovorilo, bolo jasné, že sa bude musieť dospieť k politickej dohode ohľadne rovnováhy pri obsadzovaní štyroch najvyšších európskych predstaviteľov, ktorí by mali začať pracovať, akonáhle Lisabonská zmluva vstúpi do platnosti (predseda Európskej rady, predseda Európskeho parlamentu, predseda Európskej komisie a predstaviteľ pre zahraničnú politiku).

Najvyššie posty v parlamente sa rozdelili pomerne hladko a tým istým spôsobom ako v predchádzajúcom volebnom období, prvú polovicu mandátu bude Európskemu parlamentu šéfovať ľudovec Jerzy Buzek a v druhej polovici zasadne do najvyššieho postu socialista Martin Schulz. No socialisti mali záujem aj o obsadenie ďalšieho z týchto najvyšších postov. Záujem mala však aj tretia najsilnejšia politická frakcia liberáli. V tejto spleti politických ťahaníc nakoniec Európsky parlament odsunul hlasovanie o Barrosovi až na september 2009. Socialisti chceli získať viac času na rokovania o obsadení týchto postov, keď už bude jasnejšie, či Lisabonská zmluva vstúpi do platnosti.

Barroso bol teda potvrdený Európskym parlamentom ako predseda EK na ďalšie funkčné obdobie v polovici septembra 2009. Za povšimnutie stoja dve skutočnosti. Prvá je tá, že pri hlasovaní získal 382 hlasov, teda nadpolovičnú väčšinu všetkých poslancov, čo mu dávalo silný mandát na ďalšie obdobie. Druhou bola tá, že hoci predsedovia vlád jednomyselne podporili Barrosa za predsedu EK bez ohľadu na ich politickú príslušnosť, ich zástupcovia v Európskom parlamente, najmä zo socialistického tábora, hlasovali buď proti, alebo sa zdržali. To len poukazuje na fakt, ako funguje prepojenie medzi europoslancami a ich straníckymi centrámi, z ktorých vyšli.

Koniec mandátu Figela

Už od konca februára bolo jasné, že komisár Figel skončí svoj mandát a vráti sa do vrcholovej slovenskej politiky ako predseda KDH. Mandát mu mal uplynúť koncom októbra 2009, hoci sa vedelo, že pravdepodobne dovedy Lisabonská zmluva nevstúpi do platnosti a existujúca EK bude

musieť nadsluhovať. Za predsedu KDH bol zvolený 19. septembra 2009 a svoj mandát definitívne ukončil k 1. októbru 2009, teda mesiac pred skončením oficiálneho mandátu.

Tým sa zavŕšila moja takmer 5-ročná spolupráca s prvým slovenským komisárom. Stal som sa tak prvým slovenským Stálym predstaviteľom SR pri EÚ, ako i prvým šéfom kabinetu prvého slovenského komisára. Bolo to päť úspešných rokov, počas ktorých sme spolu prežili veľa zaujímavého, chvíle napätia, drámy, pokory, ale aj chvíle uspokojenia nad dosiahnutými výsledkami. Čo si najviac na týchto piatich rokoch vážim? Jeho otvorenosť, úprimnosť a dôveru v našom vzťahu. Za tých päť rokov dokázal v kabinete vytvoriť vynikajúcu priateľskú a pritom pracovnú atmosféru.

Epilóg

Tu by som mal moje rozprávanie ukončiť. Uvedomujem si však, že nie je úplné. Počas tohto obdobia sme sa zaoberali aj problémami, ako riešiť krízu pri schvaľovaní Európskej ústavy po jej odmietnutí vo Francúzsku a Holandsku, Lisabonskej zmluvy po jej odmietnutí v Írsku, ako i hľadaním riešení, ako dostať Európu z najväčšej hospodárskej krízy. No to je na samostatné rozprávanie...

MIROSLAV ADAMIŠ

šéf kabinetu komisára Jána Figela v období r. 2004 – 2009

Na cestu

Keď som sa v októbri 2009 sťahoval z Bruselu do Bratislavy, myslou mi prebiehali spomienky na momenty strávené v kolégiách komisárov Romana Prodiho a José Manuela Barrosa, stretnutia so štátnikmi i s jednoduchými ľuďmi doma a vo svete. Akoby sa v týchto skúsenostiach a vzťahoch sústredilo úsilie rokov strávených v Bruseli. Rozhodol som sa aspoň čiastočne zachytiť prvých päť rokov Slovenska v Únii priam z centra diania – z postu prvého člena Európskej komisie za Slovensko. Chcel som sa podeliť o toto jedinečné ovocie skúseností a zodpovednosti. Poľ druhu roka po návrate domov som zostavil publikáciu, ktorej cieľom je poodhaliť súčasníkom a zachytiť pre budúce generácie udalosti, ľudí, atmosféru a posolstvá z pôsobenia prvého slovenského komisára v centre spoločnej Európy.

Táto kniha je zbierkou mojich príhovorov, článkov a rozhovorov na témy, ktoré sa týkajú prvých piatich rokov po historickom rozšírení Európskej únie o desať nových členských štátov k 1. máju 2004. Zachytávajú tak, ako boli chronologicky a autenticky vyjadrené, mozaiku pohľadov na cestu a postavenie Slovenska v EÚ, ale aj Európy vo svete. Sú venované dôležitosti univerzít a vzdelania pre rozvoj človeka a spoločnosti, kultúrnemu rozmeru Európy a dialógu medzi kultúrami, úlohe náboženstva pri formovaní človeka, kultúry a hodnotového základu Európy. Viacero pohľadov sa venuje mládeži, ktorá je nádejou každej rodiny a spoločnosti. A pridal som aj niekoľko reflexií o práci Európskej komisie.

Výsledky rezortnej práce sú zhrnuté v samostatnom prehľade, ale ich skutočné ovocie bolo z krátkodobého hľadiska viditeľné na príspevku k dôveryhodnosti Slovenska v EÚ a z dlhodobého na viacerých strategických rozhodnutiach a trendoch potvrdzujúcich dôležitosť vzdelanosti, tvorivosti a inovácií pre celkovú budúcnosť EÚ a jej členských krajín. Som vďačný José Manuelovi Barrosovi za jeho úvodné svedectvo. A tiež spolupracovníkom Miroslavovi Adamišovi za opis chronológie dôležitých udalostí a Branislavovi Staníčekovi za záverečnú reflexiu.

Keď som v roku 2005 publikoval knihu *Dozrievanie pre Európu* s podtitulom *Kronika vyjednávania*, zachytil som v nej historický proces prípravy a vyjednávania podmienok pre jedinečnú udalosť a zmenu v našich dejinách – vstup Slovenskej republiky do Európskej únie ako zmluvného a inštitucionálneho vyjadrenia zjednotenej Európy. Hodnota každej kroniky stúpa s plynúcim časom. Ale dôležitejším cieľom a hodnotou je predovšetkým zrelosť národa a spoločnosti pre svoje miesto v slobodnom svete, pre svoju zodpovednosť za seba i za svet, v ktorom žijeme. Na prelome storočí Slovensko túto zrelosť potvrdilo.

Ale roky po vstupe sa nestali statickým obdobím. Bol som pritom opäť veľmi blízko, aj keď viac z tej druhej, bruselskej strany. Byť v centre spoločnej Európy má politický i kultúrny rozmer. Je to o našom reálnom postavení ako krajiny nachádzajúcej sa v jadre integračného procesu – ako člena Únie, schengenského systému i eurozóny. Slovensko môže a má byť v centre spoločenstva, pretože je svojimi dejinami, kultúrou, hodnotami a ľudským potenciálom k tomuto postaveniu a príspevku pozvané.

Ako občan Slovenska som mohol od prvej chvíle prenášať do bruselského a európskeho prostredia to, o čom som bol už dávno s mnohými doma úprimne presvedčený: že nie sme príťažou či problémom pre Európu, ale prínosom. Že síce ekonomicky sme chudobnejší, ale máme hospodársku vitalitu a konkurencieschopnosť, zmysel pre racionálne reformy, že sme celkovo posilnením pre EÚ. Že síce očakávame istú pomoc a solidaritu, ale sme ich schopní aj prejať. Slovensko prišlo do spoločenstva svoju identitu, kultúru a hodnoty, zmysel pre spoločné záujmy.

Byť v centre spoločnej Európy znamená byť v strede diania, komunikácie, spolupráce. Znamená prijímať i ponúkať inšpiráciu. Aj preto som sa od prvého dňa usiloval predstaviť krajinu a kultúru, ktorú najlepšie poznám. V novembri 2004 bolo otvorené obnovené sídlo Komisie v budove Berlaymont v Bruseli. Prvé živé predstavenie – vianočný koncert tam predviedli mladí umelci zo Šarišanu a hudobníci z rázovitej Terchovej. Vôbec prvou výstavou v rozľahlých, nových priestoroch pred Salle Schuman bola séria takmer 40 obrazov o Dunaji, ktorý nás spája od Čierneho lesa v Nemecku až po Čierne more na juhovýchode Európy od bratislavského maliara Cyrila Uhnáka. Byť komisárom pre kultúru bola výzva naplniť skutkami, čo sme zdôrazňovali slovami už pred vstupom – že máme čo Európe ponúknuť. Aj vďaka spolupráci so Stálym zastúpením SR pri Európskych spoločenstvách a Veľvyslanectvom SR v Bruseli som s priateľmi hneď v prvom roku zorganizoval slovenský novoročný koncert v tomto meste. Odvtedy sa táto akcia stala nielen tradičnou, ale aj veľmi obľúbenou a známou. Vystriedalo sa tu množstvo známych umelcov a súborov. Pre utužovanie slovenskej komunity a duchovný život rodín vznikla v Bruseli v jeseni 2005 Slovenská katolícka misia. Spomínam to preto, lebo Únia – to nie je len trh a ekonomika, ale predovšetkým spoločenstvo ľudí a národov.

Ale aj v materiálnej, hospodárskej oblasti sa udialo veľa zaujímavého a podnetného. Už v Prodiho komisii bolo treba nadviazať na predvstupové negociácie a plnenie prístupovej zmluvy. Spomínam si na zložité rozhovory s podpredsedníčkou komisie zodpovednou za dopravu a energetiku Loyolou Palacio o nevyhnutnosti vyčleniť pre Slovensko financie na kompenzáciu nákladov súvisiacich so skorším odstavením blokov jadrovej elektrárne v Jaslovských Bohuniciach. Podobne boli úspešné kroky pri určení vyššej úrovne emisných kvót pre Slovensko pri zavádzaní nového systému obchodovania. Obhajoba a dôsledná príprava rozšírenia schengenskej zóny priniesla aj vďaka podpore portugalského predsedníctva ovocie už v roku 2007, bez avizovaných odkladov. Po vyše roku a pol úsilia sme zostavili rozpočtový rámec 2007 – 2013, cez ktorý Slovensko môže prijímať nenávratnú finančnú pomoc vyše 11 miliárd eur. Náročnými boli rozhodnutia vedúce k rozšíreniu hospodárskej a menovej únie – eurozóny. Pre nové krajiny – Slovinsko, Cyprus, Maltu a Slovensko – po rokoch otrasov na finančných a obchodných trhoch to znamenalo zakotvenie v prístave počas búrky. Nedávno k nim pribudlo aj Estónsko.

Ekonomický prínos členstva v EÚ pre Slovensko je vyšší, ako sa pôvodne očakávalo. Namiesto očakávaného 1 % prírastku hrubého domáceho produktu ročne sú to, podľa údajov Slovenskej akadémie vied, približne 2 %. Slovenské hospodárstvo ťahá jednotný trh Únie. Zahraničné investície a zvyšovanie výrobných kapacít, rovnako i exportnej výkonnosti Slovenska súvisia s naším členstvom v EÚ a v eurozóne. Krajiny Európskej únie sa podieľajú na vývoze viac než 86 %. Pozitíva, ktoré priniesli historické zmeny však vyžadujú väčšiu zodpovednosť, politickú kultúru, vytváranie národnej politickej identity, ktorá bude dopĺňať európsku politickú kultúru a identitu. Popri ekonomickom prínose preto musíme rozvíjať i nemateriálny prínos, premenu zmýšľania a postojov. Naši európski partneri od nás očakávajú racionálne, morálne a predvídateľné reakcie, solidaritu a zodpovednosť za spoločný projekt. Zrelá spoločnosť neuniká svojej zodpovednosti, neskľzava do popu-

lizmu, nacionalizmu či korupčného zneužívania verejných zdrojov, ale vnáša a integruje národné záujmy do spoločnej vízie.

Z mojej skúsenosti môžem povedať, že Brusel od nás nežiada poklonkovanie, tak ako sa to snažia prezentovať niektorí komentátori. Monetova a Schumanova politická filozofia bola založená na otvorenosti a dialógu, v ktorom sa hľadá spoločný záujem. Partneri sú v Bruseli subjektmi vzťahu, jeho nositeľmi, nie pasívnymi objektmi. Prežíval som kolegiálnu v každodenných rozhodnutiach. Aj malí môžu byť silnými hráčmi, keď aktívne zasahujú do diania, keď prinášajú skutočné riešenia. Myšlienka zjednotenej Európy je postavená na aktívnom hľadaní spoločného dobra. To je obrovská priepasť, ktorá delí spoločnú Európu a iné historické pokusy o nadnárodné spoločenstvá.

Politické angažovanie som vždy chápal ako službu spoločnému dobru. Robert Schuman, otec spoločnej Európy, v júli 1945, pred tým ako sa rozhodol opäť kandidovať do francúzskeho národného zhromaždenia, napísal: „Život bez politického angažovania je ľahší, najmä v súčasnom stave dezorientácie. Avšak nik nemá právo sa vyhnúť tejto zodpovednosti, dnes menej ako kedykoľvek predtým. Odovzdávam sa v tomto Prozreteľnosti.“ Treba opäť pripomínať, že spoločná Európa stojí na troskách krvavej druhej svetovej vojny a na utrpení studenej vojny. Zjednotená Európa dnes stále viac dýcha oboma časťami svojich pľúc, tak ako si to želal pápež Ján Pavol II. Spoločenstvo európskych štátov, národov a ľudí by nebolo možné bez zmierenia a bez pochopenia, že v globalizovanom svete sme silnejší, ak spolu hájime naše morálne hodnoty, politické princípy a ekonomické záujmy. Máme spoločnú minulosť, ktorá vyrastá zo židovsko-kresťanskej tradície. Napriek histórii poznačenej násilím čerpá Európa zo svojho dedičstva úcty k ľudskej dôstojnosti. Európska tradícia postavila do centra záujmu spoločnosti človeka ako osobu, ktorá je, i napriek všetkým ťažkostiam či slabosti, subjektom, nielen objektom súcitu. Solidarita vyrastá z túžby uprednostniť právo pred silou, spoločné dobro pred individuálnym záujmom. V tom spočíva jedinečnosť kresťanskodemokratickej politiky, ktorá verí, že sloboda, spravodlivosť, subsidiarita a solidarita sa navzájom podmieňujú a podporujú a sú základom úcty k človeku i k národu. Sú to piliere spoločného európskeho domu.

Počas svojho pôsobenia v Bruseli som mal každý deň možnosť presvedčiť sa o tejto pravde, ktorá nachádza ozvenu aj v iných kultúrach. Indický filozof Shantideva v 7. storočí poznamenal, že „pochabí ľudia pracujú na svojom vlastnom prospechu, avšak múdri pracujú na prospechu iných“. Som rád, že som mal možnosť stráviť roky v službe pre Slovensko, pre spoločnú Európu a pre univerzálnu ľudskú rodinu, ktorej sme súčasťou. Finančná a ekonomická kríza, stav a ochrana životného prostredia, migrácia, vzdelávanie, technologické inovácie a rozvoj sú dnes globálnymi témami, ktoré môže Slovensko ovplyvňovať a riešiť len v súčinnosti s inými krajinami. Naš vstup do Európskej únie a naše pôsobenie v EÚ nás posúva z periférie európskeho diania priamo do jeho centra. Ak sme sa ešte nedávno pozerali na „Západ“ spoza železnej opony a ostnatého drôtu, dnes sme spolutvorcami a nositeľmi európskych politík.

Keď sa dnes obzriem späť, na roky v Bruseli a na svoj návrat domov, vidím kontinuitu i zmenu. Keď som ako novozvolený predseda spolu s Kresťanskodemokratickým hnutím ponúkol na jar 2010 občanom program s názvom Cesta pre Slovensko, netušil som, že sa o niekoľko mesiacov stanem ministrom dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja. Je to náročná a dôležitá výzva k obnove, modernizácii a rozvoju celej našej krajiny v európskom kontexte. Slovo minister vyjadruje povolanie do služby. V živote sú aj ľahšie cesty, ale – tak ako Robert Schuman – aj ja sa v tomto odovzdávam Prozreteľnosti.

1. máj 2011

AUTOR

I

Práca
v Európskej
komisii

Pred nástupom do Európskej komisie

FORUM SCIENTIE ET SAPIENTIE, č. 1-2/2004
ROZHOVOR

■ Stanete sa prvým slovenským komisárom EÚ. V čom budú spočívať vaše pracovné povinnosti a aké budú vaše kompetencie?

Európska komisia sa od 1. mája rozšíri o desať nových komisárov tak, ako sa rozšíri aj počet členských krajín EÚ. Mojou úlohou bude niesť spoločnú zodpovednosť za prácu a rozhodnutia kolégia. Komisia je rozsiahlou inštitúciou, ktorej vrcholovým vedením je 30-členné kolégium. Kompetencie EK určujú zmluvy tvoriace primárne právo EÚ. Ide predovšetkým o legislatívne, implementačné a administratívne právomoci, ale aj o reprezentáciu vonkajších záujmov spoločenstva (zahraničný obchod, rozvojová pomoc). EK je ochrankyňou záujmov spoločenstva ako celku.

Špecificky sa budem podieľať na zodpovednosti pri riadení dvoch generálnych direktoriátov a ich aktivít v ďalšom období – DG Podnikanie a DG Informačná spoločnosť. Ide o dôležité, strategické oblasti.

Od 1. novembra však nastúpi nová, 25-členná Európska komisia, ktorej zloženie sa bude formovať od júna t.r. Vnútoraná architektúra a rozdelenie pôsobnosti je vecou nového predsedu EK a Kolégia.

■ Zjednotenú Európu bude od mája tvoriť dvadsaťpäť členských krajín. Budú ju však tvoriť aj obyvatelia týchto štátov? Je vôbec možné zjednotiť všetkých Európanov bez ohľadu na ich pôvod, politické presvedčenie a vierovyznanie?

„Zjednotená Európa“ je silný pojem, pretože hovorí o jednote. Možno relatívne ľahko zjednotiť výrobu, trhové podmienky. Ale pravá jed-

nota spočíva na súlade hodnôt. Túto jednotu je ťažšie dosiahnuť. Je želaním, má byť našou snahou, keďže hodnoty slobody, ľudských práv a dôstojnosti človeka, demokracie, právneho štátu, spravodlivosti a solidarity sú univerzálne a vytvárajú priestor pre spoločné dobro.

Cieľom úsilia o jednotu má byť pozdvihnutie podmienok života. Myslím, že presnejší je pojem: integrovaná, spojená či spoločná Európa. Veď ľudia nie sú „zjednotení“ ani v jednej krajine v zmysle položenej otázky.

Ale vedomie spolupatričnosti a svedomie spoluzodpovednosti je dôležitým predpokladom pre akúkoľvek formu ľudskej jednoty: v manželstve, rodine, národe, spoločnosti, univerzálnom ľudstve.

■ Kontroverzné reakcie niektorých politických predstaviteľov vyvolal pokus zapracovať odkaz na kresťanské tradície Európy do návrhu ústavnej zmluvy EÚ. Ako sa vyrovnávate s potláčaním nielen kresťanských tradícií, ale najmä hodnôt v členských krajinách a v Únii samotnej?

V Európe, ale i vo svete prebieha neustály zápas o hodnoty. Aj na Slovensku. Radšej hovorme o pomeroch u nás a v nás, tak skôr pochopíme i pomôžeme nachádzať účinné odpovede. Dôležitejší než text preambuly je text článkov zmluvy. A ešte dôležitejšie sú „texty“ vpísané do ľudského svedomia či srdca.

Preto „vyrovnávanie“ sa so situáciou je podľa mňa správne iba a predovšetkým ako pozvanie obnovovať a stavať v každej dobe, v každej generácii verejný život (i ten európsky) na osvedčených hodnotách.

Európa nevznikla z ničoho. Ani dnes nestaviam na zelenej lúke. Kresťanstvo, resp. židovsko-kresťanská kultúra ju formovala podstatným spôsobom. Je dôležitý príspevok aj iných kultúr. Ale kresťanstvo ovplyvnilo európske dejiny, právo, politiku, vzťahy, architektúru rozhodujúcim spôsobom. Opomíňať to alebo sa vzdávať tohto dedičstva by bolo neúctivé voči histórii a otcom

– zakladateľom spoločnej Európy a bolo by ochudobnením budúcnosti spoločného domu Európanov.

Tu vidím osobitnú zodpovednosť nových členských krajín. Prekonali sme desaťročia totality komunizmu, ktorá bola postavená na popieraní Boha a postupnej likvidácii kresťanstva. Táto skúsenosť je cenná aj pre rozšírenú EÚ, ak je cennou pre nás. Rozšírenie je europeizáciou Únie, ktorá je doteraz dominantne západoeurópskou.

■ **Ako si z pozície vysokého predstaviteľa Únie predstavujete budúcnosť EÚ? Bude i naďalej prevažne hospodárskou úniou alebo sa naplnia vízie o konštituovaní európskeho superštátu?**

EÚ nie je a nemá byť *superštátom*. Predstavujem si ju ako dobre zorganizované spoločenstvo členských krajín a ich občanov, ktoré na spoločnej báze zabezpečuje ochranu a rozvoj záujmov všetkých. Využíva pritom osvedčené metódy a princípy komunitárnej a medzivládnej spolupráce.

Hospodárska agenda je dominantnou a takou aj zostane. Jej prejavom i priestorom je jednotný trh, ale aj spoločná mena. Bude však stále viac narastať potreba intenzívnejšej spolupráce v oblasti vnútornej a vonkajšej bezpečnosti.

Každá doba si vyžaduje aktuálne odpovede. Preto sa aj EÚ bude postupne adaptovať na potreby svojich členov, ktorých pribúda, a výzvam doby, ktoré sa menia.

■ **Je podľa vás delegovanie istých právomocí na orgány Únie výmenou za ekonomické výhody pre Slovensko „dobrým obchodom“? Slováci tvoria len nepatrnú časť jej obyvateľstva. Nestratia prechodom časti kompetencií napríklad z národného parlamentu na európsky možnosť rozhodovať o vlastnej budúcnosti?**

O budúcnosti Slovenska sa už teraz rozhodovalo na rôznych fórach a úrovniach, pretože nie

sme izolovanou, sebestačnou spoločnosťou. Suverén nie je dnes ten, kto žije v osamelej slobode, ale ten, kto svoju slobodu naplňuje a realizuje zmysluplným rozvojom v spolupráci s inými.

Slovensko neodovzdáva výkon časti suverenity do cudzích rúk, ale do spoločných, európskych. Doteraz sme o európskom práve rozhodovať nemohli, ale koniec-koncov s istými prechodnými ustanoveniami sme ho prijali. Tak ako v domácom rámci, aj v európskom je dôležité, aby moc bola v zodpovedných rukách, rozdelená medzi inštitúcie a kontrolovaná občanmi. A hlavne aby slúžila všetkým, teda spoločnému dobru – od bezpečnosti cez vládu zákona až po rozvoj.

Malé štáty sa v Únii nestratili. Ani Slovensko sa nestratí, ale musí aj obstať v konkurencii. Aj o tom je integrácia. Je prínosom pre aktívnych, schopných, pripravených. Veľkosť a sila nevyplývajú z počtov, ale hlavne z veľkosti ducha a z intelektuálnych schopností.

Vystúpenie počas hearingu v Európskom parlamente

BRUSEL 27. SEPTEMBRA 2004

Vážený páni predsedovia,
panie poslankyne a páni poslanci,
ctení hostia, milí priatelia!

Portfólio, ktoré mi bolo pridelené, je široké z hľadiska obsahu, vykonávaných aktivít, ako aj vnútorného riadenia. V generálnych riaditeľstvách (direktoriátoch), ktoré by mali spadať do mojej pôsobnosti, pracuje v súčasnosti 4 067 pracovníkov (pozn.: *DG EAC – 713, DGT – 1901, SCIC – 669, OPOCE – 784*). **Tímovosť, ktorú mám rád, považujem za potrebný etický rozmer a za dôležitý princíp riadenia.** Dovoľte mi pre-

to predstaviť aspoň časť ľudí, o ktorých sa chcem opierať: generálny riaditeľ GR pre vzdelávanie a kultúru Nicolas van der Pas, generálny riaditeľ GR pre preklady Karl-Johan Lonnroth, generálny riaditeľ GR pre tlmočenie Marco Benedetti, generálny riaditeľ Úradu pre publikácie Thomas Cranfield.

Úvod

Vzdelanosť a kultúra ovplyvnili dejiny Európy viac ako čokoľvek iné. Keď úcta k vzdelaniu a kultúre dominovala, Európa prežívala obdobia rozvoja a pozitívne ovplyvňovala aj svet okolo. Zatváranie škôl, pálenie kníh – to boli začiatky temných období pre celý kontinent.

Našu a svetovú pozornosť najviac priťahuje politický a ekonomický rozmer Európy. Ale Európu možno definovať viac ako kultúrny a historický pojem než ako pojem geografický alebo ekonomický. Hovorí sa, že jeden zo zakladateľov Európskych spoločenstiev Jean Monnet na konci života povedal, že ak by mohol proces európskeho zjednotenia začať ešte raz, začal by s oblasťou kultúry. To neznamená harmonizáciu, ale potvrdzuje dôležitosť spoločného hodnotového základu pre samotný politický vývoj.

Rozšírenie, ktorého sme súčasťou, znamená europeizáciu Únie. Inak povedané, dnes je Únia viac európskou, než bola pred polrokom. Rozšírenie obohatilo kultúrnu rozmanitosť Únie. Táto rozmanitosť je zdrojom nášho spoločného bohatstva. Spravovať rastúcu rôznorodosť je potrebné i možné. Väčšia rozmanitosť spoločenstva je však výzvou aj pre posilňovanie vedomia jednoty a spolupatričnosti.

Rozšírenie Únie je realitou. Predstupujem pred vás ako člen EK nominovaný vládou Slovenskej republiky. Medzi vami sú poslanci z tejto krajiny, ktorú poznám najlepšie, a z ďalších nových členských krajín. **Všetci spoločne potrebujeme prejsť od geografického a politického rozšírenia k rozšíreniu myslenia, poznania a zodpovednosti.** Práve portfólio, v ktorom mám pra-

covať, ponúka priestor a výzvy na takúto transformáciu.

Oblasť vzdelávania a kultúry je veľká, rozmanitá a veľmi dôležitá. Je spojená s otázkami:

- európskej identity a občianstva,
- ekonomického rastu a zamestnanosti,
- medzinárodnej spolupráce.

Vzdelávanie a odborná príprava, kultúra, viacjazyčnosť, šport, mládež a občianska spoločnosť. Pri vyslovení týchto pojmov sa vynára jedno spojenie, ktoré sa prelína celým mojím portfóliom – občan a kvalita jeho života. **Vytváranie prostredia, ktoré je pre občana prajné a priateľské (*citizen-friendly*), bude v centre a bude tvoriť spojovaciu niť všetkých mojich aktivít.**

Jednotlivé oblasti portfólia, Lisabonská stratégia

Jednou z hlavných priorít novej EK bude **zdynamizovanie plnenia Lisabonskej stratégie**. Podstatná časť odpovedí na naplnenie tohto cieľa sa nachádza práve v oblastiach pokrývaných mojím portfóliom. Z tohto hľadiska ho považujem za strategické. Aj preto som pozvaný pracovať v skupine komisárov pre Lisabonskú stratégiu.

Na naplnenie vízie, aby sa Európa stala do roku 2010 najkonkurencieschopnejšou ekonomikou založenou na vedomostiach, je potrebné zabezpečiť:

- aby sa **lepšie a viac investovalo do vzdelávania a odbornej prípravy,**
- viac mobility, vzájomného uznávania diplomov, zručností a kvalifikácie, čo je nevyhnutným predpokladom pre vytvorenie **Európy vedomostí a skutočného európskeho trhu práce,** ako aj pre zvýšenie sociálnej súdržnosti a angažovanosti občanov,

- aby členské krajiny plnili svoje záväzky, najmä čo sa týka zavádzania **koherentných systémov celoživotného vzdelávania.** Európska komisia sa zase musí snažiť o dosiahnutie maximálneho **súladu medzi vzdelaním, vedou a výsku-**

mom, podnikaním, politikou zamestnanosti a uplatňovaním technológií informačnej spoločnosti,

– Rada a Európsky parlament by mali do konca roku 2005 rozhodnúť o novom a ambicióznom programe pre celoživotné vzdelávanie, ako aj ďalších programoch spojených s mojím portfóliom (*Mládež a Kultúra*).

Som si vedomý, že **kompetencie Európskej komisie aj Európskeho parlamentu** sú v oblastiach, ktoré pokrývam, obmedzené. Je v nich správne uplatňovaný **princíp subsidiarity**. Chcem však naplno využívať dva **hlavné nástroje**, ktoré sú k dispozícii – **programy a uplatňovanie otvorenej metódy koordinácie**. Hoci pri druhom nástroji nie je EP formálne zapojený do aktivít, mojím cieľom a záujmom bude plne podporovať úzku spoluprácu s EP.

1. Vzdelávanie a odborná príprava

Príspevok v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy je kľúčom k úspechu Lisabonskej stratégie. Programy ako *Socrates* a *Leonardo da Vinci* prispievajú k podpore mobility a k zlepšovaniu vzdelávacích systémov. Kontakty medzi ľuďmi zároveň podporujú lepšie porozumenie medzi rôznymi kultúrami a národmi, čím tiež prispievajú k procesu európskeho zjednocovania.

Globalizácia, nové technológie a demografický vývoj sú výzvou. Jednou z odpovedí je prístup k celoživotnému vzdelávaniu. Som presvedčený, že túto odpoveď je potrebné dať na európskej úrovni. Uvediem niekoľko príkladov:

1. Cezhraničná mobilita je stále nedostatočná. Je potrebné posilniť mobilitu medzi jednotlivými krajinami, ako aj profesiami zvýšením kompatibility systémov vzdelávania, ako aj prostredníctvom vzájomného uznávania dosiahnutej úrovne a obsahu vzdelania. V tomto zmysle sa budem zasadzovať za návrh nového programu pre celoživotné vzdelávanie od roku 2007. Jeho cieľom je okrem iného zvýšiť do roku 2011 počet študentov v programe *Erasmus* na 3 milióny.

2. Chcem hneď v budúcom roku **dať nový impulz diskusii o úlohe univerzít, pričom plánujem v tomto smere** predložiť novú komunikáciu EK. **Univerzita, ako inštitúcia, bola vždy považovaná za jedinečné centrum kreativity a šírenia vedomostí pre dobro ľudstva.** V návrhu chcem klásť dôraz na posilnenie väzieb medzi priemyslom a univerzitami, ako aj na **podporu systému zaručenia kvality vyššieho vzdelávania**. Už v novembri chcem predložiť zodpovedajúce odporúčanie. Zamýšľam zaviesť **postdoktorálne projekty**, ktorých cieľom bude vychovávať novú generáciu profesorov a výskumníkov.

3. Som presvedčený, že je potrebné viac využívať **potenciál vzdelávania a vedy v globálnom kontexte**. Chcem budovať na prvých skúsenostiach s programom *Erasmus Mundus* – ktoré sú pozitívne – tak, **aby sa Európa stala atraktívnym miestom pre štúdium talentovaných ľudí zo zahraničia**. Významnú úlohu budú v tomto smere zohrávať aj vzťahy s krajinami nového susedstva Únie.

2. Kultúra

Kultúra je neoddeliteľným nástrojom tvorby a obsahu európskeho občianstva a európskej identity prostredníctvom lepšieho porozumenia iných kultúr a nášho spoločného dedičstva, avšak pri plnom rešpektovaní rôznosti. **V tomto zmysle kultúra musí byť vnímaná ako spoločné dobro všetkých ľudí a národov, ako prejav ich úcty, slobody a tvorivosti, ako výpoveď o ich ceste históriou.**

V dnešných dňoch je táto úloha ešte dôležitejšia. Zvýšila sa rôznorodosť Únie ako dôsledok rozšírenia a imigrácie a zároveň máme snahu uchovať túto rôznorodosť pred homogenizujúcim tlakom globalizácie. Z tohto dôvodu chcem zohrávať aktívnu úlohu v nadchádzajúcich rokovaníach o Dohovore UNESCO o kultúrnej diverzite. Som si vedomý svojej úlohy zabezpečovať, spoločne s kolégiom, plnú aplikáciu článku 151 ods. 4. Zmluvy, t. j. zaistiť, aby

spoločenstvo bralo kultúrne aspekty do náležitej úvahy pri formulovaní svojich politík.

Budem venovať veľkú pozornosť posilňovaniu dialógu medzi kultúrami vnútri Únie a jej členských krajín, ako aj voči tretím krajinám prostredníctvom: 1. podpory mobility umelcov a ich diel, 2. zvyšovaním vedomia o našom spoločnom dedičstve a prístupe k nemu, 3. podporou dialógu s kultúrami okolo Európy, napríklad s arabskými krajinami. **Zamýšľam navrhnúť rok 2007 ako Európsky rok dialógu medzi kultúrami.**

Za jednu z priorít budem považovať urýchlené prijatie **úpravy rozhodnutia Rady EÚ z roku 1999 o európskom hlavnom meste kultúry** tak, aby sa do spolupráce mohli zapojiť čím skôr aj mestá z nových členských krajín. Za veľmi potrebné považujem aj odovzdávanie dobrých skúseností pri rozvoji kultúry a podporu partnerstva verejného a súkromného sektora.

3. Viacjazyčnosť

Multilingvizmus je po prvýkrát definovaný ako špecifická časť portfólia komisára. Jazyky nepovažujem len za prostriedok komunikácie. Prispievajú k lepšiemu spoznávaniu kultúr a majú skutočný potenciál stať sa nástrojom pre lepšie porozumenie medzi občanmi Únie. Preto otázku viacjazyčnosti nevnímam len ako tému pre chod inštitúcií Únie, ale ako politiku pre celú Európu. Mimochodom, rozhodnutie Rady o oficiálnych jazykoch ES (1/1958) bolo prvým právnym aktom Spoločenstva.

Chcem nadviazať na skúsenosti z úspešného Európskeho roku jazykov. Mojm cieľom bude intenzívna podpora výučby jazykov a lingvistickej rozmanitosti. Jednou z ciest je dosiahnuť v nasledujúcich rokoch, aby sa každý žiak okrem materinského jazyka učil dva ďalšie cudzie jazyky. Chcem, aby sme v dohľadnej dobe vypracovali **európsky indikátor jazykovej kompetencie**. Zásadne to pomôže pri hodnotení kvality i kvantity vyučovania.

4. Šport

Som rád, že svoje ďalšie funkčné obdobie v EK by som mal prebrať ešte počas Európskeho roka vzdelávania prostredníctvom športu (**European Year for Education through Sport – EYES**). Šport je veľmi dôležitým vzdelávacím a výchovným prostriedkom na podporu takých hodnôt, ako sú tolerancia, fyzická a duševná integrita alebo tímová práca.

EYES je vo všeobecnosti považovaný za úspech. Som odhodlaný využiť jeho výsledky ako základ pre budúce kroky na úrovni EÚ v súlade s novou zmienkou o športe v návrhu ústavnej zmluvy. V nadväznosti na jej ratifikáciu budem pripravený po širokej konzultácii predložiť prvú Športovú politiku EÚ, ktorá by sa mohla zamerať na významné otázky, ako sú (1) podpora slušnosti a otvorenosti športových podujatí, (2) podpora spolupráce medzi športovými organizáciami, (3) ochrana telesnej a duševnej integrity športovcov a športovkýň, najmä mladých. V tomto smere taktiež považujem za dôležitý koordinovaný a spoločný boj proti doping.

5. Občianska spoločnosť

EÚ urobila veľa pre súdržnosť – najskôr vnútorného trhu, potom regiónov, v poslednom období sociálnych skupín. Nastal čas **sústrediť sa viac na občana**. Chcem navrhnúť **rámcový program na podporu občianskej participácie**, ktorý by mal začať v roku 2007. Bude to prvýkrát. Mojm zámerom je čoskoro predložiť kolégiu komunikáciu, následne uskutočniť širokú konzultáciu a predložiť konkrétny návrh do leta budúceho roka. Tento proces bude dobrou príležitosťou na zhodnotenie celkovej koherentnosti akcií EÚ a zároveň aj na ich inováciu.

Som si vedomý, že je potrebné hľadať cesty na zjednodušenie procedúr pri schvaľovaní projektov spolupráce miest (**town-twinning**). Na jednej strane je potrebné chrániť finančné záujmy Únie, avšak na strane druhej, finančné pravidlá by nemali vytvárať neprekonateľné prekážky pre spoluprácu v praktickom živote.

6. Mládež

Na záver, ale nie nakoniec, by som chcel uviesť niekoľko slov o 60 miliónoch mladých ľudí, ktorí žijú v našich členských krajinách. Rozhodnutia, ktoré prijímame dnes, budú prinášať výsledky budúcim generáciám. Mnoho politik má priamy dopad na mladých ľudí. Je preto potrebné rozhodovať tak, aby tieto politiky boli priateľské, pozitívne voči mladým ľuďom.

Mládež nie je problém, je to naše bohatstvo a budúcnosť. Podpora účasti mládeže v demokratickom živote je dôležitá tak na úrovni členských krajín, ako aj na úrovni Únie. Návrh ústavnej zmluvy sa priamo odvoláva na tento aspekt. Podporím a budem stimulovať diskusiu na ministerskej úrovni k tejto otázke. Plánujem zorganizovať do konca roka 2006 hodnotiacu konferenciu európskej mládeže a od roku 2007 výročné stretnutia s Európskou komisiou, pričom chcem, aby bol Európsky parlament tesne previazaný s týmto procesom. Taktiež by som chcel vyhodnotiť a zlepšiť súčasný systém Európskej dobrovoľníckej služby a tým zvýšiť aj jej profil.

Záver

Vedecké a technické objavy spôsobujú výrazný a rýchly ekonomický rast a sociálny pokrok. Avšak **stále by sme mali mať na pamäti, že životu človeka je dôstojnosť daná kultúrou a že podstatná časť kultúrnosti je vytvorená vzdelávaním a výchovou.** Preto práve tieto oblasti, s ktorými pracujeme, majú taký obrovský význam pre našu budúcnosť. Viem, že mnohí z vás si to nielen uvedomujú, ale podľa toho aj konajú. Chcem aj ja zodpovedne vykonávať svoj mandát v uvedených oblastiach s vašou podporou a prispieť k ich rozvoju spolu s vami.

Teším sa na náš dialóg a spoluprácu.

Rozhovor s európskym komisárom Jánom Figelom

MÁJ 2005

TÝŽDENNÍK DOMINO

- **Pred rokom sa Slovensko stalo členom Európskej únie. S jeho vstupom ste sa stali členom Európskej komisie. Ťažko sa dá hodnotiť rok od vstupu okrem iného aj preto, že na Slovensku o EÚ debata neexistuje a podľa prieskumov verejnej mienky je s členstvom v Únii spokojných až 80 percent občanov. Je to dobrý signál alebo zlý?**

Je to skôr dobrý signál, ale nestačí to. Širšia podpora verejnosti by mala byť aj aktívnym vedomím o našom členstve. Výsledkom bude lepšia pripravenosť a schopnosť občanov využívať nový právny, ekonomický a politický priestor pre ich záujmy a potreby. Konsenzus je strategickým základom pre vonkajší a vnútorný vývoj v EÚ. Ako sa ho darilo udržiavať počas predvstupového obdobia, treba ho naďalej rozvíjať aj po vstupe. Slovensko má dnes reálnu možnosť ovplyvňovať všetky politiky Spoločenstva. Dokáže to účinnejšie robiť vtedy, keď je stabilizované a keď jeho reprezentácie dokážu spoločné postoje dobre formulovať a prenášať. Ako vyjednávať a človek, ktorý bol do tohto procesu zapojený dlhé roky pred vstupom, som so zadostúčením prijal hodnotenia hovoriace o tom, že na Slovensku nenastal cenový šok alebo spoločensko-politická frustrácia zo vstupu. Nestali sme sa čistým platcom do rozpočtu v Bruseli, neskolaboval náš agropriemysel a podobne. Bolo veľa obáv a lacnej kritiky. Dnes je evidentné, že Slovensko vstup zvládlo a získava nové možnosti pre svoj rozvoj.

- **Ste členom kolégia nominovaného vládami členských štátov. Súčasné zloženie Európskej**

skej komisie odzrkadľuje rozloženie politických vplyvov v Európe. Okrem štyroch liberálov je EK rozdelená na sociálnych demokratov a kresťanských alebo občianskych konzervatívcov.

Niektorí komisári nemajú výraznejšiu politickú príslušnosť, prichádzajú skôr z administratívy alebo ako experti...

■ **Rozhodnutia, návrhy, smernice EK sú výsledkom odborného konsenzu a politického kompromisu. Keby sa členovia kolégia stavali k ich činnosti ideologicky, orgán by bol často zablokovaný... Na Slovensku existuje marginálna, no o to radikálnejšia časť diskutérov o EÚ, ktorá prirovnáva Brusel bez rozpakov ku Kremľu, hovorí o prijateľnejšej forme akéhosi Sovietskeho zväzu a vás, ostatných komisárov a vôbec všetkých zamestnancov inštitúcií označujú za byrokratov, technokratov, bruselokratov, ktorí chcú regulovať ich život.**

EK má svoju úlohu definovanú zmluvami. Má preto nezastupiteľné miesto – v niečom je arbitrom, napr. v oblasti hospodárskej súťaže, v niečom reprezentuje záujem celého spoločenstva navonok – vo vonkajšom obchode, v niečom administruje smerom dnu – napríklad rozpočet. Nie je to ani vláda, ani administratíva, je to veľmi špecifický orgán, ktorý mal svoje miesto už na začiatku integrácie a jeho význam stúpa aj kvôli narastajúcemu počtu členských krajín. S rozširovaním EÚ potrebuje komunikátora, moderátora, iniciátora, niekedy negociátora spolupráce krajín. EK je nezávislým orgánom a je strážcom spoločného záujmu, ktorý je prienikom záujmov všetkých. Nemôže byť vždy totožný s jednotlivými národnými záujmami. Je to evidentné najmä pri citlivých témach alebo vo volebných obdobiach v jednotlivých krajinách. Niektorí ľudia radi druhých nálepkujú, ale odozvou lacnej a neoprávnenej pseudokritiky je aj jej okrajovosť a neakceptácia v spoločnosti. Krivé prirovnávania sú proti historickej pravde a neúčtivé

k obetiam v úsilí o slobodu a mierovú, spoločnú Európu. Tá je založená na slobodných rozhodnutiach a jej metódami sú subsidiarita a solidarita. Pre politickú zmenu a dnešnú európsku perspektívu Slovenska bol integračný faktor nie jediným, ale rozhodujúcim momentom v roku 1998. Nepoznám verejnú správu, ktorá je pod väčšou kontrolou ako európska. Určite nie na Slovensku.

■ **Ako sa vám pracuje bez toho, aby sa politická senzibilita jednotlivých komisárov nestala prekážkou...?**

Bol som pol roka v komisii Prodiho a dnes som členom Barrosovho kolégia. Vzťahy v Európskej komisii sú pokojné a konštruktívne. EK je politickým orgánom. Má mať nielen politické zloženie, ale aj schopnosť a zodpovednosť. Hľadanie konsenzu sa musí opierať o odbornosť pri príprave, schopnosť komunikácie, otvorenosť a vôľu nájsť dobré riešenie. Nie sme nejakou koalíciou strán, dôležitá je kolegialita. K nej však patrí aj rešpektovanie rôznej politickej identity jej členov. Komisári musia reflektovať reálnu situáciu v EÚ, počnúc štátmi, Európskym parlamentom a Radou EÚ. Tieto orgány sú rozhodujúce pre prijímanie legislatívy a sú kľúčovými aktérmi vo vzťahu k EK. A tiež sú politicky veľmi rôznorodé. Doteraz sa EK väčšinou darilo nachádzať riešenia pri strategických otázkach. Napríklad pri revízii Lisabonskej stratégie. Skôr sú premenlivé postoje na strane štátov. Samozrejme, celý vývoj je viac pred nami ako za nami, no už dnes sa dá povedať, že ani rozšírená EÚ, ani väčšia Európska komisia neskolabovala, je schopná dohodnúť sa a konať. Aktérov je stále viac, právomoci sú delené, dominantné sú na strane členských štátov, ale väčšina očakávaní sa spája s Bruselom a s EK. Existuje aj nadmerné zjednodušovanie typu: EÚ – to je Brusel, a Brusel – to je EK. To nie je pravda, a zároveň to veľmi oslabuje konkrétnu politickú zodpovednosť. Všetci tvoríme Úniu.

- EÚ chce prijať ústavu, ak sa to podarí, o 9 rokov by nemala mať EK jedného komisára za každý členský štát. A Európsky parlament získa viac právomocí. Ústava prinesie väčšiu vyváženosť vplyvu medzi inštitúciami a členské štáty tak prenesú ďalšie právomoci na EÚ. Ako vníma EK samu seba v budúcnosti vo vzťahu k Európskemu parlamentu a k Rade EÚ?

Je dôležité pripomenúť, že do legislatívneho procesu budú oveľa viac zaangażované aj národné parlamenty. Celý systém sa tak stane ešte komplexnejším, no nemal by byť komplikovanejší. Európska integrácia je akoby vzdialená od reálneho politického vývoja, od občanov, ktorí vytvárajú spoločnú Európu. Inštitúcie by mali tento priestor sprehľadniť a urobiť ho legitímnejším. Tieto zmeny sú preto pre budúcnosť EÚ dôležité. Impulz k reforme bol daný práve vzdialenosťou medzi centrom a členskými štátmi, občanmi alebo regiónmi. Princíp jedna krajina – jeden komisár je dôležitý pre vytvorenie vnútornej dôvery po historicky najväčšom rozšírení EÚ. V EK nie je delenie na starých a nových členov a je len potvrdením toho, že rozšírenie už bolo načase. Mentálne delenie je 15 rokov po páde Berlínskeho múru už slabšie, aj keď môžeme stále hovoriť o mnohých rozdieloch, ktoré budú ešte dlhé roky charakterizovať pôvodné dve časti rozdelenej Európy. Aj keď ešte existuje právna poistka pre zachovanie terajšieho stavu, ktorý som aj ja preferoval, presadila sa tendencia na zmenšovanie EK. To je výrazom toho, že Európska komisia priamo nereprezentuje národné štáty a nemá nahrádzať Coreper (výbor stálych zástupcov členských štátov). Najdôležitejším princípom fungovania EK ostáva jej nezávislosť a rovnocenné postavenie všetkých členských krajín vo vzťahu k nej. To je zadefinované v princípe budúcej postupnej rotácie jej členov z jednotlivých krajín. Dôveryhodnosť EK je daná jej vernosťou zmluvám a svojmu poslaniu. Ak by EK neplnila svoj mandát férovo, poškodila by Spoločenstvu.

- V prípade, že európska ústava prejde, situácia v inštitúciách sa zmení. Ústava však prináša aj nové možnosti integrácie: ekonomická sa, nahrubo povedané, završila vstupom nových krajín, no politická a vojenská integrácia – ktorú Francúzi v 50. rokoch odmietli – je ďalšou agendou spoločenstva. Zatiaľ čo politický konsenzus, na ktorom Európa funguje medzi sociálnymi demokratmi a ľudovcami od konca vojny tak, že členské štáty sa nakoniec vždy dohodnú v oblasti ekonomiky, v otázkach politiky, obrany alebo v etických otázkach, môže byť mechanizmus kompromisu ako hnacieho motora EÚ ohrozený. Otázky svedomia, etiky a podobne ostávajú dnes v kompetenciách národných štátov, no vieme si predstaviť, že situácia sa môže do 20 rokov zmeniť.

Obrana a vonkajšie vzťahy patria k veľkým témam. Európske obranné spoločenstvo je jedným z príkladov, aká nezrelá bola samotná západná Európa v 50. rokoch na väčšie obranné ambície. Iniciatívu francúzskej vlády prijalo päť krajín, ale schválenie obrannej únie neprešlo pri ratifikácii práve v Paríži v roku 1954, čo bolo síce sklamaním, ale zároveň potvrdením, že otázky obrany sú veľmi citlivé. A zvlášť tak krátko po konflikte. Túto nezrelosť kompenzovala prítomnosť Spojených štátov na kontinente a existencia NATO. Bolo nevyhnutné začať integráciu spolupracou pri výrobe uhlia a ocele, ktoré sú výraznými komoditami pre zbrojárstvo a vedenie vojny. Neskôr do toho zapojili ekonomiku cez spoločný trh a poľnohospodárstvo. Po vytvorení spoločnej meny sme sa vrátili opäť k téme spoločnej obrany, ale aj k spolupráci vo vzdelávaní a kultúre. Pred 15 rokmi táto agenda neexistovala – priestor pre kultúrnu spoluprácu vznikol až po Maastrichte. Európa je však viac kultúrno-politickým a historickým fenoménom než geografickým alebo obchodným. Tento proces je teda o dospievaní kontinentu po tom, ako Európa prežila tragédie, ktoré nemajú v histórii obdobu: medzi naše dejiny patrí aj Auschwitz alebo Srebrenica. Európ-

ska bezpečnostná a obranná politika je dnes viditeľnejšia. Po prvýkrát v dejinách dohliada EÚ vojensky na bezpečnosť v Macedónsku a v Bosne a Hercegovine. Preberá tak ďalšiu časť zodpovednosti za mier v Európe. Európska obrana nemá byť alternatívou transatlantickej bezpečnosti, ale jej kompatibilnou súčasťou. Veľká časť povojnového stavu, keď Američania museli chrániť bezpečnosť západnej Európy, sa tým uvoľní pre spoločnú medzinárodnú zodpovednosť. Spoločnosť a etika sa vyvíjajú. Preto je pre ich súlad dôležité, aby ľudské práva v Únii boli naďalej definované členskými štátmi a komunitárna úroveň ich v takejto zhode rešpektovala a tým posilňovala. Platí to aj pre bioetické záležitosti.

■ **Väčšia integrácia si vyžaduje viac kompromisu a môže tak paradoxne viesť k spomaleniu procesu.**

Po rozšírení sa rozhodovacie procesy logicky spomalia, ale rozhodnuté, dohodnuté spoločenstvo môže byť silnejšie. Dnešné témy sú náročnejšie aj z hľadiska zrelosti 25-ky ich spolu riešiť. Otázkou je, či sme schopní na ne dôveryhodne, aktívne odpovedať, alebo iba diskutovať. Iracká kríza bola ukážkou vážneho rozdeľovania. A ďalšie medzinárodné výzvy testujú schopnosť Európanov hľadať spoločné odpovede. Vývoj ide týmto smerom, pretože členské štáty boli schopné dohodnúť sa napríklad na klauzule o bezpečnostnej solidarite v ústavnej zmluve, vrátane neutrálnych štátov. Existencia spoločných vojenských jednotiek potvrdzuje, že Európa sa posúva dopredu. Mechanizmus rozhodovania v takýchto otázkach ostane naďalej definovaný jednomyselnosťou alebo konštruktívnou abstenciou. Ide o také citlivé otázky, ktoré si tento princíp aj zaslúžia a zároveň potvrdzujú, že všetci sme zodpovední za vnútornú a vonkajšiu bezpečnosť. Z tohto pohľadu nie je mechanizmus jednomyselnosti proti integrácii, ale je výzvou na hľadanie riešenia, ktoré vyhovuje všetkým. Na rovnakom princípe je založené NATO. Koná vtedy, keď sa všetci dohodnú.

■ **Politika európskeho kompromisu je zároveň obeťou seba samej – ústavná zmluva, Bolkesteinova direktíva, pracovný čas sa dajú kritizovať buď ako príliš liberálne, alebo konzervatívne, alebo ľavicové – každý si nájde to, čo potrebuje. Máte pocit, že v prípade súhlasu s návrhom so socialistickým komisiárom zrádzate vašu kresťanskodemokratickú identitu? O Európskej komisii sa totiž predovšetkým na Slovensku hovorí všeličo, že je socialistická, komunistická, vo Francúzsku a Belgicku zase, že je naopak liberálna, konzervatívna...**

Najväčším nepriateľom ľudského pokroku je ľahostajnosť a nevedomosť. Bez poznania sa stávajú inštitúcie Únie neprehľadným priestorom. Prvým predpokladom ich fungovania sú jasné kompetencie. Európska komisia preto musí vo svojom kompetenčnom priestore definovať a prijímať také riešenia, ktoré sú dobré a prijateľné pre členské krajiny, Európsky parlament a ďalších ekonomických a sociálnych partnerov. Úspešný vývoj rozšírenej Únie, ktorú dnes považujú za strategického partnera Spojené štáty, Rusko, Čína, je potvrdením, že sa to dá. Význam a dôveryhodnosť EK potvrdila napríklad aj prvá návšteva amerického prezidenta v histórii v jej sídle (február 2005). Kompromis v EK sa rodí po dlhom a zložitom procese, od prvých konzultácií. Schválením Radou ministrov prechádza aj legislatívny plán Európskej komisie. Tiež každý jednotlivý návrh. Musí zohľadňovať politické prostredie, financie, ekonomické, sociálne, environmentálne dopady. Po pripomienkovom konaní prijme EK rozhodnutie. Doteraz to bolo konsenzom, aj keď stačí väčšina. Je rozumné nachádzať riešenie, ktoré nie je iba vyjadrením vôle väčšiny, ale všetkých – ak je to možné. Opatrenia musia byť dostatočne dôrazné, aby boli prínosom, a dostatočne flexibilné, aby reflektovali rozdiely v Európe – medzi Škandináviou a Stredomorím, Východom a Západom. Cieľom nie je deliť, ale spájať a rozvíjať. Dá sa to, aj keď nie ľahko. Napríklad dobrý vývoj na telekomunikačnom trhu

v EÚ je výsledkom piatich smerníc, ktoré viedli k jeho liberalizácii. Smernice vytvorili priestor, ktorý posunul Európu v telekomunikáciách pred USA. Liberalizácia trhu s plynom a elektrinou je rovnako výrazným faktorom pre konkurencieschopnosť EÚ, keď ceny energie vo svete stúpajú. Európska výroba je dnes energeticky menej náročná ako americká.

Tieto príklady ukazujú, že aj v takýchto citlivých témach ako energetika alebo telekomunikácie sa dá nájsť spoločné riešenie, čo je lepšie než vyčkávanie. Nahradit' 25 rôznych národných predpisov jednotným rámcom je pre Úniu odstraňovaním bariér. Je to deregulácia liberalizácie. Čakať však od EK opatrenia tam, kde majú konať štáty, nie je správne. Avšak aj tam, kde má EÚ len podporné právomoci, sa dnes očakáva od EK viac ako v minulosti. Tento týždeň sa napríklad stretnem so 40 európskymi ministrami školstva v Nórsku, ktoré nie je krajinou Únie, kvôli Európskemu priestoru vyššieho vzdelávania v rámci tzv. Bolonského procesu. Napriek tomu, že ide o medzivládnu spoluprácu, od Európskej komisie sa očakávajú dôležité návrhy a podpora procesu. Podobne je to v kultúre. Do EK prichádza čoraz viac žiadostí a výziev. Ľudia vedia, že táto agenda sa dotýka priamo našej identity, občianstva a vzťahu medzi kultúrami. Je preto dôležité, aby ten, kto je uprostred, umožňoval rozvíjať spoluprácu medzi ľuďmi a štátmi. Aj pohľady uvedené v otázke potvrdzujú, že EK je v centre veľmi rôznych až protichodných záujmov, očakávaní a postojov. Kresťanskodemokratická identita je pre mňa východiskom aj v EK. Je to náročná, ale zaujímavá práca.

■ **Pre budúcnosť EÚ, mladých Európanov a znalostnej ekonomiky máme v Európskej komisii dôležité portfólio.**

Keď som nastupoval, viacerí hovorili či písali, že som mal byť radšej pri fondoch, že to nie je silný rezort. Dnes som stále viac presvedčený, že táto oblasť je pre budúcnosť európskych krajín a ich spoločenstva jednou z rozhodujúcich.

■ **Dočkajú sa Európania počas vášho mandátu nejakej historickej Figelovej smernice? Niečo, čo zásadne zmení školstvo alebo systém vzdelávania v členských štátoch?**

Vzdelanosť, kultúra, jazyky, mládež, ale aj občianska spoločnosť sa dostávajú dnes do popredia diskusií. Chcem prispieť k tomu, aby neboli okrajovými, aby to neboli slávnostné témy, ale aby sa dostávali do centra záujmu a každodennej, intenzívnej spolupráce. Jedným zo strategických cieľov Únie i Slovenska, často citovaným, je vytvoriť vedomostnú ekonomiku a vedomostnú spoločnosť. V oboch prípadoch sú vedomosti postavené na prvé miesto. Preto je prirodzené, že opakovane vyzývame investovať do vzdelávania lepšie a viac. Teda efektívnejšie vďaka rozvážnym reformám a s väčším objemom verejných a/alebo súkromných peňazí. To je cesta do budúcnosti. A budúcnosť sa vždy začína dnes. Máme dvadsaťpäť krajín, ktoré sú modelmi na porovnávanie prístupov a výsledkov. Rýchlo napredujú tí, ktorí dbajú o výskum, vzdelanie a inovácie. Majú aj lepšie ukazovatele v otázkach zamestnanosti, ekonomického rastu a sociálnej súdržnosti než ostatní. Táto problematika sa zvyrazňuje v situácii, keď sa svet globalizuje a keď Európa starne. A konkurencia naozaj nespí – na západ alebo na východ od nás. To sú výzvy, aby sme včas prijímali reformy, ktoré prinesú potrebné zmeny.

V týchto záležitostiach potrebujeme dlhodobosť prístupov, nie nestálosť či kampaňovitosť. Aj preto EK navrhuje historicky najvyššie zvýšenie finančného rámca od roku 2007 pre oblasti vzdelávania, výskumu, dopravy a energetiky. Posilníme tým rast hospodárstva a zamestnanosti. Okrem toho je mojím cieľom podporiť tento rozvoj návrhom nie direktívy, ale tzv. Európskeho kvalifikačného rámca. Už v máji by som chcel predstaviť jeho prvú, univerzitnú časť. Neskôr aj druhú, ktorá sa bude dotýkať odborného vzdelávania a širšieho kvalifikačného priestoru. Práve v Nórsku chcem predstaviť základné princípy, na ktorých by sme mohli postaviť tento rá-

mec ako právny priestor pre možnosť vzájomného uznávania kvalifikácií. Znamenalo by to podstatný prínos pre skutočný európsky trh práce. Výraznejšie by to motivovalo dnešné vzdelávacie inštitúcie ku kvalite, k otvorenosti, k hľadaniu atraktívnosti a *renomé* a k intenzívnej spolupráci. Európsky kvalifikačný rámec – bez toho, že by znamenal právnú harmonizáciu – môže vytvoriť podmienky pre prenos výsledkov vzdelania a kvalifikácie. Dnes na spoločnom trhu práce sú právne regulované len niektoré profesie, ako napríklad zdravotné sestry, farmaceuti, zubní lekári, architekti a podobne. Veľká väčšina odborných kvalifikácií však nemá definované pravidlá. Zamestnanec či zamestnávateľ nemajú zarúčené podmienky uznávané na spoločnom trhu práce. Existuje okrem toho mnoho iných bariér pre voľný pohyb pracovníkov v EÚ. Pri návrhu nepôjde o harmonizáciu zhora, ale o dohodnutie štandardov, postupov a pravidiel, ktoré umožnia kompatibilitu inak autonómnych, národných kvalifikačných rámcov. Považujem to za kľúčovú agendu na najbližšie roky.

■ **Komisia sa stane terčom tých, ktorí ju obvinia zo snahy regulovať: vzdelávanie, pracovný trh a podobne...**

Nie, Európska komisia ponúka krajinám a s ich súhlasom rámec. Nieкто v tom bude vidieť nepotrebnú reguláciu, nieкто harmonizáciu, to sú však tí, ktorí veci nerozumejú alebo nechcú rozumieť. Dnes je regulácií 25, a pritom všetci chcú využívať základné štyri slobody. Tí, ktorí chcú vidieť Európu otvorenú a prajnú pre občanov – aby v nej neboli len turistami alebo štátistami – by mali podporiť to, že človek, ktorý je vzdelaný, ovláda jazyky, sa môže lepšie, slobodnejšie uplatniť, a preto je potrebné na to vytvoriť čitateľné právne prostredie. A o to ide. Kto a kedy to využije – to už je slobodou jednotlivca a zamestnávateľa. Nejsť týmto smerom však znamená udržiavať bariéry v Európe 21. storočia.

■ **V Európe dnes začína debata o jej hodnotách...**

Kultúra je pre Európu viac charakteristická než trh. Rozvinuté obchodné a colné vzťahy nájdeme aj inde vo svete. Európa stojí na hodnotách, ktoré ju formujú už stáročia. Ťažko sa k nim dostávala. Ich jadrom je ľudská dôstojnosť, sloboda, úcta k ľudským právam a k princípom právneho štátu. Sú veľmi dôležité v oblastiach, ktoré sa s identitou priamo spájajú, chránia ju alebo zaručujú. Aj slovenský parlament prijal pred pár rokmi deklaráciu o zvrchovanosti v kultúrno-etických záležitostiach. Tá je dnes v Únii zabezpečená. Má byť posilňovaná ústavnou zmluvou, kde Únia po prvýkrát definuje cieľ rešpektovať kultúrnu rozmanitosť členských štátov a chrániť a rozvíjať európske kultúrne dedičstvo. Som prvým komisárom zodpovedným za mnohojazyčnosť. Doteraz to bola administratívna vec, bez politického akcentu. Ide o to, aby sa tieto hodnoty ako bohatstvo spoločenstva vhodným spôsobom posilňovali, aby sa Únia nestávala uniformnou masou, ktorá stráca svoju jedinečnosť a bohatosť práve kvôli neúčte k rôznosti. Po prvýkrát v dejinách získala Európska komisia na pôde UNESCO mandát rokovať spolu so štátmi o medzinárodnom Dohovore o ochrane kultúrnej rozmanitosti. To len potvrdzuje, že rastie pripravenosť a odhodlanosť krajín Únie vytvárať potrebné pravidlá pre kultúru nielen vnútri spoločenstva, ale aj vo svete. Dvadsaťpäťka sa dohodla, že v týchto oblastiach potrebuje hovoriť jednohlasne v dialógu s Američanmi, Japoncami, Číňanmi, ktorí majú iné pohľady na audiovizíu, na produkciu umeleckých diel, na ochranu duševného vlastníctva, na štátnu podporu kultúry. Dnešná Európa sa k týmto témam potrebuje postaviť jasne, zodpovedne a pritom otvorene.

Slovo kultúra už nie je podozrivé

MÁJ 2005
KATOLÍCKE NOVINY, 19/2005
ROZHOVOR

Hardworking, teamwork, networking – tvrdá práca, tímovosť, vzájomné spájanie sa. Tie to tri slová odovzdal Ján Figel ako záverečný odkaz pre ich profesionálnu cestu skupine 45 mladých Slovákov, ktorí ho v rámci bruselskej exkurzie navštívili v Európskej komisii. Po voľbách roku 2002 na Slovensku s vďakou odmietol ponuku na post ministra školstva, lebo vedel, že jeho úlohou je neodísť z vrcholiacej negociačnej cesty. „Po rokoch sa mi to vrátilo,“ hovorí s úsmevom komisár pre vzdelávanie, kultúru, mnohojazyčnosť, mládež a šport. Priznáva, že hoci jeho agendu nazývajú aj *soft*, čiže jemná, má ju tým radšej, čím viac sa do nej ponára.

■ Vzdelávanie a kultúra je v kompetencii národných štátov. V čom teda vidíte význam svojej práce?

Mnohí sa na túto oblasť pozerajú zvrchu, lebo cez ňu tečie málo peňazí. No intelekt a kultúra sú silnejšie ako mocenské prostriedky. Bude to znieť pateticky, ale vidím v tom budúcnosť. Na účinnú spoluprácu nie sú rozhodujúce právomoci centra, ale zrelosť a politická vôľa zúčastnených. Ochrana kultúrnej rôznorodosti doteraz nebola veľkou témou, štáty sa sústredili skôr na ekonomiku. Jej váhu nikto nespochybňuje, ale pri hľadaní ľudského šťastia nám dávajú odpovede iné hodnoty ako trh. Do trhu sa obvykle ľudia nezaľúbia. A vedomosti sú stále dôležitejším predpokladom pre zamestnanosť a hospodársky rast. Mojou úlohou je napomáhať rozvoj spolupráce medzi štátmi Únie v pridelených oblastiach. Čím sú krajiny spoločensky zrelšie, tým väčší význam prikladajú európskej spolupráci.

■ V čom pozorujete výzvy ako komisár pre vzdelávanie?

V potrebe neostať na provinčnej úrovni. Týka sa to profesorov, škôl, univerzít... Slovensko má v EÚ najvyšší podiel ľudí s maturitnou alebo vysokoškolskou kvalifikáciou. Predstavujú obrovský potenciál. No zároveň sme na chvoste s investíciami do vedy a výskumu a máme vysokú nezamestnanosť. Takže vyštudovaní ľudia buď nemajú príležitosti, alebo ich hľadajú v iných krajinách. Potrebujeme preto investovať do oblastí, ktoré rozvinú ľudský kapitál, tvorivosť. Dôraz sa dnes kladie najmä na tzv. celoživotné vzdelávanie, lebo napríklad tzv. digitálna negramotnosť je častým javom. Ľudia sa po 20 rokoch praxe znova stávajú nezamestnanými, čelia problémom. Veľmi dôležitá je aj účasť mládeže na rôznych študijných mobilných programoch, aby spoznali aj inú krajinu, jazyk, kultúru, systém. Štúdium v zahraničí je podľa prieskumov najsilnejšou osobnou skúsenosťou na prahu profesionálneho života.

■ EÚ si v Lisabonskej stratégii dala ambiciózne predsavzatie stať sa do roku 2010 najkonkurencnejším priestorom založeným na vedomostiach.

V porovnaní so Spojenými štátmi americkými sme stále ďaleko pozadu. Pritom Slovensko v oblasti vzdelávacích a výskumných investícií výrazne zaostáva aj za európskym priemerom, takže máme dvakrát čo doháňať. To znamená predovšetkým rozumné reformy a viac peňazí do vybavenosti a technologickej infraštruktúry, ale aj do plátov v školstve a vede. Európa nemôže byť dosť silná, kým budú Nobelove ceny Európania chodiť získavať do Ameriky, lebo doma sa ich tvorivosť nedá dostatočne rozvinúť. Investície do vzdelania sú nielen návratné, ale pre budúcnosť národa či spoločenstva sú rozhodujúce.

■ Zlepšuje sa spolupráca v kultúre?

V poslednom desaťročí po prijatí zmluvy v Maastrichte áno. Vzdelávacie a kultúrne akti-

vity sa nabaľujú ako snehová guľa. Pred 15 rokmi tu slovo kultúra vyvolávalo podozrenia zo zasahovania Únie do vnútorných záležitostí štátov, teraz má rešpekt. Na štúdiu v rámci programu ERASMUS sa zúčastnilo vyše 1,2 milióna vysokoškolákov. Bolo treba začať integráciu uhlím a ocelou, aby sa ľudia nezabýjali, potom prišlo na rad poľnohospodárstvo, aby Európa nehľadovala a nemusela dovážať základné potraviny, potom jednotný trh a mena. Teraz sa otvára priestor na spoluprácu v oblasti vzdelania a kultúry. Nie pre harmonizáciu, nie pre uniformitu, ale pre väčšiu slobodu pohybu ľudí – zamestnancov, študentov, umelcov.

■ **Vy máte v popise práce aj zvláštne slovo viacjazyčnosť...**

Prvýkrát v dejinách má viacjazyčnosť svojho komisára – doteraz sa o ňu starali len ľudia v administratíve a v tlmočnických búdkach, ktorých si ostatní všimli, až keď preklad nefungoval. Nikde inde neexistuje organizácia, kde sú úradníkmi všetky jazyky členských krajín. To je unikát a výrazné posilnenie aj pre slovenčinu. Ale niečo to stojí...

Jazyk je znakom identity, ale aj nositeľom kultúry. Preto postavenie a ovládanie jazyka je pre Európu dôležité.

■ **Ako sa cítite v strohom prostredí tzv. úradníckej fabriky?**

Každá inštitúcia má svojich úradníkov. Dôležité je, aby ľuďom slúžili, nie ich ovládali. Už som požiadal ministrov kultúry 25 členských krajín, aby zapožičali umelecké diela na výzdobu chodieb a vestibulov v budove Komisie. Nech to tu dýcha viac kultúrou, nech ľudia cítia, že je to aj o kultúre a o ich identite. Rád by som na pravidelné návštevy pozval aj skupiny zo Slovenska – nech tento priestor je cítiť a poznať Slovačou. V máji bol otvorený Slovenský dom, kde sa pod jednou strechou nachádzajú jednotlivé regióny. Niektoré tu už mali doteraz svoje zastúpenie. Chystám sa navrhnúť, aby bol rok

2008 vyhlásený za *Európsky rok dialógu medzi kultúrami*. Som veľmi rád, že mnohé kroky, ktoré rozvíjam, osobne podporil predseda Európskej komisie José Manuel Barroso. Pochádza z Portugalska, menšej, chudobnejšej krajiny, a dobre si rozumieme. Prišiel napríklad uzavrieť konferenciu v Glasgowe, kde som sa stretol so 600 zástupcami Európskej asociácie univerzít. Nikdy predtým nevystupoval na podobnom podujatí komisár spolu s predsedom komisie. Podobne to bolo na kultúrnych podujatiach v Berlíne, Paríži a v Bruseli.

■ **Ako ste vnímali neúspešný boj o zmienku o kresťanstve v ústavnej zmluve?**

Osobne som podporil štyri pozmeňovacie návrhy. Bolo by historicky korektné, keby sa Únia ku kresťanskému dedičstvu prihlásila explicitne. Ak sa to pre nesúhlas niektorých štátov nepodarilo, treba hľadať spôsoby, ako kresťanské hodnoty v živote Európy hľadať a naplňovať. Už samotná vážna diskusia o kresťanských koreňoch Európy má svoj veľký prínos. Navyše, diskusia o zmluve sa často vedú bez toho, aby ju ľudia čítali. Napríklad Únia prvýkrát v zmluvnom texte považuje za svoje východisko nielen kultúrne a humanistické, ale aj náboženské dedičstvo. A do centra svojho úsilia kladie nás, aby sme ukázali, aké je to dedičstvo. Aký Boh – či s veľkým B, alebo s malým b, či živý, alebo neživý. Článok 52 napríklad oceňuje osobitný prínos cirkví. Cirkev je predsa špecifický a jednoznačný výraz pre kresťanské spoločenstvo.

■ **No možno Európu ešte považovať za kresťanskú?**

Európa bola vždy priestorom zápasov a hľadania, nepoznám jej ideálne dejiny. Dnes sa náboženský život oslabuje, deti už vieru od rodičov často nedostávajú, lebo sami rodičia sotvačo dostali. Veľa z relativizujúcich trendov platí aj pre Slovensko. Pozrime sa na spoločenské témy, mediálne atrakcie, reflexiu pravdy, mieru solidarity v spoločnosti. Sv. Cyril a Metod, ku ktorých

dedičstvu sa hlásime aj v ústave štátu, nemajú v hlavnom meste výraznejší symbol. Pozrime sa, ako sa u nás podniká: vyhráva často ten, kto ošmekne, nezaplatí. Slabá je kultúra dodržiavania zákonov, ba aj slova všeobecne. Nemôžeme zmeniť druhých, ak nechceme zmeniť seba. Ak začneme meniť seba, automaticky meníme Európu a svet okolo.

Ale iste môžeme badať určité oživenia a nové hnutia: po 150 rokoch sa konal eucharistický sprievod v Amsterdame, pred štyrmi rokmi sa obnovili púte z južného Francúzska do Santiaga de Compostela, rozsiahle duchovné ovocie pri naša služba a inšpirácia Jána Pavla II. Európa nemôže odškriepiť svoje židovsko-kresťanské korene, aj keď na ne mnohí zabúdajú. A určite sa dá povedať, že európska kultúra je presiaknutá kresťanskou inšpiráciou.

■ **Čo však v tejto súvislosti hovoríte na demografický vývoj?**

Štatistiky ukazujú, že dnes sú v EÚ priemerne štyria pracujúci na jedného dôchodcu. O dvadsať rokov to budú len dvaja. Európa starne. Aj na Slovensku od roku 2001 obyvateľstva ubúda. No lepšie a dôležitejšie, ako posudzovať, je povzbudzovať. Rodina si zasluhuje podporu spoločnosti a štátu. Čo je dobré pre rodinu, je dobré aj pre krajinu. Keď budeme verní pravým hodnotám, dosiahneme požehnanie a bude sa nám naozaj dariť. V širokom slova zmysle – ako starozákonnému otcovi Jakubovi – na potomstve i majetku.

Základom pre spoločenstvo musí byť solidariता a humanita. Ak nám toto bude chýbať, všetko sa stane problémom.

Historicky prvým slovenským komisárom

JANUÁR 2007

ROZHOVOR PRE BRATISLAVA

LEADERS MAGAZINE

■ **Vo funkcii komisára zodpovedného za oblasť vzdelávania, odbornej prípravy, kultúry a viacjazyčnosti ste od novembra 2004. Historicky ste prvým slovenským komisárom v európskej exekutive. Ako sa k vám správajú ostatní kolegovia v Európskej komisii? Nepocítujete nejaké podceňovanie vyplývajúce zo skutočnosti, že zastupujete jeden z najmenších národov v Európskej únii?**

Malý počtom neznamená automatickú nevýhodu v medzinárodných vzťahoch. Ako problém pre dobré vzťahy medzi ľuďmi a národmi vidím skôr malodušnosť, nedostatok sebadôvery či otvorenosti. V EK som začal pôsobiť už za Prodiho, od mája 2004. Necítil som podceňovanie ani vtedy, a už toľko nie teraz, keď prichádzajú ešte novší členovia, po nás. História potvrdzuje, že v Únii sa darí skôr menším krajinám – pozrite na Luxembursko, Dánsko, Fínsko, Írsko. Veľmi si želim, aby sa aj Slovensko v plnoprávnej pozícii člena čím viac inšpirovalo rozumnými príkladmi a skúsenosťami. Ja sa o to naplno usilujem pri plnení úloh v EK, ktorá po prvýkrát po desaťročiach stelesňuje princíp *jedna krajina – jeden komisár*. Takže v nevýhode by sa skôr mohli cítiť veľké štáty.

V EK prevláda kolegiálna a spoluzodpovednosť. Bol som napríklad poverený koordinovať skupinu komisárov pri príprave založenia Európskeho technologického inštitútu, aj keď som v tejto skupine najmladším. Je to hlavne o dôvere a kolegiálnosti, nie o pôvode.

■ **Politika Európskej únie je založená na zvyšovaní kvality života. Občania a kvalita ich života je európskou doménou. Čo konkrétne**

ne ste urobili za dva roky vo funkcii európskeho komisára, aby sa zlepšila kvalita života Slovákov?

Pomáham Slovensku a členským krajinám vytvárať čo najlepšiu perspektívu v hospodárskom a sociálnom rozvoji. Hlásim sa k úspešnému zakotveniu, dôvere a pozitívnemu vnímaniu Slovenska v spoločnej Európe a v transatlantickom prostredí, ktoré sa nám podarilo dosiahnuť. V praxi to znamená posilnenie slobody občanov, prílev investícií, silný rast hospodárstva a zamestnanosti. Pred vstupom som v národnej politike tvrdil, že dôstojný život ľudí na Slovensku súvisí s dôstojným postavením Slovenska v Európe. Dnes to môžem potvrdiť aj z európskeho pohľadu. Kvalita života ľudí u nás sa zvyšuje. Bez vplyvu členstva v EÚ by boli výsledky a trendy jednoznačne horšie.

Okrem iného, veľmi mi záležalo napríklad na podstatnom navýšení finančných prostriedkov na kompenzáciu nákladov odstavenia Jadrovej elektrárne V1 v Bohuniciach, na začlenení Slovenska do transeurópskych dopravných koridorov, ktorých výstavba je podporovaná z EÚ, na zvýšení účasti slovenských študentov, umelcov a mládeže na programoch Únie. Mladí dobrovoľníci pre obnovu V. Tatier boli opakovane podporení EK. V obnovenom sídle Európskej komisie Berlaymont v Bruseli bola ako prvá zorganizovaná výstava obrazov o kultúre v povodí Dunaja od slovenského maliara Cyrila Uhnáka. A prvé činoherné predstavenie zrealizovali Šarišan a Terchovci.

■ **Vysvetlite našim čitateľom, v čom vlastne spočíva práca európskeho komisára a aké sú jeho politické kompetencie?**

Komisia zastupuje záujmy Spoločenstva, definované v zmluvách, v sekundárnej legislatíve a na politickej úrovni (napríklad na summitoch). Je zodpovedná za legislatívne návrhy, o ktorých následne rozhodujú štáty v Rade EÚ a Európsky parlament. Má na starosti realizáciu rozpočtu EÚ. Každý týždeň EK v kolégiu rozhoduje

o otvorených otázkach. V mojom portfóliu ide hlavne o podporu spolupráce štátov, lebo kultúra, vzdelávanie, mládež a šport sú národné kompetencie. Som zodpovedný za prípravu a realizáciu štyroch programov s rozpočtom takmer 9 mld. eur. na budúce 7-ročné obdobie. Politická zodpovednosť pokrýva aj vedenie jedného generálneho riaditeľstva a troch podporných agentúr.

■ **Na starosti máte veľmi zaujímavú oblasť vzdelávania a kultúry. Sú to veľké boľáčky slovenskej politiky. Ustavične finančne poddimenzovaná oblasť, ktorá je základom ekonomického rozvoja národa a štátu. Mladá generácia musí byť vzdelaná a kultúrna, aby v budúcnosti vytvárala hodnoty. Kedy sa bude mať školstvo a kultúra na Slovensku lepšie?**

Kultúra a školstvo sa budú mať lepšie, keď sa dostanú do centra záujmu nielen pred voľbami či pri problémoch, ale permanentne a systémovo. Vyžaduje si to podobne široký a silný spoločenský a politický konsenzus, ako bol vstup do EÚ. Kto podceňuje či oslabuje svoju kultúru a vzdelanosť, oslabuje svoje korene i budúcnosť. Vidím v posledných rokoch výraznejší posun k vnímaniu dôležitosti vzdelávania pre formovanie vedomostnej spoločnosti, ale privítal by som viac konkrétnych skutkov a rozhodnutí. Napríklad pri tvorbe štátneho rozpočtu, respektíve pri využívaní rozsiahlej finančnej pomoci EÚ zo štrukturálnych fondov.

■ **Vieme, že ste nominantom KDH, aj keď do pozície komisára ste sa právom dostali na základe vynikajúcich výsledkov vo funkcii hlavného vyjednávača Slovenska s EÚ. Napriek tomu, dnes je pri moci iná garnitúra. Ako sa vám komunikuje s novou slovenskou vládou?**

Som otvorený pre spoluprácu a komunikáciu s každým, kto nesie legitímnu zodpovednosť. Buď čas, ktorý máme ako mandát v politike, ale

aj ako dar v živote, využijeme pre posun vývoja dopredu, pre riešenie reálnych problémov Slovenska a Európy, pre spoločné dobro, alebo ho nenávratne strácame. V EK nemáme koalíciu a opozíciu, slúžime Spoločenstvu. Slovensko je jeho plnou súčasťou. A je to moja domovina.

■ **KDH podporovalo zásadný zásah do vysokoškolského vzdelávacieho systému. Presadzovalo spoplatnenie vysokoškolského štúdia. Ako komisár pre vzdelávanie, ktorý systém podporujete? Spoplatnené alebo bezplatné vysoké školstvo?**

Ako komisár sa snažím presvedčiť kompetentných, že do školstva treba lepšie a viac investovať. Najprv *lepšie*, teda účinnejšie využiť každú korunu či euro, ktoré do priestoru vzdelávania ide. Kvalita obsahu, formy a dosiahnutých výsledkov musí byť viditeľnejším cieľom i kritériom pri hodnotení. Pre kvalitu treba ľudí stimulovať. Pritom efektívnosť a dostupnosť vzdelania v štáte treba rozvíjať v spojitosti, nie ako protichodné záujmy.

Viac investovať však je tiež nevyhnutné. Slovensko zaostáva za vyspelejšou Európou a európske univerzity strácajú svoje postavenie vo svete, hlavne voči USA. Preto treba vytvárať podmienky na užšie spojenie medzi školstvom a spoločnosťou, medzi školstvom a ekonomickou sférou. Súkromná sféra nemôže mať záujem na tom, aby školy produkovali mladých, čerstvých nezamestnaných! Viaceré krajiny v tomto období zaviedli stimuly pre podporu vedy a vzdelania zo strany firiem, ale aj z domácností. Vyvážený, rozumný model podpory vzdelávania, ktorého súčasťou je tzv. školné, môže zvýšiť nielen príjmy a kvalitu vysokých škôl, ale zvýšiť aj dostupnosť vzdelania pre sociálne slabšie osoby a rodiny! Čierno-biele videnie vysokého školstva ochudobňuje celú spoločnosť a rozdiely v jej vnútri ešte viac prehĺbuje. Treba sa poobzerať a učiť aj od iných krajín – inšpirovať sa úspešnými reformami a vyvarovať sa omylov. Dobré reformy si vyžadujú múdrosť a odvahu.

■ **Je pravda, že európski politici vyjadrujú obavy nad novou koalíciou Smer-SD – ĽS-HZDS – SNS. Ak áno, prečo? Zdieľate tieto obavy aj vy osobne?**

Rešpektujem nielen výsledok volieb, ale aj dohody, ktoré boli ich následnou súčasťou. Boli rýchlo prijaté, a to sa vždy prejaví na obsahu vzťahov a politiky. Vzťah európskych socialistov a Smeru-SD sa zhoršil, a to sa do istej miery prenieslo aj na vládnu úroveň.

Po vstupe do EÚ však akoby v celom vyšehradskom regióne nastala výrazná zmena. Sme toho súčasťou, Slovensko je stredná Európa. Dnes je situácia na Slovensku snáď najstabilnejšia v regióne.

Z pohľadu celkového vývoja treba, aby sme ako spoločnosť dozrievali v zodpovednosti za vlastnú demokraciu, aby sme sa viac stávali oporou pre druhých, napríklad na Balkáne, v Bielorusku, na Kube. Celá generácia mladých už vyrastá v slobode, bez komunizmu.

■ **Aký má Slovensko imidž v európskych inštitúciách? Ako nás vnímajú ako ľudí? Poznajú vôbec európski politici naše skutočné vnútorné problémy?**

So Slovenskom je Únia viac európskou, je kompletnejšou. Od rozšírenia priestoru prostredníctvom vstupu k rozšíreniu poznania a vedomia občanov je ešte dlhá cesta. Tou sú kultúrne výmeny, spolupráca univerzít, regiónov, miest, médií... Pre mnohých na Západe je fenomén strednej Európy čímsi úplne novým. Slovenské kultúry, podobné i rozdielne, majú Európe čo ponúknuť. Ale musíme sa prezentovať, angažovať. Je to náročné, ale prínosné. Slovensko bolo opomínané, citované veľmi rôznorodo, v posledných rokoch pozitívne napríklad pre svoju dynamiku rozvoja, pre automobilový priemysel.

Slovensko je dnes známe a viditeľné ako nikdy predtým. Naše problémy sú možno známe menej detailne, ale mnohé z nich sú dnes, chvalabohu, problémy či záujmy spoločné, eu-

rópske: rozšírenie Schengenu, euro, zlepšenie a udržanie hospodárskeho rastu, rozvoj regiónov, ochrana životného prostredia ...

A do akej miery poznáme my problémy tých druhých, problémy Európy a sveta? A trápia nás, ak ich poznáme? Odpoveď na túto otázku je esenciou integrácie: nie asimilácia, ale participácia, nie revizionizmus či skepsa, ale ľudskosť a solidarita. Každý môže a má v slobode odpovedať na túto etickú výzvu doby.

Týždeň šéfom Európy

AUGUST 2007
HOSPODÁRSKE NOVINY

Top of Form

Skúsený európsky politik, pre ktorého sa Brusel stal druhým domovom. Je zodpovedný za oblasť vzdelávania, odbornú prípravu, kultúru a mládež. Počas zastupovania Josého Manuela Barrosa si však odskúšal aj predsednícke kreslo. „Je to istým spôsobom ešte väčšia zodpovednosť,“ hodnotí eurokomisár Ján Figel.

Stretnúť sa a hovoriť so slovenských eurokomisárom Jánom Figelom znamená navštíviť „hlavné mesto“ Európskej únie – Brusel. Aj keď v porovnaní s inými metropolami nie je Brusel až také veľké mesto a možno nie až také krásne, predsa len upúta. Cítite sa tam jednoducho európsky.

Bez kontroly to nejde

Dostať sa do budovy Berlaymontu, kde Figel spolu s ďalšími eurokomisármi sídli, neznamená otvoriť dvere a ísť. Ihneď pri vstupe na vás čakajú bezpečnostné kontroly, zápis do knihy návštev a visačka „visit“. Musí vás prísť vyzdvihnúť niekto z „domácich“ a až potom môžete ísť. V jednoducho, ale veľmi peknom interiéri sa hneď začnete cítiť príjemne. Napriek tomu, že ste tam pracovne. Bežne je tam do päťtisíc úrad-

níkov. Je pravdou, že eurokomisári majú práve v auguste voľno, ľudí z ich tímov je tam však mnoho. Ani pre slovenského eurokomisára Figela neprichádzala dovolenka minulý týždeň do úvahy. Mal totiž pohotovosť. „Zastupujem vlastne celú komisiu vrátane predsedu Josého Manuela Barrosa,“ vysvetľuje Figel. Jej práca totiž ani počas dovolenkového mesiaca nekončí. Figel sa tak na týždeň stal šéfom celej Európskej komisie a *de facto* celej Európskej únie. „Je to istým spôsobom ešte väčšia zodpovednosť, rozhodovať alebo v prípade potreby zasahovať. Po troch rokoch to, samozrejme, opieram o mnohé skúsenosti.“ Pár minút máme možnosť sledovať Figela priamo „v akcii“. Viedol rokovania so zástupcami jednotlivých kabinetov ostatných eurokomisárov. Pôsobil naozaj ako veľmi skúsený politik, ktorý je v európskej i vo svetovej politike doma. Rešpekt ostatných voči nemu bolo cítiť aj za tu krátku chvíľu. O jeho odbornosti sa ešte viac presvedčíte pri osobnom rozhovore. Pôsobí možno trochu unavene, čomu sa pri pohľade na stôl zavalený prácou nemožno čudovať, je však ochotný odpovedať na čokoľvek. Napríklad aj na to, či sa v Bruseli cíti ako doma, keďže tam trávi väčšinu času. „Doma som na Slovensku, to sa nezmení.“ Hneď však dodáva, že má v Bruseli časť rodiny a „s nimi sa tu cíti doma“.

Známe prostredie

Pre Jána Figela nie je Brusel jeho druhým domovom len od roku 2004, keď sa Slovensko stalo členom Európskej únie a Figel získal post eurokomisára zodpovedného za vzdelávanie, odbornú prípravu, kultúru a mládež. Práve naopak. „Hlavné mesto“ Európskej únie, ako sa Brusel často nazýva, mu bolo už známe niekoľko rokov predtým. Práve Figel bol totiž hlavným vyjednávačom Slovenskej republiky pre rokovania o vstupe do Európskej únie. Má eurokomisár pri množstve povinností aj čas na nejaké koníčky? „Nájde sa, ale veľmi málo. Keď som v Bruseli, venujem sa najmä práci,“ končí náš rozhovor Figel.

Rozhovor s Jánom Figelom

14. DECEMBER 2008
EUROREPORT PLUS

Už po piaty raz slávi Ján Figel vianočné a novoročné sviatky vo funkcii člena Európskej komisie. Na to, s akými hodnoteniami a pocitmi je to tento rok, sa ho opýtal redaktor Marián Babic.

- **Pre minuloročný decembrový Euroreport Plus ste vyslovili želanie, aby Európska únia našla v roku 2008 dostatok porozumenia a súdržnosti. Ako to vidíte s odstupom roka, keď je jasné, že 1. januára 2009 nevstúpi do platnosti Lisabonská zmluva?**

Európska únia je spoločenstvom 27 zvrchovaných členských krajín, ktoré spoločne rozhodujú o jej smerovaní. V prípade, ako je formovanie zmluvného práva Únie, a teda aj Lisabonskej zmluvy, platí princíp jednomyseľnosti. Je to istá záruka ochrany záujmov i tých najmenších štátov. Momentálne je na írskych politických predstaviteľoch a občanoch, či túto otázku považujú zo svojho pohľadu za uzavretú, alebo nie. Írsko sa za konkrétnych upravených podmienok k rozhodnutiu znovu vráti. Je fakt, že dohodnutá zmluvná základňa je odrazom vzájomného porozumenia a súdržnosti. Ale podstatnými sú ľudia, tak politici, ako i všetci občania, ktorí svojimi postojmi, rozhodnutiami a vzťahmi naplňajú inštitúcie a celý spoločenský priestor. Rok 2008 nebol ľahký, ale dokázali sme prijať dôležité postoje napríklad v oblasti bezpečnosti, energetiky, životného prostredia. Slovensko bolo pozvané do eurozóny.

- **Novým momentom tohto roka bol začiatok finančnej a hospodárskej krízy. Čo to znamenalo pre činnosť komisie a vás osobne?**
Komisia spolu s členskými krajinami zareago-

vala rýchlo a jednotne. Ukázala, že je schopná rozhodnej akcie a svojím vecným a promptným konaním sa EÚ stala protagonistom medzinárodnej odozvy. Komisia navrhla nevyhnutné kroky na stabilizáciu a obnovenie dôvery vo finančnom sektore, rekapitalizáciu finančných inštitúcií, ďalej opatrenia týkajúce sa ratingových agentúr či ochrany vkladov.

Komisia v novembri ponúkla komplexný plán európskeho ekonomického oživenia, ktorý európski lídri schválili na decembrovom summite. Tento návrh umožňuje včasný, cielený a časovo obmedzený fiškálny stimul v celkovom objeme približne 200 mld. eur, čiže 1,5 % HDP EÚ. Pôjde jednak o vnútroštátne rozpočtové prostriedky vo výške 170 miliárd eur, ako aj o rozpočtové prostriedky EÚ a Európskej investičnej banky vo výške 30 miliárd eur.

Plán zahŕňa krátkodobé a dlhodobé opatrenia. Krátkodobé majú posilniť dopyt, zachovať pracovné miesta a napomôcť pri ozdravovaní dôvery. V prípade dlhodobých opatrení má ísť predovšetkým o tzv. „rozumné investície“. Cieľom plánu je tiež posilniť a urýchliť reformy, ktoré už prebiehajú na základe Lisabonskej stratégie pre rast a zamestnanosť. Plán zahŕňa opatrenia tak na vnútroštátnej, ako aj na komunitárnej úrovni, na podporu priemyslu, podnikania, výskumu i domácností. Pomoc je osobitne zameraná aj na najslabšie skupiny. Považujem za veľký úspech, že do ekonomickej obnovy Európy bol integrovaný boj proti klimatickým zmenám. Teda tzv. zelená Európa nie je balvan, ktorý bude Európu ťažiť, ale má byť odrazovým mostíkom pre Európu budúcnosti, ktorý prinesie nové poznatky a technológie, efektívnejšiu výrobu a dopravu a poskytne i mnoho nových pracovných miest. Iba rozumným a koordinovaným úsilím jednotlivo a spoločne môžeme zmierniť hospodárske a sociálne dôsledky súčasnej krízy. Osobitne je to dôležité vo vzťahu k najzraniteľnejším medzi nami a k najsilnejším ekonomikám vo svete.

■ **Myslíte si, že sa obe udalosti negatívne odrazia aj na úsekoch, ktoré máte v Európskej únii na starosti?**

Bolo by chybou znížovať podporu vzdelávaniu a mládeži v čase krízy. Terajšia situácia a najmä s ňou súvisiace obmedzovanie verejných a súkromných finančných zdrojov môže niektorých zvädzať k odkladu nevyhnutných investícií do vzdelávania a výskumu. Viackrát sme to videli v minulosti, keď Európu zasiahol hospodársky pokles. Avšak dnes tu máme i pozitívne príklady krajín, ktoré práve v období hospodárskych ťažkostí zvýšili výdavky na vzdelávanie a výskum, čo bol veľmi dôležitý stimul pre znovunaštartovanie rastu a produktivity. Typickým príkladom je Fínsko a Dánsko. Viac investícií do vzdelávania či rekvalifikácie umožňuje ľuďom udržať si pracovné miesta či vrátiť sa na pracovný trh. Takto zároveň zvyšujú celkovú produktivitu krajiny. Dôležitosť vzdelávania bola explicitne zdôraznená v spomenutom pláne oživenia a taktiež v tzv. Lisabonskom balíku opatrení, ktorý bol schválený na decembrovom zasadnutí EP. V rámci neho spomeniem spoločnú iniciatívu s komisárom Špidlom Nové zručnosti pre nové zamestnania.

Čo sa týka rozpočtu EÚ, zostavuje sa na 7 rokov vopred, v súčasnosti je naprojektovaný do roku 2013.

■ **Ktoré kroky, ktoré urobila EÚ pre jej občanov, hodnotíte najviac?**

Európska komisia spoločne s Európskym parlamentom a Radou EÚ vynakladajú veľké úsilie, aby EÚ bola skutočne bližšie k svojim občanom. Len krátko vymenujem: Klimaticko-energetický balík; zníženie ceny roamingových hovorov; bezpečnejšie a lacnejšie lety; fungujúci jednotný trh; zlepšovanie podmienok pre podnikanie; rôzne formy mobility vedcov a študentov; ochrana spotrebiteľov (napr. nedávno EK schválila návrh smernice o bezpečnosti hračiek pre deti a program Bezpečnejší internet), sfunkčnenie jednotného tiesňového telefónne-

ho čísla 112 v prípade havárií pre všetky členské štáty, ďalej čísla 11 60 00 pre nahlásenie stratených detí; prijatie systému na kontrolu používania chemických látok REACH, aby sa obmedzilo používanie zdraviu škodlivých látok; zrovnoprávnenie pracovných podmienok dočasných a trvalých zamestnancov; zlepšenie pohybu ľudí so zdravotným postihnutím v rámci leteckej dopravy. Už rok sme spolu v slobodnom schengenskom priestore.

■ **Čo považujete za najvýznamnejšie na vašich úsekoch v minulom roku?**

Popri úspešnom Európskom roku medzikultúrneho dialógu 2008 by som rád spomenul niekoľko oblastí, kde sa za posledné obdobie podarilo presadiť významné zmeny.

Prvou je Európsky inštitút inovácií a technológie (EIT), ktorý bude plne sfunkčnený v priebehu budúceho roku. EIT podporí užšiu spoluprácu univerzít, výskumných centier a firiem, čiže bude realizovať tzv. vedomostný trojuholník. Hlavným prínosom EIT majú byť nové vedecké poznatky a ich efektívnejšia aplikácia, aby sa plody výskumu viac realizovali v Európe. Jednou z oblastí, na ktoré sa EIT zameria, bude získavanie čistejšej a lacnejšej energie pre tento náš po energii „hladný“ svet.

Hoci EIT ešte nepôsobí v plnom rozsahu, už dnes začína slúžiť ako príklad pre širšie prostredie príkladom aplikácie vedomostného trojuholníka. EIT by malo pritiahnuť schopné, otvorené mozgy a aktívny, podnikateľský potenciál.

Druhou oblasťou je napomáhanie silnejších väzieb spolupráce medzi univerzitami a podnikateľskými subjektmi. Vo februári som mal česť otvoriť prvé univerzitno-podnikateľské fórum, ktoré má napomáhať prekonávať bariéry oddeľujúce tieto dva svety.

Politické investovanie do tejto oblasti som začal ešte dávno pred súčasnou finančnou krízou a ekonomickým spomalením. A práve v súčasnej situácii je ešte potrebné naštartovanie našich ekonomík, aby univerzity a výskumné cen-

trá rozširovali poznatky, podporovali tvorivosť a ťahali dopredu inovácie. Tieto súvislosti majú byť viac v centre pozornosti európskej verejnosti i obsahom politických diskusií v budúcom roku 2009, ktorý bol vyhlásený za Európsky rok tvorivosti a inovácií.

Z mojej dielne ma ďalej teší napríklad prijatie Európskeho kvalifikačného rámca v apríli. Vytvára sa tým nástroj na rýchlejšie uznávanie kvalifikácií medzi štátmi.

Celkovo som veľmi rád, že sa vzdelávanie a kultúra počas môjho mandátu v Európskej komisii posunuli do centra európskych priorít. Dnes sa všeobecne prijíma, že vzdelávanie a odborná príprava sú vitálne pre osobné naplnenie jednotlivca, ale tiež pre sociálnu kohéziu a ekonomický rozvoj. To považujem za môj najväčší príspevok.

■ **Európsky rok kultúrneho dialógu bol nepochybne významnou udalosťou. Čo najvýznamnejšie priniesol?**

Celkovo môžeme byť s jeho prínosmi spokojní. Vnímanie potreby medzikultúrneho dialógu sa zvýšilo na európskej úrovni i na národných úrovniach. Rok ukázal, že členské štáty zdieľajú s Európskou komisiou a občianskou spoločnosťou spoločné ciele a tie budú pokračovať aj po skončení roku 2008. Zrejme politicky najdôležitejšími boli závery Rady ministrov, ktoré za slovinského predsedníctva zdôraznili dôležitosť medzikultúrneho dialógu a kompetencií pre každého a počas francúzskeho úlohu medzikultúrneho dialógu vo vonkajších vzťahoch EÚ.

Občianska spoločnosť bola pilierom Európskeho roka. Vytvorila sa platforma pre interkultúrny dialóg, zahŕňajúca vyše dvesto reprezentantov oblastí, ako je kultúra a umenie, vzdelávanie, boj proti rasizmu či sociálna práca. Platforma vypracovala tzv. „Dúhový dokument“ (Rainbow Paper), ktorý sa obracia tak na politikov, ako i občianske iniciatívy. Časté boli podujatia s medzináboženským rozmerom dialógu. Rád by som zdôraznil, že európske roky nechá-

peme ako jednoročné rastliny, ale ako sadenie stromov, ktoré sa budú dlhodobo rozvíjať a prinášať svoje plody. Tak je to osobitne s dialógom medzi kultúrami. Potrebujeme silnejšiu kultúru dialógu v našich každodenných vzťahoch.

■ **Medzikultúrny dialóg je predsa len bežnejší v starých členských krajinách než v nových. Prečo?**

Prieskum verejnej mienky tzv. eurobarometer, ktorý uskutočnila Európska komisia koncom roku 2007, preukázal, že v rámci Európy bol iba jeden konzistentný záver a to, že vyššiu mieru medzikultúrnych kontaktov vykazovali ľudia s vyšším vzdelaním, mestskí obyvatelia a tí, ktorí zamestnávajú iných. Ale podľa mojich skúseností ako eurokomisára, medzikultúrny dialóg nie je deliacou charakteristikou medzi členskými štátmi. Je veľa faktorov určujúcich prístup k medzikultúrnemu dialógu rozličných sociálnych skupín, ako sú vek (demografia), imigračný pôvod, história, tradície, kultúrne charakteristiky atď. A teší ma, že naprieč celou Úniou, ba kontinentom sa uskutočnilo vyše tisícky rôznych podujatí. Vznikli nové networky a dlhodobé projekty. Verím, že to, čo takéto angažovanie prináša, je väčšia otvorenosť našich myslí a srdiec. V tom, ako som už spomenul, chceme ďalej pokračovať.

■ **S kultúrou súvisí aj mediálna gramotnosť. Aká by mala byť v inovatívnej spoločnosti, o ktorej ste niekoľkokrát hovorili?**

Súčasná kultúra a mediálna gramotnosť spolu veľmi úzko súvisia. Schopnosť získať prístup k médiám, porozumieť im a kriticky zhodnotiť rôzne aspekty médií a mediálneho obsahu, s ktorým sme dennodenne konfrontovaní, je potrebné vidieť aj v kontexte podpory medzikultúrneho dialógu. Zvlášť mladí ľudia schopní kritickej interpretácie mediálnych informácií, ale aj aktívnej účasti na tvorbe mediálneho obsahu majú možnosť zaujať postoj k dôležitým spoločenským témam, a tak prevziať väčšiu účasť a zodpovednosť na formovaní Európy.

Mediálna gramotnosť v oblasti využívania nových komunikačných technológií má osobitný význam pre vzdelávanie, prácu, ale aj pre voľný čas – človek má z vlastného bytu prístup k obrovskému množstvu informácií. V tejto súvislosti by som rád spomenul projekt digitálnej knižnice Europeana, ktorá postupne sprístupňuje ľuďom európske kultúrne dedičstvo cez knihy, filmy, hudbu, obrazy a pod. prostredníctvom internetu. Ako perličku spomeniem, že krátko po otvorení Europeany dosahoval počet prístupov na jej webstránku až 20 miliónov za hodinu, čo spôsobilo jej dočasný kolaps.

- **Slovensko sa ešte viac priblížilo k tomu, aby sa stalo súčasťou všetkých vnútorných štruktúr Európskej únie. Stalo sa súčasťou schengenského systému. Ako sa v Bruseli hodnotí jeho postup v tomto smere, keďže boli obavy o zvládnutie ochrany hranice s Ukrajinou?**

Vstup do schengenského priestoru je bez sporu jedna z najvnímanejších a najpríjemnejších zmien, ktoré Únia slovenským občanom priniesla. Prejsť iba s občianskym preukazom veľkú časť Európy je po rokoch obmedzeného cestovania počas socializmu skutočne neporovnateľný rozdiel!

Aby sa to mohlo udiat, SR musela splniť tzv. Schengenské acquis, čiže zabezpečiť súbor národných opatrení, ako napr. technické vybavenie vonkajších hraníc Únie či napojenie na schengenskú databázu. Skúsenosti z ročnej prevádzky ukazujú, že potrebné mechanizmy fungujú na potrebnej úrovni. Je to výsledok usilovnej práce slovenských orgánov, ale i efektívnej spolupráce s Európskou komisiou a s ďalšími členskými štátmi. Bol som osobne na slávnosti na západnej a južnej hranici pri vstupe Slovenska a nových štátov do Schengenu. Boli to krásne chvíle, plné pozitívnej emócie.

- **Máme za sebou aj prípravu na zavedenie eura ako novej meny na Slovensku, ktoré pri-**

chádza, žiaľ, v čase finančnej a ekonomickej krízy. Ako sa na tento krok pozerajú vaši kolegovia?

Prechod na euro je pre každú ekonomiku náročná úloha, ktorá si vyžaduje dôkladnú prípravu. Teraz je však viac než kedykoľvek predtým nevyhnutné udržať a ďalej rozvíjať kvalitu reforiem z minulých rokov, aby sa výhody vyplývajúce zo zavedenia eura mohli naplno prejavíť. Prebiehajúca kríza celú situáciu, samozrejme, nezlahčuje. Avšak ukazuje sa, že ekonomiky, ktoré patria do eurozóny, majú výhodu pri zvládaní krízy. Držím Slovensku palce, aby túto zmenu zvládlo tak, aby jej spoločná mena v dlhodobom horizonte priniesla ďalšiu stabilitu, rozvoj a perspektívu. Historicky je to veľmi zaujímavý obraz: V prvý deň českého predsedníctva v EÚ vstupuje Slovensko ako prvá krajina z postsovietskeho bloku do eurozóny...

- **V Bruseli ste už vyše štyroch rokov, ako ste si na život v dvoch domovoch a navyše na časté cestovanie po Európe a svete zvykli?**

Domov je tam, kde je rodina, alebo jej väčšina pospolu. V súčasnosti je to vďaka mojim pracovným povinnostiam prechodne v Bruseli. Stále som však zakorenený na Slovensku a vraciam sa sem rád. Môj pracovný program a s tým súvisiace časté cestovanie je náročné. Lahšie sa však prekonáva, ak po všetkej vynaloženej námahe a po prejdenejších tisícoch kilometrov môžem zažiť pocit dobre vykonanej práce v kruhu rodiny. Rokovania a povinnosti po Európe a po svete sú náročné, ale zároveň zaujímavé.

- **Čo najvýznamnejšie čaká v novom roku Európsku úniu, Slovensko i vás osobne?**

Pre Európsku komisiu i pre mňa je budúci rok záverečným rokom mandátu. Čaká nás ešte veľa práce, aby sme pripravili pôdu pre hladké začatie pôsobenia budúcej komisie a odovzdanie úloh, ktoré sa presúvajú do jej časovej pôsobnosti. Dôležitý bude výsledok opakovaného írskoho referenda, ako i volieb do Európskeho

parlamentu. Z hľadiska môjho portfólia bude napríklad jednou z dôležitých úloh zvládnuť Európsky rok kreativity a inovácií 2009 a ďalšie rozvinutie agendy vzdelávania a kultúry, o ktorej som už hovoril.

Pre Slovensko bude udalosťou roka nepochybne prijatie spoločnej meny euro ako v poradí 16. krajiny EÚ. Samozrejme, čaká nás voľba hlavy štátu, koncom roka voľby do VÚC.

Hoci dostávam rôzne otázky a ponuky pre moje pôsobenie do budúcnosti, považujem za zodpovedné najprv dokončiť moju zodpovednosť za mandát eurokomisára. Nuž a potom? Zatiaľ neviem, ale všetko spájam s nádejou. Chcel by som svojimi silami a skúsenosťami prispieť k zmysluplnej práci, ktorá bude ľuďom na osoh.

1

2

Na konci apríla 2004 som sa v NR SR rozlúčil so všetkými poslancami príhovorom a podaním ruky, podobne s vládou po jej rokovaní. Moji priatelia Paľo Demeš a Sveťo Martinický zorganizovali priateľský, priam rodinný večer v Múzeu slovenskej dediny v Martine, aby ma vypravili do ďalekého sveta. Nezabudnuteľným bol pre mňa rozlúčkový koncert 29. apríla 2004 v bratislavskom Primaciálnom paláci, ktorý zorganizoval hudobný skladateľ a dirigent Jackie Martin Händler za účasti Európskych sólistov z Luxemburgu. Neskôr z toho bol krásny koncert Vitaj, Slovensko – vitaj, Európa!, ktorý sa hral aj na pôde OSN v New Yorku. Kultúra jednoznačne patrí k našej európskej ceste.

Obr. 1 – 2

3

S Romanom Prodim a jeho komisiou som spolupracoval od roku 1999, keď som bol hlavným vyjednávačom pre vstup Slovenska do EÚ. Boli to prelomové a zaujímavé roky, ktoré vyvrcholili historickým rozšírením Únie v máji 2004. Na fotografii je predseda R. Prodi s desiatimi novými členmi Európskej komisie. Viacerí moji kolegovia boli vyjednávačmi v prístupovom procese s EÚ za svoje štáty. Prodiho komisia bola poslednou, v ktorej mali veľké štáty po dvoch členoch (Nemecko, Francúzsko, Veľká Británia, Taliansko, Španielsko). Začínala v zložitom období po odstúpení Santerovej komisie. Končila ako 30-členná vďaka realizácii najväčšieho rozšírenia Únie – o desať nových členských krajín. Pôsobenie v Prodiho komisii bola pre mňa veľmi cennou skúsenosťou a základom mnohých priateľstiev. Začiatkom júla 2004 sme rokovaním s vládou Jana Petra Balkenendeho a prijatím u kráľovnej Beatrix (na fotografii v strede) začalo holandské predsedníctvo EÚ. Obr. 3 – 5

4

5

6

7

Kvôli sporu s frakciami socialistov a liberálov v Európskom parlamente súvisiacim s dezignovaným komisárom R. Buttigliom nastúpila Barrosova komisia do úradu o tri týždne neskôršie, než bolo plánované – 22. novembra 2004. Aj preto vôbec prvou hlavou štátu v obnovenom sídle Európskej komisie Berlaymont bol slovenský prezident Ivan Gašparovič, ktorý bol oficiálne prijatý hneď na druhý deň, 23. novembra. V sídle EK ma v marci 2005 navštívil aj premiér Mikuláš Dzurinda a neskôršie aj Robert Fico. Obr. 6 – 7

8

Koláž fotografií zachytáva členov a stážistov v kabinete komisára za obdobie piatich rokov. Boli to roky náročnej zodpovednosti, rozsiahlej agendy, ale predovšetkým tvorivej práce a pekných vzťahov. Vždy som bol otvorený aj pre účasť stážistov v tíme, aby sa mohli zaučať práci v dôležitej inštitúcii. Pre zahraničných kolegov boli veľmi zaujímavé návštevy Slovenska, keď počas teambuildingu spoznávali kultúru a krásy našej domoviny. Obr. 8

9

V Prodiho komisii viedol tzv. minikabinet Peter Javorčík (7. zľava). Na fotografii je základný tím, s ktorým som pracoval počas pôsobenia v Barrosovej komisii. Vedúcim kabinetu bol Miroslav Adamiš (10. zľava). Bolo to jedno z najrozmanitejších zastúpení rôznych národností (11). Napriek tomu, a či práve preto, to bol kvalitný tím – európsky, pod slovenským vedením. Obr. 9

10

11

Na úvod roku 2009 bola EK J. M. Barrosa v pôvodnom zložení, okrem kolegov z Talianska, Veľkej Británie a Cypru. Tí sa medzičasom vrátili do národnej politiky. Oproti začiatku v novembri 2004 pribudli členovia komisie za Rumunsko a Bulharsko. Viac než tretinu kolégia tvorili ženy. S predsedom José Manuelom Barrosom som mal veľmi kolegiálnu spoluprácu a priateľský vzťah.

Obr. 10 – 11

12

13

Úspech práce EK vždy do veľkej miery závisel od súčinnosti s Európskou radou, teda s predsedníčkou krajinou. Každý polrok sme teda začínali osobitným dialógom s novou predsedníckou vládou, definujúcou spoločné priority. V každej vláde som mal viacero ministrov ako partnerov, keďže moje portfólio bolo široké. Takto som si postupne vytvoril poznanie a vzťahy s vládami Írska, Holandska, Luxemburska, Veľkej Británie, Rakúska, Fínska, Nemecka, Portugalska, Slovinska, Francúzska a Českej republiky. Posledným, s ktorým som mal česť pracovať ako komisár, bolo predsedníctvo Švédska. Na fotografiách sú predseda vlády Frederik Reinfeldt a minister školstva Jan Björklund.

Obr. 12 – 13

II

Slovensko
v EÚ

Dozrievanie pre Európu. Kronika hlavného vyjednávateľa

1. MÁJ 2005
Z ÚVODU KNIHY

Čas plynie, nedá sa zastaviť. Tak je to prirodzené, a preto aj správne. Ale dôležité je, aby bol čas nástrojom pre dozrievanie, pre upevňovanie dedičstva, pre rozmnožovanie dobra.

Historicky jedinečným, neopakovateľným obdobím v našich súčasných dejinách je proces európskej integrácie Slovenska do Európskej únie. Túžba a snaha o dôstojné a rovnocenné postavenie domoviny medzi európskymi štátmi a národmi, o rýchlejší ekonomicko-sociálny rozvoj celku i regiónov, o slobodu a bezpečnosť v strednej Európe – to všetko sa spájalo vo vedomí Slovákov a príslušníkov národnostných menšín s návratom krajiny do Európy. Neskôr táto myšlienka našla svoje inštitucionálne vyjadrenie prostredníctvom vstupu Slovenska do euroatlantických štruktúr. Som vďačný, že súčasťou môjho života bola možnosť i zodpovednosť byť pri tom veľmi blízko. Obnova a upevňovanie dôvery, stratégia záujmov, architektúra vzťahov – to boli ciele a rámce konkrétnych krokov, na ktorých som sa v období opísaných rokov intenzívne podieľal. Bol som presvedčený, že domáca stabilita, európska perspektíva a transatlantická bezpečnosť spolu úzko súvisia. A postoj vychádzali pritom z hodnôt a princípov, ktoré sa Európe osvedčili, ktoré ju zjednocujú a posilňujú. Europeizácia pomerov znamená stavať na hodnotách Spoločenstva doma, v regióne a v priestore nášho rozsiahleho medzinárodného okolia.

Európska integrácia má zostať otvoreným procesom pre všetkých, ktorí sa kvalifikujú na základe rovnakých kritérií. Toto „právo na spoloč-

nú Európu“ tak slúži ako jeden zo základných faktorov demokratizácie krajín, ktoré vyšli z útľaku komunistických režimov. Zároveň sa však – ako každé iné právo – spája aj s povinnosťami a so zodpovednosťou za spoločnú Európu.

V uvedených rokoch bolo veľmi dôležité zintenzívniť spoluprácu Slovenska s Rakúskom, členom EÚ od roku 1995. Viedeň bola geograficky najbližšou politickou a kultúrnou bránou do Únie. Bolo potrebné túto bránu otvoriť nielen pre komunikáciu a slobodu (ako v roku 1989), ale aj pre budúce členstvo SR v tej istej Únii.

Nemôže byť krajina úspešnou ekonomicky, ak nie je dôveryhodnou politicky. Vstup do Európskej únie nie je ani začiatkom ľahšej cesty, ani nemá znamenať koniec potrebného reformného úsilia. Na jednej strane je to právna kompatibilita a atraktivnosť účasti na najväčšom solventnom trhu sveta, na druhej strane to pri nása nárast konkurencie. Je to náročnejšia, ale aj perspektívnejšia cesta pre rozvoj krajiny.

Aj preto je potrebné, aby informovanosť, vzdelanosť a schopnosť občanov Slovenska orientovať sa v novom hospodárskom, právnom, politickom a kultúrnom priestore Únie dynamicky rástla. Integráciou v konkurenčnom prostredí najviac získavajú pripravení, schopní, aktívni, strácajú nepripravení, pasívni.

Európska integrácia je evolučným procesom. Únia sa postupne mení. Je dôležité poznať príčiny, súvislosti a dôsledky týchto zmien. Len v období piatich rokov, ktoré zachytáva táto kniha, to bola ratifikácia a vstup do platnosti Amsterdamskej zmluvy, dojednanie a prijatie Zmluvy z Nice, rozsiahlej Prístupovej zmluvy z Atén o historicky najväčšom rozšírení EÚ, ale aj vznik Konventu o budúcnosti Európy a následný návrh Ústavnej zmluvy pre Európu, ktorú neskôr dohodli a v októbri 2004 v Ríme podpísali najvyšší predstavitelia súčasnej Únie. Nemení sa však len Európa. Pred desaťročiami sa mnohí báli cudzích, zahraničných investícií ako nástroja vplyvu a ovládania. Dnes sú zahraničné investície vítané, podporované. Celý svet sa mení

a podlieha globalizácii rôznych javov. Globalizácia sa stáva novým faktorom, pri ktorom Európa môže byť vážnym aktérom iba v zjednotení, iba ak bude schopná postupovať spoločne. Pritom oveľa viac je to potrebné z pohľadu menších štátov, ktoré sú obvykle zraniteľnejšie.

Mnohé záležitosti z uvedených rokov budú dlhodobo ovplyvňovať životy občanov Slovenska. Zmeny Ústavy SR, vznik samosprávnych regiónov, nových inštitúcií, pravidiel a zákonov sa stávajú samozrejmosťou. Rozšíril sa nielen bezvýchovný priestor pre našich občanov, ale aj vzdelávací a pracovný. Mnohé zmeny neboli jednoduché. A nie sú konečné. Krajina a spoločstvo sa bude ďalej meniť. Tieto osudy sú však dnes viac prepojené, vzájomne súvisiace. Sú v rukách slobodných občanov a ich demokraticky volených reprezentácií. Vstup Slovenska a nových členských krajín znamená europeizáciu Únie. Celá rozšírená EÚ je vystavená novým skúškam tak, ako sú im vystavené nové demokracie po zásadných zmenách. Aby v nich dobre obstála, potrebujeme prejsť od rozšírenia geopolitického a hospodárskeho k rozšíreniu myslenia, vedomia a zodpovednosti. Potrebujeme celkovou kultúrou dozrievať pre väčšiu zodpovednosť – za seba a za spoločnú Európu. Takáto zrelá Európa bude atraktívnejším priestorom vo svojom vnútri a vážnym aktérom a strategickým partnerom v medzinárodných vzťahoch.

Pred desiatimi rokmi Slovenská republika podala prihlášku za člena, pred rokom sa stala členom zjednotenej Európy. Tieto roky znamenali zásadný rozdiel vo vnímaní Slovenska vo svete a v jeho medzinárodnom postavení. Veľakrát som to priamo zažil. Postavenie súvisí s dôverou. Ale silnejšie postavenie znamená aj väčšiu zodpovednosť. A dobre zvládnutá zodpovednosť je zdrojom ešte hlbšej dôvery.

Bola to náročná cesta. Cesta dozrievania Slovenska pre spoločnú Európu. Pre Európu, ktorá nie je spolkom obchodníkov, ale spoločenstvom hodnôt. Prvou z nich doma – na Slovensku a doma – v Európe má byť dôstojnosť života kaž-

dej ľudskej osoby. Stojí za to si túto cestu pripomínať i pamätať. Lebo *historia magistra vitae est...*

Po roku v Európskej únii

MÁJ 2005

TREND

Pred 10 rokmi Slovensko oficiálne podalo prihlášku na členstvo v Európskej únii. Pred rokom svoju zložitú a náročnú cestu úspešne zavŕšilo. Bola to špecifická, slovenská cesta. Bol to čas dozrievania pre Európu. Vstup do spoločenstva vyspelejších demokracií a ekonomík nie je dôvodom na relax, ale zaiste je dôvodom na povzbudenie a potrebnú sebadôveru. Pretože boli počas tej cesty roky, keď Slovensko slúžilo ako negatívny príklad v očiach svetovej verejnosti, keď sa Európe politicky vzdalovalo. Dnes je často citované ako príklad novej atraktívnosti a dynamiky zmien. Je veľmi dôležité, aby naša schopnosť k potrebným zmenám, ktoré zlepšujú právne a podnikateľské prostredie, rozvíjajú ľudský potenciál vo všetkých regiónoch, nebola kampaňovitá, krátkodobá, povrchná. Aby rozvážne reformy boli konzistentným základom pre viac spravodlivosti, pracovitosti, podnikavosti a motivácie k nim.

Som presvedčený, že Slovensko môže byť dobrým príkladom pre mnohých aj po vstupe do Európskej únie, ak vytrvá v úsilí. Írske, fínske, dánske výsledky (ani jedna z týchto krajín nie je populačne väčšia než Slovensko) nie sú zázrakom, ale logickým produktom dlhodobého spoločenského úsilia, správnych a stabilných priorít a účinného využitia nových, komunitárnych podmienok v otvorenej Európe. Slovensko, aj keď nesie so sebou zložitejšie dedičstvo, má pre úspešnú cestu dostatok predpokladov. Neutrpeľo ani povstupový šok, ani nie je frus-

trovaným nováčikom. Výrazná podpora pre vstup sa premieta do pozitívneho vzťahu k EÚ aj po roku. Slovensko čerpá štrukturálnu pomoc z Únie hlavne v oblasti regionálneho rozvoja, modernizácie dopravy a zlepšenia ochrany životného prostredia. Agrosektor neskolaboval, darí sa mu zvyšovať príjmy a vyhliadky. Občania vďaka členstvu môžu využívať narastajúci priestor pre pohyb za štúdiom či zamestnaním. Vďaka domácim reformám a značke EÚ sa krajina stala podstatne atraktívnejšou pre zahraničné investície.

Európska integrácia je viac procesom než stavom. Je dôležité, aby sa konsenzus pre spoločnú Európu udržal a prehĺbil práve účasťou na jej každodennom živote. Integrácia nemá byť záležitosťou úzkeho politického a spoločenského segmentu, ale rozhodujúcej väčšiny. Vstup nových členských krajín znamenal europeizáciu Únie. A naopak, adaptácia Slovenska na úzke spolužitie s EÚ, na to, že európske záležitosti už nie sú cudzími, zahraničnými záležitosťami, znamená europeizáciu Slovenska.

Nie je pravda, že v Únii sa darí predovšetkým veľkým. Stačí sa pozrieť na ekonomicko-sociálnu situáciu v jednotlivých krajinách. Najlepšie sa darí schopným, pripraveným, aktívnym. Slovensko sa takým stáva tým viac, čím viac sa európske záležitosti stávajú súčasťou domáceho vývoja a čím viac sa o ne zaujímajú občania. Lahostajnosť a pasivita ešte nikomu nepomohli riešiť osobné či spoločenské problémy.

Členstvo v EÚ treba vidieť z pohľadu mnohých generácií, nielen tej našej, súčasnej. Integrácia je aj o minulosti, ktorej omyly a rozdelenia treba prekonávať, ale aj o súčasnosti a o základoch budúceho vývoja. Týka sa celej spoločnosti, ale i tých, čo prídu po nás. Máme reálnu nádej pripraviť im dôstojné miesto a perspektívu modernizácie a rozvoja Slovenska.

Pre Slovensko je členstvo v Únii nástrojom i cieľom zároveň. Je nástrojom pre ďalší ekonomický rozvoj, pre posilňovanie demokracie, upevňovanie právneho štátu, ochrany ľudských

práv, pre rozvoj regiónov, pre transformáciu spoločnosti. A je zároveň cieľom konštrukcie novej Európy, Európy bezpečnej, stabilnej, zjednotenej na osvedčených princípoch a hodnotách. Jadrom týchto hodnôt je ľudská dôstojnosť, sloboda, spravodlivosť a solidarita.

Nové hviezdičky v EÚ

JANUÁR 2006

INTERVIEW PRE POLESKÝ TÝŽDENNÍK

TYGODNIK POWSZECHNY

■ **Ako hodnotíte prvý rok a pol Slovenska v Európskej únii? Očakávali ste, že to bude lepšie alebo naopak, uľavilo sa vám? Aké boli vaše predstavy o rozšírenej Európskej únii, keď ste boli hlavným vyjednávačom SR? Ako sa váš názor možno zmenil dnes?**

Vstup Slovenska do EÚ 1. mája 2004 nebol jednorazový krok. Predchádzali mu roky prípravy, transformácie spoločnosti, ekonomického a legislatívneho prostredia krajiny, ako aj prijímanie európskych pravidiel štandardov v širšom zmysle slova. Môžem potvrdiť, už z pozície člena Európskej komisie, ktorej jednou z úloh je dohliadať na aplikáciu európskej legislatívy v členských krajinách, že noví členovia zvládli úlohy spojené so vstupom na dobrej úrovni. Zodpovedná príprava vytvorila predpoklady, aby členstvo bolo prospešné pre krajiny samotné, ako aj pre Úniu ako celok. Nejde pritom len o tok finančných prostriedkov do poľnohospodárstva alebo zo štrukturálnych fondov. Vďaka zásadným zmenám, ktoré sa udiali v krajinách pred ich vstupom do Únie prakticky vo všetkých sférach spoločnosti, sa naše krajiny stali atraktívnejšie pre podnikanie, vytvorili sa podmienky pre udržateľný ekonomický rozvoj, tvorbu nových pracovných miest a celkový rast životnej úrovne. Aj po viac ako jeden a pol roku plnoprávneho členstva som presvedčený, že Slo-

vensko je na dobrej ceste. Stalo sa kredibilným partnerom.

Zmenu v Európe od *anna mirabile* 1989 som nevnímal ako rozširovanie EÚ (ES), ale ako zjednocovanie slobodných, demokratických krajín. Tak ho vidím aj dnes. Existuje právo na spoločnú Európu, ale aj zodpovednosť za ňu. Mnohí, ktorí zdôrazňujú hlavne ekonomické súvislosti, preferujú pojem „rozširovania“. Nové krajiny pristúpili k EÚ a prispievajú k jej sile a dynamike. Napriek všetkému, európska integrácia je úspechom, ale aj výzvou všetkým na zodpovednosť za jej charakter a ďalší vývoj.

■ **Prečo sú podľa vás práve Slováci najväčšími priaznivcami EÚ v strednej Európe?**

Vysoká podpora pre členstvo v EÚ bola na Slovensku pomerne stabilným javom už pred vstupom do Únie. Na slovenskej politickej scéne existoval v tejto otázke široký konsenzus vládnych aj opozičných strán, čo bolo dôležité pre kredibilitu krajiny v prístupových rokovaníach. Tento stav pretrváva aj po vstupe a obyvatelia vnímajú naše členstvo pozitívne. Ľudia nemali neprimerané očakávania od vstupu do EÚ. Nenastal ani integračný šok, ani sklamanie, a teda ani zásadná zmena vnímania integrácie.

Príčin, prečo sa Slováci zdajú byť najväčšími priaznivcami EÚ v regióne, je pravdepodobne niekoľko. Slovensko je menšou krajinou ako hociktorý z jeho susedov. Nie je náhoda, že sú to práve mnohokrát menšie členské krajiny, ktoré sú pozitívnejšie naklonené európskej integrácii. Členstvo v EÚ je pre ne garanciou a posilnením ich postavenia medzi ostatnými európskymi krajinami. Umožňuje im vo väčšej miere rozhodovať o európskych procesoch a tým aj svojich osudoch ako v prípade, ak by spoločné európske štruktúry neexistovali. Slovensko je zároveň krajinou s najotvorenejšou ekonomikou v regióne. V takomto prípade sú stabilné vonkajšie ekonomické vzťahy a prostredie nutným predpokladom pre hospodársky rozvoj krajiny. Určitým špecifikom je možno aj fakt, že Slováci

sú „zvyknutí“ žiť vo väčšom spoločenstve a cítia príležitosť prostredníctvom koexistencie a intenzívnej komunikácie s inými národmi vnútorne sa obohacovať.

■ **Na začiatku 90. rokov padli slávne slová o tom, že by Slovensko malo mať v EÚ svoju hviezdičku. Dnes to tak skutočne je. Myslíte si, že stálo zato deliť federáciu a stavať úplne novú hranicu, keď dnes sú Slováci a Česi spolu v Únii?**

Existovala túžba na Slovensku mať rovnocenné postavenie v spoločnej Európe, respektíve vlastnú hviezdičku na európskej zástave. Ale tá nebola príčinou rozdelenia Československa. Po 13 rokoch samostatného vývoja oboch štátov možno hodnotiť, že to bol nevyhnutný a správny krok. Hoci možno polemizovať o tom, či bolo politicky korektné, že o takej závažnej otázke nerozhodovali priamo občania, podstatné je, že vzťahy medzi oboma národmi sú dnes lepšie, ako to bolo pred rozdelením.

Česi a Slováci rozdelili spoločný štát, avšak nepostavili medzi sebou bariéry. Fyzická hranica síce na určité dočasné obdobie vznikla, tá by však mala vstupom oboch krajín do Schengenského dohovoru čoskoro zaniknúť. Máme intenzívne politické a ekonomické vzťahy, ale aj ľudskú a kultúrnu blízkosť. To vytvára základ pre vzájomné porozumenie, ako aj vzájomnú podporu v medzinárodnom meradle.

■ **Akú úlohu v novej situácii môže zohrávať V4 – alebo radšej treba na ňu zabudnúť a pokúšať sa o spoluprácu v nových formách?**

Vyšehradská spolupráca mala a má svoj význam. V predvstupovom období bola viditeľnejšia, keďže všetky krajiny mali spoločný integračný cieľ. Zároveň však už v tomto období bolo vidno aj limity spolupráce, keďže napriek mnohým obdobným otázkam má každá krajina svoje špecifické problémy a hľadá na ne pre seba najvýhodnejšie riešenia. Cieľom vyšehradskej spolupráce nie je definovať spoločné pozí-

cie, ale skôr vymieňať si informácie, konzultovať a hľadať spoločné záujmy a vzájomnú podporu. Obdobne pristupujú vyšehradské krajiny aj k spolupráci v rámci štruktúr Európskej únie. Po demontáži komunizmu je našou úlohou ďalej pokračovať vo formovaní spoločnej Európy – napríklad v podpore slobodného a demokratického rozvoja Ukrajiny, západného Balkánu a východnej Európy.

Vyšehradská spolupráca má však aj dimenziu, ktorá je zameraná na podporu priamych vzťahov medzi obyvateľmi. Z pohľadu občana žijúceho v stredoeurópskom regióne by preto mohla byť ešte významnejšia. Vyšehradský fond, ktorého cieľom je podpora spoločných kultúrnych, vzdelávacích projektov, ako aj výmeny mladých ľudí, podporil v minulom roku projekty vo výške 3 milióny euro.

■ **Po integrácii Poľska do Únie skutočnosť, že Poľsko je tradičná, katolícka krajina, vyvoláva občas veľmi emotívne reakcie na línii Varšava – Brusel, občas dokonca rozpory. Ako sa na to pozeráte ako kresťan a zároveň Stredoeurópan?**

EÚ nie je postavená na unifikácii politiky či kultúry, ale na spoločných hodnotách, na prijatých zmluvách a práve. Nie je dobré vidieť EÚ vo forme „my – oni“, ale „my spolu“. Únia je v rukách jej členov a ich volenej reprezentácie. Súčasťou spoločných hodnôt je rešpektovanie kultúrnej, náboženskej a jazykovej rozmanitosti členov. Druhou stranou tejto mince je dodržiavanie prijatých zmlúv a práva podľa osvedčeného *Pacta sunt servanda*.

Kresťanské korene ktorejkoľvek krajiny a národa sú zároveň koreňmi spoločenstva. To nie je len historická, ale aj súčasná pravda. Ich rozhodujúcim ovocím sú hodnoty ľudskosti a solidarity, ktoré všetci potrebujeme rozvíjať a prežívať – doma, na kontinente i vo svete.

■ **Európska kultúra vychádza z národných špecifických podôb. Ako chce EÚ uchovať roz-**

manitosť a bohatosť kultúrneho dedičstva na starom kontinente?

Často spomínanou charakteristikou Európskej únie je „jednota v rozmanitosti“. Znamená to, že na jednej strane je potrebné ceniť si svoju vlastnú kultúru a identitu, na strane druhej rozvíjať poznanie a vedomie spoločenstva, ktoré je spojené svojimi hodnotami a bohatstvom spoločného kultúrneho dedičstva. Mali by sme vedieť rešpektovať kultúru a odlišnosti ostatných. Len v takom prípade môžeme my sami čakať pochopenie iných. Európske národy nikdy nežili oddelene od seba, od dávnych čias sa tu prelínali rôzne kultúry. Platí to najmä o našom regióne strednej Európy. Národy, ktoré vedia čerpať zo spoločného kultúrneho dedičstva, sa stávajú bohatšími.

V Únii je multilingvizmus zmluvným princípom. Kultúrnu spoluprácu stále vitálnejšie podporujú spoločné programy. Existuje tu nový priestor pre dôležitý medzináboženský dialóg. Bohatosť kultúrneho a duchovného dedičstva v Európe považujem za charakteristiku nášho kontinentu. Pri rešpektovaní ľudskej dôstojnosti je naša rozmanitosť výzvou, nie problémom. Negatívne vnímanie ľahko vedie k nacionalizmu, xenofóbii a extrémizmu. Dominancia takýchto prúdov je nielen popretím duchovných koreňov Európy, ale je aj cestou ku konfliktom a tragédiám. Ako člen Európskej komisie sa budem zasadzovať za prehĺbovanie kultúrneho dialógu medzi európskymi národmi. Takýto dialóg je cestou k rozvíjaniu etiky zodpovednosti a etiky solidarity medzi nami.

Rozšířená Únia je európskejšia

9. MÁJ 2006

ČLÁNOK PRE DENNÍK PRAVDA

9. máj – Schumanov deň prichádza po 8. máji – výročí ukončenia II. svetovej vojny. Vzťah medzi dvoma dôležitými udalosťami a sviatkami novodobej Európy nie je náhodný. Schumanova deklarácia pre zjednotenú Európu mohla zapustiť korene a priniesť ovocie mieru a rozvoja iba v prostredí, ktoré odmieta neľudskosť totalitnej ideológie a vojnovú likvidáciu, ktoré si ctí slobodu a právo na ľudskú dôstojnosť pre každého, ktoré je schopné zmierenia i solidarity.

Je dobré si to pripomínať, aby nám nezovšedneli obeť a úsilie mnohých generácií a aby sa uchovávalo vedomie dôležitosti princípov, na ktorých stojí každé slobodné ľudské spoločenstvo. Aj vstup Slovenska do takéhoto priestoru prišiel až po skončení ďalšej vojny – studenej – a po osvojení si hodnôt a pravidiel, ktoré nás s takýmto spoločenstvom zblížujú a spájajú. Mier, sloboda, demokracia, spoločná Európa – to nie sú automatické javy, nie sú raz a navždy dané. Vyžadujú si mentálne osvojenie, občianstvu i národnú zrelosť a zodpovednosť.

Najväčším rozšírením Európskej únie spred dvoch rokov získalo Slovensko, nové členské krajiny i pôvodné štáty. Dokazujú to všetky doterajšie analýzy pracovných trhov, vývoja obchodu či ekonomiky. Nové krajiny priniesli do Únie nielen svoj hospodársky a sociálny potenciál, ale aj identitu a kultúru. Rozšírená Únia je európskejšia. Keďže je oveľa pestrjšia na rozdiely (sociálne, regionálne, kultúrne), bude aj viac testovaná na svoju schopnosť konať v zhode. V čase globalizácie, ktorá je stále viditeľnejším faktom a stále vplyvnejším faktorom, potrebuje Európa vnímať svoje postavenie vo veľkom priestore menia-

ceho sa sveta. Potrebujeme rozvíjať ľudský potenciál a vnútornú konkurencieschopnosť, pretože iba tak môžeme obstáť vo svete. Vzdelanosť a vedomostná spoločnosť sa pre to stávajú nevyhnutným prostriedkom a cieľom. Lebo je to cesta k vytvoreniu viac a lepších pracovných miest. Je to základný predpoklad dlhodobého hospodárskeho rastu. Vzdelanosť je stále výraznejším faktorom zamestnateľnosti, sociálnej inklúzie, ale aj politickej zrelosti a kultúrneho vedomia. Nielen *byť* je viac, ako *mať*, ale aj *vedieť* má primát nad *mať*. Súčasťou tohto poznania však musí byť aj zdravá miera solidarity a zmyslu pre službu spoločnému dobru, aby sme neboli len trhom s miliónmi trhovníkov. Aby *každý* mohol viac *vedieť* a tým aj *mať* viac príležitostí pre dôstojný život – duchovný i materiálny.

Je dobré pripomínať si dedičstvo otcov tvárou v tvár otázkam o budúcnosti krajiny, Európskej únie, ale aj sveta v 21. storočí. Najlepšou charakteristikou pre ďalej sa rozširujúcu Úniu je motto „*zjednotení v rozmanitosti*“. Je to veľká výzva pre spoločenstvo, ktoré rešpektuje (rastúcu) rôznosť ako definičný element, aby vo vedomí a vo svedomí človeka a spoločnosti zároveň formovalo aj hodnotovú jednotu, ktorej cieľom a kritériom je dôstojnosť každej ľudskej osoby.

Bratislavský Modrý kostol v bruselskej Minieurópe

25. JÚL 2006

KNIHA J. HALKO: MODRÝ KOSTOL,
BRATISLAVA : LÚČ, 2006

Výber bratislavského Modrého kostolíka do pestrej kompozície bruselského parku Minieurópa vnímam ako jeden z výstižných symbolov

prínosu Slovenska pre spoločnú Európu. Toto dielo v materiálnej podobe a v duchovnom rozmere spája architektonickú jedinečnosť a kresťanskú spolupatričnosť, skromnosť a hrdosť, hodnotné sakrálné umenie v dnešnej sekularizovanej spoločnosti. Aj to, ba práve to je spolu s tradíciami a kultúrou a so živými silami nových generácií tým osobitným príspevkom, ku ktorému nás opakovane vyzýval veľký pápež a priateľ Ján Pavol II., keď hovoril o úlohe Slovenska pri budovaní Európy tretieho tisícročia.

Slovanské kultúry v kontexte zjednotenej Európy

FEBRUÁR 2007

ROZHOVOR PRE MAGAZÍN MS SLOVENSKO

■ **Európa, či chce, alebo nechce, musí vnímať Slovanov ako jej integrálnu súčasť. Kultúru tiež. Ako Slovák a eurokomisár, viac ako dva roky zodpovedný aj za oblasť viacjazyčnosti sa akiste nezdráhate spolupatričnosti so Slovanstvom. Mohli by ste prezradiť, aké miesto mu v kultúrnej rodine Európy pripisujete?**

V novembri 2004 Európska komisia po prvýkrát do rámca širšieho portfólia – vzdelávanie, odborná príprava, kultúra – zahrnula aj oblasť viacjazyčnosti. Som rád, že som ako prvý komisár v histórii mohol definovať základy viacjazyčnosti v EÚ ako samostatnej, novej politiky a rozvinúť jej širší rámec. Jazyk – to nie je len technický či administratívny prostriedok komunikácie. Jazyk je prejavom, súčasťou a nositeľom kultúry človeka a národa. Dôležitosť, ktorú EÚ prikladá tejto oblasti, podčiarkuje aj skutočnosť, že od 1. januára 2007 sa viacjazyčnosť stala samostatným portfóliom, ktoré bolo po poslednom rozšírení zverené rumunskému kolegovi L. Orbanovi.

Európa je osobitá svojou kultúrnou a jazykovou rozmanitosťou. Rozšírenie obohatilo túto rozmanitosť Únie. Pri takomto vnímaní nie je rozmanitosť problémom, ale zdrojom spoločného bohatstva. Aj vďaka Slovensku a slovanským krajinám sa Únia stala viac európskou. Rozšírenie Úniu vlastne europeizovalo.

Bez Slovenska by Európske spoločenstvo nebolo úplné. Jeho jednota nespočíva na obchode, trhu či geografii, ale na spoločných hodnotách a záujmoch. Týmito hodnotami sú predovšetkým úcta k ľudskej dôstojnosti a základným právam, vláda zákona, sloboda a solidarita. Tento prístup je zlučiteľný s vlastenectvom, ale nie s nacionalizmom. Účasť Slovenska na európskej integrácii je príležitosťou a výzvou ponúknuť zjednotenému priestoru dnes už 27 krajín svoj nielen spoločenský, politický a ekonomický potenciál, ale aj príspevok ducha a kultúry.

Pre zúčastnené krajiny nová realita znamená tiež pozvanie na lepšie spoznávanie sa, na vzťahy, ktoré charakterizuje záujem a úcta. Je to tiež výzva na posilnenie vedomia spolupatričnosti a spoluzodpovednosti medzi krajinami a národmi. Slovanské národy po desaťročiach neslobody majú v tomto procese svoje prirodzené a plnohodnotné miesto.

■ **Nemecko-francúzske prepojenie založilo myšlienku Európskej únie. Pridali sa aj ďalšie krajiny západnej Európy. Slovanské národy boli dlhé roky mimo jej hraníc. Vstupujú do jej prostredia a reformujú svoj vývinový proces. Európa ich musí rešpektovať. Ako partnerov alebo ako nových hostí?**

Hostia zvyčajne ostávajú dočasne. Partnerstvo je niečím trvalejším. Azda ešte výstižnejším pomenovaním je „spoločenstvo“. Aj pôvodný názov Európskej únie, ktorý sa používa dodnes, je Európske spoločenstvo. Spoločná Európa – to je koncept predovšetkým hodnotový a civilizačný. Stačí sa začítať do odkazu zakladateľov, napríklad Roberta Schumana. Samozrejme, ľudia i národy často uprednostňujú skôr krátkodobé

materiálne náhľady a záujmy. A podľa toho potom aj vyzerajú ich vzťahy a partnerstvá. Esenciálnym tmelom každého trvalého vzťahu medzi ľuďmi a národmi je ľudskosť a solidarita. Aj od nás – Slovákov – závisí teda charakter vzťahov v EÚ. To isté platí pre Čechov, Poliakov, Slovincov, Bulharov. A, samozrejme, rovnako pre všetkých. Práve pamäť na obeť totality, na roky neslobody, na túžbu po „návrate do Európy“ a po dôstojnom živote a mieste krajiny by sme mali žiť ako dôležité memento vlastné i spoločné, európske.

Dnešný stav vzťahov na kontinente nevznikol náhodou, ani za krátky čas, ani iba ako výsledok obnovy po druhej svetovej vojne. Čerpá z koreňov, zahrňujúcich mentalitu a kultúru európskych národov – aj slovanských – po dlhé stáročia. Preto je Európa fenomén aj historicko-politický. Dnes sú aj slovanské národy súčasťou spoločenstva národov žijúcich nielen v mieri, ale aj v zmluvnej usporiadanosti s deľbou kompetencií a zodpovednosti za vývoj vo vnútri Európskej únie a stále viac aj za vývoj vôkol nás. Je v rozhodujúcej miere aj na nich, akú úlohu budú chcieť v spoločnej Európe zohrávať. Európa, ako hovorieval Ján Pavol II., potrebuje dýchať oboma časťami pľúc. Odpoveďou na to nie je skepsa či uzavretosť, ale otvorenosť, spoluúčasť a spoluzodpovednosť za stav vecí európskych, ba stále viac aj medzinárodných. Vitálnu, akcieschopnú Európu potrebujeme v jej vnútri, ale aj v globalizujúcom sa svete. Globalizácia, ktorá je realitou, je novým dôvodom na ešte užšiu spoluprácu európskych krajín. Inak neobstojíme.

- **Už ste raz pripomenuli význam slovanských jazykov, aj slovenčiny, ako súčasti európskej jazykovej praxe. Tá sa opiera o starú slovanskú kultúru a duchovný život. Kde vidíte budúcu pozíciu slovanskej jazykovej a kultúrnej vetvy v Európe?**

Tak ako ostatná Európa môže byť pre slovanské národy v mnohom prínosom, tak aj slovan-

ské národy môžu zaiste byť nemenej hodnotným zdrojom inšpirácie. Slovanom, ich spoločným cyrilo-metodským koreňom sú prirodzené mnohé charakteristiky. Napríklad zmysel pre rodinu, pre spoločenstvo, skromnosť, otvorenosť, zmysel pre duchovné hodnoty a tradície. To sú dôležité vlastnosti pre nás a pre Európu v čase narastania vplyvu individualizmu a konzumizmu. Bolo by chybou nahradiť slobodu a pravdu ich relativizáciou. Dôležité však je, aby sa slovanské národy od iných učili prijímať to pozitívne, čo treba v tejto dobe znovu formovať – úctu k právu a zákonnosti, spoločenskú zodpovednosť firiem, transparentnosť verejnej správy, investície do vzdelanosti a podobne.

Aby Európa mohla skutočne napredovať, musia jej inštitúcie a jej obyvatelia vedieť medzi sebou komunikovať. Čo sa týka jazykovej praxe, v EÚ je garantované právo občanov na komunikáciu s európskymi inštitúciami a na dostupnosť európskych dokumentov vo všetkých 23 oficiálnych jazykoch. Slovenčina ako oficiálny jazyk EÚ spolu s ďalšími štyrmi slovanskými jazykmi tu dnes má svoje dôležité miesto. Od 1. januára 2007 pribudli popri írskom jazyku aj rumunský a bulharský. Bulharčina znamená pre EÚ aj ďalšiu abecedu – cyriliku. Ale táto rozmanitosť je vlastne charakteristikou Európy. Ku kandidátom na členstvo z krajín západného Balkánu už dnes patrí Chorvátsko a Macedónsko.

Rešpektovanie a podpora jazykovej a kultúrnej rozmanitosti je prioritou Európskej komisie. Rok 2007, ktorý je 50. výročím Rímskych zmlúv, je príležitosťou pre zdôraznenie viacjazyčnosti. Tá bola jednou z hlavných princípov od založenia Európskeho spoločenstva. Veď prvý legislatívny akt prijatý pod č. 1/1958 bol rozhodnutím o úradných jazykoch Spoločenstva.

Súčasnne sa snažíme vyučovanie cudzích jazykov podporiť aj vzdelávacími programami a spoluprácou škôl v členských krajinách. V roku 2002 bola v EÚ prijatá dohoda, aby sa v štátoch zaviedla možnosť vzdelávania žiakov tak, aby každý občan okrem svojho materinského jazyka

dokázal komunikovať ešte v ďalších dvoch cudzích jazykoch. Veľmi odporúčam venovať pozornosť kvalite a dostupnosti vzdelávania vrátane jazykového. Civilizovanosť sa vyznačuje práve úctou ku kultúre a úsilím o rozvoj poznania. Vzdelanie je cestou k sociálnej súdržnosti, lepšej zamestnanosti, občianskej zrelosti, ku kultúrnemu vedomiu.

Uchovávať a rozvíjať svoj jazyk je predovšetkým naša zodpovednosť. Únia nám v tom vytvára primerané prostredie. Bez jazyka sme vo svete izolovanými ostrovmi, jazyk je mostom. Dokonca naši otcovia hovorievali, že „koľko jazykov vieš, toľkokrát si človekom“. Lebo jazyk je kľúčom ku kultúre a tým k spoločenstvu s inými. Mimochodom, toto staré slovenské príslovie som ako predkladateľ Rámcovej stratégie EÚ pre viacjazyčnosť v novembri 2005 použil ako úvodné motto tohto dôležitého dokumentu.

■ **Slovania, ako je vám známe, vlastnia ako jediní na svete i v Európe kultúrno-duchovné ustanovizne – Matice. V r. 1826 sa založili Maticou srbskou. Dnes ich je ešte stále do 12 na tomto kontinente, Zahraničná Matice slovenská pôsobí v zámorí, kde pôsobia aj Matice vystáhovalcké iných národov. V čom by mali ony spojiť sily, aby sa budúca Európa vyvíjala kultúrnejšie, humánnejšie a dôstojnejšie?**

Matice slovanské zohrali jedinečnú úlohu pri šírení kultúry, osvety, pri posilnení národného uvedomenia. Osobitne v období neslobody, keď bola identita slovanských národov potláčaná. Dnes sa tešíme jazykovej a kultúrnej slobode. Čelíme však novým výzvam pre zachovanie identity. Aj pre Matice slovanské sa vytvára nový priestor na spoluprácu. Spoločným úsilím môžu a majú napomáhať zachovaniu a rozvoju slovanskej kultúry a tradícií v kontexte zjednotenej Európy. Matice slovanské majú súčasne veľký potenciál byť mostom medzi slovanskými národmi navzájom a rozvíjať pocit slovanskej vzájomnosti. Nie v exkluzivite, izolovanosti, ale

v otvorenosti, dialógu a v duchu spolupatričnosti s inými. Azda najvýstižnejšie spoločné poslanie Matíc možno vystihnúť citátom Ľudovíta Štúra: „V kmeni našom musíme byť Slovania, v národe našom ľudia: to je slávne, požehnané, to je vysoké určenie naše slovanské!“

Keď som v októbri 2006 navštívil Belehrad a Srbsko, moje kroky viedli aj do Kovačice, medzi vojvodinských Slovákov. Vyše 200 rokov žijú v etnicky, nábožensky a jazykovo pestrom prostredí. S obdivuhodnou láskou si uchovávajú svoj jazyk, kultúru, tradície a rozvíjajú unikátne insitné, naivné maliarske umenie. Ako komisár EÚ pre kultúru som pozval predstaviteľov tohto krásneho umenia do Bruselu. Vo februári a v marci sa v sídle Európskej komisie koná výstava malieb z Kovačice. Vníma a obdivuje ich tu množstvo ľudí z celej Európy. Tak sa napomáha spoznávanie i podpora procesu integrácie. Aj, ba práve cez kultúru a vzdelanie. Možno by práve tu mohlo Slovensko i partneri z Európy pomôcť v úsilí o zachovanie a rozvoj jedinečného maliarskeho umenia, ktoré je – verím, že nielen zatiaľ, ale aj natrvalo – živou súčasťou svetového kultúrneho dedičstva.

Európska komisia pomáha rozvíjať spoluprácu európskych kultúr a jazykov napríklad prostredníctvom programu Kultúra 2007. V rámci neho je možné poskytovať granty na projekty v členských krajinách, zamerané na mobilitu a rozvoj umenia, na zachovanie a sprístupnenie kultúrneho dedičstva či na literárne preklady. Aj toto je vhodný spôsob na prezentáciu slovanskej kultúry v spoločnej Európe.

Všetci sme súčasťou Európy a máme v nej čo povedať

23. MAREC 2007

Z ČLÁNKU PRE DENNÍK PRAVDA
PRI 50. VÝROČÍ RÍMSKÝCH ZMLÚV

S úctou si pripomínáme polstoročie vývoja, ktorý začalo Francúzsko, Nemecko, Taliansko a štáty Beneluxu, lebo ich úsilie vytvorilo základ pre novú, zjednotenú Európu, ktorej sme dnes súčasťou.

Povoynové obdobie však nebolo pre európske národy rovnako žižlivé. Pred 50 rokmi sa národy strednej a východnej Európy uberali opačným smerom, k jednote bez slobody. U nás sa upevňoval režim neslobody, diktátu moci a neúcty k ľudskej dôstojnosti.

Na západ od železnej opony v tej dobe začal výnimočný proces, ojedinelý v európskej histórii. Mnohým sa v tom čase zdal utopický a ozývalo sa veľa skeptikov. Zjednocovanie Európy nebol a nie je priamočiary proces.

Vzťahy založené v Rímskej zmluve sú výsledkom hlbšej vízie spoločenstva štátov a ich občanov, kde štáty sú schopné spojiť časť svojej suverenity tak, aby mohli lepšie realizovať svoje záujmy. Tie majú byť v súlade s hodnotami, na ktorých sa môže spoločenstvo ďalej rozvíjať. Záujmy sa menia, ale hodnoty ich eticky ukotvujú.

Slovensko sa nemohlo zúčastniť na európskom projekte od jeho začiatkov. Za komunizmu mnohí túžili po návrate do slobodnej Európy. Západná Európa slúžila pre mnohých či už ako inšpirácia, alebo ako priestor úniku a novej nádeje, najmä po invázii vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968. Neboli sme zabudnutí. *Robert Schuman* pripomínal už v začiatkoch integrácie potrebu pamäti a otvorenosti voči národom, ktoré sú porobené, ale raz prídu a budú žiadať o podporu.

Európska politika už nie je klasická zahraničná politika, lebo my sme súčasťou spoločného priestoru, dokonca sa chválime, že sme v strede Európy. Ale byť dnes v strede, to neznamená geografický rozmer, ten je druhoradý. Dôležité je byť v strede mentálne, politicky, kultúrne.

Vzťah k Európskej únii nie je „*Brusel verzus Bratislava*“. Treba tiež prekonávať falošné zjednodušovanie, že EÚ je Brusel a Brusel, to je Európska komisia. Nie je to tak a ani to tak nemá byť. My všetci sme súčasťou Únie, my všetci máme v jej rámci čo povedať. Môžeme nielen využívať práva, ale aj ovplyvňovať jej vývoj.

To je odpoveďou, ako si predstavujem rolu Slovenska v Únii. Ako dôveryhodnej krajiny, ktorá prispieva k definovaniu spoločnej perspektívy a zároveň je schopná zodpovedne rozvíjať výhody členstva.

Vidím tri hlavné úlohy, pred ktorými stojí Slovensko v dnešnej EÚ:

1. Završiť našu integráciu do Únie. V konkrétnej rovine to z krátkodobého hľadiska znamená vstúpiť do schengenského priestoru a prijať spoločnú menu euro. Prinesie to veľmi viditeľné zmeny pre občanov a pre ekonomiku a zároveň umožní Slovensku plnohodnotne sa zúčastňovať na všetkých politikách Únie.

2. Efektívne využiť štrukturálne fondy na ďalší rozvoj Slovenska. Nasledujúce 7-ročné obdobie poskytuje možnosť, ktorá sa nebude opakovať. Objem prostriedkov z fondov EÚ sa v týchto rokoch bude zhruba rovnáť jednému slovenskému štátnemu rozpočtu. Prílev investícií a technológií spolu s európskymi prostriedkami môžu výrazne pomôcť modernizovať slovenské regióny a posunúť celú krajinu ekonomicky dopredu.

3. Vytvoriť na Slovensku základy pre vedomostnú spoločnosť. Súčasný vysoký rast je potrebné využiť na investície do budúcnosti. Ambícia udržať súčasnú ekonomickú výkonnosť, založenú najmä na investíciách, a dobiehať vyspelejšie ekonomiky bude udržateľná len v prípade, ak bude ďalší rast postavený na inováciách. Je to možné cez lepšie a rozsiahlejšie in-

vestície – a to nie sú náklady – do vedomostí, vzdelania, vedy, výskumu, inovácií a koherentnou domácou ekonomickou politikou prepojenou s možnosťami, ktoré poskytuje členstvo v EÚ.

Integračné reflexie

AUGUST 2007
EURÓPSKE NOVINY

■ Ako hodnotí „stará 15-ka“ naše členstvo v Európskej únii, sme pre nich rovnocenní partneri?

Z hľadiska právnych, ekonomických a politických možností má Slovensko a nové členské štáty rovnocenné postavenie. Výnimkou sú niektoré prechodné ustanovenia, ktoré sa postupne naplňajú. Napríklad účasť na schengenskom systéme. Väčšie obavy z rozšírenia EÚ a tým novej situácie bolo vidno viac na strane 15-ky než u nás. Integračný proces je celkovo prínosom pre všetkých, ale osobitne v ňom získavajú prípravení, informovaní, aktívni. Platí to o štátoch, firmách i jednotlivcoch. Dynamický rast potenciálu Slovenska je spätý s jeho dôstojným postavením a vplyvom v Európe. Som presvedčený, že reálny vplyv nových členských krajín sa bude zvyšovať, ak budú zdrojom zrelej národnej a európskej politiky a dôveryhodnej reprezentácie.

■ Čo sú naše slabé stránky, ktoré možno naši skúsenejší euroobčania dokážu využiť? Čo by sme mohli od nich odpozorovať?

Podstatné rozdiely vidím najmä v miere poznania a rozlišovania, čím je a nie je EÚ a ako funguje, a v objeme skúseností s členstvom v EÚ. Stále je viditeľný rozsah neobsadených miest v administratíve inštitúcií Únie občanmi nových členských krajín. Súčasný stav je však do istej miery prirodzený, keďže Slovensko sa súčasťou Spoločenstva stalo iba pred niečo viac ako tro-

ma rokmi. Odporúčal by som vnímať európsku politiku menej ako zahraničnú a viac ako našu vlastnú. Tiež sa učiť, že rozhodujúcimi pre vplyv nie sú formálne hlasy, ale miera dôvery a schopnosti získavať podporu a formovať názorovú zhodu.

■ Sú oblasti, v ktorých môžeme naopak pomôcť my byť vzorom?

Zaiste, áno. Bez nových členských krajín by európska mozaika nebola úplná. Únia sa rozšírením stala viac európskou. Nové členské krajiny disponujú menším ekonomickým bohatstvom. Je to aj prirodzené vzhľadom na diametrálnu rozdielnosť politického systému, v ktorom v období pred rokom 1989 fungovali. Ale ich hospodárska dynamika je evidentná a pomáha celej Európe. Ale myšlienka spoločnej Európy nemôže byť iba o trhu a ekonomike. Nové členské krajiny sú prínosom svojím potenciálom – ľudským, kultúrno-historickým či prírodným. Tiež svojimi skúsenosťami zo zápasu o slobodu a z následnej transformácie spoločnosti a hospodárstva, v prípade Slovenska z formovania novej štátnosti a zároveň úsilia o integráciu do EÚ. Dnes sú často prijímanou i oponovanou inšpiráciou vďaka rozsiahlym reformám, ktorými viaceré prešli. Je to skúsenosť nielen pre EÚ 27, ale aj pre ďalšie kandidátske krajiny.

■ V čom vstup SR do EÚ Slovákov sklamal? Naopak, aké výhody vstupu ocenili?

Jedným z najväčších zdrojov sklamaní bývajú neprimerané individuálne očakávania. Už ako hlavný vyjednávač SR s EÚ som ich považoval za jedno z najväčších možných rizík vstupu do EÚ. A to nielen pre zvládnutie referenda – čo sa podarilo, aj keď pri iba mierne nadpolovičnej účasti občanov, ale aj pre dlhodobý vývoj Slovenska a vzťah ľudí k spoločnej Európe. Integrácia neznamenať ani frustráciu, ani cenový šok po vstupe. Pretrvávajúca vysoká miera podpory Slovákov pre členstvo v EÚ je preto dobrým signálom. Je veľmi dôležité, aby sa nám EÚ

nezmenila obrazne na veľkú pokladničku, ktorá je dobrá, kým nám dáva peniaze. Únia, to je podstatne viac než len fondy. To je spoločenstvo krajín a občanov, ktorých spájajú hodnoty.

Občania Slovenska aj ďalších nových členských krajín sa dnes môžu tešiť z väčšej slobody – voľného pohybu tovarov, kapitálu, služieb, osôb. Tá posledná sa najneskôr od mája 2011 rozšíri na všetky členské štáty. Je tu tiež možnosť zapájať sa do programov, ktoré EÚ ponúka. Napríklad v mojom portfóliu sú to programy v oblasti mobility študijných programov, odbornej prípravy, kultúry, aktívneho európskeho občianstva, mládeže. Sú tu však ďalšie programy spadajúce do právomoci ostatných členov Európskej komisie. Slovenská republika sa tiež pripravuje na zavedenie eura a vstup do schengenského priestoru, čo bude mať ďalšie konkrétne praktické dopady na život jej občanov.

■ **Do EÚ sme vstúpili v čase vlády Mikuláša Dzurindu. Zmenilo sa vnímanie našej krajiny po zmene vlády?**

Vlády prichádzajú a odchádzajú, ľudia zostávajú. Nehovorím to ako frázu, ale ako východisko pre hlbšie vnímanie krajiny i spoločnej Európy. Vnímanie Slovenska v Európe sa tiež prehlbuje a tým aj mení. Samozrejme, každá demokratická vládna zostava je reprezentáciou spoločnosti. A ako takú ju rešpektujú aj európske inštitúcie.

■ **Vládny SMER-SD má momentálne problémy s členstvom v PES kvôli účasti SNS vo vláde. Môže sa dostať do politickej izolácie? Ak by sa tak stalo, čo potom?**

Treba rozlišovať medzi izoláciou strany a krajiny, aj keď suspendovanie najsilnejšej strany v medzinárodnej štruktúre strán ju v zahraničí ovplyvňuje aj na vládnej úrovni. Nemyslím si, že by Slovensku hrozila politická izolácia. Vývoj v tejto otázke súvisí predovšetkým s reálnou, skutočnou politikou vlády a od konkrétnych krokov vládnej koalície.

■ **V súčasnosti sú diskutovanými témami vstup do schengenského priestoru a zavedenie eura. Je dôvod na obavy Európskej komisie z nesplnenia podmienok? Čo by pre Slovensko znamenal posun termínov v týchto oblastiach (január 2008 a 2009)?**

Slovensko, ak zodpovedne zvládne záverečnú fázu príprav, má reálne predpoklady na zavedenie eura i na vstup do schengenského priestoru v stanovených termínoch. Európska komisia bude naďalej podporovať a pozorne monitorovať plnenie potrebných podmienok a zaujme stanovisko v jeseni t. r. vo veci rozšírenia Schengenu a na jar 2008 pre rozšírenie eurozóny. Obe otázky sa, samozrejme, budú posudzovať individuálne.

Prípadný časový posun by spôsobil oddialenie možností, ktoré sú so zavedením eura či vstupe do schengenského priestoru spojené. Posun termínov by mal negatívne dôsledky.

Po rokoch o rokoch

NOVEMBER 2007

ROZHOVOR PRE ČASOPIS NAŠE SVEDECTVO

■ **V marci 2003 ste poskytli nášmu časopisu rozhovor. Vtedy to bol rozhovor „s Jánom Figeľom, poslancom NR SR, hlavným vyjednávačom vlády SR s EÚ o našom vstupe do EÚ, o odkaze Otca Európy Roberta Schumana“. Dnes je všetko inak. Slovensko je členom EÚ, vy ste sa medzičasom stali jej významným predstaviteľom, prakticky o pár dní sa staneme súčasťou schengenského priestoru, peniaze z eurofondov sú výdatnou pomocou pri realizácii vybraných projektov jednotlivcov i pri budovaní infraštruktúry celej krajiny. Bolo členstvo Slovenskej republiky v EÚ vašim snom?**

Viac ako iba snom. Považoval som to za realistickú víziu, ktorá dáva Slovensku nielen dôstoj-

né miesto v rodine európskych demokracií, ale je aj praktickou odpoveďou na potreby doby. Pre členstvo Slovenska v EÚ neexistuje zmysluplná alternatíva. Slovensko sa po rokoch úsilia o slobodu spolu s väčšinou susedov ocitlo v priestore, do ktorého prirodzene patrí – historicky, kultúrne i politicky. Únia v počte 27 členských krajín je oveľa heterogénnejšia, no zároveň kompletnejšia. Obe posledné rozšírenia – ako aj každé predtým – ju urobili európskejšou. Aj ďalší osud spoločnej Európy ostane v rukách jej občanov. Je dobré, že dnes pri formovaní súčasnosti a budúcnosti spoločnej Európy môže byť naplno aj Slovensko.

- **Na svojich cestách po Slovensku som nadobudol dojem, že Slovensko ako keby si bolo vypočulo výzvu Andreja Kmeťa spred viac ako storočia: „Treba nám zo sna povstať, lebo zaostali sme.“ Ako sa vám javí Slovensko po nedlhých rokoch členstva v Európskom spoločenstve?**

Slovensko a nové členské krajiny sú plnohodnotnou súčasťou nielen rozhodovacích procesov, ale aj implementácie rozhodnutí získavania ovocia zo spolupráce. Tieto krajiny priniesli do Únie svoju hospodársku dynamiku, ľudský potenciál, kultúru, ale aj očakávania či problémy. Slovensko dnes patrí k najrýchlejšie rastúcim ekonomikám v rámci EÚ i OECD. Markantne sa rozvíja sektor strojárstva, elektrotechniky, informačných technológií. Rast hospodárstva i zamestnanosti je výsledkom vnútorných a vonkajších podmienok. Vnútorné sú plne v rukách Slovenska. Na osvedčenom treba pre dobro krajiny zotrvať. A na vonkajšok vplývať tak, aby bol rovnako na prospech.

Som rád, že sa Slovensku v európskom dome darí a že sa v ňom cíti dobre a ako doma. Krajina nie je z členstva ani frustrovaná, ani skeptická. Dnes – ako nikdy predtým – má perspektívu prinášajúcu viac možností rozvoja, ale vyžadujúcu aj viac zrelosti a zodpovednosti.

- **Rok 2008 bude o. i. rokom kampane o zavedení eura v SR. Bude to historická zmena, azda preto majú z nej naši občania strach. Je ten strach opodstatnený? V čom euro zlepši, prípadne zhorši finančnú situáciu našich občanov?**

Euro dnes predstavuje celosvetovo stabilnú menu, o ktorú sa môže oprieť nielen náš trh a ekonomika, ale aj medzinárodné trhy. Bez jeho existencie by sa nás napríklad oveľa viac dotkla kríza na hypotekárnom trhu v USA, ale aj historicky rekordné ceny ropy realizované v dolároch. Ekonomický rast a stabilita si vyžadujú dôveryhodnú menu. O dôveryhodnosti eura svedčí aj skutočnosť, že ho dnes používa 13 členských krajín a že okrem Slovenska je na ceste k jeho blízkemu prijatiu ďalších 6 krajín. Najviac dlhovo svete je dnes už kótovaných v eurách.

Rozhodujúcim kritériom prínosu meny pre občanov nie je názov meny, ale jej stabilita a miera ich kúpyschopnosti. Podobne ako vstup do Európskej únie, tak aj začlenenie do eurozóny bude najviac prospešné pre pripravených a aktívnych. Je veľkou výhodou pre firmy, ktorým odpadnú kurzové riziká či straty. Banky prídu o časť zmenárenských ziskov, ale tie zostanú v rukách ľudí pri cestách a nákupoch po eurozóne. Je dôležité neobávať sa, ale predovšetkým zvládnuť prípravu, aby Slovensko dokázalo získavať z výhod a eliminovať riziká prechodu na spoločnú menu, napr. čo najúčinnnejšie pôsobiť proti neopodstatnenému zdražovaniu tovarov a služieb. Za jeden z konkrétnych ochranných nástrojov možno považovať napríklad uvádzanie dvojitého cenovníka v dostatočnom časovom období pred a po zavedení novej meny. Najúčinnnejším nástrojom je však rast konkurencie ponuky na trhu a rast kúpnej sily obyvateľov.

- **Mnohí naši občania hromžia na EÚ, že nám predpisuje, čo môžeme a čo nesmieme, že nám diktuje. Čo si o tom myslíte vy?**

Je potrebné vyhnúť sa zjednodušeniam typu, že EÚ – to je Brusel a Brusel – to je Európska

komisia. My všetci sme súčasťou Únie, v rámci ktorej spravujeme svoje spoločné, európske záležitosti hlavne cez politickú reprezentáciu. Integrácia, to nie je absorpcia krajiny do väčšieho celku, ale jej aktívna participácia, účasť na spoločenstve. Mnohí z východu či juhovýchodu Európy by sa s nami radi vymenili. V integrácii nachádzajú nové príležitosti a vzťahy naše regióny, mestá a obce. Firmy výrazne podporovali integračný proces. EÚ treba poznávať v širších súvislostiach. Niektoré záležitosti vedú k harmonizácii, pri iných sa zdôrazňuje princíp subsidiarity, t. j. že rozhodnutia sú prijímané čo najbližšie k občanovi a na vyššiu úroveň sa vec presúva, iba ak ju na nižšej úrovni nemožno účinne riešiť. Aj po schválení Reformnej zmluvy ostáva Únia v rukách členských štátov. Právo, nie sila či diktát, je charakteristické pre EÚ. Ak by EÚ nerešpektovala záujmy slabších a menších, rozpadla by sa. Napokon, štáty do EÚ vstupujú dobrovoľne a nikto ich tam nasilu nedrží. A v neposlednom rade – voľba predstaviteľov na každej úrovni ostáva v rukách samotných občanov.

■ **Mnoho mladých ľudí, medzi nimi sú aj deti alebo vnuci bývalých politických väzňov a našich čitateľov, odchádza do zahraničia za prácou, ale aj za vzdelaním. Aké podmienky musí mladý človek spĺňať, ak chce študovať na vysokých školách trebárs vo Veľkej Británii, vo Francúzsku, v Rakúsku alebo v Nemeckej spolkovej republike?**

Podmienky sú rôzne v závislosti od zvyklostí tej-ktorej krajiny. Oblasť vzdelávania je kompetenciou jednotlivých členských štátov. Európska komisia skôr napomáha ich spolupráci. Robí to napríklad prostredníctvom študijných mobilityných programov. Pre vysokoškolských študentov je to program Erasmus – jeden z najpopulárnejších vôbec, ktorý úspešne funguje už 20 rokov. Jedným zo základných kritérií pre uplatnenie sa v ňom je znalosť jazyka, v ktorom sa výučba uskutočňuje, a úspešnosť vo výberovom procese. Podľa reakcií, ktoré často dostávam, tento

program bol aj pre mnohých mladých ľudí zo Slovenska cennou životnou skúsenosťou. Vyše 1 100 slovenských vysokoškolákov a vyše 400 pedagógov v minulom roku dostalo Erasmus grant. Pre štúdium v štátoch EÚ platí tzv. nediskriminačný prístup. To znamená, že naši v inej krajine študujú za tých istých podmienok ako domáci. Je to veľká výhoda, hlavne pre mladú generáciu.

■ **O nejaký čas skončí váš mandát v EÚ. Vráťte sa na Slovensko alebo zostanete pracovať v administratíve EÚ?**

Momentálne sa plne sústreďujem na prácu člena EK. Otcovia vravievali, že nie je majstrom ten, kto prácu začne, ale kto ju aj dokončí. Byť historicky prvým komisárom EÚ zo Slovenska je pre mňa aj výzvou na dokončenie mandátu, ktorým som bol poverený. Mám zodpovednosť napríklad za vytvorenie Európskeho technologického inštitútu, ktorý má posilniť inovácie v Európe. Vidím ho ako funkčný v horizonte roku 2009. Otázkou ďalšieho pôsobenia po ukončení mandátu sa zatiaľ nezaobieram. O prácu sa nebojím, skôr jej pribúda než naopak. Som presvedčený, že riešenie tejto otázky príde v správnom čase. Môžeme sa k tomu vrátiť o dva roky.

■ **Do nového roku vám želáme pevné zdravie a Božie požehnanie v osobnom živote aj v práci pre Slovensko, jeho duchovné a materiálne pozdvihnutie.**

Ďakujem. Rád by som toto želanie opätovoľ a zaželel vám, členom redakčnej rady i všetkým čitateľom časopisu milostiplné vianočné sviatky a všetko dobré v novom roku 2008! Bude to Európsky rok dialógu kultúr, ku ktorému vás úprimne pozývam. Dialóg – to nie je slabosť, ale zrelosť a sila. Nech je nielen váš časopis, ale aj vaše životy a spoločenstvo SVEDECTVOM o ceste, ktorou prešlo Slovensko a veľká časť Európy, o tom, že pravda a láska zvíťazia nad lžou a nenávisťou, o tom, že sloboda je cenným darom, ktorý volá k zodpovednosti.

Ďalší medzník v slovenských dejinách

SME, 31. 12. 2008
ČLÁNOK

Pár dní pred 1. májom 2004 zaznel pod vedením dirigenta J. M. Händlera v Bratislave nádherný beethovenovský koncert Víťaz, Európa – víťaz, Slovensko! Zakrátko v máji mal koncert svojej úspešnej repete na počesť rozšírenia EÚ v New Yorku na pôde OSN.

Nový rok 2009 reprezentuje. Prevzatie spoločnej európskej meny znamená završenie vstupu Slovenska do hospodárskej a menovej únie. Tento krok znamená rozšírenie eurozóny a potvrdzuje jej otvorenosť na báze platných podmienok. Je to o to významnejšie, že sa realizuje v čase prebiehajúcej finančnej a ekonomickej krízy vo svete. Slovensku tento proces pridal na ekonomickej a menovej stabilite a komparatívnej investičnej výhodnosti. Je dôležité, aby sa tento krok ďalej upevňoval postupnou fiškálnou konsolidáciou verejných rozpočtov a opatreniami na podporu dlhodobého hospodárskeho rastu a zamestnanosti.

V tomto období nás dvadsať rokov delí od „záračného roku“ 1989, počas ktorého padol Berlínsky múr a železná opona a následne aj komunistické režimy v Európe. Zostane už historickou a politickou súvislosťou roka 2009, že v jeho prvý deň, keď Česká republika ako prvá krajina postsovietskeho bloku (Slovensko ako súčasť bývalej Juhoslávie túto charakteristiku ne-reprezentuje) začala predsedáť Rade Európskej únie, Slovenská republika prevzala spoločnú európsku menu. Obidve krajiny pred dvadsiatimi rokmi tvorili jednu federáciu a štartovali svoj „návrat do Európy“.

Tri námety na slovenských eurominciach pri-nášajú do medzinárodného prostredia symboly nášho kultúrneho, duchovného a prírodného dedičstva. Kremnické mince rozšíria vedomie

o ňom vo veľkom priestore spoločnej Európy i mimo nej. Slovenské a európske strany mincí sú špecifickým vyjadrením motta „jednota v rozmanitosti“, ktoré najlepšie vystihuje ideál zjednotenej Európy ako spoločenstva hodnôt. Bankovky sú jednotné, európske. Ich dominantnou symbolikou sú okná, mosty a brány. Vyjadrujú historické európske slohy od antiky po modernu, otvorenosť voči svetu, poznaniu, voči človeku.

Je potrebné, aby sa práve takáto otvorenosť stala mentálnou výbavou každého v spoločnom európskom dome. Nech úcta k identite vlastnej je pozvaním k rozvíjaniu identity spoločnej! Víťaz, Európa – víťaz, Slovensko!

Slovensko dostalo z EÚ miliardy. A niečo, čo sa nedá zmerať

PRAVDA, 28. 4. 2009, s. 12
ČAPLOVIČ MIROSLAV, MATIŠÁK ANDREJ

„Ak by sme nestihli vstup do Európskej únie spolu s Českom, Maďarskom a Poľskom, bolo by to pre nás nevýhodné,“ povedal pre Pravdu eurokomisár Ján Fiigel. Slovensko sa stalo členom EÚ pred piatimi rokmi, 1. mája 2004.

■ Prečo ste boli práve vy vyjednávačom o vstupe Slovenska do EÚ?

To je skôr otázka pre tých, ktorí o mne rozhodli. Za seba môžem povedať, že európskej agende som sa venoval ešte v opozícii. Pôsobil som dlhé roky ako podpredseda KDH pre zahraničné vzťahy. Spĺňal som dôležitý predpoklad – hovoril som plynule po anglicky; pri rozhovoroch s Úniou vám tlmočníci nepomôžu, lebo reagovať treba pohotovo, je výborné, keď je kontakt bezprostredný.

■ **Ako vnímate, že teraz vo vláde sedia dve strany, ktoré pred rokom 1998 spôsobili, že Slovensko nespĺňalo politické požiadavky na členstvo v Európskej únii?**

To už je v inej polohe, lebo už sme členom EÚ a dnes sa už nedejú veci, ktoré v deväťdesiatych rokoch znamenali aj opakované porušovanie ústavnosti, a skutky, ktoré spochybňovali dôveryhodnosť štátnych orgánov. Môžeme mať rozdielne názory na podobu koalície, ale v každom prípade platí, že politicky sa Slovensko už nenachádza pred rokom 1998.

■ **Keď Slovensko začalo vyjednávať o členstve v EÚ, existovali úvahy, že ho prijmú možno až pred rokom 2010. Prekvapil vás 1. máj 2004 ako rýchly dátum?**

Bolo viacero odhadov, ktoré sa začínali pri roku 2000 a končili až za rokom 2010. Našou výhodou bolo, že sme sa dokázali začleniť do EÚ v jednej veľkej vlne vrátane susedných štátov. Neskoršia integrácia až po Česku, Maďarsku a Poľsku by pre Slovensko politicky aj ekonomicky nebola dobrá. Maďarsko si vytýčilo dátum vstupu na rok 2002, Česko a Poľsko o rok neskôr. Upozorňoval som, že pre nás je záujmom vstúpiť spolu. Nasledovali síce aj nervózne reakcie, že nikto na nikoho nebude čakať, že je to záležitosť každého kandidátskeho štátu. Napokon zvíťazilo presvedčenie, že je správne rozšíriť EÚ naraz o desať krajín.

■ **Vyjednávalo by sa Slovensku ťažšie, keby nebolo prijaté v roku 2004?**

Sú to hypotézy a tie história nemá rada. Môžem však povedať, že vo veľkej vlne bola veľmi silná atmosféra pre rozširovanie. Neskôr pri vstupe Bulharska a Rumunska sa uplatnili oveľa silnejšie ochranné opatrenia na strane EÚ.

■ **Znamenalo Slovensko pre EÚ prospech?**

Áno. Stali sme sa prínosom, nie záťažou. Vždy by to malo byť tak, že kto vstupuje do EÚ, uvedomuje si nielen výhody členstva, ale aj svoju

zodpovednosť. Mimochodom, chcem zdôrazniť, že členstvo v Únii by nemalo byť o obnovovaní histórie, ale o spoločnom pohľade do budúcnosti. Keď šoférujete, treba mať čisté okno aj spätné zrkadlo, pričom ich pomer nesmie byť opačný, lebo jazda by bola veľmi nebezpečná.

■ **Rusko nebolo nadšené zo zjednocovania Európy. Robila Moskva nejaké zákulisné ťahy, aby napríklad sťažila vstup Slovenska do EÚ?**

V tom čase skôr z Ruska vychádzali signály, že rozširovanie Únie je v poriadku, za predpokladu určitých kompenzácií – napríklad zmena obchodných pomerov medzi Moskvou a EÚ. Rusko vnímalo problémovo rozširovanie NATO. Myslím si, že Moskva by mala vítať Európu, ktorá je usporiadaná, čitateľná, mierová a je najväčším obchodným partnerom pre Rusko.

■ **Aké pozitíva Slovensku prinieslo členstvo v Európskej únii?**

Albert Einstein povedal, že sú veci merateľné, ale až tak na nich nezáleží, a sú veci nemerateľné, ale veľmi na nich záleží. To platí aj o vzťahu k Európe, ktorá je stabilnejšia a za týmto nasleduje rozvoj. Inak povedané, cena za nezjednotenie by bola oveľa vyššia. Slovensko si užíva, že má voľný prístup na stabilný a solventný trh v EÚ, slovenskí občania pri cestovaní a zamestnávaní majú výhody, ktoré chýbajú ľuďom z nečlenských krajín. Slovensko sa môže podieľať na štrukturálnej regionálnej politike Únie, jedennásť miliárd eur počas siedmich rokov je obrovská pomoc, vlastne vo výške jedného ročného štátneho rozpočtu.

1

Po podpise Prístupovej zmluvy 16. apríla 2003 o vstupe Slovenskej republiky do EÚ získalo Slovensko v niektorých európskych inštitúciách štatút pozorovateľa. Ako predseda Zahraničného výboru NR SR som viedol 13-člennú delegáciu zvolených pozorovateľov v Európskom parlamente. V máji 2004 sme sa stretli v Štrasburgu už v novom období – kolegovia ako plnoprávni poslanci EP zvolení slovenským parlamentom na obdobie do prvých priamych volieb (v júni 2004) a ja už ako člen Európskej komisie. Obr. 1

2

3

3. mája 2004 sa konala slávnosť prijatia desiatich nových členských krajín do Európskej únie. Do Štrasburgu prišiel aj Lech Waleś, hlavný predák poľskej Solidarity, symbol pádu komunizmu a bývalý prezident slobodného Poľska. Slovenskú vlajku na stožiar odovzdal predsedovi EP Patovi Coxovi Pavol Hrušovský, predseda NR SR. Obr 2 – 4

7

So slovenskými poslancami som sa stretával v podstate pravidelne, od úvodu nového obdobia, keď sme založili tradíciu pravidelných mesačných stretnutí pri pracovných raňajkách v Štrasburgu. Najviac som spolupracoval s Jánom Hudáckým, Annou Záborskou (na zábere sme s Eduardom Verasteguim, režisérom a hlavnou postavou svetoznámeho filmu Bella) a s Miroslavom Mikolášikom (spolu s podpredsedom EP Ingom Friedrichom z Bavorska na summite EPP v Ríme).

Obr. 5 – 7

8

9

Súčasťou Bruselu je aj veľmi navštevovaný park miniatúr typických diel architektúry, techniky a prírody v európskych krajinách – Minieurópa. Po vstupe do EÚ tam pribudli naraz aj český a slovenský exponát, v blízkom susedstve, akoby potvrdzujúc našu blízkosť a vzájomnosť. Pražský orloj a Staromestská radnica sú v susedstve bratislavského Modrého kostola sv. Alžbety. Mal som česť otvoriť túto časť parku Minieurópa v lete 2006. Prvou veľkou výstavou v sídle EK bola rozsiahla séria veľkoplošných olejových malieb o Dunaji od Čierneho lesa v Nemecku až po Čierne more a Ukrajinu od bratislavského maliara Cyrila Uhnáka (v októbri 2005). Po úspechu v Bruseli sa jej dvere otvorili aj v iných európskych metropolách. Našu ľudovú kultúru predviedli viaceré skupiny, napríklad v septembri 2007 v Štrasburgu Maďari z južného Slovenska. Obr. 8 – 10

10

11

Vďaka atraktívnym podmienkam pre podnikanie a dôveryhodnej politike získalo Slovensko veľa nových investícií. Jednou z najväčších, oznámenou krátko po definitívnom ukončení rokovaní o vstupe SR do EÚ, bol závod PSA Peugeot-Citroën v Trnave. Ako hlavný vyjednávač som si osobitne spájaj túto dobrú správu pre región s ťaživým riešením skoršieho ukončenia prevádzky elektrárne V1 v neďalekých Jaslovských Bohuniciach. V novembri 2007 som spolu s francúzskym komisárom Jacquesom Barrotom, zodpovedným za dopravu, navštívil modernú produkciu modelu Peugeot 207 v tomto úspešnom závode. Rozvoj výroby zaznamenala aj elektrotechnická spoločnosť SEZ Krompachy, ktorú som navštívil v apríli 2008.

Obr. 11 – 12

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

Od nástupu do Európskej komisie som s priateľmi a s veľvyslancami SR začal organizovať slovenské novoročné koncerty v Bruseli. Stali sa obľúbenou súčasťou kultúrneho života hlavného mesta EÚ. Stali sa tradičnými. Prezentovalo sa tu mnoho slovenských i zahraničných umelcov. Medzi nimi boli Pavol Hammel, Miro Žbirka, Otokar Klein, Jolana Fogašová, Miroslav Dvorský, Peter Lipa, Peter Nagy, viaceré orchestre a súbory. Koncerty viackrát moderovala Alena Heribanová. Obr 13 – 21

22

23

24

25

Po vstupe do EÚ bola ďalšou dôležitou metou Slovenska a nových členských krajín integrácia do schengenského systému. Vlastným úsilím, spoluprácou s EK a s podporou viacerých krajín, osobitne Portugalska, sa tak stalo pred Vianocami 2007. Fotografie sú z prijatia na Úrade vlády SR a z hraničných prechodov medzi Slovenskom a Českou republikou (Holíč – Hodonín) a Slovenskom a Maďarskom (Rajka – Hegyeshalom) v dňoch 21. – 22. decembra 2007. Obr. 22 – 25

26

27

Po vstupe do EÚ sa pre Slovensko, jeho občanov, inštitúcie, obce, mestá, organizácie a firmy otvorili naplno možnosti účasti na vnútornej spolupráci v rámci programov Európskeho spoločenstva. V rámci programu pre návštevy sme pozývali študentov, novinárov, učiteľov, starostov a podobne. V októbri 2008 skupina rektorov slovenských vysokých škôl prišla do Bruselu pre informácie a skúsenosti v rámci vedeckovýskumnej a edukačnej činnosti. Na ďalších fotografiách sú mladí podnikatelia (jún 2009) a predstavitelia regiónov (október 2006). Obr. 26 – 28

28

Najstaršou mincou na našom území bol BIATEC. Krásne umelecké dielo akademickej sochárky Ludmily Cvengrošovej komunisti odmietali. Vďaka iniciatíve Spoločnosti Ferdinanda Martinenga sme podobiť keltského jazdca a hĺbku našej histórie mohli spolu s guvernérom NBS Ivanom Šramkom zviditeľniť pred budovou Centrálnej banky v decembri 2008, pred zánikom slovenskej koruny. Obr. 29

29

30

31

32

8. júla 2007 Rada ministrov EÚ rozhodla o prijatí Slovenska do menovej únie. V Bruseli bola otvorená výstava o menovej histórii Slovenska a konala sa slávnosť na uvítanie dôležitého rozhodnutia a budúceho člena eurozóny. V strede pódia je francúzska ministerka financií Christine Lagarde. Na Nový rok 2009 sa Slovensko stalo 16. členom eurozóny. Zaradilo sa ako prvé spomedzi východných krajín do menovej únie. Bratislavská oficiálna oslava sa konala 8. januára. Hostí v SND vítal premiér Robert Fico s manželkou. Na snímke je tiež komisár Joaquín Almunia, zodpovedný za hospodárske a menové záležitosti. Obr 30 – 32

III

Európa
v globálnom
svete

50. výročie Rímskych zmlúv

23. MAREC 2007
Z PREJAVU NA KONFERENCII
EKONOMICKEJ UNIVERZITY V BRATISLAVE

Reflexia európskej integrácie

Mnohí v uplynulých storočiach snívali o zjednotení Európy. Spočiatku sa viacerí o to snažili najmä prostredníctvom sily, dobytím či podrobením iných. Avšak ozývali sa aj hlasy, ktoré presadzovali myšlienku Európy založenej na spolupráci národov a rovnosti jej účastníkov.

Spomeniem *Markíza de Lafayette* či *Tadeusza Kosciuszka*, ktorí aj pod vplyvom Americkej revolúcie premýšľali o vytvorení Spojených štátov na našom brehu Atlantiku. Alebo *Victora Huga*, ktorý v roku 1847 napísal svoj známy návrh na vytvorenie Spojených štátov európskych. V medzivojnovom období minulého storočia založil *Richard Coudenhove-Calergi* Paneurópske hnutie či francúzsky ministerský predseda *Aristide Briand* predložil na pôde Ligy národov návrh federácie európskych národov. Spomedzi slovenských politikov by som rád pripomenul myšlienky medzivojnového predsedu československej vlády *Milana Hodžu*.

Myšlienka spoločnej Európy však dlho ostávala skôr len snom v hlavách filozofov a politikov. Až hrôzy a útrapy 2. svetovej vojny dali impulz pre vytvorenie projektu, ktorý položil základ reálne zjednotenej Európy.

Povojnové obdobie však nebolo k európskym národom rovnako žičlivé. Pred 50 rokmi sa národy strednej a východnej Európy uberali opačným smerom, k jednote bez slobody. Bolo to obdobie temna, vykonštruovaných súdnych procesov, postupného upevňovania totalitného režimu. V žalároch bolo množstvo nevinných, mnohí z odporcov režimu neprežili päťdesiate roky, prebiehala násilná kolektivizácia poľnohospodárstva, budovali sa grandiózne stavby – proste

upevňoval sa režim neslobody, diktátu moci a neúcty k ľudskej dôstojnosti.

Na západ od vytvárajúcej sa železnej opony v tej dobe začal výnimočný proces, ojedinelý v európskej histórii. Mnohým sa v tom čase zdal utopický a ozývalo sa veľa skeptikov. Našťastie však dozrela generácia odvážnych a výnimočných politikov, ktorá dokázala myslieť nadčasovo. Mali víziu, ktorú dokázali uviesť do života. Možno ani oni sami v tej chvíli netušili, že našartovali projekt, ktorý zásadným spôsobom zmení vzťahy medzi európskymi národmi a postupne aj hlboko zmení každodenný život a politické prostredie na kontinente.

Zjednocovanie Európy nebol a nie je priamočiary proces. Známe je stanovisko britského delegáta z rokovaní tzv. Spaakovej komisie, ktorá položila základ Rímskej zmluvy: „Nie je šanca, aby sme sa dohodli na Zmluve; ak sa dohodneme, nie je šanca, aby bola ratifikovaná; ak aj bude ratifikovaná, nie je šanca, aby bola uvedená do života.“ Británia v novembri 1955 odskočila od rodiaceho sa projektu, aby sa k nemu o necelé dve desaťročia opätovne pridala.

Projekt Európskeho spoločenstva mal v úvode niekoľkých konkurentov postavených na odlišnej koncepcii – bola to EFTA, čo je Organizácia pre európsku ekonomickú spoluprácu. Avšak myšlienka predostretá *Robertom Schumanom* mala najväčšiu vnútornú silu.

V čom spočívala a stále spočíva jej sila? Vzťahy založené v Rímskej zmluve sú výsledkom hlbšej vízie spoločenstva štátov a ich občanov, kde štáty sú schopné spojiť časť svojej suverenity tak, aby mohli lepšie realizovať svoje záujmy. Tie majú byť v súlade s hodnotami, na ktorých sa môže spoločenstvo ďalej rozvíjať. Záujmy sa menia, ale hodnoty ich eticky ukotvujú.

Myšlienka spoločnej Európy prešla vývojom – od prvých cieľov, ako bolo vytvorenie colnej únie, spoločnej poľnohospodárskej politiky až po zložitejšie projekty ako spoločný trh, jednotná mena či naše súčasné snaženie o vytvorenie Európskeho priestoru vyššieho vzdelávania. Sila

ideí bola v nasledujúcich desaťročiach potvrdená postupným prehľbovaním politik Európskej únie, ako aj atraktivnosťou pre ďalšie krajiny. V piatich vlnách rozširovania počet členov vzrástol zo 6 na 27.

Je veľmi dôležité, aby sa pri 50. výročí – ako je to aj v ľudskom živote – vedelo spoločenstvo pozrieť na svoju minulosť s istou schopnosťou reflexie, ale aj prihlásenia sa k hodnotám, ktoré ho formujú a posilňujú. To, že sme boli schopní v slobode a mieri zjednotiť Európu a dosiahnuť také reality, akými sú najsolventnejší a najmohutnejší trh, poskytovanie najväčšieho objemu svetovej rozvojovej pomoci chudobným krajinám, zavedenie a využívanie eura ako stabilnej, druhej najpoužívanejšej meny v dnešnom svete, je bezprecedentným úspechom a konkrétnym výsledkom prehľbujúcej sa spolupráce. Rodila sa cez odmietnutie revízie minulosti, tým, že sa európske národy rozhodli spojiť svoju budúcnosť. Rodila sa na princípe rovnosti, resp. vzájomnej výhodnosti, a nie dominancie sily.

Európska únia

– hlavné výzvy do budúcnosti

Kam smeruje Únia, aká je jej budúcnosť?

Ak nové generácie Európanov budú rozumné, Európska únia bude ich nástrojom umožňujúcim účinnejší rozvoj v čase globalizácie. Globalizácia je ďalším, novým dôvodom pre európsku integráciu. V globálnom tlaku obstojíme iba spolu, zjednotení. Iba tak môžeme byť strategickým partnerom vo vzťahu k USA, Rusku, Japonsku, Číne, Indii.

Každá generácia si adaptuje bývanie v dome podľa potrieb svojej doby. Tak to bude aj s EÚ. Som presvedčený, že Európa bude nielen nažívať v mieri, ale bude aj schopnejšia prenášať do svojho okolia stabilitu, mier, spoluprácu a ďalší rozvoj.

Ako silne bude Európa vedieť vplývať na ostatný svet, bude závisieť od jej vitality a akcie-schopnosti. Najväčšie výzvy predstavujú demografický vývoj, vnútorná aj vonkajšia bezpeč-

nosť, energetika a životné prostredie, rast vedomostného potenciálu prostredníctvom výskumu, vzdelávania a inovácií. To sú strategické témy, ktoré budú hýbať svetom, Európou i Slovenskom.

Pre budúcnosť EÚ sú okrem politických a ekonomických záležitostí rozhodujúce predovšetkým atribúty etické – ľudskosť a solidarita. K tomu treba výchovu a vzdelanie. Cez poznanie, cez vedomosti sa dá úspešnejšie rozvíjať zamestnanosť, ekonomika a sociálna integrácia, ale aj formovať kultúrne a historické vedomie a občianska zrelosť. Preto sú pre vnútorný vývoj a pre vonkajší vplyv budúcej Európy vzdelanie a kultúra veľmi dôležité.

Ľudia dnes však stále viac diskutujú o témach, ktoré sú nehmotné – identita, občianstvo, hranice Európy, kultúry a ich dialóg. Vďaka rozširovaniu Únie a rastom imigrácie do Európy je priestor EÚ stále pestrejší. Nažívať v jednote a rešpektovať rozmanitosť – to sú dve strany jednej mince. Dajú sa spojiť iba na základe spoločných hodnôt.

Budúca Únia bude mať viac členov. Rozširovanie bude pokračovať, ale už nebude ľahšie než tie doterajšie. Skôr bude náročnejšie. Vnútorné potreby vyššej legitimacy, transparentnosti a efektívnosti spolu s vonkajším tlakom sveta sú výzvou na inštitucionálnu reformu, ku ktorej sa štáty Únie odhodlali pri podpise ústavnej zmluvy. Zmluva z Nice na to už nepostačuje. Nedá sa na výzvy novej doby účinne reagovať zastaranými nástrojmi.

Diskusia o ústavnej zmluve bola pre mnohých odťažitá. Pre väčšinu občanov nie je dôležité vedieť, ako sa bude hlasovať v Rade ministrov, aké sú procedúry pri schvaľovaní nových právnych noriem. Je to pochopiteľné. Na druhej strane však pripomením výrok jedného zo zakladateľov *Jeana Monnet* „Nič nie je možné bez človeka; nič nepretrvá bez inštitúcií.“ (Všetko žije cez ľudí, ale pretrváva cez inštitúcie.) V takom zložitom mechanizme, ako je Únia, je preto dôležité správne nastaviť vzťahy medzi členskými

krajinami, medzi ich občanmi a európskymi inštitúciami.

Lídri členských krajín podpíšu cez tento víkend Deklaráciu k výročiu Rímskych zmlúv, ktorá by mala byť impulzom pre obnovenie konsenzu o budúcnosti EÚ. Diskusia nie je jednoduchá a rezonujú v nej rôzne záujmy. Som však hlboko presvedčený, že je v záujme Slovenska, aby v pomerne krátkom čase bola spolupráca v Únii postavená na obnovenom základe, ktorý bude vychádzať z upraveného textu ústavnej zmluvy.

Záver

Poznať korene a základy dnešnej Európy, osvojiť si ich a vkladať do konkrétnych mechanizmov a rozhodnutí v tejto dobe, je našou úlohou. Otcovia – zakladatelia to zvládli. Často ich citujeme, lebo v ich postojoch nachádzame pravdu, nadčasovosť, istú jasnozrivosť. A práve to potvrdzuje dôležitosť aplikovať osvedčené hodnoty aj v našej dobe. Lebo sloboda, demokracia, spoločná Európa nie sú raz a navždy dané. Je potrebné sa pre ne stále angažovať, v každej generácii. Prajem odhodlanosť a zrelosť pre život a úspešný rozvoj vám osobne, tejto univerzite a celému Slovensku v spoločnej Európe ďalších (najmenej) 50 rokov.

Európa a výzva k novému humanizmu

LATERÁNSKA PÁPEŽSKÁ UNIVERZITA
RÍM 21. JÚNA 2007
PRÍHOVOR NA EURÓPSKOM STRETNUTÍ
UNIVERZITNÝCH PROFESOROV
PRI PRÍLEŽITOSTI 50. VÝROČIA
PODPISU RÍMSKÝCH ZMLÚV

Pamäť, aj keď je o dejoch minulých, je dôležitá pre budúcnosť a súvisí s identitou. Pamäť nie ako dokumentácia, ale ako vedomie historických súvislostí, čerpajúce z múdrosti vekov, je zákla-

dom pre úctu k dedičstvu a pre odhodlanosť k zodpovednosti za spoločnú Európu aj dnes.

Pred polstoročím podpisom Rímskych zmlúv začalo šesť krajín západnej Európy usilovať *o jednotu v slobode*. Ovocím toho je dnes 27-člená Európska únia a rozsiahle konkrétne výsledky integračného procesu. Vznikli na základe povojnového vzopätia k humánnejšej Európe a vzťahom medzi jej národmi na báze práva a solidarity. Som rád, že o tom môžeme diskutovať na pôde Lateránskej pápežskej univerzity práve tu, v Ríme. Sv. stolica podporovala proces formovania novej, zjednotenej Európy od jeho začiatku.

Pred polstoročím sovietsky komunizmus usiloval na východe kontinentu *o jednotu bez slobody*. V tom istom roku 1957 vypustil do kozmu umeľý sputnik Zeme ako prvý štát na svete. Technika bola pre totalitný režim viac než ľudská sloboda. Európa, ako to zdôrazňoval Helmut Kohl, je aj dnes otázkou vojny a mieru. Mier, sloboda, demokracia, spoločná Európa nie sú danosti či automatické reálie. Budú existovať a fungovať, iba ak bude prevládať ľudskosť a solidarita v postojoch štátov a občanov.

V nasledujúcich 10 bodoch by som chcel vyjadriť, čo znamená Európa pre nás dnes a zajtra a prečo potrebujeme nový humanizmus a viac humanizmu.

1. Spoločná Európa – to nie je trh či geografia, ale spoločenstvo štátov, spoločenstvo ľudí, národov a etnických komunít s ich odlišnými kultúrami. Európa je domov našej domoviny (*patria patriae*). Kultúry vyrastajú z koreňov. Paul Valéry označil Atény, Rím a Jeruzalem za pramenné miesta Európy, mysliac tým inšpirujúce dedičstvo antickej filozofie a práva a židovsko-kresťanskej kultúry.

Jednota v rozmanitosti (unity in diversity) je najlepším naratívom pre Európu v 21. storočí. Etymológia tohto vzťahu a výrazu je pozvaním osobitne pre univerzity, aby boli miestom hľadania jeho obsahu a rovnováhy (*uni-ty in di-versity*:

university). Rešpektujúc jedinečnosť a odlišnosť každej ľudskej osoby a zároveň usilujúc o jednotu na báze univerzálnych hodnôt, úcty a spoločného rozvoja, tento prístup naplňa zmysel pre integritu človeka a spoločnosti. Pápež Ján Pavol II. prirovnal východ a západ Európy k dvom lalokom jedných pľúc.

Rozmanitosť a pluralita kultúr je pozvaním k ich dialógu. Namiesto *multi-kulti* prístupov, často skôr pasívnych popisov problémov a nedorozumení, potrebujeme medzikultúrny a medzináboženský dialóg ako výraz zrelosti a zodpovednosti, ako stavebný prvok pre porozumenie a cestu k jednote. Dialóg neznamená, že musíme súhlasiť s druhým. Ale môžeme druhého lepšie chápať, lepšie rozumieť odlišnostiam. Cieľom dialógu musí byť pravda. A preto je dôležitou ochota pravdu hľadať a prijímať. Inak dialóg neprinesie ovocie, ba dokonca môže priniesť problém: ak sa účastníci v dialógu zhodnú na hlúposti, môže to byť nebezpečné!

2. Spoločné, všeludské hodnoty začínajú rešpektovaním ľudskej dôstojnosti každého, vždy a všade. Relativizácia tejto prvej podmienky je cestou k relativizácii celého rámca univerzálnych hodnôt. Ľudská dôstojnosť je kritériom pre humánnosť politiky, pre umenie, šport, kultúru, podnikanie. Vyžaduje súlad cieľov a prostriedkov. Úcta k ľudskej dôstojnosti je hodnota, pri ktorej sa môžu v dobrej vôli stretnúť kresťanskí (náboženskí) a sekulárni humanisti. Teda tí, ktorí za zdroj pravdy, dobra a krásy považujú Boha, alebo tí, ktorí tento zdroj hľadajú vo filozofii alebo v prírode.

Dôstojnosť človeka je vyjadrená darom rozumu a slobodnej vôle, ktoré sa prejavujú v obdivuhodných schopnostiach tvoriť a milovať. Univerzita by mala byť priestorom a spoločenstvom, kde rozum hľadá pravdu a láska hľadá osobu a vzťah. Sloboda sa naplňa v zodpovedných rozhodnutiach a postojoch vo vzťahu k spoznanej pravde a k láske. Tvorivosť, ktorá je často podceňovaná, vyjadruje účasť človeka na stvorenstve,

na jeho povznesení. Keď prijímame a sprostredkujeme život a dôstojné podmienky jeho rozvoja, máme účasť na prokreácii.

3. Každé spoločenstvo (aj Európanov) vzniká a žije na základe vedomia spolupatričnosti a svedomia spoluzodpovednosti. Spolu, po rozšírení EÚ sme nielen kompletnejší, ale aj schopnejší, ak je živé toto vedomie a svedomie. Európa – to nie je Brusel, a Brusel – to nie je Európska komisia. Európa – to sme my všetci.

Naša skutočná identita nespočíva v tom, čo nás odlišuje od iných, ale v tom, čo nás spája so všetkými ľuďmi. Jedinečnosť každej osoby ako jej originalita, áno, ale nie výnimočnosť ako exkluzivita! Inkluzivita ako komplementarita s inými, s celým ľudstvom. Paul Ricoeur, francúzsky filozof a teológ, hovorí, že najkratšia cesta do vlastného vnútra vedie cez tých druhých okolo nás. (*La chemin le plus court de moi á moi, c'est les autres.*) Aj preto dialóg medzi kultúrami obohacuje a pomáha na ceste k vlastnej identite.

4. Otvorenosť je silou Európy. Izolácia vyjadruje slabosť civilizácie a vedie k jej úpadku. Preto EÚ nemá slúžiť ako pevnosť, ale ako pevný, otvorený spoločný dom. Európa s múrom bola nielen rozdelená, ale aj slabá. Spoločnosť, ktorá stavia múry a cezúry, oslabuje.

Otvorená Európa ponúkla svetu demokraciu, svoje kultúry, filozofiu, divadlo, olympijské a paraolympijské hnutie, *ius gentium* ako právo národov. Európa tým nestratila, ale získala. A získal aj svet. Otvorenosť kombinuje príspevok rozumu a srdca. Rozum prináša racionalitu, logiku, kompetentnosť, intelektuálnu konkurencieschopnosť.

Srdce je zdrojom empatie, sympatie a solidarity voči človeku.

5. Najlepšou zbraňou Európy sú jej príťažlivosť, účinné príspevky k riešeniu medzinárodných problémov, vhodný príklad, inšpirácia. Vstup Grécka, Španielska, Portugalska, krajín strednej

Európy a integračný proces krajín z juhu a východu kontinentu do EÚ podporuje mierovú (aj keď nie vždy pokojnú) transformáciu posttotalitných spoločností. Je úspešným príbehom kandidátov i spoločenstva.

Ako príklad môže slúžiť spoločná mena euro, ktorej dôveruje a ktorú používa stále viac ľudí vo svete. Bolonský proces, zameraný na modernizáciu univerzitného vzdelávania v Európe, je implementovaný aj na iných kontinentoch. Izrael oficiálne požiadal o členstvo v tomto procese. Pred rokmi založená Africká únia sa hlási k EÚ ako k inšpirujúcemu modelu. EÚ je jedinou kvázifederálnou štruktúrou, ktorá je spoločenstvom rozmanitosti, nie štátom. Aj preto ju jej susedia nevidia ako hrozbu.

6. Kultúra je nevyhnutná pre formovanie Európy, ekonomika nestačí. Ekonomika – to je nevyhnutnosť, kultúra dáva zmysel našim vzťahom. Nikto (normálny) sa nezamieňa do trhu. A nie len chlebom je živý človek.

Robert Schuman či bývalý predseda EK Jacques Delors pripomínajú, že „Európa potrebuje dušu“, nemôže zostať iba ekonomickým a technickým spoločenstvom. Ekonomika a kultúra nemajú vytvárať dichotómiu. Kultúra je potrebná aj v ekonomike a v podnikaní. Je katalyzátorom tvorivosti a inovácií, ktoré napomáhajú hospodárskemu rastu a zamestnanosti.

Kultúra formovala a posilňovala Európu. Európa by zase mala napomáhať rozvoju kultúry; je to v záujme jej identity a budúcnosti. Náboženstvo, viera, presvedčenie majú centrálny vplyv na kultúru človeka (osobnú, rodinnú, národnú). Človek sa správa podľa toho, komu a čomu verí, čomu venuje svoj čas a energiu, čo považuje za dôležité a hodnotné. Príspevok kresťanstva pre európsku históriu, kultúru a identitu je nepopierateľný a podstatný. Kresťanstvo spolu s inými zdrojmi humanizmu formovalo Európu. Výzva k formácii človeka, jeho kultúry a vzťahov je permanentná, je nanovo aktuálna s každou prichádzajúcou generáciou.

7. Vzdelanie a kultúrne vedomie sú nevyhnutné pre európske občianstvo. Bytosťami a osobami sa rodíme, občanmi a osobnosťami sa stávame na základe výchovy a vzdelania. Preto potrebujeme Európu v škole a školu v Európe. Myslím tým nie fyzikálnu dimenziu, ale mentálnu: byť hlavou v Európe a mať Európu v hlave. Integrácia nie je absorpciou, ani asimiláciou. Integrácia znamená predovšetkým participáciu, resp. účasť na právach a povinnostiach spoločenstva na báze rovnosti.

Školský systém nemá byť utilitárnym, zameraným iba na vyučovanie zručností a vedomostí pre maximalizáciu ziskov. Má učiť mládež etike, rozvíjať znalosť jazykov a kultúrnu výchovu, občianske a sociálne spôsobilosti. A hlavne naučiť sa učiť.

Vzdelanie a kultúra – to je cesta k humanizmu, cesta k ľudskému spoločenstvu, ktorá nás dovedla k spoločnej Európe. Vzdelanie a kultúra môžu Európu na tejto ceste udržať aj naďalej.

8. Ambícia byť vedomostnou spoločnosťou je rozumná, ale nemôže byť najvyššou. Relevantnosť vedomostí a schopnosť ich prenosu do praxe sú pre uplatnenie sa v spoločnosti stále dôležitejšie. Preto majú vzdelávacie systémy:

- zabezpečovať dostupnosť a efektívnosť (kvalitu) vzdelávania;
- podporovať celoživotnosť vo vzdelávaní;
- rozvíjať vedomostný trojuholník: vzdelávanie – veda a výskum – inovácie (späťosť poznatkov s praxou – so spoločnosťou a hospodárstvom).

Vedomostná spoločnosť a Európa si musí viac ceniť odborné kvalifikácie, chrániť a rozvíjať duševné vlastníctvo a patenty. Iba vedomosti, zručnosti a spôsobilosti však nestačia; oplývajú nimi aj moderní teroristi a kriminálni. Dnešný človek akoby inklinoval viac k *homo ludens* než k *homo sapiens*. Podľa najsledovanejších programov elektronických médií a obsahu najčítanejších printových médií je dnes dôraz na zábavu a dobrodružstvo. Dôležitejšou ambíciou, než bu-

dovať informačnú a vedomostnú spoločnosť, je však formovať múdru spoločnosť, v ktorej sa vedomosti spájajú s osvedčenými hodnotami (*scientia et sapientia*).

9. Európa je súčasťou globalizujúceho sveta. Aká bude jeho budúcnosť? Prichádza „koniec histórie“ alebo „zrážka civilizácií“?

Deliaca čiara ľudstva nejde medzi kultúrami, ale naprieč nimi: oddeľuje úctu k životu a k človeku a fanatizmus akéhokoľvek druhu (politický, ateistický, náboženský, etnický, ideologický). Stalin, Hitler či Pol Pot likvidovali najprv svojich vlastných, ktorí boli prekážkou ich moci a usporiadania spoločnosti.

Potrebuje viac civilizácie a civilizovanosti. Potrebuje viac dialógu medzi kultúrami a civilizáciami. Svetový vývoj dnes vo výraznej miere závisí aj od EÚ. Otec Európy R. Schuman vyzýval Európu, aby sa stala vodkyňou ľudskosti a solidarity. Bude ňou, ak sa bude držať toho najlepšieho z bohatých dejín (rozvoj kultúry, umenia, vzdelania, objavy vedy a techniky v službe pravého pokroku, otvorenosť voči svetu), ak bude pamätať a učiť sa z tragédií a omylov („zjednocovanie“ prostredníctvom hegemonie moci, dominancie sily, totalitných ideológií).

10. Pre spomínané úlohy a pre nové výzvy, ktoré prináša vývoj, potrebujeme zreých, dôveryhodných lídrov a angažovaných, zodpovedných občanov. Potrebuje inšpirujúcich svedkov s jednotou slov a skutkov. Aj učitelia v tomto zmysle majú byť dôveryhodnými inšpirátormi mládeže, ako to vyjadroval aj pápež Pavol VI. Patriotizmus, nie nacionalizmus, je odpoveďou na pokušenia xenofóbie.

Patri europaei sa chovali ako *patri familiae*: pozerali za horizont vlastnej generácie, odvážne a postupnými krokmi naplňali dlhodobú víziu, pričom odmietali oportunizmus a populizmus. Takéto zodpovedné postoje potrebuje spoločná Európa aj dnes.

Prajem tomuto stretnutiu univerzitných profesorov, aby všetkých posilnilo a inšpirovalo v úsilí o svedectvo a obhajobu skutočnej nádeje pre Európu, pre jej obnovu a službu nového humanizmu. Je to v najhlbšom záujme Európy i sveta.

Európa a kríza: súvislosti a východiská

PRIMACIÁLNY PALÁC,
NA POZVANIE KONRAD ADENAUER STIFTUNG
BRATISLAVA 6. MÁJA 2009
PREJAV

Milé dámy, vážení páni,

je mi ctou zúčastniť sa na tejto už 12. diskusii KAS v Bratislave na aktuálnu európsku tému. Po piatich rokoch si Slovensko postupne uvedomuje, že sa ho európske a svetové dianie týka stále viac a dennodenne (a to nielen v hokeji a v cestovaní). Vstup do EÚ priniesol zavŕšenie úsilia o silnejšie medzinárodné postavenie Slovenska, ale zároveň priniesol silnejší vplyv ekonomickej integrácie na náš vývoj.

Prepad finančných trhov, rýchly nástup hlbkej ekonomickej recesie a ich nepriaznivé sociálne dopady sú už od minulého leta vrcholnou témou svetových a domácich médií. Je to pochopiteľné: dotýka sa to všetkých krajín a občanov. Taký celosvetový pokles okrem vojnových čias svetová ekonomika ešte nezažila od Veľkej krízy v 30. rokoch. Svetové finančné a menové inštitúcie stále prehodnocujú svoje ekonomické predpovede smerom nadol. Len prednedávnom, koncom apríla, Medzinárodný menový fond revidoval svoju prognózu ekonomického vývoja z januára, kedy ešte predpovedal v tomto roku mierny ekonomický rast 0,5 % a pre rok 2010 rast vo výške 3 %. Vo svojej najnovšej prognóze pripúšťa pre rok 2009 celosvetový pokles produkcie o 1,3 %, pričom na budúci rok by mala svetová ekonomi-

ka porásť len o necelé 2 %. Tento týždeň aktualizovala svoju ekonomickú prognózu aj Európska komisia, v ktorej predpokladá, že v krajinách eurozóny (ale aj mimo nej) dôjde v roku 2009 k štvorpercentnej recesii. S ekonomickým poklesom počítame aj v roku 2010. Na Slovensku sa počíta s ekonomickým poklesom 2,6 %, teda približne na úrovni, ktorú zverejnila prednedávnom Národná banka Slovenska.

Komisia vyjadrila aj znepokojenie nad stúpajúcou mierou nezamestnanosti. V tomto roku dosiahne v eurozóne 9,9 % a pre budúci rok sa očakáva jej ďalší nárast na 11,5 %. Na Slovensku sa očakáva, že nezamestnanosť stúpne v tomto roku až na 12,0 % a na takejto úrovni sa očakáva aj v nasledujúcom roku, pokiaľ vláda neprijme opatrenia na oživenie ekonomického rastu a zvýšenie flexibility pracovného trhu. Tieto čísla sú znepokojujúce. Zamestnávateľia a vládne stimuly by mali podporovať mobilitu v rámci trhu práce, uprednostňovať radšej čiastočné úväzky, kombinovať prácu a zvyšovanie kvalifikácie, eliminovať predčasné prepúšťanie zamestnancov a celkovo motivovať podniky k sociálnej zodpovednosti. Nepriaznivý vývoj Európska komisia odhaduje aj vo verejných financiách. Kým vláda predpokladala deficit štátneho rozpočtu na úrovni 2,1 %, EK odhaduje, že v tomto roku deficit môže dosiahnuť až úroveň 4,7 %, pričom v roku 2010 sa deficit môže priblížiť až k úrovni 5,5 %. Samozrejme, tento vývoj sa prejaví aj na raste celkovej zadlženosti Slovenska. Kým predchádzajúcim dvom vládam sa podarilo znížiť zahraničný dlh z úrovne zhruba 50 % (2000) na úroveň 30 % (2006), v roku 2010 EK odhaduje, že sa zadlženosť Slovenska zvýši na úroveň 36 %.

Obávam sa, že to nie je posledná revízia ekonomických ukazovateľov v tomto roku. A len málokto si trúfa s dôverou odhadnúť, kedy nastane obrat a ekonomiky začnú opäť rásť, aj keď sem-tam prichádzajú ojedinelé povzbudivé signály (už nie voľný pád).

Túto krízu vnímame v prvom rade v jej eko-

nomicko-politickej dimenzii. Vlády sa ocitli pod ohromným tlakom: spolu s centrálnymi bankami musia čeliť rozvratu finančného sektora, a zároveň brzdiť prepád v reálnej ekonomike s tým, že finančné zdroje na jedno aj druhé súčasne nestačia. Prijímajú rôzne balíky stimulačných opatrení na zmiernenie dopadov krízy. Ak však nedokážu riešiť obe priority súčasne, objem disponibilných zdrojov sa bude ďalej znižovať. Ale kríza má aj svoju morálno-etickú dimenziu. Systém, teda zákonný rámec a inštitúcie, ktoré mali zabezpečovať určitý funkčný poriadok, ukázali slabiny, resp. zlyhali. Rozhodujúcim zdrojom trendov, ktoré ku kríze viedli, boli etické ľudské zlyhania vo veľkom rozsahu. Ich prejavom boli také fenomény ako zisk za každú cenu, enormná spotreba aj za cenu neudržateľného zadlžovania, špekulatívne bankové produkty (bubliny) a operácie, konflikt záujmov medzi ratingovými agentúrami a finančnými inštitúciami, „zlaté padáky či odmeny“ pre manažment krachujúcich bánk. Zjednodušeným výrazom tohto paradoxu bola kombinácia „privatizácie ziskov a znárodnenia strát“. Zrodila sa „nová“ generácia a mentalita: „*la generation tout suite*“. Toto ovocie a obraz je dielom kultúry spotreby, je výsledkom politiky konzumizmu (podporovanej vládami a štátmi, osobitne v USA).

Ekonomickí experti už majú priebeh krízy v podstate zmapovaný: vo svojom rozsahu bezprecedentný rozmach úverovania podnikateľskej sféry, ako aj spotreby domácností sa zasekol na americkom hypotekárnom trhu. Tak sa spustil proces znehodnocovania aktív na burzách, ktorý prehĺbuje stratu dôvery, istoty a solventnosti čím ďalej tým väčšieho počtu podnikov a ľudí, čoho priamym dôsledkom je prudký nárast nezamestnanosti, nedôvery a obáv v blízku budúcnosť. Aj Slovensko sa stalo obeťou zápornej synergie globalizovanej ekonomiky. Jednotlivé vlády sa jej pokúšajú čeliť na dvoch frontoch.

Prvým je epicentrum krízy – mimoriadne zlý a neprehľadný stav vo finančnom sektore. Spomeňte si: po „čiernom septembri“ sme v októb-

ri 2008 spoločne odvrátili kolaps európskeho bankového systému (belgický premiér: na milimetre od kolapsu). Suma jednotlivými štátmi poskytnutých garancií a rekapitalizácií vtedy dosiahla závratných 1 700 miliárd eur. Ale sanácia finančného sektora metódou pokus – vyhodnotenie – ďalší pokus trvá a zatiaľ nepriniesla zásadný obrat.

Je niekoľko odhadov celkového objemu takzvaných „toxických“ aktív v súvahách bánk pôsobiacich na európskom a americkom trhu. Práve kvôli týmto aktívam sme v situácii, keď znížovanie úrokov centrálnymi bankami nemá žiadaný efekt: komerčné banky naďalej plošne obmedzujú prístup jednotlivcov, podnikateľov, samospráv a štátov k úverom. Európska komisia síce už určila mantinely, v rámci ktorých sa vlády môžu pohybovať pri likvidácii týchto „toxických“ aktív, ale načasovanie, ako aj konkrétne opatrenia sú výlučne v rukách členských štátov. Tu sa musí dosiahnuť celoeurópska dohoda a koordinovaný postup. Inak sa nepohneme z miesta. Práve pri určovaní nových rámcových pravidiel hry zohráva Európska komisia najväčšiu úlohu. V nasledujúcich dňoch a mesiacoch bude postupne zverejňovať ďalšie svoje návrhy, ktorých cieľom je zvýšenie transparentnosti a dôvery na finančnom trhu a zamedzenie toho, aby sa mohla podobná situácia v budúcnosti opakovať. Koncom apríla Európska komisia prijala prvé regulačné zásahy do tzv. „tieňového finančníctva“, do hedžových a private equity fondov. Už na aprílovom zasadnutí sa Európsky parlament v prvom čítaní vyjadril k nášmu návrhu regulovania ratingových agentúr, ako aj k balíčku Solvency II s novými pravidlami pre poisťovací sektor. Ďalej pripravujeme posilnenie stability európskeho finančného systému revíziou direktívy o kapitálových požiadavkách, ako aj etablovaním celoeurópskej inštalácie finančného dohľadu. Sprísňime pravidlá týkajúce sa povinnej kapitalizácie a zavedieme potrebné nástroje na to, aby sme získali stály prehľad o komplexných finančných produktoch a derivátoch. Taktiež sme

prijali odporúčanie pre limitovanie platov a odmien riaditeľov finančných inštitúcií. Samozrejme, bude závisieť od členských krajín, ako toto naše odporúčanie budú implementovať. Komisia nemá v tejto oblasti pôsobnosť, takže môžeme iba odporúčať.

Druhým frontom pre vládnu politiku je udržiavanie určitého objemu hospodárskej produkcie. Vlády skúšajú dočasne a v rámci svojich obmedzených možností čiastočne suplovať výpadok súkromných finančných tokov do výrobného sektora. Ak máme v ekonomike obnoviť dôveru, musíme zastaviť prepád dopytu. Už v marci 2009 sa členské štáty Európskej únie spolu s Európskou komisiou dohodli na spoločnom postupe pri zmiernovaní dopadov finančnej krízy na reálnu ekonomiku.

Komisia preto navrhla, aby bolo vo forme finančných stimulov z rozpočtov členských štátov, ako aj mobilizáciou rozpočtových rezerv samotnej Únie vyčlenených celkovo 200 miliárd eur na včasné, cielené a prechodné investičné impulzy. Z európskeho rozpočtu by to malo byť 30 miliárd eur. Je to veľa? Málo? Nezabúdajme, že v rovine hospodárskej politiky hrajú dominantnú úlohu štáty, ktorých občania a daňoví poplatníci sú konečnými garantmi a platcami vznikajúcich dlhov. Celkový rozpočet, ktorým disponuje Európska únia, predstavuje iba zhruba štvrtinu verejných výdavkov takej krajiny ako Švajčiarsko.

Preto dajme tejto prvej stimulačnej vlne čas, nech sa prejaví. V decembri 2008 sme sa dohodli na základoch Plánu hospodárskej obnovy Európy. V číselnom vyjadrení balíky protikrizových opatrení, ktoré jednotlivé vlády členských štátov doteraz ohlásili, predstavujú ekvivalent 1,1 % HDP EÚ. Spolu s celoeurópskymi prvkami Plánu hospodárskej obnovy, ako aj zvýšenými investičnými výdavkami vlád, napríklad na podporu vytvárania nových pracovných miest, by sme sa do roku 2010 mali dostať na úroveň 3 až 4 % HDP EÚ. Sme v podobnej situácii ako bájný Odyseus: na jednej strane prieplavu je

Scylla hyperinflácie (zlé) a na druhej Charybdis deflácie (ešte horšie), preto musíme postupovať s mimoriadnou opatrnosťou.

Veľa vlád sa snaží naštartovať ekonomický rast zvýšenými verejnými výdavkami do infraštruktúrnych alebo iných verejnoprospešných projektov. Väčšina ekonomických analytikov je však k takémuto postupu skeptická a rôzne ekonomické školy, ale aj skúsenosti s aplikáciou takýchto projektov sú nejednoznačné. Z krátkodobého hľadiska sa síce dá očakávať mierne zastavenie ekonomického poklesu, no z dlhodobého hľadiska sa neúmerne zvyšuje verejný dlh, ktorý bude raz nutné v budúcnosti zaplatiť. Nevdojak si spomínam, aký nadčasový bol vo svojej výzve k národu v 19. storočí Ludovít Štúr: „Menej troviť, viac tvoriť!“

Preto je nutné sa spoločne zamyslieť aj nad filozofiou, s akou pristupujeme k rozpočtu. Je evidentné, že v čase krízy, akú dnes prežívame, a s cieľom naštartovať ekonomiky, majú vlády snahu vo väčšej miere využívať fiškálne stimuly, ako aj zvyšovanie verejných výdavkov. Otázka pritom nestojí tak, či je nutné v čase krízy dodržať maastrichtské 3 % rozpočtového deficitu. Správna otázka je, či je politika vysokého deficitu dobrá pre krajinu z dlhodobého hľadiska, či sa myslí aj na budúcnosť a na účet, ktorý sa vystaví ďalším generáciám. Veď každý múdry gazda či hlava rodiny sa snaží o prebytkové či aspoň vyrovnané hospodárenie. Lebo keď príde ďalšia kríza, bude lepšie pripravený. Zodpovedný otec predsa nevyjedá svojim deťom z taniera, resp. neprenáša na ďalšie generácie svoje bremená.

Zostavovanie štátneho/verejného rozpočtu je zložitý proces, najmä v čase hospodárskej krízy, ale základná filozofia a prístup by mal byť obdobný ako pri iných typoch rozpočtov, či už pre firmy, alebo pre domácnosti. Keď sa pokles ekonomiky prejaví v nižších príjmoch štátneho rozpočtu, je obzvlášť dôležité investovať finančné prostriedky rozumne s pohľadom upriameným na budúcnosť. V súčasnosti sme v okolitých krajinách svedkami toho, kam až môže nezodpo-

vedná rozpočtová politika vo forme rozšafného mňania krajinu dostať, keď to, čo pred rokmi so slávou zaviedli, teraz rušia. Pred finančným kolapsom EÚ spolu s MMF (a SB) po prvýkrát v dejinách zachraňuje konkrétne členské štáty: Maďarsko, Lotyšsko, Rumunsko.

Kríza má, samozrejme, aj negatívny dopad na príliv zahraničných investícií na Slovensko. Za prvý štvrtrok tohto roka výrazne poklesli zahraničné investície, pričom tento trend sa prejavil už v roku 2008, keď celkový objem zahraničných investícií dosiahol len 2/5 predchádzajúceho roka. V hodnoteniach zahraničných poradenských spoločností má Slovensko stále dobré vyhliadky a možno predpokladať, že keď sa zastaví pokles a ekonomika sa oživí, tak aj producenti v západnej Európe budú mať záujem preniesť výrobu do lacnejších regiónov v jej východnej časti a neznižovať výrobu na Slovensku, ale v cenovo drahších krajinách. Preto je nutné aj v čase krízy pokračovať v skvalitňovaní podnikateľského prostredia a tým vyslať jasný signál potenciálnym investorom, že aj po kríze bude Slovensko stále atraktívne pre investorov, že bude krajinou so stabilnou menou a chce mať zdravé verejné financie.

Ctené dámy, vážení páni,

práve na tomto podujatí organizovanom Konrad Adenauer Stiftung si musíme pripomenúť, že moderná kresťanskodemokratická politika v západnej Európe sa presadila v rámci úsilia o prekonanie zlyhania a chýb medzivojnového obdobia (potreba morálneho a politického étosu – Adenauer, primátor Kolína, kancelár Nemecka). Teda obdobia, keď zúrila podstatne väčšia hospodárska kríza než súčasná. Zodpovední politickí lídri si aj dnes uvedomujú, že táto kríza v sebe nesie riziká, ktoré presahujú horizont možnej volebnej porážky, a teda výmeny jednej garnitúry alebo koalície zostavy vo výkone moci. Zodpovední sa snažia do riešení a východísk zapojiť čo najširší vedomostný potenciál vo svojich krajinách. Táto kríza nie je otáz-

kou jedného volebného obdobia: ekonomická obnova môže trvať 5 či 10 rokov. Jednou z rozhodujúcich oblastí pre posilnenie jednotlivcov a spoločnosti, ako čeliť dôsledkom recesie a nezamestnanosti, je dostupné a kvalitné vzdelávanie a odborná príprava, relevantnosť poznatkov a celoživotnosť vo vzdelávaní, podpora podnikateľstva a prenosu poznatkov v trojuholníku vzdelanie – výskum/vývoj a inovácie. Z krízy vyjdú ľahšie a skoršie firmy a štáty, ktoré investujú do ľudí a inovácií. Je to veľmi aktuálna výzva aj pre Slovensko. Tí, ktorí v čase krízy znižujú výdaje na vzdelanie, vedu a výskum, ako by prejedali budúce sadivo či osivo.

História sa neopakuje, história sa rýmuje. Preto tak často zaznieva *déja vu*. Preto je veľmi dôležité prijať poučenia z bohatej histórie, osobitne európskej.

Tomáš Baťa ku kríze v roku 1932:

„Příčinou krize je především morální bída. Přelom hospodářské krize? Nevěřím v žádné přelomy samy od sebe. To, čemu jsme si zvykli říkat hospodářská krize, je jiné jméno pro mravní bídu. Mravní bída je příčina, hospodářský úpadek je následek. V naší zemi je mnoho lidí, kteří se domnívají, že hospodářský úpadek lze sanovat penězi. Hrozím se důsledku tohoto omylu. V postavení, v němž se nacházíme, nepotřebujeme žádných geniálních obrátů a kombinací. Potřebujeme mravní stanoviska k lidem, k práci a veřejnému majetku. Nepodporovat bankrotáře, nedělat dluhy, nevyhazovat hodnoty za nic, nevydírat pracující, dělat to, co nás pozvedlo z poválečné bídy, pracovat a šetřit a učinit práci a šetření výnosnější, žádoucnější a čestnější než lenošení a mrhání. Máte pravdu, je třeba překonat krizi důvěry, technickými zásahy, finančními a úvěrovými ji však překonat nelze, důvěra je věc osobní a důvěru lze obnovit jen mravním hlediskem a osobním příkladem.“

Všetkým demokratickým silám by dnes malo ísť o jedno: čo najviac zmierniť sociálne dopady krízy a rozvíjať ozdravné procesy. (V núdzi poznáš priateľa!) Priateľom ozdravenia a per-

spektívy isto nie je protekcionizmus, ekonomický nacionalizmus, politický extrémizmus či populizmus. Vedú v lepšom prípade do slepej uličky, resp. nikam, v tom horšom do konfliktov v národe a medzi národmi. Ak neudržíme nezamestnanosť na uzde, ak sa nám nepodarí zlepšiť a zrýchliť zaradovanie ľudí, ktorí stratia zamestnanie, znova do pracovného procesu, a predovšetkým, ak sa nám nebude dariť zlepšiť mieru zamestnávania mladých, riskujeme vývoj, ktorý môže testovať samotné základy našej slobodnej, demokratickej spoločnosti. Aj preto Európska komisia víta rozhodnutie českého predsedníctva práve na zajtra do Prahy zvolať tripartitný summit na tému zamestnanosti.

Vieme, že iba výzvy k citlivosti, slušnosti, tradičným hodnotám či morálnej obnove nestačia. Všetci – a osobitne kresťanskí demokrati – stoja pred výzvou opäť sa pokúsiť sformulovať a na všetkých úrovniach presadiť zodpovednú a prítlačlivú predstavu o politike vo všeobecnosti a obzvlášť o hospodárskej a sociálnej politike. Je potrebné oprieť sa o také osvedčené piliere správy vecí verejných, akými sú rešpektovanie a posilňovanie slobody, spravodlivosti, subsidiarity a solidarity. Na týchto 4 „s“, ktoré sú úzko vzájomne prepojené, môže stabilne, zdravo a udržateľne prichádzať rozvoj spoločného dobra v záujme dôstojného života človeka, rodiny, obce, miest, regiónu, štátu i spoločnej Európy.

O tieto princípy išlo hneď od začiatku pri formovaní demokratických inštitúcií, ale aj pri etablovaní miestnej samosprávy a decentralizácii štátnej moci na regionálnu samosprávu. Posilniť ľudí, ich slobodu, ich možnosti a upevňovať dôstojnosť každej osoby – to je najlepšia príprava a odpoveď na krízu – malú či veľkú, lokálnu či svetovú. Treba odmietnuť tak dogmu trhu, ako aj dogmu štátu. Odpoveďou na krízu nie je viac štátu, ale viac dobre fungujúceho štátu. Nie viac trhu, ale viac slobody a zodpovednosti na trhu – obchodnom, ekonomickom, pracovnom. Osvedčená rovnováha sa nazýva sociálne trhové hospodárstvo, pre ktoré platí: „Čo

nie je ekologické, nie je ani ekonomické.“ Hľadajme rovnováhu medzi ziskom a spoločenskou zodpovednosťou firiem, trhom a spoločenskou dimenziou, výrobou a spotrebou.

Okrem iného sa budeme musieť rozhodnúť, ako sa postavíme k finančnej špekulácii a vôbec k úlohe finančného sektora v hospodárstve stojacom na princípe slobody podnikania. Budeme sa tiež musieť nanovo dohodnúť na spôsobe a miere, v akej môže štát vstupovať do pre-rozdeľovania bohatstva a materiálneho zabezpečovania tých, ktorí sú z rôznych príčin vyradení z pracovného procesu. Reč je o odvodoch, daniach, ako aj o zdravotnom, sociálnom a starobnom zabezpečení. To všetko sa odohráva na pozadí prehlbujúcej sa globalizácie, zmeny klímy, nedostatku, resp. zdražovania energií, starnutia populácie, narastania migrácie vrátane ilegálnej imigrácie, meniacej sa spoločnosti a jej hierarchie hodnôt. V spoločnosti stále nedoceneným a pritom veľmi účinným nástrojom obnovy vzťahov a mravnosti, sociálnej a medzigeneračnej solidarity je rodina – základná bunka každej spoločnosti. Čo je dobré pre rodinu, je dobré aj pre štát. Naopak to vždy neplatí. A v neposlednom rade budeme musieť dôsledne klásť dôraz na spravodlivosť, boj s korupciou a na slušnosť, nielen ako na právnu kategóriu dodržiavania zákonov, ale predovšetkým ako na etický imperatív.

Ctené dámy, vážení páni,

pred 20 rokmi sme dostali dar slobody, pred 5 rokmi dar spoločnej Európy. Aj z úcty k tomu sa nesmieme posúvať ako kyvadlo od komunizmu ku konzumizmu, od násilného kolektivismu k bezbrehému individualizmu. Som presvedčený o tom, že obnova musí prísť z koreňov našej kultúry a skúseností, ktoré sme na ceste históriou nadobudli. Z inštitúcií a ustanovizní občianskej spoločnosti, zo samosprávy a z politických strán, ale aj z cirkví, akademických a univerzitných kruhov, intelektuálov a umelcov, od zodpovedných a otvorených podnikateľov.

Táto kríza je veľmi drahá. Ešte drahšou bude,

ak sa z nej nepoučíme. Aj preto ju nesmieme premárniť. Berme ju ako výzvu našej doby, jednu z najväčších, akej sme boli dosiaľ vystavení. Nech je pre nás podnetom a pozvaním k rozumným, statočným, odvážnym a spoločným postojom. Slovensko ich potrebuje.

Ďakujem vám za pozornosť.

Únia spája ľudí

TREND, 7. 5. 2009, č. 18

PRÍLOHA SLOVENSKO V EÚ

ČLÁNOK

Rozšírenie Európskej únie v máji 2004 bolo najnáročnejším v dejinách európskej integrácie. Zároveň však reprezentuje historické zjednotenie slobodných, demokratických štátov, ktoré odštartoval pád komunizmu a železnej opony v roku 1989. Príchodom krajín strednej a východnej Európy sa Únia stala viac európskou. Rozhodnutie o rozšírení bolo dôležité pre všetkých – pre nové i staré členské krajiny. Perspektíva členstva nám pomohla zvládnuť proces transformácie ekonomiky i spoločnosti. Nové členské krajiny prispeli Únii v mnohých oblastiach – priniesli vyššiu dynamiku v hospodárstve a obchode, nové myšlienky a podnety na inovácie a modernizáciu, viac proreformnú orientáciu. Rozšírenie sa stalo súčasťou riešenia, nie príčinou súčasných problémov v Európe. A EÚ pokračovala v prehlbovaní integrácie do vnútra, rozšíril sa schengenský priestor. Štyri krajiny vrátane Slovenska rozšírili eurozónu.

Dôležité je, aby päť rokov nášho členstva v EÚ slúžilo ako posilnenie, ale aj ako skúsenosť, inšpirácia a povzbudenie pre občanov a ich reprezentáciu. Slovensko sa ani nestratilo, ani nie je členstvom zaskočené či frustrované. Jednou zo skúseností tohto procesu zostáva fakt, že krajina, ktorá udržiava a naplňa svoje strategické zámery, ich dokáže v relatívne krátkom čase aj

dosahovať. Ak úsilie o dobrú vec má zodpovedných nositeľov a väčšinovú podporu, krajina býva úspešná. Stačí si uvedomiť, kde bolo Slovensko pred dvadsiatimi či desiatimi rokmi! V prvom prípade bolo súčasťou komunistického Československa, v druhom ešte stále mimo negociačného procesu s EÚ! Bolo treba urobiť veľa náročnej práce, a to nielen na vládnej, parlamentnej či inštitucionálnej úrovni, ale aj na báze občianskej, aby sme prístupový proces napokon začali a zvládli spolu so susedmi z vyše-hradskej skupiny.

Negociačný proces sa však neskončil naším vstupom do Únie. Dvadsaťsedemčlenné spoločenstvo je pohyblivý cieľ, ktorého právo a záujmy sa ďalej vyvíjajú. V tomto procese je dôležité konštruktívne spájať národné a európske témy a záujmy. Skúsenosť nás učí aj o tom, že keď sme dokázali rozumne spájať svoje záujmy a silu s ostatnými, dokázali sme tieto záujmy obhájiť a presadiť. A to je silný odkaz aj pre dnešné obdobie.

Osobitne v čase finančnej a hospodárskej krízy, ktorá má čoraz viditeľnejšie sociálne vplyvy, je dôležitá schopnosť – jednotlivo a spoločne pomáhať pri jej prekonávaní. Kríza je testom každého ľudského spoločenstva, počnúc rodinou. Konkurencieschopná spoločná Európa – to je odmietnutie protekcionizmu, ekonomického nacionalizmu, ktoré k riešeniam nevedú. Naš prístup musí kombinovať slobodu so zodpovednosťou a solidaritou.

Svet vyjde z tejto krízy ešte komplexnejší a viac vzájomne závislý. Bude ešte viac globálnym. Európska únia je naším prirodzeným nástrojom na formovanie globalizácie. Jednotný, solventný trh a stabilná, dôveryhodná mena, otvorenosť a férovosť svetovej obchodnej spolupráce, udržateľný rozvoj cez podporu inová-

cií, vyššiu bezpečnosť a efektívnosť energetiky, ochranu klímy – to sú aktuálne výzvy nielen pre vyspelé ekonomiky, ale pre všetkých.

Po úspešnom zvládnutí Schengenu a zavedení eura ďalšou národnou a európskou témou je ambícia formovať spoločnosť a ekonomiku opierajúcu sa viac o vedomosti. Aj keď vedomostná spoločnosť je dnes už témou nielen v tejto krajine, ale aj v širšom európskom priestore, veľa z nej sa v praxi dosiahnuť ešte nepodarilo. Aj tu platí dôležitá skúsenosť: keď sa rozumné a včasné národné reformy rozvíjajú ako kontinuálna, vážna priorita a keď sa oprú o priaznivé vonkajšie (európske, medzinárodné) prostredie, aj menšia krajina môže byť úspešnou. Tak dospeli k výsledkom Írsko, Fínsko, Dánsko či iné krajiny. To nie je „zázrak“, ale logické vyústenie procesov, ktoré sú profesionálne zrelé, včasné, konsenzuálne, nemenia sa s každou novou vládou, s každými voľbami a prinesú potrebné ovocie.

Schumanova vízia zjednotenia a integrácie Európy pokročila výrazne dopredu. Pravdaže, tento vývoj nebol a nebude ani v budúcnosti samozrejmosťou. Stagnácia neprospeje ani politike, ani ekonomike. Ľudia potrebujú skúsenosť so spoločnou Európou. Nie sú v nej len turistami. Sú jej občanmi. Pri pohľade do memoárov Jeana Monneta, jedného z otcov zakladateľov, nás hneď na úvod upúta veta: „Nebudujeme alianciu štátov, ale spájame ľudí.“ Teda nie uhlie a oceľ boli základom vízie, ale ľudský rozmer Európy. Politika – aj tá európska – mu má slúžiť, vytvárať priaznivé podmienky.

Spoločná Európa bude taká, akými budú jej občania a ich reprezentácie. Nesieme zodpovednosť za to, aby to bolo spoločenstvo pomáhajúce svojim generáciám rozvíjať sa v slobode a v mieri, rešpektujúc ľudskú dôstojnosť a rozmanitosť kultúr.

1

2

3

Barrosova komisia reprezentujúca rozšírenú EÚ bola veľmi aktívna v rokovaní a vzťahoch so štátmi Európy a celého sveta. Mal som možnosť stretnúť mnohých prezidentov, monarchov a predsedov vlád na priamych rokovaní. Boli medzi nimi napríklad prezident J. Chirac (Francúzsko), G. Bush (USA), kráľ Juan Carlos (Španielsko), princ Charles (Veľká Británia), bývalý prezident V. Fox (Mexiko).
Obr. 1 – 5

4

5

Vzdelávanie sa stáva základným východiskom pre mierovú spoluprácu, rozvoj a dialóg medzi kultúrami. Európa vďaka Bolonskému procesu a programom Erasmus a Tempus sa stáva dôležitým partnerom aj v globálnom rozmere. V júni 2006 pod predsedníctvom Ruskej federácie sa v Moskve uskutočnilo rokovanie ministrov školstva krajín G8 a partnerov z Číny, Brazílie, Mexika, Juhoafrickej republiky, Kazachstanu a Indie, OECD a Svetovej banky. Hostiteľom bol ruský minister školstva V. Fetisov (ôsmy zľava). Obr. 6

6

7

8

9

Od 90. rokov prešla Austrália rozsiahlymi zmenami v oblasti školstva, osobitne vysokoškolského. Zavedenie školného spolu s motivačným mechanizmom pre študentov a pedagógov zvýšilo kvalitu a atraktivnosť austrálskych univerzít nielen doma, ale aj vo svete vzdelávania. Mal som možnosť vystúpiť s prejavom o európskych vzdelávacích trendoch a programoch na najstaršej univerzite kontinentu – v Sydney. S ministerkou Julie Bishop sme v apríli 2007 podpísali dohodu o spolupráci v rámci vzdelávania a odbornej prípravy. V Melbourne som stretol aj slovenských krajanov. Obr. 7 – 10

10

11

12

13

14

Na summite v novembri 2007 bolo odštartované nové strategické partnerstvo medzi EÚ a Afrikou. V októbri 2008 sa v Bruseli uskutočnilo už 4. spoločné rokovanie dvoch kolégií – Európskej komisie a komisie Africkej únie. Rokovanie sa dotýkalo hlavne otázok migrácie, energie, miléniových rozvojových cieľov, ale aj ekonomickej stability a rastúcich cien potravín. Na spoločnej fotografii štvrtý zľava je Jean Ping, predseda komisie AÚ. Veľa aktivít realizovala EK napríklad v Egypte. Zábery sú z rokovaní s predstaviteľmi egyptskej vlády a z konferencie Tempus v Káhire v máji 2008. Komisia tiež napomáhala pri obnove historického centra starej Káhiry. Obr. 11 – 14

V duchu dobrovoľníctva a na jeho podporu som sa rozhodol povzbudiť prácu slovenských lekárov a misionárov v africkej Keni. S profesorom. Vladom Krčmériym a miestnym biskupom som otvoril v mestečku Eldoret odbornú školu pre dievčatá (po tejto slávnosti sa ku mne zbehol kráľ detí) a ako komisár pre vzdelanie som v októbri 2007 asistoval pri promócií prvých absolventov bakalárskeho štúdia v odbore sociálnej práce a zdravotníctva v Nairobi. Deti z ulice sú zachraňované a následne pomáhajú ďalším k lepšej perspektíve. V rámci programu Mládež v akcii sme sa snažili rozvíjať dobrovoľníctvo, aktívne občianstvo a medzinárodnú spoluprácu mladých ľudí. V auguste 2009 som prijal medzinárodného riaditeľa organizácie Micah Challenge, ktorý mi spolu s delegáciou odovzdal množstvo listov mladých ľudí z rôznych krajín žiadajúcich Európsku úniu a jej štáty o viac úsilia pri napĺňaní miléniových cieľov pre rozvoj vo svete. Obr. 15 – 17

15

16

17

18

19

20

Návštevu v Nábuluse v Palestíne v júli 2008 som uskutočnil v spojitosti s cestou do Izraela. Po historickom meste ma sprevádzali ozbrojenci. Mier na Blízkom východe veľmi potrebuje izraelsko-palestínsky dialóg a reálne kroky smerujúce k zmierneniu a spolužitiu založenému na vzájomne prospešnej spolupráci a na rešpektovaní dohôd. Ďalšia fotografia je z otvorenia kancelárie programu Tempus v Izraeli spolu s ministerkou školstva Yuliou Tamir.

Obr. 18 – 19

Počas rokov môjho pôsobenia v EK výrazne narastalo poznanie a záujem čínskych študentov a štúdiu v Európe. Naopak, Čína začala poskytovať podporu štúdiu mandarínskeho jazyka pre európskych vysokoškolákov. Vynikajúce výsledky dosahujú európske univerzity spolupracujúce s čínskymi. Mal som možnosť vystúpiť na štyroch univerzitách v Číne. Záber je z Univerzity v Nankai a tiež z otvorenia Medzinárodného fóra vzdelávania v Pekingu v októbri 2007. Obr. 20 – 21

21

22

23

24

Najvýznamnejším obchodným, ekonomickým a investičným partnerom EÚ sú USA. Spojené štáty sú však aj najčastejším cieľom európskych študentov hľadajúcich kvalitné vzdelanie. V rámci návštevy USA vo februári 2006 som mal rozhovory s ministerkou školstva Margaret Spellings, ale aj prednášku na najstaršej a v mnohých hodnoteniach najžiadanejšej americkej Harvardskej univerzite. V januári 2006 som navštívil Kanadu, kde som o. i. vystúpil na Univerzite v Ottawe (pôsobí tam tiež katedra slovenských štúdií) a na Medzinárodnom americkom ekonomickom fóre v Montreale. V máji 2008 som sa vrátil do USA so silnejšou prezentáciou európskych univerzít na tradičnom severoamerickom fóre a výstave univerzitného vzdelávania NAFSA. Obr. 22 – 24

25

26

Stále intenzívnejšia je spolupráca Európskej komisie s Brazíliou, Čile, Mexikom a ďalšími štátmi. V Brazílii som v rokovaní s ministrom školstva Fernandom Haddadom, s ktorým sme podpísali aj spoločnú deklaráciu. Navštívil som univerzitu v Sao Paulo, ale aj školu židovskej komunity v hlavnom meste Brasília. S mexickou veľvyslankyňou sme v júni 2009 v Bruseli podpísali memorandum o novej spolupráci medzi EÚ a Mexikom v oblasti vzdelávania a kultúry. Obr. 25 – 27

27

28

V hlavnom meste Indie sa v novembri 2008 konal úspešný Európsky veľtrh vzdelávania, ktorý bol jedným zo siedmich v regióne južnej a juhovýchodnej Ázie, zorganizovaných v rámci programu Erasmus Mundus. V New Delhi som rokoval s viacerými predstaviteľmi indickej vlády. Fotografia je zo stretnutia s ministerkou kultúry a cestovného ruchu Ambikou Soni. Obr. 28 – 30

29

30

31

Spolupráca EK sa týkala väčšiny krajín sveta. Jedným z mojich návštevníkov v prvom roku pôsobenia Barrosovej komisie bol mongolský predseda vlády Cachiagín Elbegdorj (jún 2005). Naša komunikácia bola naozaj zaujímavá. Obr. 31

IV

Vzdelávanie,
mládež, šport

Reflexie o vzdelávaní a športe

ROZHOVOR
AUGUST 2007
EURÓPSKE NOVINY

- **Ako eurokomisár ste zodpovedný aj za oblasť vzdelávania. Často sa diskutuje o úrovni vysokých škôl. Ich porovnanie s významnými európskymi a svetovými univerzitami nie je pre Slovensko lichotivé. Čo treba spraviť v tejto oblasti?**

Vysokoškolský systém na Slovensku počas uplynulých 15 rokov zaznamenal podstatné zmeny. Aj dnes stojí pred novými výzvami, akými sú napríklad zlepšenie riadenia a kvality vysokých škôl, modernizácia študijných programov a najmä rozšírenie priestoru pre vedu a výskum. Transformácia systému je však neľahká úloha. Vyžaduje neraz komplexnú zmenu, ktorá je často o zmene prístupov, priorít, o reformovaní systémov pri súčasnej potrebe rozsiahlejších ľudských a finančných zdrojov.

Univerzity by mali pokračovať v úsilí o dokončenie hlavných reforiem, ku ktorým sa zaviazali v rámci tzv. Bolonského procesu, kde 46 európskych krajín navzájom spolupracuje na vytvorení tzv. Európskeho priestoru vyššieho vzdelávania. Hlavným cieľom je reforma kvalifikačných rámcov, ktorá umožní vzájomné porovnávanie a ľahšie uznávanie. S tým nevyhnutne súvisí modernizácia študijných systémov a potreba väčšieho dôrazu na kvalitu.

Z dlhodobého hľadiska za nevyhnutné považujem prepojenie univerzít, vedy a výskumu a podnikateľského sektora. Univerzity a firmy by mali vytvárať partnerstvá, zdieľať svoje poznatky a tým zabezpečiť kontinuálne prispôsobovanie obsahu a metód výučby potrebám trhu. Poznanky absolventov získané na vysokých školách často nekorešpondujú s potrebami pracovného

trhu. Na druhej strane, kvantita škôl nemôže nahradiť rastúcu potrebu kvality škôl.

Je veľmi dôležité, aby Slovensko zodpovedne využilo prostriedky z európskych fondov pre obdobie r. 2007 – 2013 pre rozvoj ľudského potenciálu. Takáto rozsiahla pomoc a možnosť sa už nebude opakovať.

- **Neuškodil Slovensku boom, počas ktorého vzniklo viacero univerzít? Nebolo by lepšie klásť dôraz na ich kvalitu a nie na kvantitu?**

Slovenská republika zaznamenala povzbudivý nárast študentov. V roku 2006 ich bolo na vysoké školy prijatých viac ako 200 000. Je to zatiaľ najvyšší počet v histórii Slovenska. Napriek tomu, v porovnaní s ostatnými členskými krajinami je miera vysokoškolsky študujúcich mladých ľudí pomerne nízka. 15 univerzít z roku 1989 sa rozrástlo na dnešných 33. Slovenské univerzity sú často už tradične orientované na skupinu akademicky výborne kvalifikovaných študentov z gymnázií. Sú už menej prístupné študentom, ktorí vyštudovali napr. technicky zamerané stredné odborné školy či učňovské školy.

Z dlhodobého hľadiska je veľmi dôležité sústrediť sa na kvalitu univerzít. Tá bude v rozhodujúcej miere závisieť od schopnosti a vôle príslušných orgánov a univerzít Slovenskej republiky prijímať správne rozhodnutia a uskutočňovať nevyhnutné reformy.

Na európskej úrovni práve pracujeme na vytvorení Európskeho registra agentúr zabezpečujúcich kvalitu, ktorý bude poskytovať zoznam spoľahlivých akreditačných agentúr vo všetkých členských štátoch EÚ.

- **Nie je tajomstvom, že šikovní študenti, ktorí získali vzdelanie u nás, potom odchádzajú zo Slovenska do zahraničia. Tam si prípadne svoje vzdelanie doplnia a začnú pracovať. Z ekonomických dôvodov sa často napäť nevrátia. Ako zabrániť úniku mozgov?**

Únik mozgov nie je iba problémom Slovenska. Je to celosvetový fenomén. Na jeho zasta-

venie neexistuje jednoduché riešenie. Totalitu odmietame, sloboda je základnou hodnotou. Namiesto úniku treba preto podporovať mobilitu, ba mobilizáciu mozgov a prostredie, ktoré je prajné rozvoju a uplatneniu vedomostí. Talenty treba rozvíjať na prospech jednotlivcov, ale aj celého ľudstva. Konkurencieschopné sú dnes hlavne krajiny, kde dominuje celoživotnosť vo vzdelávaní, kde rast je zabezpečený cez rozvoj poznania a inovácií. Inšpirujúce sú prístupy Fínska, Dánska, Írska. To sú štáty porovnateľné veľkosťou so Slovenskom. Veľmi si želim, aby raz aj Slovensko bolo takto citované ako úspešný príklad rozvoja. V dlhodobom horizonte má predpoklady pre udržanie si nielen svojich mladých študentov, ale tiež byť atraktívnou destináciou pre investorov a talenty z iných štátov – z Európy i zo sveta.

Už dnes sa mnohí vracajú na Slovensko. Veď aj u nás platí: „Všade dobre, ale doma najlepšie.“ Každý človek si vyberá životné priority. Sloboda, to je dar, ale aj zodpovednosť. Napríklad vybudovať hľadanú európsku perspektívu postupne doma.

■ **Do vašej kompetencie spadá aj oblasť športu. Na svete je Biela kniha o športe, ktorú ste predložili kolégiu Európskej komisie v júli. Môžete nám v krátkosti priblížiť, o čo v nej ide?**

Biela kniha je prvou politickou iniciatívou Európskej komisie v oblasti športu vôbec. Predchádzala jej široká diskusia s európskou odbornou verejnosťou. Jej hlavným cieľom je vyzdvihnúť špecifickú úlohu športu v spoločnosti, dať mu strategické smerovanie a hľadať možnosti, ako ho rozvíjať.

Biela kniha predstavuje kľúčový komplexný dokument pre súčasné a budúce aktivity EÚ súvisiace so športom. Vďaka nemu sa šport môže stať viditeľnejším v jednotlivých európskych politikách a programoch. Môže sa zlepšovať informovanosť o potrebách a problémoch v tejto oblasti. Dokument tiež identifikuje konkrétne

aktivity a oblasti, v ktorých podpora EÚ môže ponúknuť pridanú hodnotu.

■ **Čo Biela kniha navrhuje pre oblasť vrcholového športu a čo pre záujmovú športovú činnosť (na školách, v kluboch, vo zväzoch a pod.)?**

Biela kniha o športe sa zameriava predovšetkým na tri dimenzie športu – na jeho spoločenskú úlohu, na hospodársku dimenziu a na organizáciu športu. Tieto tri časti zahŕňajú nové návrhy a myšlienky na diskusiu pre oblasť profesionálneho a amatérskeho športu a úlohu športu vo vzdelávaní. Návrh, samozrejme, zohľadňuje špecifiká športu v Európe.

Súčasťou dokumentu je návrh tzv. Akčného plánu Pierra Coubertaina – súboru konkrétnych krokov napríklad v oblasti zdravia, aktívneho občianstva a zaradenia do spoločnosti, boja proti doping, diskriminácii a rasizmu. Tiež sa snažíme poukázať na ekonomickú hodnotu športu, potrebu rešpektovania športových pravidiel, osobitnú povahu športu v kontexte európskeho práva, na licenčné systémy a na iné dôležité oblasti.

Časť organizácia športu bude zrejme najviac zaujímať profesionálne kluby a športové federácie. Zaoberá sa tiež otázkou rovnováhy medzi profesionálnym a amatérskym športom. V tejto časti je našim zámerom docieľiť, aby profesionálny a amatérsky šport viac spolupracovali pre spoločné dobro celej spoločnosti.

■ **Rieši Biela kniha aj niektoré citlivé otázky?**

Nechceli sme, samozrejme, obísť ani citlivé otázky týkajúce sa športu. Dokument sa priamo týka záležitostí, ako sú obezita, doping, zneužívanie neplnoletých hráčov, korupcia, presuny hráčov. Akčný plán, ktorý je súčasťou dokumentu, obsahuje 53 konkrétnych návrhov. Rád by som však zdôraznil, že v tejto fáze nejde o legislatívny návrh. Biela kniha má za cieľ podnietiť zainteresované strany – t. j. EK, vlády jednotlivých členských štátov a športové organizácie – k ďalšiemu spoločnému úsiliu v rozvoji spoluprá-

ce v oblasti športu. Návrh tiež konfrontuje rozhodujúcich aktérov s otázkou, či a čo je možné v oblasti športu urobiť viac ako doteraz.

Bol som trochu prekvapený prvotnými reakciami niektorých športových organizácií, ktoré vyčítali Bruselu, že sa „chystá všetko regulovať“. Nie je to tak. Komisia iba zhrnula niektoré z pravidiel, ktoré už existujú. Okrem toho ponúka ďalšie návrhy. Som presvedčený, že dialóg pomôže vysvetliť aj tieto citlivé otázky.

■ **Akým športovcom je Ján Figel? Stačí vám len nejaký priamy prenos v TV alebo patrí k vašim pravidelným aktivitám aj telesný pohyb?**

V intenzívnom kontakte so športom ostávam najmä vo svojej práci. Ako člen Európskej komisie pre túto oblasť mám často možnosť zúčastňovať sa na mnohých európskych športových podujatiach a stretávať popredných predstaviteľov európskeho športu. Po vážnom zranení na futbalovom zápase pri Brne v roku 2001 som v aktívnom športe opatrnejší. Popri náročnom každodennom programe nie je ani veľa času na pravidelné športovanie. Mám rád plávanie, rád si zacvičím doma, ešte radšej idem na turistiku v prírode.

■ **Čo robí Ján Figel, keď nie je eurokomisárom?**

Voľný čas je pre mňa skôr vzácnosťou. Ak ho mám, snažím sa ho prioritne venovať rodine, ktorá je pre mňa napriek každodenným starostiam zdrojom pokoja a duševného relaxu. Mandát komisára je limitovaný, mandát zodpovednosti manžela a otca časovo limitovaný nie je. Rodina je pre mňa v náročnej práci nenahradiiteľnou oporou. Mám rád život, ľudí, knihy, prírodu... Kde môžem – pomôžem, kde nie – neprekážam.

Európsky model športu má tvar pyramídy

ROZHOVOR

DENNÍK SME, 2. 11. 2007

■ **Biela kniha má ambície dať športu strategické smerovanie. V čom vy vidíte jeho strategické poslanie?**

Šport je generátor ľudských hodnôt: pestuje úctu k druhým, vychováva k tolerancii, férovosti, zmyslu pre pravidlá, k schopnosti nielen víťaziť, ale aj prijímať prehry. To je dôležité pre formovanie spoločnosti občianskeho rozmeru aj pre medzinárodné vzťahy. Svetový šampionát vo futbale sa o tri roky prvý raz uskutoční v chudobnej Afrike. Čiže šport pôsobí aj ako významný inštitút pre začleňovanie marginalizovaných, slabších do stredu spoločnosti.

■ **Šport je všehochuť: výchova, zdravotná prevencia, ale tiež zábava. Osobná aj masová, teda ide aj o biznis. Dá sa to vôbec vtesnať pod jednu strechu?**

Áno, ale musí mať veľké rozmery. Šport je vskutku aj generátorom zdravia. Spojené formovanie ducha a tela, starogrécky ideál *kalokagatie*, vychádza pre spoločnosť lacnejšie, ako dodatočne vytvárať zdroje na liečenie chorých. Ušľachtilý je aj tým, že rozvíja dobrovoľníctvo, službu druhým a dobrej veci. Je to aj relax s možnosťami spätými s turizmom. Výrazne prispieva k zamestnanosti a hospodárskemu rastu. Jednou z ciest, ako športu pomôcť, je analyzovať jeho ekonomické prínosy pre spoločnosť, o čo sa Biela kniha usiluje. Šport je komplexná, populárna a vplyvná ľudská činnosť. Je nesmierna škoda, že v školách ubúdajú hodiny telesnej výchovy.

■ **Napriek tomu: nebolo by múdrejšie nechať šport na pokoji, ako žiadal šéf svetového futbalu Sepp Blatter?**

Nechat na pokoji nie je aktívny a konštruktívny prístup. Znamená aj ľahostajnosť.

■ **Prvé reakcie svetových šéfov športu, zvlášť olympizmu a futbalu, boli dosť odmietavé. Prekvapilo vás to?**

Áno, aj nie. Prvé ohlasy nevyplývali z hĺbky poznania. Reflektovali skôr vlastné očakávania. Neskoršie názory boli už vecnejšie: vyplynuli z hlbšieho pochopenia Bielej knihy ako procesu. Nie definitívneho stavu, ale súboru krokov napríklad k budúcej zmienke o športe v zmluvách. Futbalisti chceli, aby sme navrhli vytvorenie Európskej agentúry pre šport s regulačnými oprávneniami napríklad v otázke aktivít agentov hráčov. Mnohí čakali, že stanovíme povinné zaradovanie domácich hráčov. Európsky právny priestor však zakazuje v ekonomických činnostiach diskrimináciu na základe občianstva. Všetci sme občanmi jednej Únie.

■ **Futbal v snahe podporiť domáce talenty napriek tomu chystá isté reštrikcie.**

Komisia si uvedomuje, že šport je taká špecifická činnosť, že potrebuje osobitný prístup a osobitné ustanovenia. Definitívne rozhodnutie sme nevyriešili. Keď ho však vyslovíme, stane sa precedensom. Potom vytvoríme priestor pre iný než tzv. celkový nediskriminačný prístup. Musíme to veľmi citlivo analyzovať, aby to pomáhalo športu a zároveň vylúčilo priamu aj nepriamu diskrimináciu.

■ **Ako dlho to potrvá?**

Očakávame, že túto otázku uzavrieme začiatkom budúceho roka. Mám záujem prísť so stanoviskom, ktoré bude definitívne. Na niektoré z očakávaní športovej sféry odpovedáme a na niektoré naznačujeme ďalšie kroky. Navrhujeme napríklad analýzu dobrovoľníctva a financovania tzv. amatérskoho základného športu, aby sme vytvorili mechanizmy na ešte výraznejšie financovanie športu. Ak nebude náležité financovaný základný šport, tak profesionálny to ne-

udrží. Ten z neho žije. Financovanie musí byť vyjadrením robustnej solidarity profesionálneho vrcholu pyramídy so základňou, ktorá vlastne zobrazuje európsky športový model. My nie sme Amerika.

■ **Slovenský olympijský šéf František Chmelár hodnotí knihu ako „kompromis, ktorý je Fiegelovým víťazstvom“, lebo „je tam to, čo je potrebné, a nie je tam to, čo by mohlo športu uškodiť“. Iným sa naopak vidí vágna. Neočakávalo sa viac, ako mohla priniesť?**

Niektorí chceli rýchle a rázne odpovede a my na to nemáme inštrumenty. Niektoré však vieme zdefinovať spoločným prístupom, lebo isté nástroje majú štáty, iné športové federácie a niektoré pripravujeme na sformovanie budúcej politiky Európskej únie v oblasti športu na základe schválenej reformnej zmluvy.

■ **Šport chce byť svojprávny. Kde sa začína a kde končí jeho autonómia? Do akej miery má právo na vlastné právo?**

Do takej miery, do akej je špecifický. Biela kniha ako postoj Európskej komisie potvrdzuje špecifickosť športu a jeho štruktúr v takom rozsahu, v akom dosiaľ ešte nebola definovaná. Špecifickosť však neznamená exkluzivitu. Aj Európsky súdny dvor sa hlási k špecifickosti športu a rozvíja ju v judikátoch. Športovci sa nemusia obávať, že niekto sprivatizuje to, čo má byť autonómne. Špecifickosti však treba utvárať čitateľné pravidlá. Veľká časť športových príjmov pochádza z vysielacích práv a výnosov lotérií. Čiže šport je tak či tak ovplyvnený inými činnosťami. Preto je dôležité vnímať jeho postavenie ako špecifické, ale nie exkluzívne.

■ **Šport ani nežiada exkluzivitu.**

To je pravda. Nový šéf UEFA Michael Platini mi viackrát korektne opakoval: „Nie exkluzivita, ale špecifickosť.“ My však musíme špecifickosť rozmeniť na drobné. To je proces. Ak dostaneme kompetenciu, ktorá pomôže rozvíjať túto

zodpovednosť, stane sa to spoločnou zodpovednosťou EÚ. Nie prenosom kompetencií do Bruselu, ale na báze subsidiarity. Únia len napomáha úsilie štátov pri rozvoji športu, nenahrádza ich.

■ **Je to tak, že sa v športe krúti príliš veľa peňazí na to, aby sa nechali napospas rozhodovaniu jeho funkcionárov?**

To je pekný opačný pohľad. Víтам ho. Mnohí ľudia sú až frustrovaní z toho, čo sa dnes deje v niektorých odvetviach športu. Korupcia je pre šport, podobne ako pre demokraciu či politiku, rakovinou. Keď sa kupujú zápasy, hráči, rozhodcovia, keď platy hráčov rastú do astronomických výšok, keď niektoré tímy majú na to, aby skúpili akýchkoľvek hráčov, aj mladučké budúce hviezdičky, vzniká otázka nad dôveryhodnosťou súťaží a princípom súťaživosti. Privítali by sme viac transparentnosti a samoregulácie. Federácie by sa mali zamyslieť nad pravidlami a toky peňazí usmerniť tak, aby podporili súťaživosť a zabezpečili silnú solidaritu.

■ **Podporujete určenie stropov hráčskych plátov?**

To je téma pre športové organizácie. Zámorská hokejová NHL sa na strope dohodla sama, keď sa ocitla v dramatických problémoch. Bez tlaku štátnych alebo politických orgánov.

■ **Pod tlakom vlastnej ekonomiky.**

Povedzme, že zdravého rozumu. Ak sa ekonomika v športe stane hlavná, ničí ho. Šport nie je bežné podnikanie. My sa pokúšame nastaviť mu čo najlepšie podmienky, ale nie všetky si vyžadujú zásah štátu či Európskej únie. Na mnohé stačí vziať zodpovednosť do vlastných rúk.

■ **Absolvovali ste množstvo rozhovorov so šéfmi sveta športu. Aký dojem ste si o nich spravili?**

Bolo to rozmanité a obohacujúce zároveň. Mal som povzbudivé stretnutia s predsedom MOV

Jacquom Roggem. Je to človek hodnôt, ktorý sa úprimne usiluje o olympijský ideál. Podobne so šéfom Európskych olympijských výborov Patrickom Hickeym. Boli to dialógy, v ktorých sme si uvedomovali spoluzodpovednosť za Európu, ktorú niektorí pokladajú za hlavného vinníka deformácií v športe. Európa však vníma zodpovednosť za ochranu ideálov, veď ich svojho času svetu ponúkla. Určite nie je v tomto smere vo vleku.

Golden 25: Figeľ na 23. mieste

SME, 2. 11. 2007

Agentúra Around the Rings so sídlom v americkej Atlante zameriavajúca sa na informácie zo zákulisia športu a zolášť olympizmu si za 15 rokov získala značné renomé najmä dobrými prognózami výsledkov volieb dejísk olympiád. Už jedenásty rok vydáva rebríček 25 svetových osobností s najväčším vplyvom na olympijský biznis. V tohtoročnom Golden 25 sa prvý raz objavil Slovák – európsky komisár Ján Figeľ figuruje na 23. mieste.

Rodina v globalizovanom svete

RUŽOMBEROK 5. SEPTEMBRA 2008
PREDNÁŠKA NA XXIII. MEDZINÁRODNOM
KONGRESE RODÍN

Je pre mňa čťou zúčastniť sa na tomto významnom medzinárodnom kongrese s bohatou, mnohoročnou tradíciou. Ďakujem medzinárodnému organizačnému výboru a rektorovi za pozvanie. Som veľmi rád, že po Kyjeve v máji 2006 je mladá Katolícka univerzita v Ružomberku miestom

medzinárodnej reflexie na tému Rodiny a médií v globalizujúcom sa svete. Nech kongres nie je len o myšlienkach a názoroch, ale aj o spájaní síl pre spoločné dobro, na podporu rodiny – prirodzenej a základnej bunky ľudskej spoločnosti, ako ju označuje aj Všeobecná deklarácia ľudských práv, ktorej 60. výročie si v tomto roku pripomínáme.

Dovoľte mi na úvod jedno osobné vyznanie. Moju rodinu, v ktorej som manželom a otcom, i tú, z ktorej pochádzam a kde som synom, bratom a vnukom, vnímam ako najcennejšie prostredie môjho života. Cez rodinu som dostal a dostávam tie najkrajšie dary lásky a ľudskosti, v rodine prežívam najhlbšie a najsilnejšie okamihy. Bez podpory mojej manželky a detí si neviem predstaviť ani moju službu v politike. Toto vnímanie z domu sa snažím prenášať aj do medzinárodného prostredia, do ktorého som dnes poslaný. Iba to môžeme dať, čo máme. A iba to máme, čo sme dostali a našli a rozvinuli. A ako hovoria múdri, na konci nám zostane iba to, čo sme rozdali.

Žijeme v dobe paradoxov. Technické prostriedky sú objektívne na vysokej úrovni. To, čo však ľuďom často chýba, je obyčajné ľudské šťastie. Ako povedal Martin Heidegger: „Technika prekonala všetky vzdialenosti, ale nevytvorila nijakú blízkosť.“

Na jednej strane nazývame túto dobu aj dobou informačnou, keď nič nie je tak ľahko dostupné ako informácie, a súčasne viacerí psychológovia a sociológovia označujú túto dobu aj ako dobu nedostatku orientácie, ba až chaosu. Stúpajúce počty psychických porúch a samovrážd o tom, žiaľ, svedčia.

Máme stále rýchlejšie autá, počítače a komunikačnú techniku, ale akoby stále menej času pre seba a pre druhých. Máme väčšie domy a byty, ale menej detí, menšie rodiny. Máme viac informácií, ale akoby menej súdnosti. V jadre mnohých súčasných spoločenských problémov je nedostatok rozlišovania medzi dobrom a zlom a nedostatok vôle konať dôsledne podľa toho. Vedie to k relativizácii pojmov aj postojov.

Rodina

Budúcnosť ľudstva je vo výraznej miere spätá s vitalitou rodiny. Popri bezpečnostných, ekonomických a kultúrnych otázkach budú patriť k rozhodujúcim záležitostiam témy rodiny, ale aj slobody, svedomia a etiky, zvlášť bioetiky.

Tak spoločenská mienka, ako i myslitelia počas celých historických období vždy veľmi vysoko hodnotili rodinu. Platón označil rodinu za základnú bunku spoločenského života a hlavnú výchovnú inštitúciu. August Comte nazval rodinu mostom medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Všeobecná deklarácia ľudských práv a Európsky dohovor o ľudských právach spájajú manželstvo a rodinu s prirodzeným zákonom. Ján Pavol II., ktorého meno pripomína aj táto univerzitná aula, ju s úctou označil za „svätyňu života“ a ustanovizeň, ktorá sa nedá ničím nahradiť. Na druhej strane bola rodina atakovaná zvonku i zvnútra cez celé ľudské dejiny. Len si spomeňme, že už v prvej biblickej rodine sa udiala bratovražda.

Rodina je nielen bunkou ľudstva, ale je aj inšpirujúcim obrazom. V rodine silní slúžia a chránia slabých a vzťahy sú založené nie na moci, ale na vzájomnej dôvere, úcte a podpore. Taký je aj ideálny obraz medzinárodného spoločenstva, tvoreného národmi sveta, ktoré žije v pokoji a na základe práva. Môže byť XXI. storočie bližšie k tomuto obrazu? Nezávisí to aj od nás? Keď som počúval pápeža t. r. v sídle OSN v New Yorku, znovu som si uvedomil, že Cirkev je globálnym aktérom a cíti globálnu zodpovednosť. A tento globálny rozmer buduje už cez dve tisíc rokov. Som rád, že Európska komisia, ktorej som členom, ustanovila v r. 2006 svoje oficiálne, diplomatické zastúpenie pri Svätej stolici.

Je potešiteľné, že v mnohých anketách rodina stále figuruje ako jedna z najvyšších hodnôt, s ktorou sa spája predstava šťastia, istoty, pocit bezpečia, prijatia. Rodina je stále miestom efektívneho, často najefektívnejšieho riešenia tých najťažších sociálnych problémov. Fungujúca rodina „neprodukuje“ bezdomovcov, siroty žijúcich rodičov, prostitútky, nešíri sa v nej AIDS. Dob-

rá rodina vychováva človeka k tomu, aby využíval svoj talent, aby sa vzdelával. Tým dáva lepšie predpoklady aj pre zamestnanosť. Demografickú krízu možno o. i. ovplyvniť práve zameraním sa na podporu rodín a pôrodnosti. V tomto výpočte by sa dalo ešte pokračovať. Z dlhodobého hľadiska je najúčinnnejšou sociálnou politikou práve dobrá rodinná politika! Čo je dobré pre rodinu, je dobré aj pre spoločnosť a štát.

Podobne platí, že pre svoju vitalitu a rozvoj potrebuje štát, spoločná Európa i svet prostredie prajné nielen pre obchod či investície, ale – a osobitne – prostredie prajné a priaznivé pre rodiny a pre mládež (*family-friendly, youth-friendly*). V rámci EÚ rodinná politika je a zostáva kompetenciou členských štátov. Právne definície a politické prístupy k inštitúcii manželstva a rodiny v jednotlivých krajinách sa líšia. Existuje však spoločné presvedčenie, že podpora rodiny je jednou z centrálnych súčastí sociálnej politiky krajín, ako to potvrdzuje založenie Európskej aliancie pre rodiny v r. 2007 počas nemeckého Predsedníctva Rady EÚ.

Jej cieľom je vytvoriť impulzy pre rodinne orientovanú politiku prostredníctvom výmeny dobrých skúseností a myšlienok a cez posilnenie spolupráce medzi členskými štátmi v tejto oblasti. Ministri pre otázky rodiny a sociálnych vecí sa dohodli na zriadení webstránky iniciatívy (http://ec.europa.eu/employment_social/families/index_en.html), ktorá bude sprístupňovať rodinné politiky v jednotlivých členských štátoch, dobré skúsenosti, štúdie, príspevky a informácie o európskych podujatiach.

Na tomto mieste možno urobiť jeden záver: Globalizácia môže pomôcť rodine, ak sa rodina stane globálnou prioritou, a teda ak medzinárodné politické, ekonomické, sociálne, vedecké a kultúrne aktivity budú zamerané na dobro rodiny a spoločnosti.

Globalizácia

Globalizácia je jedným z charakteristických javov dnešného sveta, hlavne v ekonomike, aj keď

býva len nejasne definovaná, s náchylnosťou na zveličovanie. Jedni ju vítajú ako príležitosť a ako proces šírenia výtvarných vedy a techniky, otvárania trhov a eliminovania hraníc. Na druhej strane je často zatracovaná ako nástroj ožobracovania chudobných a bohatnutia bohatých. Argumenty za i proti vychádzajú z istej skúsenosti, a preto chcem na úvod vyjadriť základnú tézu, že globalizácia sama osebe je hodnotovo neutrálna. Globalizácia so svojimi dôsledkami môže byť dobrou príležitosťou, ale nesie aj riziká. Závisí to od toho, či trendy, ktoré cez ňu vnášame do vzťahov a do podmienok života, slúžia človeku ako subjektu tohto procesu a sú v súlade s univerzálnymi ľudskými hodnotami, alebo robia z človeka objekt politiky, obchodu či záujmov. Závisí to tiež od toho, či sme na prebiehajúce procesy pripravení, alebo len ich komentujeme, alebo nad nimi iba lamentujeme.

Globalizáciu možno vnímať predovšetkým ako narastajúcu vzájomnú závislosť – *interdependenciu*. Čoraz viac sú naše osudy široko prepojené, či to chceme, alebo nie. Existujú mnohé výzvy, ktoré sú naozaj celosvetové a na ktoré sa nedá účinne odpovedať len úzkou aktivitou. Či už ide o zmenu klímy a životné prostredie, ale aj o migráciu, verejné zdravie, dostupnosť energií a podobne. Pritom pohľady na príčiny problémov a na ich riešenia sú v pluralitnej spoločnosti často kontroverzné.

Dynamika a rozsah zmien je vďaka globalizácii bezprecedentná. Tovary, obchody, kultúra zo vzdialených krajín, rýchle prekonávanie vzdialeností, celková dostupnosť informácií, obrovský rozsah kontaktov medzi ľuďmi a kultúrami, rodinní príbuzní na druhom konci kontinentu či na druhej strane zemegule... aj to je dnešný svet. Napríklad: V poslednom polstoročí sa zvýšil objem svetového obchodu s priemyselnými výrobkami 50-násobne, s palivami a nerastnými surovinami 10-násobne a s poľnohospodárskymi produktmi 7-násobne. V tomto čase turizmus narástol z 25 mil. osôb za rok na 700 mil., pričom v r. 2010 sa očakáva prekročenie 1 mld.

osôb. Za posledných 40 rokov stúpili ceny ropy z úrovne pod 10 USD na vyše 100 USD za barel. V tom istom čase podstatne klesli ceny telekomunikačných služieb: cena trojminútového telefonátu medzi New Yorkom a Londýnom klesla zo 60 USD na 0,4 USD. V zahraničí študuje 2,7 mil. vysokoškolákov (2005), čo predstavuje od roku 2000 nárast o 50 %. Od prelomu tisícročí do súčasnosti sa zvýšil počet užívateľov internetu z 361 mil. na 1,5 mld. ľudí. Človek cez techniku siaha v makrosвете na iné telesá vo vesmíre, v mikrosвете oddeľuje častice jadra atómu a rozvíja nanotechnológie.

Vzhľadom na prevažujúce formy výroby a na hodnotové zmeny v spoločnosti možno konštatovať, že po postindustriálnej a postmodernej spoločnosti nastupuje spoločnosť informačná a komunikačná. Informácia sa stáva kapitálom. Internet a informačné technológie premieňajú našu zemeguľu na jeden komunikačný priestor, na globálnu dedinu. Cez médiá, hlavne komerčné, narastá tlak na originalitu kultúr a identitu národov. Tieto trendy spôsobujú presadzovanie individualizmu. Ten sa prejavuje ľahostajnosťou k problémom druhých a vedie k vytrácaniu medziľudskej solidarity, navzdory pozitívnym víziám zjednocujúcej sa Európy či spolupracujúceho sveta. V globalizácii sa zväčša preferuje čisto ekonomický a finančný prístup, teda pragmatizmus. Prirodzená priorita kultúry a duchovné princípy sú mnohými vytlačané na vedľajšiu koľaj. Veda a technika často predbieha etiku.

Globálna konkurencia zvyšuje nároky na ľudské výkony a na schopnosti jednotlivca i spoločnosti. Pre časť obyvateľstva to znamená nadmernú záťaž a nárast tendencií k rôznym formám úniku. Napriek tomu, antiglobalizmus nie je cestou. A chcieť odstrániť globalizáciu je utópiou. Prirovnal by som to k rozbíjaniu parných strojov v počiatočných fázach priemyselnej revolúcie – v nich videli robotníci bezprostrednú príčinu straty svojej práce a nezamýšľali sa hlbšie. Ale práce môže byť dosť pre všetkých.

Globalizáciu sprevádzajú aj riziká. Podstata

reakcie na tieto riziká spočíva predovšetkým v potrebe adaptácie na nové, stále sa meniace podmienky. Nič nie je také stále ako zmena, povedal jeden filozof. Aj Cirkev to pozná vo svojich dejinách: *Ecclesia semper reformanda*. Brániť sa tejto adaptácii znamená zvyšovať nutné náklady. Celková cena za to je potom mimoriadne vysoká. Treba k nej totiž pripočítať predovšetkým stratu konkurencieschopnosti a spolu s ňou tiež ohrozenie stability trhu práce. Súčasťou tejto adaptácie na meniace sa podmienky však má byť zmysel pre solidaritu s tými, ktorí túto adaptáciu nezvládajú.

Globalizácia je tu, nemožno ju ani ignorovať, ani zastaviť, treba ju správne usmerňovať a využívať, dať jej ľudskú tvár, vnášať do nej etiku solidarity s človekom. V analógii s kardinálom Antonellim chcem povedať, že aj dnes môže Dávid zvíťaziť nad Goliášom. Tak, ako bolo v histórii tragédiou nadradiť moc, triedu, rasu, národ nad princíp ľudskej rovnosti v dôstojnosti, tak nesmie globalizačný proces podriaďiť človeka ekonomickému a politickému systému, ale naopak, systém má slúžiť človeku.

V globalizujúcom sa svete prebiehajú protichodné javy: integrácia a dezintegrácia štátnych štruktúr. Som presvedčený, že nie hegemonia niektorých alebo niekoľkých, ale subsidiarita je odpoveďou na spravodlivé usporiadanie vzťahov, na delbu kompetencií a zodpovednosti. Subsidiarita je druhé meno pre slobodu. Právo, nie sila, musí dominovať vo vzťahoch medzi štátmi. Skutočná solidarita je v záujme nielen slabých, ale aj silných. Zdravá solidarita sa vypláca, je „rentabilná“.

Európsku integráciu by sme preto mali vidieť nielen ako odpoveď na minulosť Európy, poznačenej totalitnými ideológiami, konfliktami a vojnami. Globalizácia je v súčasnosti jednou z nových výziev, ktoré robia účinnú európsku spoluprácu a integráciu ešte dôležitejšou. Iba spolu dokážeme ovplyvňovať charakter globalizácie a ďalších procesov, ktoré podstatne ovplyvňujú našu súčasnosť i budúcnosť.

Médiá

V posledných desaťročiach vo výraznej miere rastie vplyv nových informačných a komunikačných technológií, ktoré sa stali médiom rýchleho prenosu nielen informácií, ale aj životného štýlu a postojov, hodnôt a kultúry.

O význame médií pre vzťahy v spoločnosti a vo svete nikto nepochybuje. Totalitné režimy potláčajú ich slobodu a zneužívajú ich na propagandu. Sloboda médií a celková sloboda spoločnosti spolu úzko súvisia. V demokratických štátoch sa o médiách hovorí ako o neformálnom, štvrtom pilieri moci. Ich neprimeraný vplyv či dominancia v spoločnosti sa označujú ako mediokracia.

Ale zrelosť pre slobodu sa vždy spája so zodpovednosťou. Platí to aj o slobode médií. Podobne ako štát a politický systém slobodnej spoločnosti majú médiá slúžiť človeku a nie ho ovládať. Preto je naša sloboda, rastúca globalizácia a takmer všadeprítomnosť a sila médií pozvaním nebyť závislými na médiách, ale rozumne využívať ich služby a aktívne formovať podmienky pre ich pôsobenie na miestnej, regionálnej, štátnej, európskej i medzinárodnej úrovni.

Z hľadiska občianskej i duchovnej zrelosti je však evidentnou výzvou byť mediátormi v spoločnosti a vo svete, komunikovať s otvorenosťou pre človeka a spoločné dobro, získavať druhých pre dobrú vec, budovať vzťahy na báze ľudskosti a solidarity. Sv. Pavol, ktorého jubilejný rok práve prebieha, by bol možno aktívnym novinárom, určite by však bol angažovaným mediátorom. Zodpovednosť je najlepšou odozvou na slobodu, mier, demokraciu, spoločnú Európu, ktoré sú výsledkom mnohých obiet, utrpenia a úsilia. To je odpoveď pre napĺňanie výzvy „Mysli globálne, konaj lokálne!“

Čo robí EÚ pre rozvoj a ochranu spolupráce v oblasti médií? Najznámejším je zrejme program Médiá 2007, ktorý slúži na podporu a distribúciu audiovizuálnej tvorby v krajinách EÚ. Súčasťou spoločného prístupu je stanovenie kvóty,

že médiá sú povinné vysielat' minimálne 50 % diel európskej proveniencie. Tým sa chráni a podporuje vlastná tvorba, ktorá je súčasťou kultúrnej identity Európy. Z hľadiska aktuálnej legislatívy v oblasti médií v skratke aspoň niekoľko informácií.

Nová smernica o audiovizuálnych mediálnych službách zahŕňa aj najmodernejšie audiovizuálne služby na požiadanie (*on-demand audiovisual media services*) a nahradzuje pôvodnú smernicu o televízii bez hraníc. Potvrdzuje základné črty európskeho audiovizuálneho modelu, ktorý zahŕňa kultúrnu rôznorodosť, ochranu mladistvých, ochranu spotrebiteľa, pluralizmus médií a boj proti rasovej a náboženskej neznášanlivosti. Členské štáty (ČŠ) musia implementovať smernicu do konca r. 2009.

V decembri 2006 bolo prijaté odporúčanie o ochrane mladistvých a ľudskej dôstojnosti a o práve na odpoveď. EÚ odporúča ČŠ prijať relevantné pravidlá pre všetky audiovizuálne a online informačné služby. Zahŕňa tiež mediálnu gramotnosť, spoluprácu a zdieľanie skúseností medzi rôznymi regulačnými orgánmi, akcie proti diskriminácii a právo na odpoveď vo vzťahu voči online médiám. Osobitne sa zameriava na internet, zdôrazňujúc potrebu jeho pozitívneho využívania a boj proti akýmkoľvek nelegálnym aktivitám škodiacim mladistvým.

V apríli t. r. Európska komisia zverejnila oznámenie o videohrách, v ktorej dôrazne podporuje systémy prístupu k videohrám pre mladistvých a dospelých podľa vekovej klasifikácie. Konkrétne sa odporúča systém PEGI (*Pan European Games Information* – Paneurópska informácia o hrách), ktorý používa väčšina výrobcov a ČŠ. Je to dobrovoľný samoregulačný systém organizovaný softvérovým priemyslom, ktorý bol po konzultáciách s rodičovskými a spotrebiteľskými združeniami a náboženskými spoločenstvami prijatý v apríli 2003.

Od júna 2007 funguje PEGI online, spolufinancovaný EK, kde si možno overiť, či výrobca podpísal PEGI online bezpečnostný kód. Pre-

dajcovia videohier sú vyzvaní, aby do dvoch rokov súhlasili s Paneurópskym kódexom o hrách pre mladistvých, v zmysle ktorého prijímajú záväzok, že budú informovať o PEGI systéme.

Bezpečnejší internet plus je názov programu, ktorý podporuje a koordinuje národné aktivity na zvýšenie bezpečnosti používania internetu. Program má na roky 2005 až 2008 rozpočet 45 mil. eur. Podporuje napríklad zvyšovanie vedomia o rizikách používania online technológií, osobitne pre deti, a spôsoby, ako im čeliť (napr. filtračné technológie); boj proti nelegálnemu obsahu a rozvoj sietí horúcich liniek, kde možno takéto obsahy nahlásiť; výmenu informácií a dobrých skúseností medzi výrobcami, políciou, detskými organizáciami a verejnou správou; samoreguláciu výrobcov. Program vytvoril dve siete: 1. INSAFE – národné kontaktné body, ktoré vykonávajú aktivity na zvyšovanie povedomia a prevádzkujú pomocné, informačné linky; a 2. INHOPE – sieť horúcich liniek, kde je možné nahlásiť ilegálny obsah webstránok (napr. detskú pornografiu, fašistický obsah a pod.). Od roku 2004 sa organizuje Deň bezpečnejšieho internetu, ktorého cieľom je zvyšovať informovanosť o rizikách internetu pre mladistvých. V roku 2009 sa uskutoční 10. februára. V roku 2008 sa na tejto akcii zúčastnilo 120 organizácií v 56 krajinách.

Prieskumy ukazujú, že používanie mobilov mladistvými je oveľa menej kontrolované než používanie internetu. 6. februára 2007, za aktívnej podpory EK, poprední európski mobilní operátori a poskytovatelia obsahu podpísali Európsky rámec pre bezpečnejšie používanie mobilov mladšími adolescentmi a deťmi. Tento rámec je základom pre jednotlivé národné kódexy. Rámec zahŕňa klasifikáciu nástrojov na kontrolu prístupu k tzv. obsahu pre dospelých, akcie na podporu povedomia a zníženie prístupu k ilegálnym obsahom mobilnými telefónmi. Jedným z cieľov je informovať rodičov o existujúcich nástrojoch na kontrolu používania internetu (vrátane mobilného) ich deťmi.

Ďalšou citlivou oblasťou je vytváranie vzťahov a sietí na internete (napr. MySpace, Facebook). Je to pozitívna aktivita, ktorá však prináša aj anonymitu pre rôzne individua, ktoré otvorenosť a zvedavosť mladých chcu zneužiť. Európska komisia preto vytvorila pracovnú skupinu pre networkové stránky (*Social Networking Sites Task Force*), ktorá sa týmto problémom zaoberá. Komisia organizuje pravidelné fórum bezpečnejšieho internetu.

Mediálna gramotnosť, ktorú treba rozvíjať, je „schopnosť prístupu k médiám, chápania a kritického zhodnotenia rôznych aspektov médií a ich obsahu a schopnosť vytvárať komunikáciu v rôznych kontextoch“ (EK, 2007). Ľudia s mediálnou gramotnosťou sú schopní lepšie využívať všetky pozitíva médií a súčasne lepšie brániť seba a svoje prostredie od škodlivých, urážlivých a neželaných obsahov. Táto gramotnosť je nevyhnutnou súčasťou mediálnej výchovy, ktorá je veľkou výzvou pre súčasnú spoločnosť.

Výchova a vzdelávanie

Výchova a vzdelávanie sú pri téme globalizácie i rodiny rozhodujúce. Pretože pre vzdelaných a do života pripravených je globalizácia príležitosťou, kým pre tých druhých je skôr hrozbou alebo problémom. Človekom a osobou sa rodíme, občanom a osobnosťou sa stávame. Vo všeobecnosti, vzdelaný človek má vyššiu zamestnateľnosť, ľahšie sa integruje, účinnejšie sa môže zapojiť do správy vecí verejných. Preto sa naše školské systémy musia zamerať na podporu dostupnosti a kvality vzdelania. Spravodlivosť a efektívnosť systému vzdelávania treba vidieť v spätosti, ako dvojité cieľ, nie ako „buď – alebo“ dilemu. Jednostrannosť totiž vedie buď k rovnostárstvu, alebo k elitárstvu. Vzdelanie je faktorom sociálnej integrácie, je jedným z najúčinnejších ekvalizérov v spoločnosti. Vo svete rastúcej migrácie (zvlášť imigrácie) je vzdelávanie detí migrantov veľkou, náročnou výzvou.

Vzhľadom na rýchlo sa meniace podmienky na pracovnom trhu a nástup nových technológií

sa nevyhnutnosťou stáva celoživotné vzdelávanie. Lenin mal pravdu v zdôrazňovaní tejto potreby (učiť sa), ale mýlil sa čo do obsahu, resp. zdroja učenia (čo a od koho sa učiť). Chcem zdôrazniť, že v rámci stratégie celoživotného vzdelávania majú dôležitú úlohu nielen neakademické inštitúcie a neformálne vzdelávanie, ale osobitne aj univerzity, zvlášť tie, ktoré pripravujú pedagógov.

Tretím kľúčovým aspektom vplyvu vzdelávania a vzdelanosti na spoločnosť, hospodárstvo a svet je prepojenosť medzi vzdelaním, vedou a výskumom a inováciami. Tento vedomostný trojuholník znamená účinnejší prenos nových poznatkov do praxe. Zvlášť Európa, ktorá si ctí najstaršie a zakladá nové univerzity, musí dbať aj o kvalitu vzdelania. Prečo sme prví, najsilnejší na svete vo futbale? Lebo ho máme radi, záleží nám na ňom, investujeme doň. Nemohlo by to byť podobne aj vo svete vzdelávania? (Pritom je veľký rozdiel v dopade kvality futbalu a kvality vzdelania na vyspelosť spoločnosti. Aj keď na Slovensku máme problém aj s kvalitou futbalu.)

Inovatívna spoločnosť, ako o tom hovorí americký sociológ R. Florida, úspešne spája tri T: talent, technológiu a toleranciu. Talent dostal každý z nás, v rôznej miere a v rôznom charaktere. Jednotlivec ho potrebuje rozvíjať aj s podporou rodičov, učiteľov, vychovávateľov. Technológia znamená dostupnosť prostriedkov pre rozvoj talentu – počítač, husle, športovisko, špeciálny invalidný vozík, prístroj či dielňa s nástrojmi. A tolerancia je pozvaním k účasti na rozvoji aj pre marginalizovaných a znevýhodnených.

Rodina je prvou školou – školou spolupatričnosti, zodpovednosti, solidarity, je laboratóriom lásky. Preto musí byť v školách zabezpečená výchova v súlade s presvedčením a vierou rodičov, ako to potvrdzujú dôležité medzinárodnoprávne dokumenty a ústavné tradície demokratických štátov. A na druhej strane, škola má byť dielňou ľudskosti, ako zdôrazňoval učiteľ národov J. A. Komenský.

Formačný vplyv médií vo výchovnom procese nemá súperiť s vplyvom školy a rodiny, ale má tomuto procesu napomáhať. Prvou témou je výchova detí a druhou – možno menej zrejmovou, no dôležitou – je „výchova“, charakter médií. Treba jedno i druhé. Obrazne povedané, rodičia nemôžu z lesa vyzbierať všetky jedovaté huby pred tým, než pustia deti do lesa. Treba, aby deti dobre rozpoznávali jedlé a nejedlé huby. O koľko ľahším a úspešnejším by tento proces bol, keby im v tom pomáhala nielen škola, ale aj médiá. Žiaľ, sú aj také, ktoré odpad, ba jed, priam rozsievajú – sofistickou, populárnou a atraktívnou formou.

Odborníci budú oveľa konkrétnejšie hovoriť o tom, ako využiť médiá na šírenie pozitívnych hodnôt, podporujúcich rodinu. Aby médiá vzdelávali a inšpirovali k zodpovedným postojom a správaniu a neponúkali iba krátkodobé pôžitky a konzumné prístupy. Aby namiesto spoločnosti zábavy (*entertainment society*, *Spaßgesellschaft*) a šírenia ilúzie, ktorá vedie k následnej dezilúzii, médiá pomáhali formovať zrelú občiansku spoločnosť. Je tiež dôležité vzdelávať rodičov, aby sa naučili pracovať s modernými komunikačnými prostriedkami, aby nenarastala generačná priepasť práve vďaka existencii týchto prostriedkov.

Keď hovoríme o výchove mladých, profesionálnych novinárov, som rád, že tu na Katolíckej univerzite v Ružomberku vidíme skutočne pozitívny príklad. Svetový mediálny odborník profesor Tadeusz Zasepa je novým rektorom a katedra žurnalistiky sa úspešne rozvíja. Nech sa vám darí aj naďalej a ešte viac!

Kultúra

Kultúra každého národa a spoločnosti sa opiera o kultúru rodín a jednotlivcov. Hanusovský povedané, človek a kultúra sú dve tváre tej istej reality. Kultúra vyjadruje hodnoty, podľa ktorých formujeme svoje vzťahy, názory a postoje. Hodnoty a ich súlad sú predpokladom integrácie v duchu „jednoty v rozmanitosti“. Prá-

ve úcta k vlastnej kultúre a vedomie vlastnej identity sú predpokladom pre dialóg medzi kultúrami a náboženstvami. Ignorancia je cestou k intolerancii. Dialóg je stavebnou tehloou pre budovanie jednoty v každom spoločenstve, počnúc rodinou. Iba v dialógu a otvorenosti sa dá formovať súdržnosť ľudstva v jeho kultúrnej a náboženskej rozmanitosti.

Globalizácia nesmie reprezentovať drobiaci mlyn pre kultúry, v ktorom sa všetko zmieša a zunifikuje. Krása veľkej starovekej mozaiky je v jej celku i v častiach (*pars pro toto*). Celok sa opiera o početné a odlišné malé časti, je nimi tvorený. Najmenším vyjadrením takejto ľudskej mozaiky je rodina. Najväčším ľudstvo ako celok, dokonca vo svojej kontinuite. Teda ako spoločenstvo našich predkov a nás, čo sme tu a teraz, a tých, ktorí prichádzajú po nás.

Kultúrna rozmanitosť nie je problémom, ale bohatstvom a pozvaním k dialógu, vzájomnému obohateniu a k spolupráci. Som rád, že EÚ bola úspešným protagonistom tohto prístupu v rámci UNESCO: od r. 2007 je platný Dohovor UNESCO o ochrane a podpore kultúrnej rozmanitosti, ktorý sa stal vážnou, novou súčasťou medzinárodného práva. Práve toto je cenným príspevkom pre formovanie globálnych podmienok vo svete, v rámci ktorých sa nepodriaďujú kultúrne záujmy a prostriedky výlučnému záujmu obchodu a ekonomického zisku. Je to zvlášť citlivé pre rozvojové krajiny a zraniteľné kultúry malých štátov a národov. Ale dôležité je to aj pre vyspelé štáty z hľadiska rozvoja duálnych mediálnych systémov a pre postavenie verejnoprávnych médií.

Základným dorozumievacím nástrojom a prejavom kultúry každej rodiny a národa je reč. Všimnime si teda etymologickú reláciu medzi jazykom a rodičmi: V početných kultúrach na celom svete sa tradične hovorí o materinskom jazyku (*lingua madre, mother tongue, Muttersprache, la langue maternelle, lingua materna, anyanwetu*). Potvrďuje to dôležitú a prvotnú úlohu matky pri komunikácii s dieťaťom. Keď sa hovo-

rí o vlasti, o domovine, zdôrazňuje sa skôr vzťah k otcovi: otčina (*patria, fatherland, Vaterland, la terre de nos peres, ojczyzna*). Táto zakorenená a zakódovaná jednoduchá múdrosť národov a vekov nám poukazuje na fakt, že pre zdravý vývoj potrebuje človek tak matku, ako i otca. Dieťaťu prirodzene patrí právo na oboch rodičov. Veľmi pekne – ako to on vie – to vyjadril básnik, Majster Milan Rúfus v Modlitbe za rodičov: „Dve rúčky deťom stvoril Boh: pre ocka jednu, druhú mame.“

Dovoľte mi ešte jeden exkurz do všeobecne akceptovanej reality cez etymológiu slovných spojení a tým odkaz na dôležitosť múdrosti, ktorá je tak potrebnou cnosťou. Medzi rodinou a spoločnosťou jestvuje vzťah ako medzi bunkou a organizmom. Počuli ste však už o *informačnej* rodine? A takmer denne počujeme o rozvoji *informačnej* spoločnosti. Alebo ste počuli o *vedomostnej* rodine? Pritom má dnes slovenská vláda aj vicepremiéra zodpovedného za budovanie vedomostnej spoločnosti. A na druhej strane, zaiste sú nám známe a sympatické *múdre* rodiny.

Po sformovaní informačnej spoločnosti, kde mediálna dostupnosť zabezpečuje informačnú dostupnosť, si veľa (nielen) európskych krajín postavilo métu budovať vedomostnú spoločnosť. Vzhľadom na stále väčší význam vedomostí a poznania je to pre dlhodobý rozvoj spoločnosti a pre jej hospodársky rast a zamestnanosť potrebná ambícia. Ale ešte dôležitejšou ambíciou je potreba formovať múdru spoločnosť, kde sa vedomosti spájajú so základnými ľudskými hodnotami v múdрых, zodpovedných rozhodnutiach.

Záver

Hľadanie odpovedí na výzvy a otázky, ktorým čelí dnešná rodina v globalizovanom svete, je veľmi dôležitým hľadaním, pretože každá doba prináša nové problémy, ako o tom píše aj pápež Benedikt XVI. vo svojej encyklike *Spe salvi* – o kresťanskej nádeji: „Stále nové namáhavé hľadanie správneho usporiadania poriadku ľud-

ských vecí je úlohou každej generácie. Nikdy to nie je jednoducho splnená úloha. Každá generácia musí preto priniest svoj vklad, aby stano- vila presvedčivé usporiadanie slobody a dobra, ktoré by pomáhalo nasledujúcej generácii ako orientácia na správne používanie ľudskej slobody a dalo tak – stále v ľudských medziach – istú garanciu aj pre budúcnosť.“

Prajem vám, aby sme všetci aktívne dozrieva- li k životnej múdrosti slobodných a zodpoved- ných členov veľkej ľudskej rodiny.

Povolanie podnikateľ

BRATISLAVA 9. SEPTEMBRA 2008
Z VIDEOPRÍHOVORU NA KONFERENCII
STREDOEURÓPSKEJ PODNIKATELSKEJ
INICIATÍVY (CEBSI)

Správne chápanie zmyslu podnikania, jeho imidž a podporu v spoločnosti považujem za kľú- čové pre sociálny rozvoj, ekonomický rast a mo- rálny stav Slovenska, ako aj každej krajiny. Zvlášť je to dôležité tam, kde slobodný a postupný, tradičný rozvoj podnikania bol narušený obdo- bím totality.

Formovanie slobodnej spoločnosti je oveľa náročnejšie ako riadenie spoločnosti neslobod- nej. Sloboda je totiž kategóriou viac morálky než politiky.

Výchova k slobode znamená predovšetkým vý- chovu k zodpovednosti. V jej rámci preto ne- smie chýbať zmysel pre podnikateľskú iniciatí- vu, pre česť, spravodlivosť a pre poctivú prácu, motivácia pre rozvoj talentov, tvorivosti a inova- tívnosti. Naučiť sa učiť – aj na chybách vlastných či iných, chápať význam celoživotného učenia a úsilia znamená nadväzovať na dedičstvo na- šich predkov a pripravovať cestu prichádzajú- cim generáciám.

Preto som veľmi rád, že sa mladí ekonómo- via zo združenia CEBSI rozhodli venovať práve

tému podnikania a morálnych hodnôt. Vzdelá- vanie k podnikaniu je veľmi potrebnou kompe- tenciou, ktorú treba rozvíjať nielen na vysokých školách, ale zvlášť na stredných, ba primeranou formou aj na základných školách. Je výzvou aj pre samotnú podnikateľskú sféru, aby bola oveľa viac a aktívnejšie prepojená so vzdelávacími in- štitúciami a pomáhala pripravovať mladú, kvali- fikovanú generáciu. Podnikateľský duch a schop- nosti sú cenné nielen pre budúcich podnikate- ľov, ale aj pre zamestnancov.

Bohatstvom Slovenska nie sú len krásna prí- roda a rastúca ekonomika. Sú to predovšetkým a na prvom mieste ľudia. Ich zodpovedné po- stoje a odborné schopnosti, odvaha, múdrosť a angažovanosť sú predpokladom pre skutočnú dlhodobú a úspešnú perspektívu – jednotlivcov, rodín, firiem, obcí a miest, regiónov, krajiny, ba spoločnej Európy.

Podnikanie môže a má byť ušľachtilým posla- ním, podobne ako politika, umenie, šport a iné činnosti. Ak sa Slovensku má dať v budúcnos- ti aj s nižším objemom priamych zahraničných investícií, nesmie byť ani podnikanie, ani poli- tika akoby synonymom špiny, špekulácie či pod- vodu. Podnikanie má byť cestou k spoločnému dobru. Etika robí z podnikania nielen povola- nie, ale aj životné poslanie.

Som rád, že sa mladí ekonómovia z občian- skeho združenia CEBSI podujali rozvinúť vzde- ľavací projekt Povolanie podnikateľ. Chcem mu týmto vyjadriť svoju podporu. Je sympatické, že sa v dnešnej spoločnosti nájdu mladí ekonómo- via, ktorí myslia nielen na svoj odborný rast, ale aj na solidaritu a pomoc druhým a na univerzáln- ne ľudské hodnoty. Verím, že je prvým krokom k mnohým ďalším diskusným stretnutiam mla- dých ľudí s podnikateľmi v regiónoch.

Nech poslúži aj ako inšpirácia pre ďalšie po- trebné vzdelávacie aktivity na Slovensku. Pra- jem všetkým nielen tvorivú inšpiráciu pri pod- nikaní, ale aj odvahu, múdrosť a zodpovednosť pri rozhodnutiach.

1

2

Prvou športovou agendou, ktorú som riešil na európskej úrovni, bol boj proti dopingu. Letné olympijské hry 2004 v Aténach zaznamenali početné aféry s nedovoleným použitím dopingových látok. Výsledky čestného súťaženia sa dostali do tieňa týchto udalostí. Záber z televíznej diskusie v decembri 2004 na túto tému pre grécku televíziu za účasti poslancov EP, zľava M. Mavromatisa, N. Sifunakisa. Vedľa mňa je podpredseda Výboru EP pre kultúru a vzdelanie Pál Schmidt, bývalý olympijský víťaz, budúci prezident Maďarska. V júni 2007 som v Bruseli rokoval s Johnom Faheyom, prezidentom Svetovej antidopingovej agentúry WADA, o tom, ako urobiť náš zápas s dopingom v športe účinnnejším a úspešnejším. Obr. 1 – 3

3

4

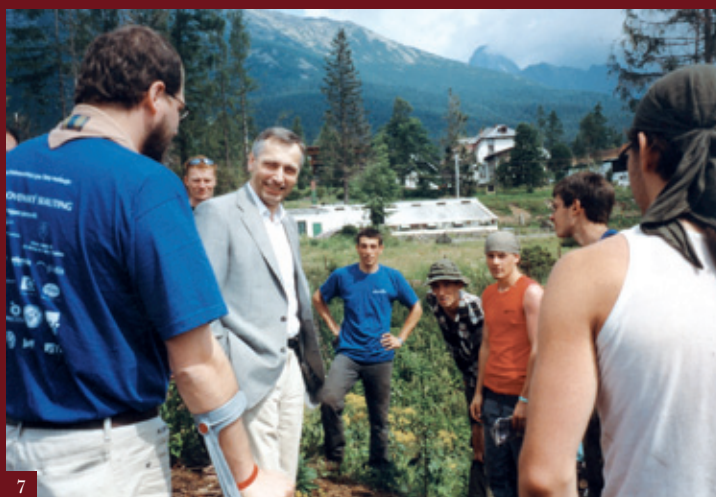

5

19. novembra 2004 zasiahla územie Vysokých Tatier ničivá víchrica. Spôsobila okrem iných škôd rozsiahlu devastáciu lesov. Európska únia prispela finančne na odstraňovanie následkov tejto pohromy. V rámci programu Mládež v akcii sa podarilo zorganizovať aj medzinárodné dobrovoľnícke aktivity mladých ľudí pod vedením Slovenského skautingu a tímu okolo Martina Macharika (na fotografii vľavo). Navštívil som ich v júli 2005. Dobrovoľníctvo si zaslúži ocenenie a väčšiu podporu spoločnosti. Na základe môjho návrhu bol postupnou schvaľovacou procedúrou v roku 2009 vyhlásený rok 2011 za Európsky rok dobrovoľníctva. Obr. 4 – 7

6

7

8

K zodpovednej výchove a vzdelávaniu o prírode a lesoch by mala prispieť aj Európska lesná škola v Čiernom Balogu, ktorú sme s prezidentom I. Gašparovičom otvárali v lete 2008. Obr. 8

9

10

Vzdelanie sa stáva stále viac faktorom aj z hľadiska medzinárodného vývoja. Mnohé krajiny mu prikladajú rastúci význam aj vo vonkajších vzťahoch. Zábery sú z ministerskej konferencie 16. – 17. marca 2006 počas stretnutia ministrov školstva štátov EÚ a krajín západného Balkánu. Dostupnosť a kvalita vzdelania sú kľúčom k perspektíve aj v tejto časti Európy. Symbolický kľúč držia v rukách rakúska ministerka Elisabeth Gehrer a nemecká ministerka Anette Schavan (vpravo). Medzi najskúsenejších kolegov z hľadiska európskej integrácie a vzdelávania patrila Bertel Haarder, dánsky minister školstva. Obr. 9 – 10

V novembri 2006 som bol v Belehrade prijatý prezidentom Srbska Borisom Tadićom, ktorý patrí k proeurópskym politikom tejto balkánskej krajiny. Po prvýkrát som ho ako komisár stretol v roku 2004, keď ma navštívil v prvom úrade na Rue de la Science v Bruseli ako kandidát na srbského prezidenta. Pre historické zmierenie a integráciu krajín západného Balkánu je hodnotová politika a vzdelanosť rozhodujúcou cestou. Na ďalšej fotografii je Erhard Busek, šéf Paktu stability pre západný Balkán, s ktorým som na téme vzdelávania na Balkáne spolupracoval. Osobne bol tiež bývalým vicekancelárom a ministrom školstva. Navštívil som aj Slovákov vo vojvodinskej Kovačici, spolu s veľvyslancom SR Igorom Furdíkom (vľavo), kde sa aj vďaka Pavlovi Babkovi a jeho Galérii stále darí tradičnému inšitnému umeniu. Obr. 11 – 13

11

12

13

14

15

16

S mladými ľuďmi som sa často a rád stretával. Podporoval som zvlášť ich zmysel pre angažovanosť a dobrovoľníctvo. V júli 2006 som navštívil Azorské ostrovy, kde sa darí rozvíjať vzdelávanie a spoluprácu mladých nielen vo vzťahu k Portugalsku, ale aj v širšom medzinárodnom prostredí. V septembri 2006 som stretol dobrovoľníkov, ktorí pomáhali pri organizovaní olympijského festivalu mladých v meste Jaca v Španielsku. V januári 2007 som v Kodani rokoval s Dánskou národnou radou mládeže. V septembri 2008 to boli čínski mladí ľudia zo športovej školy. Na poslednom zábere sú rumunské deti zo speváckeho zboru, ktoré pred vstupom Rumunska do EÚ prišli v októbri 2006 predstaviť kultúru ich domoviny do sídla EK.

Obr. 14 – 18

17

18

19

20

21

Počas nemeckého predsedníctva bol mojím kolegom minister vnútra a športu Wolfgang Schauble. Urobili sme viacero dôležitých krokov súvisiacich s Bielou knihou EÚ o športe a s bojom proti doping. Na snímke počas diskusného fóra v marci 2007 je s Thomasom Bachom, podpredsedom MOV a Güntherom Oettingerom, ministerským predsedom Bádenska-Württemberska, dnešným komisárom pre energetiku. Na záver sme sa stretli s ministrami športu štátov EÚ v Berlíne. Za Nemecko, ktoré organizovalo svetový šampionát vo futbale FIFA 2006, bol prítomný aj Franz Beckenbauer (sediaci druhý sprava). Obr. 19 – 21

22

Michel Platini patril v 80. rokoch k najlepším futbalistom sveta. V súčasnosti je prezidentom európskej futbalovej federácie UEFA. Veľmi dobre sa mi s ním spolupracovalo na agende podpory športu pre všetkých, ale aj na riešení záležitostí profesionálneho futbalu. V júni 2007 sme v Bruseli otvárali spolu výstavu o Európe a futbale za 50 rokov pod názvom Iba hra. Futbal pomáhal zjednocovať kontinent. A Európa môže futbalu pomáhať ďalej rásť. V úrade som v septembri 2008 prijal aj prezidenta novoutvorenej ECA (Európska asociácia klubov) – Karla-Heinza Rummenigeho. Viackrát som mal rokovania aj so šéfom FIFA Seppom Blatterom (záber je z novembra 2008 vo francúzskom Biarritz). Obr. 22 – 24

23

24

25

26

27

28

V oblasti športu sa v rámci Európskej komisie uskutočnilo veľa nových aktivít. Prelomová bola Biela kniha o športe. Ustanovili sme aj pravidelný dialóg na najvyššej úrovni s predstaviteľmi európskych a medzinárodných športových federácií a s olympijským hnutím. V januári 2009 som v Lausanne uskutočnil rokovania s vrcholnými predstaviteľmi olympijského hnutia a medzinárodných športových federácií. Intenzita vzťahu si vyžiadala aj otvorenie zastúpenia olympijského hnutia v Bruseli (vo februári 2009, na snímke P. Hickey – predseda Európskych olympijských výborov). Na ďalšej snímke je Jacques Rogge, predseda Medzinárodného olympijského výboru, na tlačovej besede po našom rokovaní v Bruseli v júni 2009. V Reformnej zmluve EÚ je už šport explicitne zahrnutý. Obr. 25 – 27

V roku 2006 na Zimných paraolympijských hrách som v mene EK postupne nadviazal novú spoluprácu s EPC. Spoľahlivým a angažovaným partnerom bol predseda EPC Enrique Sanchez (v strede na prvej fotografii). Mal som možnosť a česť oceniť aj úspešných paraolympionikov medailami. Obr. 28 – 30

29

30

31

32

V septembri 2008 som v Pekingu rokoval aj s predsedom Medzinárodného paraolympijského výboru Sirom Philipom Cravenom. Paraolympijské podujatia v Turíne a v Pekingu navštívil aj nemecký prezident Horst Köhler. Zblížila nás téma životnej solidarity a zjednotenej Európy. Zlatú medailu si v Pekingu vystrelila Veronika Vadovičová zo Slovenska. Obr. 31 – 32

33

Štáty EÚ venujú rôznu pozornosť a podporu svojim školským systémom a vzdelávaniu. V posledných rokoch bol ich trend pozitívny, zameraný stále viac na kvalitu a dostupnosť vzdelania a jeho celoživotnosť. Výhodou spolupráce je šanca učiť sa od vyspelejších a zdieľať dobré skúsenosti. Pri obci Schengen v mestečku Perl na luxembursko-nemeckej hranici vyrástlo viacjazyčné lýceum s medzinárodným učiteľským zborom. Realizuje skutočnú integráciu v priestore bývalého nepriateľstva a konfliktov. Navštívil som ho v decembri 2007 spolu s luxemburskou ministerkou školstva Mady Delvaux-Stehres (štvrtá sprava). Obr. 33

34

Mladí ľudia radi súťažia. Kvalitu a nové zručnosti sme sa rozhodli podporovať formou európskeho šampionátu v rámci odbornej prípravy. Tak sa s podporou Európskej komisie zorganizovalo prvé takéto zápolenie jednotlivcov a tímov v holandskom Rotterdame v septembri 2008. Bolo to úspešné podujatie, ktoré založilo novú tradíciu (každé dva roky) inovatívnej prezentácie moderného odborného vzdelávania, ktoré dnes európske krajiny tak potrebujú. Aj holandská princezná Laurencia podporila svojou návštevou tieto európske majstrovstvá. Obr. 34 – 35

38

S nemeckou ministerkou mládeže Ursulou von der Leyen a predstaviteľmi Európskeho fóra mládeže sme v júni 2007 hodnotili nemecké predsedníctvo Rady EÚ. Zábery sú z vyhodnocovania úspešných projektov v rámci programu Mládež v akcii v novembri 2008 v Bruseli. Postupne v nich pribúdali úspešné tvorivé aktivity a dobrovoľnícke tímy aj z nových členských krajín Európskej únie. Obr. 36 – 38

39

40

V marci 2008 počas slovinského predsedníctva sa v Brde pri Lublane uskutočnilo spoločné rokovanie ministrov športu krajín EÚ s vrcholnými predstaviteľmi európskeho a národných olympijských výborov. Vpravo je minister školstva a športu Milan Zver.

Športová agenda sa rozvíjala aj na pôde Európskeho parlamentu. Záber je zo stretnutia s predstaviteľmi futbalového zväzu a klubov Holandska v júli 2008.

Obr. 39 – 40

V

Univerzity
a vedomostná
spoločnosť

Vedieť je viac, ako mať

TECHNICKÁ UNIVERZITA
V KOŠICIACH, 19. JÚN 2006
INAUGURAČNÝ PREJAV PRI UDELENÍ
TITULU DOCTOR HONORIS CAUSA

S úctou a s pocitom vďaky som prijal rozhodnutie Vedeckej rady Technickej univerzity v Košiciach o udelení čestného titulu *Dr. h. c.* Považujem to **za výnimočné ocenenie od svojej vlastnej alma mater**, ku ktorej ma viažu roky života, ale aj priateľstvá. K univerzite sa hlásim nielen v mojom životopise, ale aj pri uvedomovaní si obrovského ľudského potenciálu i zodpovednosti, ktoré táto univerzita spolu s ostatnými univerzitami reprezentuje vo vzťahu k mestu Košice, k východu Slovenska, ale aj k spoločnej Európe.

Tento moment je vhodnou príležitosťou na poohliadnutie sa na ceste, po ktorej kráčame. Keď som v r. 1983 končil štúdium na VŠT, bolo to v inom storočí a v inom technologickom svete. Spomínam si na halové počítače s digitrónmi a diernymi štítkami, na príchod prvého, obdivovaného minipočítača Hewlett-Packard na vtedajšiu katedru elektrických pohonov, na vzorky bezpotenciálových tyristorových modulov, výkonných tranzistorov a frekvenčných meničov, na vzácnosť západnej vedeckej literatúry o nových poznatkoch a technológiách. Bolo to zároveň **v inom politickom systéme, bez slobody, bez hlbšej perspektívy**. Práve úsilie o slobodný rozvoj bolo pre mňa a rovesníkov akoby **paralelnou školou života a úsilia v nádeji na slobodnú perspektívu**. Spoznal som tu veľa vzácných ľudí, ktorých si s úctou uchovávam v pamäti.

Človek je tvor nielen materiálny, ale aj duchovný. Práve ľudská sloboda a tvorivosť a objavovanie pravdy sú faktormi, ktorých podpora a rozvoj prostredníctvom vzdelania, vedy a výskumu spolu s výchovou k iniciatíve a zodpovednosti môžu byť základom pre lepšie, t. j. ľud-

skejšie 21. storočie. Prof. Anton Čižmár pripomenul krásnu myšlienku Alberta Einsteina: „**Len život, ktorý žijeme pre ostatných, stojí za to!**“

Tento vynikajúci fyzik a humanista 20. storočia vyjadril zaujímavo aj inú dôležitú pravdu: „**V živote existujú veci, ktoré sú merateľné, a nezáleží na nich. A existujú veci, ktoré sa zmerať nedajú, a predsa na nich záleží.**“ Merateľné sú napríklad peniaze, tituly, majetky, a predsa nie sú najdôležitejšie. Človeka totiž robí človekom rozum, slobodná vôľa a schopnosť milovať. A tu sme pri tých nemerateľných, ale pritom rozhodujúcich faktoroch, na ktorých spočíva charakter osobného i spoločenského vývoja. Práve tu vidím dôležité poslanstvo pre univerzity a spoločnosť na Slovensku i v Európe.

Európa je starým a skúseným kontinentom. Známa, avšak opakovane a draho testovaná pravda nás učí, že *historia magistra vitae est*. Aby sa neopakovali chyby a tragédie ľudstva, aby sme budovali na tom, čo už prežili a spoznali naši predkovia. **Vzdelávanie – to je cesta pre hľadanie pravdy, prijímanie pravdy, prežívanie pravdy**. Keď si Európa cenila vzdelanosť, budovala slobodné univerzity, rástla v rozvoji, v hospodárskom a sociálnom pokroku. Vždy, keď zatvárala univerzity či páčila knihy, prichádzala doba temna.

Vzdelanosť a kultúra ovplyvňujú všetko – politiku, právo, ekonomiku, vzťah medzi ľuďmi. Ak je ich nedostatok, cítime to všade. Ak sú aktívne prítomné, prinášajú dobré ovocie. A preto kultúra a vzdelanosť sú naozaj kľúčmi k budúcnosti nielen pre Slovensko a Európu, ale aj pre svet.

Pre účinné vzdelávanie a vysokú vzdelanosť (SK, EÚ) sú podľa mňa rozhodujúce dve kritériá: **dostupnosť a kvalita vzdelania** – staby dva základné parametre vedomostnej pyramídy. Dnes k nim však pristupuje ďalší faktor: kontinuita, resp. **celoživotnosť** vo vzdelávaní. Čo voľakedy stačilo vedieť na celé generácie, dnes už nestačí ani na desaťročie. Technológie a pracovný trh sa menia stále rýchlejšie. *Bez celoživotného*

vzdelávania bude stále menej celoživotného zarábania. Digitálna gramotnosť, schopnosť pracovať s modernými informačnými a komunikačnými technológiami, ovládanie cudzích jazykov sa stávajú nevyhnutnosťou.

Ak chceme nachádzať správne odpovede pre budúcnosť našich univerzít, treba poznať medzinárodné súvislosti, v ktorých sa nachádzame. Globalizácia je realitou. Ak budeme rozumní, dokážeme jej výzvy meniť na príležitosti: **Myslieť globálne, konať lokálne**. Ak nie, bude prevládať pocit ohrozenia. Som presvedčený, že globalizácia je pre nás novým, ďalším dôvodom na pokračovanie európskej integrácie. Ak nie, bude Európa viac svedkom a komentátorom než aktérom vývoja vo svete. Problémy budú pritom narastať a spolu s nimi budú narastať pokúšenia nacionalizmu a populizmu. Pamätajme si: **Mier, sloboda, demokracia, spoločná Európa nie sú raz a navždy dané a garantované**. Závisia od vedomia a svedomia občanov a ich reprezentácie v každej generácii.

Ak sa pozrieme na veľký obraz svetového vývoja univerzít, vidíme, ako v posledných desaťročiach narastá zaostávanie európskych univerzít za konkurentmi z iných kontinentov (USA, Japonsko, Austrália). Platí to v mnohých porovnávaniach, ako je napríklad podiel študujúcej populácie, podiel na trhu medzinárodnej mobility študentov a výskumníkov, počet laureátov Nobelovej ceny, počet patentov, medzinárodný ranking univerzít alebo investície celkové, resp. *per capita*. Výnimkou sú len nemnohé britské a škandinávské univerzity. Novou výzvou aj pre nás sa stáva narastajúci univerzitný potenciál Indie a Číny, najľudnatejších krajín sveta.

Únik mozgov z Európy je realitou, ktorá nás oslabuje. Nedokážeme vytvoriť dostatočné podmienky pre realizáciu najlepších talentov a vynálezov. Len ako príklad uvediem, že kompaktný disk CD, internet a formát digitálneho zaznamenávania MP3 vynašli súčasníci – Európania, ale realizovali ich na americkej pôde. Z hľadiska časového obrazu snád len jeden príklad: Po 2.

sv. vojne ČSR patrila k vtedajšej špičke v rodacom sa sektore počítačovej techniky. Kórea bola jednou z najchudobnejších, vojnou zničených krajín (ďalšia vojna nasledovala). Dnes J. Kórea s podielom vyše 80 % mladých študujúcich na VŠ investuje v celej Európe v moderných sektoroch ekonomiky (aj v SR). Severná Kórea hladuje, ale investuje do zbraní, ideológie a výstavby „komunistického raja“ na Zemi.

V zhode s Európskou komisiou si myslím, že šanca na zvýšenie potenciálu a prínosu univerzít v Európe je výzvou pre konkrétne opatrenia na úrovni verejnej správy i univerzít samotných. Uvediem niektoré z nich:

1. Univerzity potrebujú **skutočnú autonómiu kombinovanú s potrebnou zodpovednosťou**. Dnes sú rozsiahle administratívne regulácie, ktoré nemotivujú, ba komplikujú cestu k excelentnosti. Univerzity by mali diverzifikovať svoje zamerania. Nemôžu všetky robiť to isté, nemôžu byť všetky orientované na výskum. Niektoré budú celoštátneho, ba medzinárodného významu, s intenzívnym výskumom, iné by sa mali viac zamerať na regionálne a miestne potreby a viac na edukáciu. Lepšie riadenie, tlak na kvalitu výsledkov bude eliminovať nárast kvantity, ktorý kvalitu automaticky nezaručuje. Efektívnejšie využitie existujúcich zdrojov znamená aj lepšie financovanie univerzít.

2. Treba zabezpečiť **adekvátne financovanie**. Dnes sa nedá 1. liga hrať v „trampkách“. Kým USA investujú do vyššieho vzdelávania vyše 2,6 % HDP, ekvivalent v EÚ je pod 1,2%. Tento rozdiel je viac než 10 000 USD na študenta za rok. Výrazné zaostávanie máme aj v oblasti výskumu. A keďže zhruba polovica výskumu v Európe sa realizuje na univerzitách, tento deficit v ich prípade je dvojnásobný. A Slovensko, žiaľ, má výrazný odstup za priemerom Európy. Ak by sme vyjadrili tieto výdaje kumulatívne pre VaV a VŠ bola by to postupnosť 5,2 % : 3 % : 1,5 % (USA, EÚ, SR). Aká je odpoveď? Investovať nielen lepšie, ale – aj viac. Európska komisia je presvedčená, že spoločnosti, ktoré majú ambíciu stať sa

vedomostnými, by mali byť schopné investovať do svojej vysokoškolskej mládeže, pedagógov, vedcov, infraštruktúry, do modernizácie univerzít aspoň 2 % svojho HDP. Čo to znamená? Je to stav, ku ktorému sa blížila napr. škandinávské štáty. V prípade Slovenska je to o zdvojnásobení financovania (dnes 0,9 %). Je to úroveň, ktorú investujeme do obranného potenciálu. Či nie je pre potenciál krajiny, jej celkový rozvoj a perspektívu nemenej dôležité aj zabezpečenie vyššieho vzdelania vlastného národa, našich vlastných detí?

3. V súlade s uvedeným, univerzity musia rozvinúť **štrukturované vzťahy s podnikateľskou sférou**. Potreby trhu práce a obsah vzdelávania sa musia konštruktívne ovplyvňovať!

Univerzity musia žiť so spoločnosťou, s regiónom a s ekonomikou, musia sa navzájom podporovať a dopĺňať. Výstupom školstva nemôže byť produkcia mladých, čerstvých nezamestnaných. A firmy sa musia zúčastňovať na podpore a ovplyvňovaní vzdelávania, lebo aj ony z neho žijú a profitujú. Som rád, že takéto firmy na Slovensku už máme a ich počet rastie. Jednou z foriem, ako promovovať tento živý vzťah, je aj organizovanie združení a klubov absolventov univerzít (*alumni*).

Je čas opustiť tradičný koncept výlučného denného štúdia a **vstúpiť do otvoreného a flexibilného prostredia celoživotného vzdelávania**, kde sa účastníkmi systému stávajú nielen mladí ľudia, ale všetci – od malých školákov cez pracujúcich, manažérov až po seniorov.

4. Treba **umožniť zemepisnú a medzisektorovú mobilitu študentov, pedagógov, vedcov**. Je priam ironické, že stredoveký učenec mal väčšiu slobodu pohybu než jeho moderní súčasníci na jednotnom trhu. Filozof Erasmus Rotterdamský študoval a učil na univerzitách v Paríži, Oxforde, Padove, Cambridgi, Leuvene, Friburgu a v Bazileji. Aj preto sme po ňom nazvali dnes už najpopulárnejší európsky vzdelávací program. Verím, že sa teší, keď nás pozoruje. Vyššia mobilita predpokladá však nielen podporné programy,

ale aj ľahšie a rýchlejšie uznávanie kvalifikácií, prenositeľnosť grantov a pôžičiek i dôchodkového zabezpečenia pre profesorov. Mobilita pri naša súťaživosť, tlak na kvalitu a podporuje excelentnosť.

Európsky kontinent, ktorý má najstaršie univerzity, veľmi potrebuje obnoviť a zvýšiť svoju úctu k poznaniu, mozgovému potenciálu a duševnému vlastníctvu a zlepšiť prenos tohto poznania do každodennej praxe. Aby európske univerzity neboli vo svete považované za druhotriedne.

Je to dvojnásobná výzva osobitne pre postkomunistické krajiny. Obdobie totality limitovalo univerzity v samotnom zmysle ich poslania. Ale univerzitné vzdelávanie, **veda a výskum neboli politickou prioritou ani po Novembri 1989. Dokonca boli časté tvrdenia, že výdavky do výskumu sa dajú ľahko nahradiť licenciami kúpenými zo zahraničia.**

Toto pre univerzity **chudobné obdobie**, žiaľ, netrvalo biblických sedem rokov, ale **dvakrát sedem rokov!** Chudobné nielen vo finančnom vyjadrení, ale aj v hodnotovom. Výstupy výskumu prestávali byť dôležitým kritériom pre financovanie vysokých škôl, začali sa prejavovať znížovania vedeckých kritérií pre získavanie akademických hodností. **Až posledné dva roky vidíme, počujeme a snád pomaly aj cítime zmenu postoja a širšie pochopenie významu vzdelania, vedy a výskumu pre spoločnosť a ekonomiku.**

Pri otázke, aký je prínos vstupu Slovenska do Európskej únie, sa často diskusia zvrtnie na milióny/miliardy zo štrukturálnych fondov, príp. počet úradníkov, ktorých sme do Únie vyslali. Zabúda sa na **prínosy zmeny myslenia**. Sme svedkami i aktérmi zmeny nazerania na význam vedomostnej spoločnosti postavenej na podpore vzdelania, výskumu a inovácií. Európske procesy (Lisabonská stratégia) sú v tomto smere stimulom aj pre Slovensko. Aj vplyvom členstva sme súčasťou konkrétnych relevantných **krokov smerujúcich k podpore vedomostnej ekonomiky.**

Navyšovanie prostriedkov na výskum a vzdelanie zo štátneho rozpočtu, ale aj jeho **priorizácia pri plánovaní čerpania fondov EÚ** na ďalšie finančné obdobie siedmich rokov otvárajú novú šancu pre Slovensko a jeho vzdelanostný a výskumný potenciál. Realizácia existujúcich plánov môže znamenať prakticky **zdvojnásobenie súčasného rozpočtu**. Je to šanca a výzva, ktorá sa nemusí opakovať a ktorá **smeruje hlavne k univerzitám. Veľmi dôležitým v tomto smere je a zostane vzťah Slovenskej rektorskej konferencie a vlády SR.**

Financie sa môžu stať významným motorom pre univerzity. Financie samotné však nestačia. Univerzity musia mať schopných ľudí, ktorí sa zodpovedne postavia k potenciálu univerzít a správne ich nasmerujú. Základom musí byť **kvalita, excelentnosť, efektívnosť, sloboda myslenia a výskumu, ale aj zodpovednosť postavená na etických princípoch.**

Aby sa univerzity stali skutočným gravitačným centrom, je potrebné vykonať ešte veľa práce. Tú ľahšiu časť máme takmer za sebou a ťažšiu pred sebou. Lebo je ľahšie prijať **systémové opatrenia** a zvýšiť zdroje, ako zmeniť myslenie, prístup a zaužívané postupy. **Univerzity na Slovensku prešli významnou majetkovou a legislatívnou transformáciou**, ktorá vytvorila rámec pre rozvoj. **Tento rámec je daný najmä Bolonským procesom**, ktorý presahuje hranice EÚ a stal sa skutočne procesom celoeurópskym.

Členstvo v EÚ prinieslo významný nárast **možností spolupráce s partnermi v Európe**, ale aj za jej hranicami (vnútorné programy **Erasmus** – mobilita študentov a pedagógov, **7. rámcový program** – výskumná spolupráca; vonkajšie programy – **Erasmus Mundus**, ale aj bilaterálne dohody na úrovni EÚ – s Kanadou, USA).

Je však na každej univerzite, ako vytvorený priestor obsadí, ako ho naplní reálnymi krokmi. Kvalita vzdelávania, výskumu a inovácií sa musí dostať **do centra hodnotenia univerzít**, do hodnotenia vonkajšieho, ale aj vnútorného. Kvantita nemôže nahradiť kvalitu! Kvantita inštitúcií

sama osebe nevygeneruje ani excelentné výsledky, ani dôveru či medzinárodný záujem. Len zvyšovaním kvality môže náš systém organicky zapadnúť do konkurenčného prostredia Európy a celého sveta.

Súčasná spoločnosť vkladá do univerzitného sektora veľké nádeje, ktoré zároveň generujú aj veľkú zodpovednosť. **Univerzity majú jedinečnú šancu i úlohu rozvinúť svoj potenciál** a postaviť sa na miesto v spoločnosti, ktoré im právom patrí a z ktorého sa nechali už pred dávny časom postupne vytlačiť. Univerzity sa musia **stať centrom poznania, vzdelanosti, výskumu, ale aj humánnosti a kultúrnosti svojho regiónu.** Áno, aj od univerzít totiž záleží, či sa bude intelektuálny potenciál a kultúrnosť Slovenska oslabovať a vyprázdňovať, či u nás budú dominovať reality show a narastať právny a mravný relativizmus, alebo **nás bude charakterizovať predovšetkým etika zodpovednosti, solidarity s človekom a úcty k ľudskej dôstojnosti.**

Poznanie a kultúra sa vďaka výchove a vzdelávaniu prenášajú z generácie na generáciu. Každá spoločnosť je totiž osobitým partnerstvom medzi tými, čo tu boli, medzi nami a medzi tými, čo prídu po nás. A to, čo našim potomkom zanecháme okrem hmotného dedičstva, je **predovšetkým vedomie, svedomie, poznanie.** A preto na vzdelaní naozaj záleží.

Ako občan tejto krajiny, ale aj ako európskeho komisára pre vzdelanie ma teší, že v spoločnosti aj medzi politikmi už i na Slovensku silnie konsenzus o potrebe a o dôležitosti vyššej podpory vzdelávania. Diskutuje sa o tom, ako čo najskôr situáciu v školstve zlepšovať. Želám si, aby to neboli iba kampane, ale dlhodobý trend a presvedčenie, ktoré sa pretaví do konkrétnych reálnych krokov na všetkých úrovniach školstva.

Spoločná Európa je pre mňa synonymom otvorenosti. **Pravá otvorenosť začína otvorením mysle a srdca, rozumu a citu.** Preto je potrebné, aby sa európsky rozmer dnešného Slovenska prejavoval prostredníctvom otvorenosti mysle-

nia, a to je o tvorivosti a konkurencieschopnosti, ale aj otvorenosťou srdca, čo je o solidarite, sociálnom cítení a zodpovednosti.

Dôležité je v živote správne rozlišovať, **čo je prvé, čo je viac**. Tak, ako to vedel Einstein a veľkí vedci, ale aj mnohí jednoduchí a múdri ľudia. Nielen *byť* je viac, ako *mať*, ale aj *vedieť* je viac, ako *mať*. Lebo kto viac *vie*, ten aj *má* viac príležitostí na dôstojný život, materiálny aj duchovný. A aby sme neboli len spolkom obchodníkov na veľkom, polmiliardovom trhu, súčasťou pojmu „*vedieť*“ by malo byť aj poznanie skutočných hodnôt, etiky, zodpovednosti, ľudskosti, solidarity.

Ďakujem vám za takéto úsilie. Ešte raz chcem úprimne poďakovať TU v Košiciach za vzácne ocenenie. Prajem univerzite a vám všetkým veľa vzájomného porozumenia a podpory v službe ľudskému poznaniu, tvorivosti a spoločnému dobru.

Modernizácia európskej vedomostnej bázy

21. 6. 2006

PÍSANÉ PRE DENNÍK PRAVDA

Koncom minulého týždňa sa hlavy štátov a vlád na stretnutí Európskej rady v Bruseli vyjadrili popri takých kľúčových otázkach, ako sú energetika a inštitucionálne záležitosti, aj k otázke európskych univerzít. K dispozícii mali dva dokumenty Európskej komisie: jeden o modernizácii európskych univerzít a druhý o zriadení Európskeho technologického inštitútu (ETI).

Obráz je jasný: európske univerzity až na pár výnimiek zjavne stratili prvotriedne svetové postavenie a neposkytujú kvalitnú výučbu a výskum požadované pre vedomostnú spoločnosť a ekonomiku 21. storočia. Nech by sme zobrali do

úvahy akékoľvek meradlo – podiel citácií, podiel študentov a výskumných pracovníkov na medzinárodnom trhu, počet Nobelových cien, počet patentov alebo úroveň investícií do vyššieho vzdelávania a výskumu, nevyhnutne dospějeme k záveru, že naše univerzity nielen zostávajú za konkurentmi, ako sú USA, Austrália a Japonsko, ale čoraz viac čelia výzve zo strany nových inštitúcií v Číne a v Indii. Systémy hodnotenia univerzít sú nepochybne vysoko otáznne, ale nie je to náhoda, že sa zhodujú, pokiaľ ide o postupný európsky úpadok. Samozrejme, tento obraz nie je úplne bezútešný. Mnohé krajiny začali nevyhnutné reformy: Škandinávia má jeden z najlepších vzdelávacích systémov na svete, pričom investuje dostatočne a efektívne do vyššieho vzdelávania; a mnohé britské univerzity sa tešia relatívne dobrému „zdraviu“.

Najrozsiahlejšia európska reforma v oblasti vyššieho vzdelávania za posledné storočie je celkom iste „bolonský proces“, ktorý siaha za hranice EÚ, pričom je do neho zapojených 45 krajín. Jeho ústredným cieľom je do roku 2010 vytvoriť európsky priestor vyššieho vzdelávania so spoločným systémom titulov, vzájomným uznávaním kvalifikácií a spoločnými zásadami a normami zabezpečovania kvality. Bologna však predstavuje rámec pre úspech: nevyhnutnou podmienkou úspechu je, aby sa od základov zreformoval spôsob riadenia, štruktúry, financovania a regulácie našich univerzít.

Nadmerná regulácia, chronický nedostatok finančných prostriedkov, nedostatok autonómie, zastarané systémy riadenia, neprimerané riadiace zručnosti, izolovanosť od podnikateľskej sféry a v dôsledku toho rozpor medzi študijnými programami a trhom práce sú hlavnými dôvodmi, prečo naše univerzity upadajú. Tieto problémy je možné a potrebné riešiť.

V oznámení o modernizácii európskych univerzít zdôrazňuje EK deväť opatrení, ktoré je potrebné urobiť. Chcem tu uviesť hlavné štyri:

Po prvé, naše univerzity potrebujú skutočnú autonómiu a zodpovednosť. Nebudú a ne-

môžu sa usilovať o špičkovú kvalitu, pokiaľ nebudú schopné rozhodovať o svojich činnostiach a preberať za ne vyššiu mieru zodpovednosti. V Európe je financovanie výskumu rozptýlené medzi 2 000 inštitúcií usilujúcich sa o intenzívny výskum a ponúkajúcich postgraduálne tituly. Univerzitám by sa mala v tomto zmysle umožniť diverzifikácia: niektoré musia byť schopné „hrať v prvej lige“, ale iné by sa mali sústrediť aj na regionálne a miestne potreby a možno viac na výučbu.

Po druhé, musíme zaistiť primerané financovanie. Zatiaľ čo USA priamo investuje približne 2,6 % HDP do vyššieho vzdelávania, Európska únia len asi 1,2 %. Komisia verí, že minimálna miera investícií do *modernizovaných* systémov vyššieho vzdelávania potrebná na trvalo udržateľnú znalostnú ekonomiku predstavuje 2 % (SR 0,9 %). Táto skutočnosť pre členské štáty nevyhnutne neznamená siahať čoraz hlbšie do svojich (väčšinou vyčerpaných) verejných pokladníc. Priepastný rozdiel medzi USA a EÚ tkvie takmer výlučne v súkromnom financovaní – z priemyslu, darov, školného atď. Netvrdím, že musíme prijať americký model: škandinávske krajiny dosahujú mieru investícií skoro 2 % takmer výlučne z verejného financovania. Väčšina členských štátov sa bude musieť poobzerať po novej kombinácii zdrojov.

Po tretie, a to súvisí s predchádzajúcim bodom, univerzity musia vytvoriť štruktúrované partnerstvá s podnikateľskou komunitou. Je to však úloha aj pre firmy. Je potrebné, aby obe strany rozvíjali otvorený prístup a uznali vzájomné výhody, ktoré z partnerstiev vyplývajú, napríklad študijné programy, ktoré zohľadňujú moderný trh práce. Tým by sa neprodukovali čerství mladí nezamestnaní, ale absolventi so zručnosťami a kvalifikáciami viac orientovanými na prácu a život.

Po štvrté, potrebujeme vyššiu geografickú a medzisektorovú mobilitu. Je skutočne iróniou, že stredovekí učitelia mali možnosť väčšej mobility ako ich súčasní kolegovia v rámci jednotného

trhu. EÚ pomáha financovať takéto činnosti napríklad prostredníctvom veľmi úspešného programu Erasmus (ročne 150 000 študentov). To však nebude stačiť, ak budú štáty odmietať prenositeľnosť grantov a pôžičiek alebo prakticky znemožňovať profesorom prevod dôchodkových práv. Mobilita podporí zriadenie výskumných centier na svetovej úrovni.

Univerzity v záujme dosiahnutia špičkovej kvality potrebujú špecializáciu, užšie prepojenie výskumu a vzdelávania a väčšiu interdisciplinariťu prístupov. Špičkovú kvalitu by mala verejná správa stimulovať a odmeňovať.

Na základe týchto skutočností bola predložená aj iniciatíva zriadiť Európsky technologický inštitút (ETI), ktorý by bol nezávislým vedomostným operátorom. Pôvodná myšlienka v súvislosti so zriadením ETI bola predložená vo februári tohto roku. Mal by vo forme súťaže podporiť vznik „vedomostných spoločenstiev“, skladajúcich sa zo stredísk a tímov z výskumných organizácií, univerzít a priemyslu. Vedomostné spoločenstvá budú riešiť výzvy v kľúčových interdisciplinárnych oblastiach, ako sú povedzme zelená energia alebo nanotechnológia. Autonómny inštitút so zjednodušenou administratívou a flexibilným prístupom spojí stratégie riešenia problémov postupom „zdola nahor“ aj „zhora nadol“. Musí byť otvorený úzkej spolupráci s inými existujúcimi platformami a sieťami. Koncepcia sa naďalej vyvíja prostredníctvom konzultácií s členskými štátmi, Európskou radou pre výskum a zúčastnenými partnermi. Komisia predloží úplný návrh v jeseň.

Kontinent, ktorý už v dávnom stredoveku rozvíjal univerzity, nevyhnutne potrebuje zintenzívniť spoluprácu vo vedomostnej oblasti. To je nevyhnutný predpoklad, ak chceme formovať skutočnú *vedomostnú Európu*.

Slovensko a vedomostná spoločnosť z pohľadu univerzít

KOŠICE 1. JÚNA 2007

PREJAV PRI PRÍLEŽITOSTI 55 ROKOV

TECHNICKEJ UNIVERZITY V KOŠICIACH

Technická univerzita v Košiciach sa za dobu svojej existencie stala jedným z pilierov technického vzdelávania na Slovensku a jednou z najprestížnejších akademických inštitúcií na Slovensku.

História univerzity v uplynulom období nebola priamočiara a do istej miery odráža zložitost doby. V čase, keď bola založená Vysoká škola technická v Košiciach, začal na druhej strane Európy projekt spolupráce štátov, ktorý položil základ novej, spojenej Európy. Schumanova deklarácia z 9. mája 1950 bola pozvaním na zmierenie a **jednotu v slobode**. Na jej základe bolo vytvorené Európske spoločenstvo uhlia a ocele, predchodca dnešnej Európskej únie.

Pred 55 rokmi bola naša situácia – na rozdiel od západnej Európy – zásadne odlišná. V rámci sovietskeho bloku sme boli súčasťou pokusu o budovanie **jednoty bez slobody**. Marshallov plán (1947) tu nemohol byť akceptovaný a myšlienka Československa ako potenciálnej zakladateľskej krajiny Európskeho spoločenstva zostala iba hypotézou. Dejiny sa skladajú iba z faktov, nie z hypotéz.

Možno to je len zhoda okolností, že prvé fakulty novej vysokej školy v Košiciach – **strojnícka, banícka a hutnícka** – mali veľmi blízko ku komoditám, ktorých regulácia výroby a použitia boli úzko späté so vznikom prvého Európskeho spoločenstva – pre **uhlie a oceľ**. Výučba práve týchto oblastí na novej škole mala plniť strategické úlohy v oblasti industrializácie východu

Slovenska. Pôsobenie vysokej školy a neskôr univerzity nesporne pozitívne prispelo k rozvoju celého Slovenska. Obdobne, ako sa európska spolupráca rozrastala o ďalšie oblasti, aj vysoká škola sa rozširovala o ďalšie fakulty a narastal počet absolventov.

Myšlienka spoločnej Európy prešla vývojom – od prvých cieľov ako vytvorenie colnej únie, spoločnej poľnohospodárskej politiky až po zložitejšie projekty ako spoločný trh, jednotná mena či naše súčasné snaženie o vytvorenie Európskeho priestoru pre výskum a vzdelávanie. V piatich vlnách rozširovania počet členov vzrástol zo 6 na 27. **Slovensko je plnou súčasťou** tohto priestoru už tri roky. Vďaka tomu sme všetci občanmi tej istej Európskej únie, spolu s tu prítomnými hosťami z Českej republiky, Poľska, Maďarska, Nemecka, Fínska. Iba preto tu môže dnes rozprávať člen Európskej komisie zo Slovenska. Hymna, ktorá zaznela na úvod, je naša spoločná Óda na radosť.

Ak nové generácie Európanov budú rozumné, Európska únia bude ich nástrojom umožňujúcim **účinnější rozvoj v čase globalizácie**. Globalizácia je ďalším, novým dôvodom pre európsku integráciu. V globálnom tlaku obстоjíme iba spolu, zjednotení. Iba tak môžeme byť strategickým partnerom vo vzťahu k USA, Rusku, Japonsku, Číne, Indii.

Najväčšie výzvy tejto doby predstavujú demografický vývoj, vnútorná a vonkajšia bezpečnosť, energetika a životné prostredie, rast vedomostného potenciálu prostredníctvom výskumu, vzdelávania a inovácií. Toto sú strategické témy, ktoré budú hýbať svetom, Európou i Slovenskom.

Pre budúcnosť EÚ sú okrem politických a ekonomických záležitostí rozhodujúce predovšetkým **atribúty etické** – ľudskosť a solidarita. Na to treba výchovu a vzdelanie. Cez poznanie, cez vedomosti sa dá úspešnejšie rozvíjať zamestnanosť, ekonomika a sociálna inklúzia, ale aj formovať kultúrne a historické vedomie a občianska zrelosť. Preto sú pre vnútorný vývoj a

pre vonkajší vplyv budúcej Európy **vzdelanie a kultúra veľmi dôležité.**

Vzdelanie spája!

Preto je dostupnosť a kvalita vzdelania predpokladom pre úspech integračného procesu. Integrácia – to nie je asimilácia ani absorpcia nových členov doterajším priestorom. Integrácia – to je participácia, účasť na možnostiach a rozhodnutiach na základe dohodnutých podmienok a pravidiel. Budúcnosť Európy, budúcnosť európskych univerzít – to sú dnes témy o nás, nie o nich, o tých druhých. Budúcnosť Európy je téma *o nás spolu* a téma *pre nás spolu*.

Vzťah k Európskej únii, to **nie je „Bratislava versus Brusel“**. Je potrebné tiež prekonávať faľošné zjednodušovanie, že EÚ – to je Brusel a Brusel – to je Európska komisia. Nie je to tak a ani to tak nemá byť. My všetci sme súčasťou EÚ, my všetci máme v jej rámci čo povedať. Môžeme nielen využívať práva, ale aj ovplyvňovať jej vývoj. Dokonca si radi pripomíname, že sme v strede Európy. Ale byť v strede, to neznamená geografický rozmer, ten je druhoradý. Dôležité je byť v strede mentálne, politicky, kultúrne. Lebo Európa ako spoločenstvo nie je definovaná zemepisne.

Vidím tri hlavné úlohy, pred ktorými stojí Slovensko:

1. Završiť našu integráciu do EÚ. V konkrétnej rovine to z krátkodobého hľadiska znamená vstúpiť do schengenského priestoru a prijať spoločnú menu euro. Prinesie to v obidvoch prípadoch veľmi viditeľné zmeny pre občanov.

2. Efektívne využiť štrukturálne fondy na ďalší rozvoj a modernizáciu Slovenska. Nasledujúce obdobie poskytuje možnosť, ktorá sa nebude opakovať. Objem prostriedkov z fondov EÚ sa v nadchádzajúcich siedmich rokoch bude rovnať jednému slovenskému rozpočtu. Terajší prílev investícií a nových technológií skĺbený s efektívnym využívaním európskych prostriedkov môže ekonomicky a sociálne posunúť celé

Slovensko a jednotlivé regióny výrazne dopredu. Podľa odhadov Európskej komisie máme potenciál prostredníctvom štrukturálnych fondov zdvihnúť hospodársky rast v nasledujúcich 7 rokoch o dodatočných 6,1 perc. bodov, zvýšiť zamestnanosť o ďalšie 4 perc. b. a vytvoriť 88 000 nových pracovných miest.

Treba si pritom dávať pozor na to, že:

a) Európa sa nám nesmie vďaka prideleným fondom obrazne zmeniť na pokladničku. (Kým dáva peniaze, je dobrá, keď nebudú peniaze, nebude dobrá!);

b) Fondy nemôžu byť náhradou za rozumné a včasné reformy. Ale fondy môžu takéto reformy výrazne podporiť a uľahčiť.

3. Vytvoriť na Slovensku reálne základy a stratégiu pre vedomostnú spoločnosť. Súčasný vysoký rast je potrebné využiť na investície do budúcnosti. Ambícia udržať vysoký hospodársky rast, založený dnes najmä na priamych zahraničných investíciách do priemyselnej výroby, bude udržateľná len v prípade, ak bude ďalší rast postavený na inováciách. Je to možné cez lepšie a rozsiahlejšie investície do vedomostí, vzdelania, vedy, výskumu, inovácií. To nie sú náklady, to sú investície.

Slovensko a vedomostná spoločnosť – úloha univerzít

Posledný z menovaných cieľov nie je tak ľahko uchopiť ako napríklad vybudovanie potrebnej infraštruktúry na hraniciach. Treba mať víziu o tom, kam sa krajina chce uberať, na základe toho definovať domácu hospodársku a sociálnu politiku a vhodne ju prepájať s možnosťami, ktoré poskytuje členstvo v EÚ. O tom, či budeme schopní udržať vysoké tempo rastu a dobiehať vyspelejšie krajiny EÚ aj o 10 – 15 rokov, sa totiž rozhoduje teraz.

V prvom rade chcem zdôrazniť, že v dnešnej dobe je **pre dosiahnutie úspechu viac než inakedy podstatné vzdelanie**. Vzdelanie má obrovský význam po každej stránke. Univerzity, ktoré koncentrujú v sebe intelektuálny poten-

ciál krajiny, zohrávajú v tomto smere kľúčovú úlohu.

Nasledujúce tri priority vidím ako rozhodujúce z hľadiska budúcnosti vysokého školstva na Slovensku:

1. zvyšovať celkovú vzdelanosť spoločnosti a podiel obyvateľstva s vysokoškolským vzdelaním;
2. modernizovať univerzity;
3. zmeniť a zlepšiť finančné toky v rámci univerzitného systému.

Jedným z najčitateľnejších ukazovateľov v tomto smere je objem **financovania vysokého školstva**. Priemer v EÚ je na úrovni 1,28 % HDP, na Slovensku je to 0,88 %, z toho zo súkromných zdrojov ide len 0,13 %. Zaostávanie je oveľa viditeľnejšie, ak berieme do úvahy **celkové výdavky na vedu a výskum**, ktoré sú len 0,47 % HDP, a rozdiel voči priemeru EÚ (1,9 %) či cieľu 3 % sa prehľbuje. A pritom financovanie vedy a výskumu zo strany podnikov je veľmi nízke, len 0,23 % HDP. Nejde však len o objem, ale aj o **štruktúru výdavkov**.

Slovensko má **nižší podiel populácie, ktorá má vysokoškolské vzdelanie**. Podiel vysokoškolsky vzdelaných ľudí v aktívnom veku (25 – 64 rokov) je na Slovensku len 14 %, pričom priemer v EÚ je 22,4 % (v USA 39 %). Na východnom Slovensku je situácia ešte menej priaznivá – 11,2 % obyvateľstva má vysokoškolský diplom. Napriek pomerne silnému nárastu počtu novoprijatých študentov na univerzity v posledných rokoch, situácia v kategórii 25 – 34-ročných, t. j. časti populácie, ktorá opustila brány univerzít relatívne nedávno, nie je oveľa priaznivejšia, keď je Slovensko pod priemerom Únie na úrovni 16,6 % (oproti 28 %).

Slovensko pomerne úspešne zaviedlo Bolonské reformy pri zavádzaní kompatibility v štruktúre a dĺžke študijných programov – toto je hodnotenie nedávnej konferencie v Londýne. Pokrok však treba urobiť v oblasti ďalšej modernizácie študijných programov, ktoré budú zod-

povedať potrebám pracovného trhu, a vytvoriť hodnoverný systém zaručenia kvality. V skratke: **je potrebné modernizovať naše univerzity**.

Program modernizácie univerzít je nevyhnutnosťou, ak nemajú byť deklarácie o vytváraní vedomostnej ekonomiky len prázdnymi slovami. Modernizácia znamená zvyšovať autonómiu, ale aj zodpovednosť univerzít; prehľbovať spoluprácu so súkromným sektorom, zavádzať vyššiu interdisciplinaritu štúdií, zvyšovať kvalitu a atraktivitu. Len v tom prípade môžeme očakávať, že sa zlepšia aj finančné toky.

Naše univerzity by mali byť otvorenejšie, viac sa špecializovať, ponúkať nové formy vzdelávania ako súčasť stratégie celoživotného vzdelávania. Neexistujú zázračné lieky na problémy univerzít, len tvrdá práca, ktorá prinesie ovocie až o niekoľko rokov, ale ovocie dôležité a zaručené. **Spomeniem však dve oblasti**, kde vidím priestor pre pomerne dynamickú zmenu.

Prvou je zvyšovanie mobility a medzinárodnej spolupráce. Teší ma, že **študenti a učitelia tejto univerzity** naplno využívajú možnosti, ktoré poskytuje napr. **program Erasmus**. Svedčí o tom pomerne vysoké číslo účastníkov v tomto školskom roku – 131 študentov a 72 učiteľov. Univerzita sama by mala vytvárať medzinárodné partnerstvá, nielen v Európskej únii, ale aj za jej hranicami. Využívať programy ako napr. 7. rámcový program pre výskum a Erasmus Mundus, ktorý umožňuje študentom mimo EÚ absolvovať magisterské štúdium na európskych univerzitách. Priestor pre podporu mobility zo strany štátu vidím v možnosti výraznejšieho spolufinancovania grantov.

Druhou oblasťou je zameranie sa na kvalitu vzdelávania. Univerzity by mali cítiť väčšiu zodpovednosť za perspektívu, ktorú svojim absolventom pripravujú. Efektívne prepojenie s podnikateľským sektorom je preto nevyhnutnosťou. Univerzity sa musia stať dôležitými partnermi firiem, ale aj mesta a regiónu. Takáto prepojenosť bude veľmi prínosná pre inovácie a pre relevantnosť a kvalitu vzdelávania a nepo-

chybne prinesie ďalšie finančné zdroje pre univerzity.

Práve cieľ modernizovať európske univerzity stojí za návrhom **Európskeho technologického inštitútu** (EIT). Chceme, aby takýto inštitút šiel za rámec konvenčne vnímanej spolupráce; aby vytváral partnerstvá motivujúce a priťahujúce partnerov k excelentnosti. Nemá to byť „Massachusetts“ v Európe, ale vytvorenie priestoru pre zvýšenie intenzity inovácií v rámci existujúcich univerzít, výskumných centier a podnikov.

Inštitút by mal byť vlajkovou loďou špičkovej kvality v oblasti inovácií, výskumu a vyššieho vzdelávania v Európe. Spôsob, akým bude spájať tieto oblasti, by sa mal stať inšpiráciou pre ďalších. Verím, že EIT bude výzvou aj pre univerzity a partnerov zo Slovenska.

Záver

Vitalita a perspektíva školstva, osobitne univerzitného, priamo súvisí s intelektuálnou vitalitou a celkovou perspektívou spoločnosti. Máme vytvorené základy informačnej spoločnosti, našou ambíciou je budovať vedomostnú spoločnosť. Skutočným cieľom však zostáva **formovať múdru spoločnosť**, ktorá vie spájať svoje poznanie a schopnosti s pravými hodnotami, počínajúc ľudskosťou a solidaritou.

Keď sa Jeana Monneta, jedného zo zakladateľov Európskych spoločenstiev, pred desaťročiami pýtali na jeho pocit vo vzťahu k budúcnosti spoločnej Európy, odpovedal: „*Nie som ani optimista, ani pesimista, ale som odhodlaný.*“ Odhodlanosť je viac než pocity. Prajem preto odhodlanosť a zrelosť pre úspešný rozvoj univerzity a celému Slovensku v spoločnej Európe.

20 rokov programu Erasmus: od vyššieho vzdelania k európskemu občianstvu

LISABON 4. OKTÓBRA 2007
ERASMUS – ZÁVEREČNÁ KONFERENCIA
PRI PRÍLEŽITOSTI 20. VÝROČIA

Program Erasmus si počas svojej existencie získal taký široký ohlas, že sa stal stelesnením myšlienky Európy v myšliach našich občanov, ako i obyvateľov sveta. Presne pred týždňom som sa zúčastnil na prvom kultúrnom fóre pre Európu v tejto Cultural Canter Belem. Jednou z myšlienok, ktorou sme sa tu zaoberali, bol „Kultúrny Erasmus“ – prezývka pre pilotný projekt na mobilitu umelcov v roku 2008. Program Erasmus stále rastie a prelieva sa aj do iných oblastí, ako bolo jeho pôvodným zámerom!

Program mal skromné a neľahké začiatky. V roku 1987 naštartovalo tento projekt 3 000 odvažných a dobrodružstva chtivých študentov. Na porovnanie, tento rok 2007/2008 očakávame účasť 200 000 študentov a celkový počet absolventov by sa mal priblížiť k číslu 2 milióny.

Taktiež, ako ste počuli v predchádzajúcich správach, nie všetci odborníci pre vyššie vzdelávanie boli naklonení projektu Erasmus. Pre vlády jednotlivých členských štátov bolo zrejmé, že tento program Európskej komisie nevyhnutne bude mať aj množstvo dôsledkov pre ich vzdelávací systém a inštitúcie.

Vzdelávanie bolo – a zostáva – v rámci zodpovednosti členského štátu, nie Európskej únie. Európska komisia vždy dbala na dodržiavanie tejto zásady, a to aj vtedy, keď musela pritlačiť niektoré štáty k stene – ako to bolo v prípade rokovania, ktoré viedli k zavedeniu programu Erasmus.

O dvadsať rokov neskôr takmer 2 milióny študentov mohli mať úžitok z tohto programu a všetci sa zhodujú na tom, že tento plán výmeny uviedol do pohybu celé more – zmenu v európskom vyššom vzdelávaní. Niet žiadnych pochyb o tom, že mnohé počiatočné obavy sa ukázali ako neopodstatnené. Zmeny inšpirované programom Erasmus priniesli mnoho dobrého našim univerzitám.

Program Erasmus pomohol vybudovať nebývalé priaznivé ovzdušie plné vzájomnej dôvery a spolupráce medzi akademickými inštitúciami. Priviedol všetkých k uvedomeniu si, že Európa ako celok by mala byť prirodzenou pôdou pre rozvoj európskeho vyššieho vzdelávania.

Erasmus mal strategickú rolu nielen v rámci Európskej únie, ale taktiež aj za jej hranicami a to programom Erasmus Mundus, Tempus atď. Nedávno Európska komisia predložila nové návrhy, ktoré by mali spraviť z týchto programov komplexný, súdržný a zvučný nástroj pre budúcnosť. Študenti a učitelia, ktorí sa zúčastnili na výmene v rámci programu Erasmus, zasadili prvé semienka štrukturálnych zmien zavedených v európskom vyššom vzdelávaní v posledných rokoch.

Dovoľte mi uviesť jednu poznámku bokom. Práve som použil slovné spojenie „študenti a učitelia“. Všetci vieme, že Erasmus je program výmeny študentov, avšak je otvorený aj pracovníkom fakúlt. Viac ako 140 000 učiteľov a výskumníkov malo možnosť spolupracovať so svojimi kolegami v zahraničí a vymeniť si svoje vzdelávacie či výskumné metódy. Vybudovali si profesionálne a osobné kontakty, ktoré majú trvalý prínos v neposlednom rade v rozvoji výskumných sietí.

Aké sú dôsledky týchto výmen? Študenti, ktorí strávia rok v zahraničí, budú chcieť, aby ich činnosť na pôde hostiteľskej univerzity bola zarátaná do štúdia na domácej univerzite. Aby to bolo možné, je nutná porovnateľná štruktúra kurzov a akademických stupňov i pri ponechaní ich špecifických rozdielov. Učitelia, ktorí cestujú

na zahraničné inštitúcie, si osvoja nové spôsoby výučby a vrátia sa s inovatívnymi myšlienkami na svoje domovské univerzity.

Chcel by som zdôrazniť jeden prvok v tomto procese. Študenti, učitelia a akademické združenia zapojené do programu Erasmus položili podmienky pre výmenu zdola až nahor. Nakoniec aj najviac konzervatívne akademické kruhy museli zobrať do úvahy požiadavky predložené prostými ľuďmi, keďže čísla sa stávali závažnejšími a návrhy boli realistické.

Erasmus zabezpečil, takmer ako vedľajší efekt, rozsiahly presun poznania, ktorý podnietil inováciu a modernizáciu vo veľkom rozsahu. Štátne orgány a univerzity sa museli jednoducho vyrovať s novými potrebami zrodenými týmto plánom mobility.

Bolonský proces je snáď najpôsobivejším výsledkom procesov uvedených do pohybu úspechom Erasmusu. Ako viete, Bolonský proces dnes zahŕňa všetky členské štáty EÚ a ďalších devätnást európskych krajín, čo je celkom 46 zúčastnených krajín. A čo viac, množstvo ďalších krajín okolo Stredozemného mora a v Strednej Ázii pozerá so záujmom na tento reformný proces, pričom mnohé z nich by sa radi formálne pridali alebo sa inak podieľali na využívaní výhod, ktoré proces prináša. Od konca 90. rokov ministri školstva pracovali spoločne na vzájomnom uznávaní diplomov, transparentnosti a spolupráci v zabezpečovaní kvality vzdelávania. Posledným cieľom tohto rozsiahleho procesu reformiem je vytvorenie *európskeho priestoru vyššieho vzdelávania* koncom tejto dekády. Európska komisia víta tento proces a vždy zabezpečovala všetku technickú a politickú podporu na to, aby bol proces úspešný.

Avšak Bolonský proces nepatrí štátnym orgánom – európskym alebo národným. Súčasný sekretariát – spoločne ovládaný štátmi Beneluxu – oceňuje podiel účasti inštitúcií vyššieho vzdelávania, ich zamestnancov a študentov. A to je posledným znamením, ktoré vám chcem dať o prepojení medzi úspechom Erasmusu a vlnou

reforciem, ktoré modernizujú vyššie vzdelávanie v Európe.

Erasmus nás povzbudil k videniu väčšej Európy – široký obraz, do ktorého patria jednotlivé systémy vyššieho vzdelávania a centrá vzdelávania. Ja a moji kolegovia komisári sme často prízvukovali potrebu univerzít pokračovať v ceste modernizácie. Agenda modernizácie sa zameriava na spoluprácu a vytváranie sietí. Potrebujeme siete nielen medzi univerzitami, ale i výskumnými centrami a obchodom. To umožní Európe využiť svoj potenciál pre kreativitu a inovácie.

Ale dlhodobé výhody programu Erasmus nie sú obmedzené len na inštitucionálne zmeny a rozdoch, ktorý môže silnejšiemu vyššiemu vzdelaniu dať konkurencieschopnosť a rast v dobe informácií. Verím, že hlavný prínos programu leží v možnostiach, ktoré ponúka pre ľudský a občiansky rozvoj. Program Erasmus dal príležitosť študentom a učiteľom spoznávať iné krajiny, jazyky a kultúry Európy. Neexistuje nič podobné tomu, ako je priama skúsenosť počas rokov strávených na univerzite, ktorá formuje vnímanie iných miest, ľudí a kultúr v rámci európskej rodiny.

Ako úspech programu Erasmus dostával svoj tvar, ľudia začali hovoriť o „Erasmus generácii“ mladých Európanov s otvorenou myslou. Aj keď „Erasmus generácia“ je jednou z najlepších správ pre proces európskej integrácie v posledných rokoch, určite nie je ojedinelá z historického hľadiska. „Erasmus generácia“ dneška postupuje v šlapajach nespočetného množstva vzdelancov, vedcov a intelektuálov, ktorí prekračovali a obchádzali národné hranice už od stredoveku. Pre týchto ľudí boli jedinými hranicami, ktoré brali do úvahy, hranice učení, zmien, intelektuálnych a duchovných výziev.

Po mnohé stáročia patrili cestujúci vzdelanci medzi úzku skupinu ľudí, ktorí sa mohli slobodne pohybovať po európskom kontinente. Aj vďaka tomuto privilegiu mohli vytvoriť to, čo dnes pokladáme za európske intelektuálne a morál-

ne základy. Náš program mobility sme pomenovali po Desideriovi Erasmovi, rotterdamskom humanistovi, ktorý bol typickým predstaviteľom cestujúceho vzdelanca. Neúnavný bojovník proti dogmatickému mysleniu pracoval a študoval v Paríži, Oxforde, Padove, Cambridgi, Leuvene a Bazileji. Svoj život strávil hľadaním poznania, skúsenosti a preniknutím do podstaty vecí, čo mu mohli zabezpečiť len kontakty s géniami a spriaznenými dušami tej doby.

Uplynulo mnoho storočí, ale potulný vzdelanec stredoveku je stále s nami. Európsky projekt je dŕžný mnoho tejto symbolickej postave, ktorá stelesňuje našu vlastnú úlohu politickej integrácie, medzikultúrneho dialógu, mieru a integrity. Vieme, že vzdelanie zjednocuje! A teda mali by sme pracovať pre širšie a lepšie vzdelanie pre našu spoločnú budúcnosť. A ako hovorí logo portugalského predsedníctva v tejto oblasti, zjednotení sa učíme!

Dnešné školy a univerzity majú väčšiu občiansku zodpovednosť, ako to bolo v minulosti, pretože od nich očakávame, že pripraví našich mladých ľudí pre vzdelanostnú ekonomiku a komplexnejší svet, v ktorom sme všetci na sebe viac závislí. Nepochybne, učenie sa o našej histórii a kultúre je odrazovým mostíkom pre vytváranie zmyslu spolupatričnosti. Avšak k tomuto poznaniu našich vlastných koreňov by sme mali pripojiť aj chápanie iných spoločností a kultúr. Ak o tom premýšľate, tak to je presne to, čo program Erasmus počas posledných dvadsiatich rokov zabezpečoval, ale môžem vás ubezpečiť, že v tom bude aj pokračovať.

Keď študenti a učitelia odchádzajú študovať alebo učiť do zahraničia, nezískavajú len vysokokvalitnú akademickú skúsenosť. Taktiež objavujú novú kultúru a rozširujú si svoje obzory. Účastníci Erasmu sa učia hovoriť novými jazykmi, zvyky iných ľudí sa pre nich stávajú dôverne známe, stávajú sa viac tolerantní a nezaujatí.

A čo je najdôležitejšie, berú si tieto zvyky späť do svojej vlasti. Zamyslite sa na chvíľu, 80 percent študentov Erasmu sú prvými členmi svojej

rodiny, ktorí študovali v zahraničí. Snáď najlepším dôkazom o hlbokom vplyve na osobnosť, ktorý program môže mať, je, že tí, ktorí vycestovali s Erasmusom, sa taktiež dali na romantickú cestu – aby som použil Sterneove slová.

Veľké množstvo študentov začína vzťahy s dlhodobými partnermi počas tejto výmeny. Prieskumy hovoria, že každý šiesty študent programu Erasmus si zoberie partnerku z inej krajiny a z toho je 50 percent z krajiny, v ktorej študent Erasmus študoval. Z tohto pohľadu môžeme vidieť program Erasmus ako konkrétny príspevok k vývoju „Európskej rodiny“. Putá sa vytvárajú aj medzi spolužiakmi z Erasmusu, ktoré sa často stanú súčasťou aj ich neskoršieho osobného a profesionálneho života.

Strávenie časti štúdia v zahraničí prináša otvorenosť, väčšiu schopnosť pre spoluprácu a zvyšuje nezávislosť. To sú charakteristiky, ktoré dávajú študentom pridanú hodnotu v možnosti zamestnania v medzinárodných firmách a organizáciách.

Táto otvorenosť a tieto medzikultúrne schopnosti sa stávajú dôležitejšími pri hľadaní vyváženého pomeru medzi naším európskym dedičstvom spoločne zdieľaných hodnôt a podpore rôznorodosti. Hovoríme o 2 miliónoch účastníkov – ale snáď je to 10 miliónov ľudí, na ktorých nepriamo tento program pôsobil – s výnimočnou schopnosťou pochopiť a akceptovať jazykové a kultúrne rozdiely.

S ohľadom na to môžeme Erasmus generáciu považovať za nový typ sociálneho aktéra – skutočných vyslancov európskych hodnôt a pravdepodobne aj prvú generáciu európskych občanov. Dlho ži, Erasmus, a šťastné narodeniny!

Modernizácia univerzít v Európe

LISABON 6. NOVEMBRA 2007

STRETNUTIE NA VYSOKEJ ÚROVNI

O MODERNIZÁCII UNIVERZÍT A VÝSKUME

V posledných rokoch sa Európska komisia, v súlade s členskými štátmi, zasadzovala o kompletnú generálnu opravu nášho vyššieho vzdelávania a pracovala na nej. Tieto snahy pomaly začínajú prinášať prvé ovocie. Spoločne rozmýšľajme o fakte, že dnes sú EIT, univerzity, študenti a všetci ľudia zaoberajúci sa vzdelaním na vrchole agendy Európskej únie. Rok 2010 sa približuje. Je to rok, kedy by sme mali vidieť skutočné výsledky Lisabonskej agendy a Bolonského procesu. Avšak je toho ešte mnoho, čo je potrebné urobiť.

Dnes pozorne preberieme kľúčové témy agendy pre úspech európskeho systému vyššieho vzdelávania. Chcel by som začať s predstavením svojej vízie toho, ako modernizácia predznamenať novú dobu pre univerzity a Európu.

Vízia modernizujúcich sa univerzít – vstupovanie do novej éry

Z môjho pohľadu by sa univerzity mali pripraviť na novú éru diverzifikáciou tak v ponuke, ako i v dopyte. Univerzity a iné inštitúcie vyššieho vzdelávania sa budú združovať do väčších či menších jednotiek, ktoré budú zahŕňať aliancie a spoluprácu naprieč hranicami. Noví poskytovatelia vstúpia na trh a budú ponúkať tréningové kurzy v určitých oboroch, používať nové technológie a dožadovať sa uznania zo strany agentúr zabezpečujúcich záruky kvality a akreditáciu vzdelania.

Po mnohé roky bol pre väčšinu inštitúcií vyššieho vzdelávania jediným modelom, ako má vyzeráť univerzita, model výskumnej univerzity. Ale Európa, inštitúcie a študenti sú bohatšími,

ak si jednotlivé univerzity vytvoria ich vlastný špecifický profil a budú naplňovať poslanie, ktoré viac korešponduje so špecifikami ich prostredia.

Výber študenta tak porastie exponenciálne. V súčasnosti sú študenti v Európe rukojemníkmi dlhých študijných programov, ale so zavedením dvojcyklovej štruktúry budú mať možnosť výberu: Mám zostať alebo ísť? Stále viac tak budú bakalári voliť odchod z ich materskej inštitúcie, či už za prácou, alebo ďalším štúdiom doma, alebo v zahraničí.

Ruka v ruke s touto možnosťou výberu sa európske vyššie vzdelávanie stane prístupnejším a atraktívnejším a to vďaka Bolonským reformám. Tisíce magisterských programov (mnohé z nich vyučované v angličtine) budú v ponuke v nasledujúcich rokoch, zabezpečené zárukou kvality a ECTS kreditným systémom. Táto nová ponuka s určitou pozmennou dopytom a bude mať vplyv na zloženie prichádzajúcej generácie študentov. Môžem vám povedať informáciu z mojej minulotýždňovej návštevy Číny, že EÚ sa stáva najväčším partnerom Číny nielen v oblasti obchodu a priamych zahraničných investícií, ale taktiež prijíma aj najvyšší počet vysokoškolských študentov. Toto je *inter alia* kvôli nášmu postupnému procesu otvárania sa, vytvárania nových nástrojov mobility ako Erasmus Mundus a taktiež vďaka aktívnej propagácii atraktívnosti nášho vyššieho vzdelávania.

Dospelí poslucháči budú hľadať prístup k vyššiemu vzdelávaniu a budú požadovať viac, čo sa týka kvality kurzov a služieb študentom. Univerzity budú pod tlakom, aby otvorili svoje dvere netradičným poslucháčom a stali sa viac regionálnymi „otvorenými vzdelávacími centrami“.

Zároveň budú univerzity pod tlakom, aby sa starali o najlepších študentov pre ich vynikajúce kvality potrebné pre našu spoločnosť a ekonomiku. A taktiež budú musieť ponúknuť prostriedky a zariadenia pre tých najlepších z domu, ako i zo zahraničia. Nie všetky inštitúcie budú schopné ponúknuť celé spektrum kurzov a kvalifikácií. Preto logicky bude koncentrácia a špecializácia inštitúcií nevyhnutná. Tieto zmeny spustia pre-

hodnotenie toho, ako sú systémy vyššieho vzdelávania financované, vedené a riadené a tiež ako najlepšie dosiahnuť globálnu príťažlivosť.

Správny pomer financovania

S narastajúcou mierou štát pri financovaní sleduje nové pravidlá, berúc do úvahy zvyšujúcu sa diverzifikáciu vyššieho vzdelávania a zameriava sa skôr na výstupy než na vstupy. Situácia by sa značne zmenila, keby členské štáty naplňovali odporúčania EK z roku 2006 vyčleniť 2 % HDP na vyššie vzdelávanie. Avšak je zrejmé, že levý podiel na ďalších investíciách do vyššieho vzdelávania a výskumu budú mať zdroje, ktoré nepochádzajú z verejných financií, ale zo súkromných peňazí: podniky, nadácie a súkromné domácnosti.

Poplatky za štúdium sú jedným z týchto súkromných zdrojov. Existuje čoraz viac dôkazov, že voľný prístup k vyššiemu vzdelávaniu nutne negarantuje spoločenskú rovnosť. Peniaze investované do získania vysokoškolského diplomu sa vrátia viac ako peniaze investované v banke. Myšlienka podieľania sa na financovaní vyššieho vzdelávania sa stáva čoraz viac a viac prijateľná. Môžeme to vidieť v jednotlivých členských štátoch. Som si vedomý toho, že niektoré krajiny úspešne spájajú bezplatné školstvo a spoločenskú rovnosť. Preto vyzývam všetky zainteresované strany, aby sa novým a nezaujatým pohľadom pozreli na rôzne možnosti spôsobu financovania.

Efektívne verejné riadenie

Podobne ako diverzifikácia spôsobu financovania je potrebná aj väčšia sloboda pre naše univerzity. Neznamená to však, že vlády by sa mali zbaviť zodpovednosti za vyššie vzdelávanie, skôr naopak. Verejné orgány zostanú zodpovedné za pravidlá hry, napríklad ako v prípade zabezpečenie kvality, uznania vzdelania a kvalifikačných rámcov.

Ale vlády vstupujú do nového partnerstva s univerzitami, kde tieto inštitúcie riadia svoje

ľudské a finančné zdroje tak, ako im to vyhovuje. Sami rozhodujú o strategických cieľoch v súvislosti s novými študijnými programami či o zložení ich výskumného portfólia. Podľa mňa by tieto inštitúcie mali aj vyberať svojich študentov. Táto nová nezávislosť by mala umožniť univerzitám stať sa viac inovačnými a reflektujúcimi ich vlastné potreby a potreby spoločnosti.

Globálna príťažlivosť

Lepšie prepojené systémy vyššieho vzdelávania sú tiež silou pre vybudovanie lepšieho pochopenia a užších väzkov medzi ľuďmi. Medzinárodné porovnanie a súťaž ústi do lepšej kvality vzdelania. Lisabonská stratégia si dala za cieľ spraviť z európskeho vzdelávania a školiacich systémov referenciu svetovej kvality. Podobne Bolonský proces má v úmysle urobiť európske vyššie vzdelávanie atraktívnejším pre študentov a odborníkov z celého sveta.

Európska komisia pomáha európskym univerzitám stať sa svetovými cez bilaterálne a multilaterálne programy v oblasti vzdelania a výskumu. V rámci EÚ program Erasmus oslavuje 20. výročie a je to skutočne úspešný príbeh. Mimo EÚ program Erasmus Mundus získal široký ohlas. Budeme pokračovať v tejto úspešnej epizóde druhým kolom Erasmus Mundus od roku 2009, ktorý bude zahŕňať aj doktorandské programy – a rozpočet, ktorý sa významne zvýši až na 960 miliónov eur pre nasledujúcich päť rokov (2009 – 2013).

The Global Promotion Project, ktorý sme začali spoločne s programom Erasmus Mundus zvýši európsku kvalitu a jej osobitosť na rebríčku pozornosti našich najlepších partnerov, študentov a bádateľov v celosvetovom meradle.

V neposlednom rade by som chcel spomenúť iniciatívu *modrej karty*, ktorá spraví Európu atraktívnejšou destináciou pre vzdelanú pracovnú silu. Môže mať len priaznivé účinky pre získavanie zahraničných zamestnancov pre spoločnosti či univerzity.

Iniciatíva pre vyššiu mobilitu

Som veľmi hrdý na vysokú účasť mladých ľudí zo všetkých kútov Európy v programe Erasmus, sme si istí, že do roku 2012 dosiahneme číslo 3 milióny študentov. Avšak v porovnaní s celkovým počtom študentov je to stále málo. Z môjho pohľadu by sa vycestovanie na určitú dobu za štúdiom do zahraničia malo stať pravidlom pre každého študenta, nie výnimkou, ako je to doteraz. Dôsledky skúseností z Erasmu môžu byť skutočnými iskrami pre účastníkov s dlhodobým a širokým dopadom na ich kariéru a osobný vývoj. Mali by sme sa zamerať na to, aby každý študent dostal túto možnosť.

Z tohto dôvodu mám v úmysle odštartovať novú iniciatívu pre mobilitu. Pozvem skúsených odborníkov z celej Európy ako poradcov EK, aby vypracovali konkrétne návrhy v úzkej spolupráci s predsedníctvami Rady EÚ, členskými štátmi, parlamentom a zainteresovanými stranami. Potrebujeme vytvoriť kreatívne riešenia na elimináciu posledných prekážok vyššej mobility a taktiež identifikovať najefektívnejšie stimuly. Portugalsko sa rozhodlo používať peniaze z Európskeho sociálneho fondu, aby zvýšilo granty Erasmu a chcel by som zablažovať nášmu hostiteľovi, ministrovi Gagovi, za túto iniciatívu.

Iniciatíva pre univerzitu – podnikateľská spolupráca

Taktiež plánujem novú iniciatívu pre naštartovanie spolupráce medzi podnikateľským sektorom a univerzitami. Zamýšľam vytvoriť fórum pre dialóg spolupráce podnikateľa – univerzity na poli vzdelávania. Fórum by sa stalo miestom štruktúrovanej debaty na témy ako reforma učebných osnov, pokračujúce vzdelávanie a účasť stakeholders na vedení univerzity.

Štruktúrované partnerstvá s obchodnou komunitou môžu spraviť vzdelanie a tréningové kurzy viac zodpovedajúce potrebám spoločnosti. Môžu priniesť ďalšie finančné zdroje pre

vyššie vzdelávanie, napríklad cez rozšírenie výskumných kapacít či zabezpečovaním rekvalifikačných kurzov pre pracovnú silu.

Partnerstvá zameriavajúce sa na univerzitné vzdelanie sú rovnako dôležité ako tie zamerané na výskum a inováciu. A to je tým dôvodom, prečo európska univerzita a zamestnávateľské asociácie prejavili záujem o spoluprácu na tomto poli. Komisia môže uľahčiť tento dialóg a bude ho podporovať. Úvodné stretnutie fóra je plánované na jar 2008. Mojmým úmyslom je z neho vytvoriť platformu pre dialóg s pravidelnými stretnutiami raz alebo dvakrát ročne.

Európsky inštitút inovácií a technológie

Keď hovorím o lepších prepojeniach medzi podnikateľskou sférou a vyšším vzdelávaním, dovoľte mi oboznámiť vás s aktuálnymi informáciami o našom vlajkovom projekte – Európskom inštitúte inovácií a technológie. Máme dostatok dobrých dôvodov pre nádej, že dosiahneme politickú zhodu v tejto otázke do konca roka. S jeho novým spôsobom vedenia, interdisciplinárnymi možnosťami vyššieho vzdelania a výskumu, ako aj zapojenia stakeholders, verejného a súkromného sektora je jedinečnou ukážkou otvorenosti a prepojenia európskeho priestoru vyššieho vzdelávania a výskumu. Som presvedčený o tom, že bude slúžiť ako inšpirujúci príklad pre jednotlivé vlády a univerzity.

Atraktívnosť EIT spočíva v tom, že nezavádza rigidne štruktúry, ale uľahčuje kontakt medzi študentmi, učiteľmi, výskumníkmi a podnikateľmi ohľadom sľubných nových oblastí vzdelania, znižujúc tak odstupy medzi vzdelávaním, výskumom a inováciou.

Záverečné poznámky

Ubehli sme spoločne dlhú cestu, ale zároveň nesmieme podľahnúť klamnému dojmu, vo väčšine krajín je toho ešte mnoho pred nami. Bude

to vyžadovať ešte veľa snahy od všetkých nás, kým dosiahneme skutočne dobrú pôdu pre vyššie vzdelávanie a výskum. Európska komisia bude pokračovať v podpore členských štátov a ich univerzít cez dialóg, iniciatívy a naše programy: Program celoživotného vzdelávania, Rámcový program pre výskum a rozvoj a iné externé programy.

Podobne rozšírime a posilníme našu bázu poznatkov využitím ukazovateľov a benchmarkov v úzkej spolupráci s našimi kolegami s EU-ROSTAT-u a OECD. Podporíme iniciatívy majúce za cieľ odhaliť sofistikovanejšie a viacdimenzionálne systémy na zmapovanie európskych inštitúcií vyššieho vzdelávania na báze ich rozdielnych poslaní.

Na záver by som chcel uznať zásluhy Predsedníctva Rady EÚ na poli vyššieho vzdelávania. Víтам rozhodnutie predložiť Rezolúciu Rady EÚ o modernizácii univerzít pre konkurencieschopnosť Európy v globálnej znalostnej ekonomike. Poznanie a vzdelanie sú kľúčmi pre budúcnosť Európy. Inovačný univerzitný sektor je nevyhnutný pre Európu, aby sa udržala na ceste, čeliac rastúcej svetovej konkurencii. Draft rezolúcie nám pripomína všetky výzvy, ktoré stoja pred nami. Mali by sme udržať vyššie vzdelávanie na vrchole našej národnej i európskej agendy. Som si istý, že aj táto konferencia nám poskytne novú inšpiráciu na tejto ceste.

Nový humanizmus pre Európu

BADÍN 10. SEPTEMBRA 2008

PREDNÁŠKA NA KONFERENCII

UNIVERZITA V SLUŽBE NOVÉHO HUMANIZMU

Táto konferencia v Badíne, ktorá chce nadviazať na stretnutie profesorov na Lateránskej univerzite v Ríme pri príležitosti 50. výročia podpísania Rímskych zmlúv o Európskych spoločen-

stvách, je aktuálna časovo i tematicky. Uplynul rok od rímskeho stretnutia, na ktorom boli mnohí aj zo Slovenska. Odvija sa už piaty rok členstva Slovenska v Európskej únii. Pred 10 rokmi bola schválená Sorbonská iniciatíva, ktorá viedla k Bolonskej deklarácii a následne k rozsiahlemu reformnému procesu európskych univerzít. Presne pred piatimi rokmi bol na tomto mieste návštevníkom veľký pápež Ján Pavol II., ktorého výzvy a úsilie o obnovu Európy a o nový humanizmus sa stali zvlášť aktuálnymi po páde komunizmu na našom kontinente a pri prechode ľudstva do tretieho milénia.

Univerzita je centrálnou inštitúciou pre rozvoj spoločenského poznania a (tým aj) pre charakter spoločnosti (pre otvorenosť a inovatívnosť, intelektuálny a duchovný záber, spätosť vzdelávania so spoločnosťou a jej hospodárskym rozvojom, pre charakter kultúry a pod.). Univerzita je privilegovaným miestom pre hľadanie pravdy: nie kvôli titulom, ale kvôli akademickej slobode a možnostiam, kvôli prameňom, ktoré intelektuálne prostredie a spoločenstvo univerzity vlastní a spravuje. Som rád, že aj osobne som mohol pôsobiť ako pedagóg na bývalej Fakulte humanistiky Trnavskej univerzity, keď jej rektorom bol prof. Anton Hajduk.

Cieľom a kritériom poznania je pravda. Pravda oslobodzuje a vedie nás k dobru. Ak sa o niektorej spoločnosti hovorí, že je skorumpovaná, netransparentná, servilná..., aký podiel na tom majú univerzity? Aký je obraz spoločnosti a aký je obraz jej univerzít? Nezvykne byť odlišný. Aj v týchto rokoch existujú v Európe prípady šírenia falošných diplomov (Albánsko) alebo protiprávne získaných kvalifikácií (Rumunsko). A naopak, kultúrne vyspelé a ekonomicky konkurencieschopné krajiny sa opierajú o silné univerzity.

Sloboda a vitalita univerzít je indikátorom aj slobody a vitality (a tým aj perspektívy) spoločnosti. Spomeňme si, ako likvidačne na tento priestor pôsobila moc totality za nacizmu či komunizmu. Aj cisár Napoleon nechal zatvoriť väčšinu univerzít na dobytých územiach.

Nový humanizmus pre Európu je odpoveďou rektorov a profesorov z Ríma na miléniovú výzvu pápeža Jána Pavla II. Nové storočie a nové tisícročie môže a má byť humánnejšie než predchádzajúce. Závisí to, a podstatne, aj od univerzít a od intelektuálnej sféry! Univerzita vznikla ako jedinečná západoeurópska inštitúcia v čase a v priestore kresťanského stredoveku. Reprezentovala popri duchovnej a svetskej moci tretiu transformačnú silu – silu intelektu, schopnosť rozumu a poznania (*sacerdotium, imperium/regnum, studium*). Pri sporoch medzi duchovnou a svetskou mocou často boli prizývané univerzity, aby ponúkli riešenie sporu. Ešte aj v nedávnej dobe dobré fungovanie obce záviselo podobne od troch autorít: od richtára, rektora (učiteľa) a farára.

Prvá univerzita vznikla v Bologni v r. 1088, druhá v Paríži v r. 1160 (Sorbona). V roku 1400 ich bolo 31 a v roku 1500 už 63. Vznikali po celej Európe, okrem Ruska a Balkánu. Dnes sú rozvinutou celosvetovou realitou. V Európe je vyše 4 000 a vo svete vyše 17 000 univerzít a vysokoškolských inštitúcií.

Vznik univerzity a zrod projektu mierového zjednotenia národov práve v Európe spolu súvisia: čerpajú zo spoločných koreňov, kultúrneho a duchovného dedičstva a smerujú k súvisiacim cieľom. Práve Európu kresťanské dedičstvo prekvasuje najdlhšie. Obnova Európy a jej zmyslu pre humánnosť je spätá aj s obnovou univerzít, ich vernosti svojmu poslaniu a ich príspevku k formovaniu osobnosti človeka a tým k formovaniu spoločnosti. Pre humánnosť každej spoločnosti je dobrým meradlom napríklad jej vzťah k univerzálnym, všeludským hodnotám, počnúc životom a dôstojnosťou ľudskej osoby s jej nenarušiteľnými a neodňateľnými právami. Vhodnou a aktuálnou reflexiou je súlad reálnej praxe s princípmi Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktorej 60. výročie si v tomto roku pripomíname.

V nasledujúcom texte by som chcel ešte podať

krátku reflexiu na tému výzvy k službe nového humanizmu podľa inšpirujúceho rímskeho **dokumentu Kongregácie pre katolícku výchovu a Pápežskej rady pre kultúru a Rímskej diecézy Univerzita v službe nového humanizmu**, ktorý nadväzuje na prejav pápeža Jána Pavla II. na univerzite v Bologni v r. 1982 a na viaceré ďalšie dokumenty Svätej stolice. Vyzýva univerzity slúžiť novému humanizmu, otvorenému pre transcendentno a jeho hodnoty, ktoré predstavujú najistejší základ tohto humanizmu.

V dejinách nebolo podané silnejšie a vznešenejšie vyjadrenie dôstojnosti povolania pre človeka, než byť Božím dieťaťom – a tým aj dedičom, a reprezentovať obraz večného Boha a byť hodný úcty a solidarity. Usporiadanie poznatkov, pozdvihnutie človeka, bratský štýl, zblížovanie medzi národmi – to je zameranie a ovocie pravého humanizmu.

Dokument vidí univerzitný život ako

1. privilegované miesto pre chápanie viery,
2. službu intelektuálnej lásky.

Ad 1.

Už Aristoteles písal o tom, že človek túži po poznaní. A nikto nechce sám seba klamať, dokonca ani klamár. Rozum a viera nestoja proti sebe. Viera sa rozumu nebojí, ale sa oň opiera a dôveruje mu. Viera rozum dopĺňa, pomáha mu (*credo ut intellegam*).

Rozum a veda vieru vystužuje (*intellego ut credam*). Veľkí vedci v dejinách boli veriacimi, a preto skromnými, ale angažovanými ľuďmi (Newton, Pascal, Schroedinger, Ampère, Max Planck, Einstein... Albert Einstein veľmi výstižne povedal: „Prírodné vedy bez náboženstva sú ochrnuté a náboženstvo bez vedy je slepé.“

Preto univerzity potrebujú rozvíjať partnerstvo a dialóg so štátom a spoločnosťou. Rektori, vedecké a akademické osobnosti by sa mali vyjadrovať nielen k sektorovým, vysokoškolským záležitostiam. Pri rozvoji tejto dimenzie je zvlášť dôležitý dialóg s inštitúciami, medzi ktorými najstaršou a najkúsenejšou je Cirkev. Robert

Schuman, otec zjednotenej Európy, o tom hovorí takto: „Štát nemôže poprieť, bez toho, aby bol nespravodlivý voči sebe, obrovský účinok náboženského presvedčenia v praktizovaní občianskych cností a v nevyhnutnej ochrane pred silou všadeprítomného rozkladu. ... Ide o to, aby sme prijali obrovskú morálnu autoritu Cirkvi, ktorú spontánne uznáva veľké množstvo občanov, a takisto aj vysokú hodnotu jej učenia, ktorú doteraz nedosiahol nijaký filozofický systém.“

Kresťania v politike, vo vede, v kultúre, vo verejnom živote sa môžu oprieť o obrovské historické, duchovné a morálne dedičstvo, ktoré sa cez generácie akumulovalo ako ovocie evanjelia. Francúzsky filozof, Žid Henri Bergson napísal: „*La démocratie est d'essence évangélique, et elle a pour moteur l'amour.*“ (Demokracia má evanjeliiovú podstatu, lebo jej motorom je láska.)

Robert Schuman na neho nadväzuje: „Za svoju existenciu vďačí demokracia kresťanstvu. Zrodila sa v deň, keď bol človek povolaný, aby vo svojom dočasnom pozemskom živote uskutočňoval ľudskú dôstojnosť v osobnej slobode, v rešpektovaní práv druhého človeka a v praktizovaní bratskej lásky ku všetkým. Nikdy pred Kristom neboli vyslovené podobné myšlienky. Demokracia je zviazaná s kresťanstvom v myslení i v čase. Zrodila sa len postupne, po dlhom tápaní, niekedy za cenu opätovného upadnutia do barbarstva.

Kresťanstvo učilo, že všetci ľudia sú si od prírody rovní, sú deťmi toho istého Boha, vykúpení tým istým Kristom bez rozdielu rasy, farby pleti, spoločenskej triedy či povolania. Kresťanstvo priznalo každému právo a povinnosť na prácu. Takisto uznalo aj prvenstvo vnútorných hodnôt, ktoré jediné zušľachtujú človeka. Univerzálne pravidlo lásky, na ktorom sú založené sociálne medziľudské vzťahy kresťanského sveta, učinilo z každého človeka nášho blízkeho. Toto učenie a praktické dôsledky, ktoré z neho vyplývajú, otriasli svetom. Túto revolúciu postupne podnietilo evanjelium, ktoré pomaly, za cenu ťažkých zápasov, formovalo celé generácie. Postup

kresťanskej civilizácie nebol automatický ani jednosmerný: spomienky z minulosti a zlé pudy zvrhlej povahy tlačili na tento vývoj a neprestávajú sa mu stavať do cesty. Ak to platí pre nás – privilegovaných, ktorí ťažíme z kresťanského dedičstva, o čo viac je to viditeľné u tých, ktorí majú len teraz s kresťanstvom prvý kontakt.“

A neveriaci filozof Jürgen Habermas pridáva obdobie: „Univerzalizmus rovnosti, z ktorého sa zrodili idey slobody a solidarity, je priamym dedičstvom židovskej spravodlivosti a kresťanskej etiky lásky. Toto dedičstvo, nezmenené vo svojej podstate, bolo kritickým spôsobom opakovane adaptované a nanovo interpretované. Dodnes voči nemu nejestvuje alternatíva.“

Teda univerzity potrebujú v tomto duchu rozvíjať dialóg s človekom, s občianskou spoločnosťou, ale aj s najvyššou Autoritou, s Absolútnom. Veda o Bohu, teológia, má na univerzite prirodzené miesto. Nie je prežitkom. Ale aj štúdium teológie musí byť otvorené pre človeka dneška a musí ponúkať kvalitu a rozvíjať interdisciplinárnu. Aj preto je dobré, že Svätá stolica s veľkým počtom katolíckych univerzít je súčasťou modernizačného Bolonského procesu.

Ad 2.

Overenie viery a svedectvo lásky sú neoddeliteľné. Podľa dokumentu je to pre univerzitné prostredie výzva na dar intelektuálnej lásky.

Kiež nás univerzita, kresťanská viera, humanistické presvedčenie robia citlivými na pravdu, dobro a na lásku k človeku! Veľmi to spolu súvisí. Poznáme hriech modernej doby? Podľa *confiteorru* je ním zanedbávanie dobra. Prejavuje sa rôznym spôsobom. Štátnik a filozof Edmund Burke povedal, že „pre víťazstvo zla stačí, ak slušní nič nerobia“. Byť slušným je málo. Hovoriť o Bohu je málo. Pri vojnách môžeme sledovať, ako často sa útočníci odvolávajú na Boha. Podobne to robia islamskí teroristi v našich časoch. Francúzsky lekár a básnik Charles Péguy povedal: „Bojím sa teológov, ktorí hovoria o Bohu, ale nie s Bohom.“ Analogicky, cítime odstup od

tých, ktorí hovoria o Cirkvi, ale nehovoria s Cirkvou. Ján Pavol II. vystríhal mladých pred ponukami pravdy bez lásky.

Dokument pomenúva moderný blud: nesúladi medzi vierou, ktorú mnohí vyznávajú, a ich každodenným životom. Viera bez skutkov je mŕtva. Je smutné, keď v médiách počujeme alebo čítame o súdnych sporoch a skupinových zápasoch na univerzitách a fakultách, dokonca aj v katolíckom prostredí. Intelektuálna láska býva v týchto situáciách vynechávaná.

Najväčšia tragédia politiky i vedy a techniky, ľudského poznávania a konania prichádza, keď sa oddelia od etiky. A tragédiou viery je jej oddelenie od života, od kultúry; je mŕtva, formálna. Dokument vyzýva v pokore zisťovať mieru zodpovednosti, ktorú majú kresťania voči zlu našich čias. Kresťan – laik, a osobitne kňaz, nesmie zacláňať Pravdu, ale má o nej svedčiť. Cesta k pravde vedie cez pokorné a usilovné hľadanie a smeruje k múdrosti života.

Univerzitní pracovníci majú byť profesionálni vo svojom odbore. Spomínaní veriaci vedci sú aj svetom uznávanými osobnosťami, lebo boli špičkoví vo svojej disciplíne. Kritériom nestačí byť priemernosť, ale kvalita, ba excelentnosť vzdelania, vedy a výskumu! Kvantita nikdy nenahradí kvalitu! Množenie počtu nie je ani cieľom, ani prostriedkom modernizácie univerzít. Potrebná reforma znamená zlepšovať kurikulum, riadenie, financovanie. Vysoké školy musia byť preto viac prepojené so spoločnosťou a jej hospodárstvom.

Neodbornosť zakladá nedôveryhodnosť a spôsobuje nedôveru. Je ľahké vydávať ilúziu za dobré princípy, ale je nešťastné, keď sú dobré princípy zle aplikované. Lebo potom národ a spoločnosť zanevrie na dobré, pravdivé a dôležité usmernenia na ceste.

Historickým príkladom je nástup komunizmu v 19. storočí, keď masy robotníkov odpadávali od viery otcov. Je im cudzia, oslobodenie videli v marxizme, ktorý hlásal boj za zrušenie súkromného vlastníctva. Sociálna náuka Cirkvi pri-

šla až neskôr, postupne, keď bol už sociálny a politický požiar rozsiahly. Liek nie je v zrušení súkromného vlastníctva, ale v sociálnej spravodlivosti, ktorá si vyžaduje o. i. viac duchovnej zrelosti spoločnosti.

Od učiteľov a univerzít spoločnosť očakáva angažovanosť, otvorenosť, tímovosť a dôveryhodné vzťahy: hardworking, teamworking, networking. Bolonský proces, ktorý sa stal celoeurópskym pohybom k spoločnému univerzitnému priestoru, je veľkou výzvou pre reformu obsahu a foriem vzdelávania, aby sme dosiahli väčšiu kompatibilitu vysokoškolských systémov, vytvorili priaznivejšie prostredie pre vedomosti, zvýšili kvalitu a atraktivnosť vzdelávania v Európe. Preto prináša výzvu k diferenciacii a špecializácii, interdisciplinarite, mobilite a medzinárodným projektom. Pre pripravených a aktívnych je to príležitosť pre celkový rozvoj. Cestou k nemu je osobná zodpovednosť, tímová spolupráca a sieťovanie vzťahov v národnom, európskom a medzinárodnom prostredí.

Intelektuáli by mali vývoj a verejný život menej komentovať (či nad ním lamentovať), a viac ho tvorivo ovplyvňovať. Politika je zodpovednosťou všetkých. Čelí a, žiaľ, často podlieha pragmatizmu, ba populizmu.

Ako príklad pre inšpiráciu by som rád pripomenul postavu Jacquesa Maritaina. Tento filozof a teológ, veľvyslanec a diplomat, mal podiel na zostavení Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Veril v etiku prirodzeného zákona, z ktorého vychádza prirodzené právo. Podľa neho sú etické normy zakorenené v ľudskej povahe. Človek je viac ako individuum, je osobou. Má schopnosť poznať nadzmyslové, transcendentné veci. Pokrok nespočíva v nahradzovaní jednej pravdy druhou, ale v prehľbovaní, resp. dopĺňaní doteraz poznanej pravdy.

J. Maritain bol príkladný nielen vo svojich prácach, ale aj v službe spoločenstvu.

Spoznal Boha ako Pravdu a Lásku. Kritizoval jednostrannosť antropocentrizmu renesančného humanizmu, ale hlavne ilúziu a nebezpečen-

stvo ateistického humanizmu. Maritainov integrálny humanizmus zdôrazňuje zachovanie v praxi vzťahov človeka k človeku a k Bohu. Človek zachová svoju dôstojnosť nie vyhlásením sa za nezávislého od Boha, ale uznaním tohto vzťahu. Integrálny humanizmus prijíma všetky vzťahy podľa prirodzenosti, podľa prirodzeného zákona. Tento princíp bol kľúčovým aj pri písaní Všeobecnej deklarácie ľudských práv v roku 1948, ktorá sa stala dôležitým základom pre vývoj demokracií vo svete po tragickej 2. svetovej vojne. Počas vojny sa Maritain vyjadroval proti politike francúzskeho režimu vo Vichy, z druhej strany Atlantiku pomáhal zachraňovať prenasledovaných intelektuálov, mnohých z nich Židov. Po vojne presviedčal pápeža, aby sa výraznejšie vyjadroval ku zlu holokaustu a antisemitizmu. Maritainova politická teória bola výnimočne vplyvná. Reprezentovala inšpirujúci zdroj v pozadí kresťanskodemokratického hnutia v Európe.

Aj dnes potrebujeme takto zmýšľajúcich a konajúcich ľudí z intelektuálnych a duchovných kruhov ako predstaviteľov verejného života. Potrebujeme vnášať nový humanizmus do prostredia univerzít a celej spoločnosti – do zákonov, inštitúcií, médií, štátnej správy a samosprávy.

Záver

Dovoľte mi na záver vyjadriť vďaka organizátorom za pozvanie na túto konferenciu a vďaka všetkým za úprimné hľadanie pravdy, za učiteľstvo podopreté osobným, ba inštitucionálnym svedectvom, za dialóg. Som presvedčený, že kritériom a nástrojom pre osobnostný a spoločenský rozvoj je otvorenosť pre pravdu a pre človeka, čiže pre vzťahy lásky. Otvorenosť je prístup, ktorý vyžaduje príspevok rozumu a srdca – racionálnosť poznania, logiku uvažovania, kompetentnosť postojov, ale aj empatiu, sympatiu, solidaritu s druhými.

Nech slovenské, európske, ba všetky univerzity aktívne a účinne prežívajú a šíria kvalitné odborné vedomosti, ale aj etické poznanie, že *byť*

je viac, ako *mať*, ale aj *vedieť* je viac, ako *mať*. A pravé poznanie nás oslobodzuje a obohacuje – duchovne i materiálne. Poznanie nás však robí aj zrelšími pre zodpovednosť – študentskú i učiteľskú, synovskú i otcovskú, krátkodobú i dlhodobú.

Nech je to pre nás spolu s darmi našej dôstojnosti povzbudením k obnove a službe ľudskosti v nás a medzi nami.

Všetko starostlivo skúmať a objavenej pravdy sa držať

TRNAVSKÁ UNIVERZITA, TRNAVA 4. JÚNA 2009
INAUGURAČNÝ PREJAV,
UDELENIE TITULU
DOCTOR HONORIS CAUSA

Vaša Magnificencia, vážený pán rektor, pani predsedníčka Akademického senátu, honorabilites, spectabilites, cives academici, Vaša Excelencia, vážený pán prezident s manželkou, poslanci NR SR, Vaša Eminencia, pán kardinál, otcovia arcibiskupi, pán predseda VÚC, pán primátor, členovia diplomatického zboru, milá Mária, ctení hostia, milí priatelia!

Je pre mňa poctou prijať čestný akademický titul od univerzity, ktorú si veľmi vážim. Vážim si ju pre jej zaujímavú a bohatú históriu, ale hlavne za jej súčasnú angažovanosť a prínos pre rozvoj vzdelanosti, vzťahov a kultúry na Slovensku. Dejiny obnovenej TU od r. 1992 sa stali súčasťou nielen zápasu o vlastnú slobodu a prežitie, ale aj o charakter slovenskej spoločnosti. Som rád, že som mohol byť časťou tohto úsilia a úspešného rastu aj osobne. Rozhodnutie VR je tiež vyjadrením dôležitosti európskej spolupráce vo vzdelávaní pre túto univerzitu a pre Slovensko. Vzdelanie spája. Preto dostupnosť a kvalita vzdelania sa stávajú faktorom a nástro-

jom integrácie – na úrovni miestnej, regionálnej, národnej i medzinárodnej. A do tretice, vážim si vaše rozhodnutie, lebo je odvahou oceniť prácu člena Európskej komisie v časopriestore, v ktorom sa len zriedkavo vníma politika ako úsilie o spoločné dobro či ako služba spoločnosti. Prajem vám, aby múdrosť, odvaha a vernosť koreňom a misii tejto mlado-starej univerzity charakterizovali všetky vaše rozhodnutia.

V odôvodnení udelenia titulu spomínate „osobné svedectvo viery a kultúry a osobné zásluhy pri rozvoji európskej vzdelanosti“. Prvý pocit, ktorý som si pri tom uvedomil, je pokora a presvedčenie, že moje postoje nie sú mimoriadne, zvlášť vzhľadom na svedectvá mnohých veľkých osobností, ktorých sa nám spoločne i jednotlivo dostalo; ani moje zásluhy o rozvoj vzdelanosti v Európe nie sú výnimočné a ojedinelé, ale sú súčasťou rozsiahleho úsilia mnohých ľudí a inštitúcií. Ale aj ja som povzbudený vašim oficiálnym svedectvom: „*Táto univerzita sa hlási k princípom Veľkej Charty európskych univerzít. Obhajuje kresťanské princípy, chce chrániť morálne a duchovné hodnoty, vychovávať v duchu ekumenizmu, spolupracovať s univerzitami, výchovnými a vedeckými ústavmi v Slovenskej republike a v zahraničí.*“ Veľké slová, volajúce aj po veľkosti postojov a skutkov! Cítim sa tu tak trochu „ako doma“, keďže som tu päť rokov akademicky pôsobil ako lektor medzinárodných vzťahov (Katedra politológie, Fakulta humanistiky za čias rektora prof. Antona Hajduka).

Dovoľte mi teda moju *lectio coram* zamerať na tieto aspekty. Viera, kultúra a vzdelanie spolu navzájom úzko súvisia. Kultúra v širšom zmysle slova zahŕňa všetko, čím človek humanizuje svet. Kultúra je od slova *kult*. Preto jadrom kultúry je presvedčenie a viera v tom najširšom zmysle slova. Každý niečomu či niekomu verí – sebe, moci, peniazom, nejakému bohu (neznámemu ako starí Aténčania) či osobnému, živému Bohu, ktorý sa nám dáva poznať, ak ho hľadáme s otvorenosťou. Presvedčenie a viera definuje, čo máme v úcte, na čom nám záleží, ovplyvňuje na-

še vzťahy a správanie. Preto je kultúra základom našich hodnôt a ich stupnice. Kultúra charakterizuje a integruje, udržuje ľudské spoločenstvo, počnúc rodinou a národom. A keďže, ako napísal Jozef kardinál Ratzinger, „viera je základný úkon kresťanskej existencie“, kresťanská kultúra je ovocím takejto živej a žitej viery. A ako povedal veľký návštevník tohto mesta a krajiny Ján Pavol II.: „Viera, ktorá sa nestala kultúrou, nie je naplno rozvinutá viera.“ Kým ekonomika je nevyhnutnosťou ako každodenný chlieb, podľa amerického básnika T. S. Eliota „kultúra robí život hodným žitia“.

A edukácia je proces, ktorým spoločnosť z generácie na generáciu prenáša a rozvíja svoje poznanie, hodnoty, kultúru, presvedčenie. Vo vyššej forme je súčasťou tohto procesu hľadanie nových poznatkov – veda a výskum. Jedna z najvýraznejších náboženských autorít pred 2000 rokmi narodený apoštol Pavol veľmi jasne v liste Rimanom píše, že Boha „možno od stvorenia sveta rozumom poznávať zo stvorených vecí“ (Rim 1, 20). Nie je náhoda, že najväčší vedci v dejinách boli veriaci ľudia. Za mnohých spomeniem zakladateľa mikrobiológie a lekárskej imunológie Louisa Pasteura. Podľa neho „málo vedy od Boha vzdaluje, veľa vedy k Nemu privádza“. Viera je dar – ponúkaný v slobode každému. Parafrázujúc Pasteura, myslím si, že dostatok výchovy a vzdelania nás k človeku a jeho dôstojnosti privádza, nedostatok nás od neho vzdaluje.

Európa sa opiera o antické dedičstvo gréckej filozofie a demokracie a rímskeho práva. Tieto systémové vymoženosti boli právom a oporou len pre slobodných občanov. Napriek tomu ich prínos bol pre vývoj civilizácie podstatný. Až kresťanstvo prinieslo do tohto prostredia revolučnú zmenu – rovnosť všetkých, ba viac – pozvanie k všeobecnému bratstvu.

Otec Európy Robert Schuman, ktorý bol jedným z najvýraznejších moderných svedkov viery v politickej službe, o tom píše takto: „Za svoju existenciu vďačí demokracia kresťanstvu. Zro-

dila sa v deň, keď bol človek povolaný, aby vo svojom pozemskom živote uskutočňoval ľudskú dôstojnosť v osobnej slobode, v rešpektovaní práv druhého človeka a v praktizovaní bratskej lásky ku všetkým. Nikdy pred Kristom neboli vyslovené podobné myšlienky. Demokracia je zviazaná s kresťanstvom v myslení a v čase.“

Samozrejme, táto inšpirácia vzniká v nadväznosti na židovskú kultúru a náboženstvo na Blízkom východe. Ale rozvinie sa naplno v prostredí európskom. Rastie v spolupráci i v konfrontácii s islamom. Číri sa cez obdobie osvietenstva, ktoré prichádza a je možné práve vďaka týmto koreňom a živnej pôde. Naša civilizácia prechádza opakovanými vojnami, tragickými deformáciami, totalitnými ideológiami a zápasmi k novej nádeji. Spoločná Európa je výrazom tejto nádeje – pre svojich i pre svet navôkol. Cieľom od začiatku nebola výroba uhlia, ocele či trh, ale mierové, kooperujúce spoločenstvo národov. Memoáre jedného zo zakladateľov Európskych spoločenstiev Jeana Monneta sa začínajú vetou: „Nevytvárame alianciu štátov, ale spájame ľudí.“

Slovensko mohlo vyše tisícsto rokov čerpať inšpiráciu a silu z cyrilo-metodských koreňov. Táto misia bola úspešná, lebo postupne inkulturovala evanjelium v rečovom, kultúrnom a politickom prostredí našich veľkomoravských predkov, a tiež preto, lebo táto udomácnená viera postupne prechádzala do kultúry, práva a vzťahov slovanských a slovenského národa. Viera sa stala súčasťou, ba základom kresťanskej kultúry tejto krajiny. Je to potvrdené v jej ústave, viditeľné v jej štátnom znaku a na vlajke, na slovenských eurominciach, ktoré kolujú po celej eurozóne, ba aj mimo nej, na bohatom kultúrnom dedičstve. Dôležité je, aby na tomto osvedčenom základe rástla naša kultúra aj v tomto treťom tisícročí. Ako rieka žije z prameňa, tak ľudské spoločenstvo žije z kultúry. Infraštruktúra, ustanovizne a materiálne statky sa dedia ľahko, ale duchovné a kultúrne dedičstvo si vyžaduje výchovu a vzdelanie v každej generácii, znovu a znovu. A (aj) preto je veľmi dôležité,

aby sme mali dostatok kvalitných škôl a univerzít, dobré podmienky pre štúdium, ale osobitne zodpovedných učiteľov, vedcov, umelcov, ktorí sú nositeľmi tvorivého prístupu k talentom, ktorí nehľadajú len vedomosti, ale aj múdrosť, ktorí sú sami svedkami toho, čo učia.

Aj dejiny a charakter Trnavy sú zviazané s kresťanskou históriou a kultúrou. Trnava bola prvým mestom na území dnešného Slovenska, ktoré dostalo výsady slobodného kráľovského mesta (1238, kráľ Belo IV.). Počas osmanského nebezpečenstva Bratislava bola centrom politickým a administratívnym, Trnava prevzala úlohu kultúrneho a náboženského centra krajiny. Hovorilo sa jej „slovenský Rím“. Dnes v meste pribúda vysokoškolákov. Stále viac obyvateľov tu hovorí nielen po slovensky a po „*ternavsky*“, ale aj po francúzsky či anglicky. Úcta k vlastnej reči a ovládanie cudzích jazykov sú dôležité pre každého, kto chce rozvíjať dialóg medzi kultúrami. Aj týmto nadväzujete na odkaz Antona Bernoláka, ktorý v tomto meste pôsobil. Som presvedčený, že aj 21. storočie môže byť pre toto mesto, región, ba celú krajinu časom pokoja a rozvoja. Medzi vami a hlavným mestom krajiny rastie najširšie diaľničné spojenie na Slovensku. Do mesta a jeho okolia prichádzajú v poslednom desaťročí najväčšie zahraničné investície. To všetko je dôležité a bude prinášať prospech, ak budeme múdro a zodpovedne zmýšľať a konať na všetkých úrovniach. A preto vidím spoluprácu školstva, štátnej správy, samosprávy a podnikov ako rozhodujúcu pre dlhodobý, perspektívny rozvoj mesta a regiónu.

Slovensko a Európa investujú nemalé prostriedky, pozornosť a podporu informatizácii. Na budúci rok by už všetky školy v rámci EÚ mali byť napojené na rýchly, širokopásmový internet. Digitálna gramotnosť sa stáva nevyhnutnou výbavou pre pracovné uplatnenie, komunikáciu a ďalšie učenie. Od informačnej spoločnosti sa posúvame k ambícii vedomostnej (znalostnej) spoločnosti. Vedomosti, zručnosti a spôsobilosti sa stávajú rozhodujúcimi pre zamestnanosť, ďal-

ší rast hospodárstva, pre inovácie a celkový rozvoj. Ako však potvrdzuje aj minuloročný dramatický prepád na svetových finančných trhoch, počnúc USA, a následne v ekonomikách a v obchode, ktorý je najväčší od 2. svetovej vojny, resp. od Veľkej depresie v 30. rokoch (po ktorej táto vojna prišla), nedajú sa ani spoločnosť, ani ekonomika úspešne, dlhodobo rozvíjať bez etiky zodpovednosti, bez rovnováhy produkcie a spotreby, bez pravidiel, ktoré mravne ukotvujú ľudskú slobodu. Bankovní makléri, globálni obchodníci, burzovní hráči sú väčšinou veľmi dobre vzdelaní a schopní ľudia. Podobne však sú stále lepšie vyučení počítačoví podvodníci či medzinárodní teroristi. Čo teda potrebujeme, sú nielen informácie, nielen vedomosti, ale múdrosť, ktorá je východiskom pre umenie života, pre pokoj a udržateľný, vyvážený rozvoj. Potrebujeme školy a univerzity, ktorým záleží nielen na ich vybavenosti a na počtoch študentov, ale ktoré dbajú aj o kvalitu vzdelania a o formovanie osobností.

Univerzita je centrálnou inštitúciou pre rozvoj poznania a (tým aj) pre charakter spoločnosti – pre jej otvorenosť a inovatívnosť, intelektuálny a duchovný záber, spätosť vzdelávania so spoločnosťou a jej hospodárskym rozvojom, pre charakter kultúry a pod. Ak sa o niektorej spoločnosti hovorí, že je nekultúrna, ba skorumpovaná, netransparentná, servilná..., aký podiel na tom majú univerzity? Obraz krajiny a obraz jej univerzít nezvyknú byť veľmi odlišné. Aj dnes existujú v Európe prípady predaja falošných diplomov alebo protiprávne získaných kvalifikácií. A naopak, kultúrne vyspelé a ekonomicky konkurencieschopné štáty sa opierajú o silné univerzity.

Univerzita vznikla ako jedinečná západoeurópska inštitúcia v čase a v priestore kresťanského stredoveku. Popri duchovnej a svetskej moci reprezentovala tretiu transformačnú silu – silu intelektu, schopnosť rozumu a poznania (*sacerdotium, imperium/regnum, studium*). Pri sporoch medzi duchovnou a svetskou mocou často boli pri-

zývané univerzity, aby ponúkli riešenie. Ešte aj v nedávnej dobe dobré fungovanie obce záviselo podobne od troch autorít: od richtára, rektora (učiteľa) a farára.

Prvá univerzita vznikla v Bologni v r. 1088, druhá v Paríži v r. 1160 (Sorbona). V roku 1400 ich bolo 31 a v roku 1500 už 63. Trnavská univerzita bola založená v roku 1635 kardinálom Petrom Pázmaňom. Dejiny kresťanskej kultúry a edukácie, viery a rozumu sú vzájomne prepojené. Dnes sú univerzity rozvinutou celosvetovou realitou. V Európe je vyše 4 000 a vo svete vyše 17 000 univerzít a vysokoškolských inštitúcií.

Univerzity patria teda medzi najstaršie sociálne inštitúcie. Prežili takmer celé milénium. Ako je to možné? Čo ich udržalo pri živote napriek ustavičným štátnym a mocenským zmenám a likvidačným útokom zo strany totalitných a autoritárskych režimov zameraných proti slobode myslenia?

Myslím, že jeden z dôvodov je silná a kontinuálna tradícia zo strany akademickej obce, ktorej začiatky môžeme na Západe pozorovať už u pred-sokratovských filozofov a prírodovedcov. Človeka charakterizuje odveká túžba po poznaní, po pravde. Univerzity uchovávajú poznatky získané v minulosti, odovzdávajú ich mladšej generácii a nepretržite skúmajú ľudské, spoločenské a prírodné oblasti s cieľom poskytovať poznatky nové. Univerzita je privilegovaným miestom pre hľadanie pravdy: nie kvôli titulom, ale kvôli akademickému slobode a možnostiam, kvôli prameňom, ktoré intelektuálne prostredie a spoločenstvo univerzity vlastní a spravuje. Akademická služba je zameraná na hľadanie pravdy a na úctu k pravde. Samotná akademická diskusia je pre univerzity existenčnou podmienkou. Vychádza z otvorenosti, vzájomného rešpektu a uznávania kritiky. Usiluje o nezávislosť od politickej a ekonomickej moci, o slobodu výskumu a učenia.

K týmto rozumovým pilierom pristupuje aj duchovný rozmer človeka. Univerzita by mala byť živým ľudským organizmom, mala by byť tzv.

intelektuálnym spoločenstvom, ba čo viac, intelektuálnym spoločenstvom lásky. Lebo láska dáva zmysel všetkému – našim vzťahom, úsiliu, ba aj utrpeniu, našim najšťastnejším dňom, ale aj dňom všedným. Čím by bol život a človek bez lásky a spoločnosti bez solidarity? Jeden z najväčších vedcov a filozofov Blaise Pascal píše: „Robíme si modlu zo samotnej pravdy, ale pravda bez lásky nie je Boh.“ (*Pensées*)

Sloboda a vitalita univerzít je faktorom a indikátorom pre slobodu a vitalitu (a tým aj perspektívu) spoločnosti. Spomeňme si, ako likvidácie na akademický priestor pôsobila moc totality za nacizmu či komunizmu. Presne na deň pred 20 rokmi čínsky režim krvavo potlačil masové protestné hnutie študentov na námestí Tien-an-men v Pekingu. Nové storočie a nové tisícročie môže a má byť humánnejšie než predchádzajúce. Závisí to, a podstatne, aj od univerzít a od intelektuálnej sféry!

Mal som príležitosť i česť za päť rokov svojho pôsobenia vystúpiť na najstaršej európskej, americkej a austrálskej univerzite, ako aj na mnohých mladších univerzitách hlavne v európskom priestore, ale aj v Ázii, Latinskej Amerike a v Afrike. Na všetkých kontinentoch majú dnes univerzity nielen svoj *raison d'être*, ale aj perspektívu na dynamický rozvoj. Univerzitná myšlienka sa z Európy rozšírila po celom svete. Podobne ako olympijské hnutie, divadlo a opera či medzinárodné právo sa stali súčasťou celosvetových reálií. Som presvedčený, že aj zrod projektu mierového zjednotenia národov práve v Európe a vznik a rozšírenie univerzít v Európe spolu súvisia: čerpajú zo spoločných koreňov, z kultúrneho a duchovného dedičstva a smerujú k súvisiacim cieľom – k slobode, úcte a k spolupráci medzi národmi, k dialógu medzi kultúrami, dominancii práva, nie sily v ich vzťahoch, k spoločným hodnotám. Práve Európu kresťanské dedičstvo prekvásuje historicky najdlhšie. Obnova Európy a jej zmyslu pre humánnosť je spätá aj s obnovou a rozvojom univerzít, s ich vernosťou svojmu poslaniu a s ich aktívnym prí-

spevkom k formovaniu osobností a tým aj k vytváraniu zodpovednej občianskej spoločnosti. To je tiež zmyslom výzvy univerzitám k novému humanizmu pre Európu, ktorá zaznela k 50. výročiu podpisu Rímskych zmlúv.

Ctené dámy a vážení páni,

vzhľadom na potreby doby, ale aj na viditeľné zaostávanie európskych univerzít v dynamicky sa rozvíjajúcom medzinárodnom prostredí, je veľmi aktuálnou téma modernizácie univerzít. Potrebujeme ju v oblasti obsahu, riadenia a financovania. Netreba sa báť dať univerzitám viac autonómie a financií na jednej strane, ale na druhej strane motivovať a vyžadovať vyššiu zodpovednosť za výsledky, kultúru kvality, relevantnosť obsahu štúdia. Kvantita nikdy nenahradí kvalitu vzdelania. Naše vysokoškolské inštitúcie potrebujú viac špecializácie, diferenciacie, tvorivosti a inovatívnosti, interdisciplinaritu, otvorenosti pre netradičných študentov v rámci procesu celoživotného vzdelávania, viac účasti na medzinárodnej spolupráci. Jeden filozof povedal, že nič nie je stálejšie ako zmena. Mení sa spoločnosť, ekonomika, svet. Obstojí nielen ten, kto je adaptabilný. Najviac vyhráva ten, kto dokáže definovať potrebnú odozvu, byť jej nositeľom a ponúkať skutočné riešenia. Je to veľká výzva aj pre univerzity: aby neboli vo vleku, ale v popredí vývoja, aby dokázali kombinovať silu svojej tradície s potrebnou modernizáciou.

Z hľadiska kurikulárnej reformy v Európe najvýraznejším príspevkom je Bolonský proces. Na konci apríla sa na KU Leuven/Louva-in-la-Neuve uskutočnilo rokovanie ministrov 46 krajín v rámci tohto procesu. Čo sa pred desaťročím (práve v júni 1999) zrodilo z iniciatívy niekoľkých, stalo sa celokontinentálnym procesom. Dokonca, po prvýkrát sa uskutočnilo aj Svetové bolonské fórum, na ktorom so záujmom participovalo 15 štátov z celého sveta ako USA, Kanada, Čína, Brazília, Austrália, Izrael a ďalšie. Európa sa evidentne stáva atraktívnejšou vo svete vzdelania. Som rád, že som pri tom mohol byť veľmi blízko a aktívne. Sme súčasťou úsilia vy-

tvoriť európsky priestor vyššieho vzdelania. Je to úspešný a dôležitý proces. Je dôležitý, lebo vytvára prostredie prajné pre vedomosti, pre ich kvalitu a aplikáciu, pre uznávanie kvalifikácií, pre zatraktívnenie Európy vo svete vzdelávania. Je úspešným, lebo je v rukách všetkých participujúcich krajín, ktoré zdieľajú spoločné ciele a postupne ich naplňujú. Keď môže byť tento kontinent najsilnejším vo svete futbalu, prečo by nemohol hrať aj v prvej svetovej lige univerzít? Do futbalu Európa investuje, má ho rada, uznáva talenty, umožňuje plnú mobilitu hráčov, dbá o kvalitu... Nemohlo by to tak byť aj vo vzdelávaní? Nie je to kľúčovo dôležité pre budúcnosť spoločnosti a jednotlivcov?

Európska komisia tomuto procesu spolupráce napomáha viacerými cestami. Najznámejším je program Erasmus pre mobilitu študentov a pedagógov vysokých škôl. Tento program získal na súčasné 7-ročné obdobie trojnásobne viac financií ako v predchádzajúcom období. Mladším a rýchlo rastúcim programom je Erasmus Mundus pre globálnu medzinárodnú výmenu, ktorý podporuje od tohto roku nielen magisterské, ale aj doktorandské programy. Edukačná mobilita počas štúdia a pôsobenia na vysokej škole by nemala byť výnimočnou príležitosťou pre niekoľkých, ale stále viac štandardnou možnosťou. V oblasti odborného vzdelávania a prípravy sme rozvinuli tzv. Kodanský proces, v rámci ktorého nedávno vznikli nové nástroje pre kreditný systém a zabezpečenie kvality. Od r. 2010 vstupuje do praxe Európsky kvalifikačný rámec, ktorý zbližuje Bolonský a Kodanský proces a ktorý pomôže urobiť naše národné kvalifikačné systémy transparentnejšími a kompatibilnejšími. Pomôže to jednotlivcom a inštitúciám. Veľmi špecifickým a konkrétnym príspevkom k zintenzívneniu spolupráce v oblasti vedomostí je založenie EITI v septembri 2008. Zo súvisiacich významných prínosov spomeniem prijatie vôbec prvej spoločnej európskej stratégie pre kultúru, Bielej knihy o športe v EÚ a vytvorenie politiky viacjazyčnosti (multilingvizmu) v EÚ.

Vážený pán rektor, vážená pani dekan, chcem osobitne poďakovať Právnickej fakulte TU za iniciatívny návrh pre udelenie čestného titulu. Teší ma, že patríte k špičke právnej vedy a vzdelania v tejto krajine. Slovensko potrebuje odborníkov s kvalitným poznaním a schopnosťou nedeformovanej interpretácie a aplikácie slovenského verejného a súkromného práva, medzinárodného a európskeho práva. Potrebujeme ich tiež pre tvorbu dobrého, spravodlivého zákonodarstva. Potrebujeme ľudí so zmyslom pre právo a zákonnosť – nie ako slúžky moci či korupcie, ale ako nástrojov pre viac spravodlivosti, transparentnosti a úcty k človeku.

Veľmi evidentne v slobodných krajinách narastá objem uznaných ľudských práv – základných i odvodených. Počujeme o nich stále častejšie. Ale akoby zároveň ustupoval zmysel pre povinnosti. V západnom svete sa stále viac hovorí o generácii vyrastajúcej v prostredí slobody a spotreby, o záujme mať všetko hneď, tu a teraz (la generation toute suite, generation all now, generatione tutto subito). Právo a povinnosť, sloboda a zodpovednosť – to sú dve strany tej istej mince. Kto uznáva platnosť jednostranných mincí?

Inšpirujúcim príkladom takejto rovnováhy je Všeobecná deklarácia ľudských práv. Rešpektuje prirodzený zákon. Jej úvodný, prvý bod hovorí: „*Všetci lidé sa rodia slobodní a rovní v důstojnosti i právech. Sú obdareni rozumom a svědomím a mají konat v duchu bratrstva.*“ Veľký rozsah práv sa dá vyvážiť a zabezpečiť, ak existuje etika solidarity a zodpovednosti za druhých, za spoločnosť. Ak niet garanta práv, kto ich zaručí? V slobodnej

spoločnosti je nositeľom tejto garancie nielen štát so svojimi mocenskými nástrojmi, ale každý občan, ktorý je zdrojom moci štátu. Aj preto uvedená deklarácia uzatvára zoznam mnohých základných práv druhou dôležitou povinnosťou: „*Každý má povinnosti voči společnosti, v které jedine může slobodne a plne rozvinout svoju osobnost.*“ (čl. 29)

Iným príkladom je naratív pre spoločnú Európu: „zjednotení v rozmanitosti“. Ak ideme do hĺbky tohto vzťahu a vízie, nájdeme tam podstatnú výzvu pre univerzitu: Všetko starostlivo skúmať, ale objavenej pravdy a základných hodnôt sa držať. Vnímať originalitu, jedinečnosť každej osoby, ale aj ctíť si rovnosť všetkých ľudí v ich dôstojnosti.

Súčasná finančná a ekonomická kríza je drhá lekcia, nesmieme ju premárniť. Je sociálne bolestivá, ale je aj výzvou k zodpovednosti a príležitosťou k potrebným inováciám. Svet po kríze bude ešte komplexnejší, globálnejší a konkurenčnejší. Lahšie a rýchlejšie z nej vyjdú tí, ktorí vnímajú vzdelanie ako jeden z rozhodujúcich príspevkov pre budúcnosť. Celková zrelosť a vyspelosť Slovenska a Európy bytostne závisia od živosti spojenia so základmi, na ktorých naše kultúry vyrástli, a od všestrannosti a sily výchovy a vzdelania pre dobro ich celkového rozvoja.

Nech aj vaše úsilie je plodným príspevkom pri formovaní vedomia spolupatričnosti a svedomia spoluzodpovednosti, osobitne mládeže. Na tom stojí súdržnosť a perspektíva každého ľudského spoločenstva.

Vivat academia nostra! Ad multos annos!

1

Veľmi dôležitými míľnikmi pri vytváraní Európskeho priestoru vyššieho vzdelávania boli ministerské stretnutia v rámci Bolonského procesu. Mal som možnosť spoluvytvárať obsah a atmosféru troch takýchto vrcholných podujatí: v nórskom Bergene v roku 2005, v Londýne v roku 2007 a v belgickom Leuvene/Louvain-la-Neuve v roku 2009. V Bergene sa v tomto procese vysokoškolských reforiem v podstate skompletizoval celý starý kontinent. Na ďalšom zábere som v rozhovore s Georgom Winklerom, prezidentom Európskej asociácie univerzít. Naša spolupráca v rámci Bolonského procesu a inovácií bola intenzívna a plodná. Obr. 1 – 2

2

Inšpiráciu a väčšinu nástrojov získal Bolonský proces vďaka programu Erasmus, ktorý nesie meno stredovekého humanistu, teológa a filozofa. V decembri 2006 sme J. M. Barrosom hodnotili 20 úspešných rokov tohto vysokoškolského programu. Jeho ovocím boli nielen dva milióny študentov, ktorí mohli študovať na zahraničnej univerzite, ale aj vyššia kvalita a otvorenosť participujúcich univerzít. Program priniesol aj globálnu spoluprácu vďaka mladšiemu bratovi s menom Erasmus Mundus. Na zábere je početná skupina prvých absolventov tohto programu v máji 2005 počas bruselského hodnotiaceho seminára. Obr. 3

3

Prvé pozvanie z univerzitnej pôdy som dostal z najstaršej univerzity v strednej Európe – z Karlovej univerzity v Prahe v decembri 2004. Privítal ma rektor prof. Ivan Wilhelm, rodák z Trnavy. Obr. 4

4

5

6

7

8

Roky práce v EK znamenali pre mňa obdobie osobitného dialógu a spolupráce s akademickým a vedeckým prostredím Európy a sveta. Za päť rokov som postupne navštívil univerzity na piatich kontinentoch. Boli medzi nimi LSE v Londýne, ale aj univerzity v Oxforde, Bologni, Cambridge, Georgetowne, IIT Dillí, Kyjeve, Záhpere a mnohé ďalšie. Zábery sú z Univerzity v Padove, IMC Krems v Rakúsku, PU v Prešove, z univerzít v škótskom Edinburgu, vo francúzskom Nancy, v poľskom meste Vroclav, v LSE v Londýne a na kanárskom Tenerife. Obr. 5 – 10

9

10

11

12

13

Každý rok som sa spolu s J. M. Barrosom stretával s vedením a členmi ECSA – Združením pre štúdiá o Európskom spoločenstve. Je to početná a efektívna sieť akademickej spolupráce a komunikácie o procese európskej integrácie celosvetového významu. Pôsobí na všetkých kontinentoch. Obr. 11 – 13

14

15

16

Päť rokov som študoval techniku v Košiciach, v období rokov 1978 – 1983. Využil som to v oblasti vývoja a výroby výkonových meničov a elektrických pohonov. V júni 2006 mi vtedajšie vedenie TU udelilo titul doctor honoris causa. Pre mňa i mojich blízkych a priateľov to bol symbolický i skutočný návrat domov. Na prvej fotografii je rektor prof. Juraj Sinay.

Obr. 14 – 16

17

18

V Prodiho komisii som mal na starosti záležitosti v oblasti podnikania a informačnej spoločnosti spolu s fínskym komisárom Erkki Liikanenom (foto je z februára 2004). Bola to skvelá skúsenosť pre oblasť inovácií a vedomostnú spoločnosť v nasledujúcom období. V rámci podpory inovácií a konkurencieschopnosti v Európe je veľmi dôležitou témou ochrana a zdieľania patentov, vynálezov a duševného vlastníctva. 4. júna 2007 som navštívil Európsky patentový úrad (EPO) v Mníchove. Predsedom úradu bol prof. Alain Pompidou (vpravo), syn bývalého prezidenta francúzskej republiky. Obr. 17 – 18

19

V roku 2004 sme uviedli do života nový medzinárodný univerzitný program Erasmus Mundus. Zaradil sa k najžiadanejším svetovým programom. Prispieva k podpore spolupráce s univerzitami mimo krajín EÚ a promovaniu európskeho vysokoškolského priestoru ako centra excelentnosti. Skupinová fotografia je z tlačovej besedy v júli 2007 spolu s komisárkou pre vonkajšie vzťahy EÚ Benitou Ferrero-Waldnerovou (piata sprava) a s účastníkmi a pracovníkmi programu. V r. 2009 sa naštartovala nová fáza tohto programu (2009 – 2013). V decembri 2008 Hans-Gerd Pötering, predseda EP, v Štrasburgu oficiálne podpísal Erasmus Mundus II. Lex (vľavo). Vpravo stojí Katerína Batzeli, predsedníčka Výboru EP pre vzdelanie a kultúru. Obr. 19 – 20

20

21

22

23

Univerzitné štúdium a obdobie dáva človeku nový – širší a hlbší pohľad na svet, prírodu a vesmír, na techniku, na spoločnosť i na seba. V marci 2008 som prijal titul doctor honoris causa na bukureštskej Universitatea Crestina Dimitrie Cantemir, ktorá tým chcela vyjadriť ocenenie za osobný prínos k formovaniu európskeho univerzitného priestoru. Na záberoch je vedenie univerzity a jej čelní predstavitelia.

Obr. 21 – 23

24

V septembri 2008 začal svoju činnosť Európsky inovačný a technologický inštitút. Sídлом jeho správnej rady sa stala Budapešť. Záber je z tlačovej besedy pri príležitosti prvého zasadnutia Správnej rady EIT. Na prezentácii sa tiež zúčastnili (zľava) Valérie Pécresse, francúzska ministerka pre vyššie vzdelanie a výskum, maďarský minister Károly Molnár a podpredsedníčka EP Rodi Kratsa-Tsagaropoulou. Veľkým podporovateľom myšlienky bola aj skupina poslancov EP, medzi nimi aj poľský poslanec Jerzy Buzek, neskôr predseda EP. Foto je z pracovných raňajok v rámci SME Union frakcie EPP v septembri 2006 v Bruseli. Návrh na vytvorenie EIT sme prezentovali spolu s J. M. Barrosom a kolegom J. Potočnikom na tlačovej konferencii v októbri, o mesiac neskôršie. Obr. 24 – 26

25

26

27

28

Rok 2009 bol na môj podnet, podporený predsedom J. M. Barrosom, vyhlásený za Európsky rok tvorivosti a inovácie. Každý človek je obdarený talentom. Je dôležité nájsť ho a rozvinúť. Počas roka som sa mohol oprieť o otvorenosť a spoluprácu výnimočných osobností. Patrili k nim napríklad hudobník a skladateľ Jordi Savall a Karl-Heinz Brandenburg, vynálezca formátu záznamu typu MP3. Zábery sú zo spoločnej tlačovej konferencie v Bruseli v decembri 2008. Obr. 27 – 28

29

Päť rokov som pomáhal na obnovení Trnavskej univerzity formovať štúdiá v oblasti medzinárodných vzťahov. Boli to roky, keď som zároveň pôsobil v diplomacii ako hlavný vyjednávač pre vstup do EÚ. Tak som mohol sprostredkovať mladým študentom spolu s teóriou veľmi konkrétne a aktuálne praktické skúsenosti z medzinárodnej politiky. V júni 2009, v závere svojho pôsobenia v EK v oblasti vzdelávania, som z rúk rektora TU v Trnave prof. Petra Blaha prevzal čestný doktorát. Obr. 29

30

Kolegovia z českej vlády – minister kultúry Václav Jehlička a minister školstva Ondřej Liška – spolu so mnou v januári 2009 v Senáte českého parlamentu otvárali Európsky rok tvorivosti a inovácie. Obr. 30

VI

Spoločenstvo
a dialóg kultúr

Európa – spoločenstvo kultúr

23. 3. 2005

LITERÁRNY (DVOJ)TÝŽDENNÍK

Našu a svetovú pozornosť najviac priťahuje politický a ekonomický rozmer Európy. Ale Európu možno definovať viac ako kultúrny a historický pojem než ako geografický alebo ekonomický. Jeden zo zakladateľov Európskych spoločenstiev Jean Monnet na konci života údajne povedal, že ak by mohol proces európskeho zjednotenia začať ešte raz, začal by s oblasťou kultúry. To neznamená harmonizáciu, ale potvrdzuje dôležitosť spoločného hodnotového základu pre samotný politický vývoj.

Rozšírenie, ktorého dôležitou súčasťou sa stalo aj Slovensko, znamená europeizáciu Únie. Inak povedané, dnes je Únia viac európskou, než bola pred rokom. Rozšírenie obohatilo jej kultúrnu rozmanitosť. Táto rozmanitosť je zdrojom nášho spoločného bohatstva. Spravovať rastúcu rôznorodosť je potrebné i možné. Väčšia rozmanitosť spoločenstva je však výzvou aj pre posilňovanie vedomia jednoty a spolupatričnosti.

Kultúra a vzdelanosť ovplyvnili dejiny Európy viac ako čokoľvek iné. Keď úcta k vzdelaniu a kultúre dominovala, Európa prežívala obdobie rozvoja a pozitívne ovplyvňovala aj svet okolo. Zatváranie škôl, pálenie kníh, to boli začiatky temných období pre celý kontinent.

Kultúra je neoddeliteľným nástrojom tvorby a obsahu európskeho občianstva a európskej identity prostredníctvom lepšieho porozumenia iných kultúr a nášho spoločného dedičstva, avšak pri plnom rešpektovaní kultúrnej diverzity. V tomto zmysle kultúra musí byť vnímaná ako spoločné dobro všetkých ľudí a národov, ako prejav ich úcty, slobody a kreativity, ako výpoveď o ich ceste históriou.

Pred nami všetkými je stále aktuálna otázka:

„Čo môže Európa urobiť pre kultúru?“ Rovnako významným je však aj opačný pohľad: „Čo môže kultúra urobiť pre Európu?“ Podobná výzva o dôležitosti vzájomnej závislosti a prepojenosti jestvuje aj vo vzťahu Slovenska a jeho kultúry.

Táto dialektika nás presahuje, keďže stavia na dedičstve stáročí a je ovplyvňovaná mnohými faktormi. Osobitne urgentnými sa však tieto otázky a výzvy stávajú v dobe zrýchľujúceho sa politicko-spoločenského vývoja, narastajúcej globalizácie, ale aj relativizácie tradičných hodnôt. Európa, podobne ako jej konštitutívne súčasti, nemôže uspieť bez správnej reflexie svojho kultúrneho rozmeru.

Základné motto Európskej únie je „jednota v rozmanitosti“. Je to motto uistujúce i ambiciózne zároveň. Je uistujúce, lebo Únia uznáva mimoriadnu bohatosť národných a regionálnych kultúr. Skutočná európska identita je prirodzene tvorená rôznymi národmi a komunitami, zvykmi, históriami, literatúrami, umeniami, ľudovými tradíciami. Motto je však aj ambiciózne. Zdôrazňuje, že rôznosť neznamená rozdelenie, ale skôr uznanie a prijímanie rôznosti, ktoré nám tým zároveň umožňujú zjednotenie. Alebo povedané inak: bohatstvo našej rôznosti je štrukturálnym prvkom našej jednoty.

Som presvedčený, že Európska únia má byť dobre zorganizovaným spoločenstvom kultúr. Ich zjednocujúcou bázou je súlad hodnôt, z ktorých kultúra vyrastá a ktoré svojím pôsobením ďalej rozvíja. Prvou spomedzi tohto spoločenstva je a má byť ľudská dôstojnosť.

Dôstojnosť človeka, ľudskej osoby, spája v relácii voči iným osobám a iným kultúram identitu s otvorenosťou a úctou s dialógom. Mierou kultúrnosti je miera úcty voči dôstojnosti človeka. Inak povedané: kultúru charakterizuje vzťah k hodnote a postaveniu človeka v spoločnosti. Preto je kultúra o tom, ako človek, komunita, národ vníma a rozvíja svoje vzťahy vo vlastnom vnútri a zároveň voči okoliu.

Tento prístup je v histórii ľudstva jedinečným. Nebol ľahkým a nebude ľahkým. Udržia-

vať preto rovnováhu vo vývoji, kde sa stále skúša hodnotový súlad, je veľmi náročné. Spoločný osud Európanov v tomto čase nie je výsledkom historickej náhody, ale slobodného a vedomého rozhodnutia.

Naša európska identita – to je plurál i singulár zároveň. Je plurálom, lebo ju tvoria identity všetkých národov v ich rôznosti. Je singulárom, ktorý reprezentuje naše rozhodnutie zjednotiť sa, rešpektujúc naše rozdiely, v spoločenstve hodnôt a záujmov, s odhodlaním žiť a konať spoločne.

Pojem identita môže byť nebezpečný, ak sa namieri proti iným identitám. Vedie to napríklad k extrémnemu nacionalizmu. Európska identita znamená prekonanie zrážky rôznych identít. Je to otvorená a pluralitná skúsenosť.

Ak chceme v rozvíjaní spoločnej Európy uspieť, musíme zapojiť do vzťahov tvorivú energiu, plný ľudský potenciál. A to aj kultúrny, nielen ekonomický, ktorý bol doteraz viac používaný.

Tento potenciál sa opiera o dedičstvo Európy, ktoré podľa Paula Valéryho má tri pramenné miesta: Jeruzalem, Atény a Rím. Židovsko-kresťanská tradícia, filozofia starovekého Grécka a starorímske právo postupne formulovali základnú hodnotovú sústavu dnešnej Európy. Sloboda, demokracia, spravodlivosť, solidarita ako charakteristiky verejného života nie sú automatické, pretože neboli získané ľahko. Často boli urážané, často potláčané.

Dá sa na nich stavať, ale žiada si to angažovanosť jednotlivcov a zodpovednosť v spoločnom úsilí. Dá sa žiť spolu a pritom chrániť osobnú, miestnu, regionálnu, národnú identitu. Je však potrebné rozvíjať otvorenosť, poznanie, výmenu. Takýto prístup sa vracia ako kultúra tolerancie. Európska identita neuberá, ale pridáva, prispieva k existujúcim rozmerom identity.

Bolo by chybou myslieť si, že kultúra a ekonomika sú celkom oddelené svety. Bez rozvoja poznania, vedy a kultúry ekonomika nemôže dlhodobo prosperovať. Podobne nemôže rásť ani

úroveň politiky, resp. kultúra politiky. Ekonomika s jednotným trhom sa už považuje za európsku danosť či nevyhnutnosť. Ale až „kultúra dáva ľudskému životu zmysluplnú náplň“, ako sa nedávno vyjadril aj predseda Európskej komisie J. M. Barosso.

Vedecké a technické objavy spôsobujú výrazne rýchly ekonomický rast a sociálny pokrok. Avšak stále by sme mali mať na pamäti, že životu človeka je dôstojnosť daná kultúrou. Preto dozrievanie národa k vlastnej a spoločnej zodpovednosti sa dá veľmi citlivo vnímať podľa jeho vzťahu ku kultúre.

Slovensko je kultúrne bohatá krajina, ktorá môže a má v otvorenosti a dialógu s inými kultúrami obohacovať, získavať a aktívne prispievať k formovaniu spoločnej európskej identity. Bez slovenskej by európska rodina kultúr bola neúplná.

Chcel by som Slovensku zaželať, i vlastným dielom pomáhať, aby sa stávalo centrom spoločenstva európskych kultúr. Aby bolo centrom, ktoré komunikuje, organizuje, priťahuje, spája, formuje. Aby bolo krajinou, ktorá je dobrým domovom pre svojich a atraktívnym priestorom pre politickú, ekonomickú a kultúrnu spoluprácu.

Latinčina ako jazyk a ako kultúrne spoločenstvo

RÍM 26. MÁJA 2007

„FUTURO LATINO“ – LA LINGUA LATINA
PER LA COSTRUZIONE E L'IDENTITÀ
DELL'EUROPA

Téma a miesto stretnutia sú pre mňa osviežujúcou zmenou oproti zvyčajným povinnostiam, ktoré ako európsky komisár pre vzdelávanie a kultúru mám. Mám tiež radosť, že sa nachádzam

me na tomto spojnom bode, kde vzťahy medzi Vatikánom a Európskou komisiou našli novú energiu z prijatia nášho veľvyslanca v júni minulého roku. Tento fakt sa s určitostou podieľal na prehĺbení nášho dialógu na spoločné témy, akými sú kultúra, vzdelanie a budovanie pocitu európskej identity. Chcel by som zamerať svoj príspevok na miesto latinčiny v kontexte európskych záležitostí – predovšetkým vzdelávacích politik EÚ.

V niektorých častiach Európy bolo zavedenie latinčiny do školských osnov jednou z najpálčivejších tém reforiem nižšieho vzdelania. Napríklad tu v Taliansku debata o užitočnosti latinčiny ako predmetu pre základné a určité typy stredných škôl zúrila po niekoľko generácií. Väčšina ľudí v tejto miestnosti si na to dobre pamätá. Tí, ktorí boli oponentmi, by tvrdili, že latinčina je mŕtvý jazyk a stratou času. Tí, ktorí boli jej zástancami, by trvali na tom – spomedzi iných vecí – že latinčina je dobrým tréningovým poľom pre myseľ. Tiež by poukázali na to, že žiaci s dobrými známami z latinčiny excelovali v matematike, fyzike a iných exaktných vedách. Avšak nikdy nebolo dokázané, že medzi týmito faktami existuje priama korelácia príčina – dôvod. Myslím tým, že pre chytré dieťa je prirodzené, že sa mu darí dobre vo všetkých predmetoch.

Podľa princípu subsidiarity školské osnovy spadajú pod právomoci národných vlád a miestnych orgánov v celej Európe. Avšak chcel by som uviesť pár poznámok.

Latinčina sa ako školský predmet ocitla pod prvou palbou kritiky po revízii liturgie vykonanej na Druhom vatikánskom koncile. Ekumenický koncil skončil v roku 1965 a už o tri roky neskôr bol svet zaplavený protestným a reformným hnutím, ktoré sa zrodilo na univerzitách a neskôr sa rozšírilo do celej spoločnosti. Od Pražskej jari, protivojnových hnutí po hnutia zástancov ľudských práv v USA. Myslím si, že kombinácia týchto udalostí priniesla otras v otázke výučby latinčiny v nasledujúcich rokoch.

Latinčina bola, samozrejme, jednoduchým ter-

čom pre tých, ktorí obhajovali zmenu v spoločnosti, počnúc školami a univerzitami. Avšak jazyk si nezaslúžil všetku tú trpkosť, ktorej sa mu dostalo. Napríklad jedným bodom bolo časté neporozumenie. Mnohí by tvrdili, že čas a energia vynaložená na učenie latinčiny by bola lepšie využitá pri učení sa živého cudzieho jazyka ako španielčina alebo nemčina. No toto tvrdenie dáva len málo zmyslu.

Latinčina nie je „prirodzeným jazykom“, ako by povedali jazykovedci. Neexistuje žiadne spoločenstvo, v ktorom sa ľudia učia latinčinu ako materinský jazyk – to znamená z pier svojej matky. Na druhej strane by som nesúhlasil s tými, čo tvrdia, že latinčina je mŕtvý jazyk. Latinčina má dnes obmedzené prirodzené využitie. Jej použite v katolíckej cirkvi alebo v medicíne však spôsobuje jej vývoj, bez ohľadu na to, aký je malý.

Nehľadiac na tento bod, štúdium latinčiny prináša výhody prinajmenšom v dvoch oblastiach. Po prvé, pomáha ľuďom pri učení sa prirodzených jazykov – a nemyslím tým len románske jazyky, čo je zrejmé. Predstavte si po anglicky hovoriaceho človeka, ktorý ma v úmysle naučiť sa slovenčinu, môj materinský jazyk. Bolo by dobré pre neho, ak by bol oboznámený s jazykom s podobnými štrukturálnymi podobnosťami, ako sú skloňovanie, prítomnosť rôznych rodov či neprítomnosť členov.

Po druhé, latinčina je heslom, ktoré otvára dvere k bohatstvám našej vzdialenej minulosti bez potreby prekladu. V tomto ohľade by latinčina nebola len jazykom vzdelanosti. Staroveká gréčtina je tiež potrebná. Hlavne ak niekto chce porozumieť filozofickej tradícii Západu.

Nebudem sa už ďalej vŕtať v týchto bodoch. Chcel som len uviesť niektoré z nich, prečo súhlasím s organizátormi tejto konferencie v tom, že poznanie klasického sveta by malo byť súčasťou našej kultúrnej a intelektuálnej tradície.

V skutočnosti by som chcel ísť ešte o krok ďalej. Poznanie výdobytkov prinesených starovekými Grékmi a Rimanmi pre západnú civilizáciu

– a v posledných rokoch nespočetným množstvom vedcov a učencov, ktorí používali latinčinu ako svoju *lingua franca* – je dnes azda dôležitejšie pre prírodné vedy ako pre humanitné. Vedecký a technologický rozvoj napredujú takým rýchlym tempom a ich výsledky sú také ohromujúce, že podľa môjho názoru potrebujeme vidieť veľkosť starovekej múdrosti, aby sme dokázali nazerať na veci z diaľky a udržať ich vo vzájomnej rovnováhe.

V klasickom svete bola kompletná kontinuita medzi vedeckým a – povedal by som – ľudským poznaním. Aristoteles – snáď najväčší staroveký mysliteľ – napísal Problémy mechaniky, Etiku Nikomachovu a Politiku. Samotný fakt zamerania pohľadu na svet, ktorý nie je posadnutý technologickými riešeniami, by bol veľmi užitočný aj pre nás.

Malo by byť odteraz zrejmé, že latinčinu nepovažujem za čisto vzdelávaciu záležitosť – čo by bolo aj tak záležitosťou vlád jednotlivých členských štátov – a ani za jazykovednú záležitosť. EÚ má viacjazyčnú politiku, ktorá zahŕňa jazyky, ktorými sa hovorí v Európe a zameriava sa obzvlášť na 23 oficiálnych jazykov Únie. Vskutku mám privilegium byť prvým komisárom, ktorého portfólio zahŕňa explicitný názov „viacjazyčnosť“. Mojou úlohou bolo vybudovať viacjazyčnosť – po prvýkrát – ako skutočnú politiku EÚ, ako politiku samú o sebe. Som šťastný, že je to tak. Pretože jazyk nie je len administratívnym alebo technickým prostriedkom. Jazyk je kľúčovou súčasťou kultúry.

Prípad latinčiny a gréčtiny môže nájsť svoje pole pôsobnosti inde. Napríklad by bolo zaujímavé dokázať, že žiaci, ktorí museli študovať klasické jazyky, mali aj celkové lepšie akademické výsledky. Tento argument som zmienil už skôr. Latinčina ako tréningové pole pre myseľ – niečo podobné ako telocvičňa, kde sa cvičia rozumové závaty.

Ďalší argument je historický. Nebudem hovoriť o jeho počiatkoch. Rím, prvé veľkomesto na svete, určilo latinčinu ako imperiálny jazyk pre

obyvateľstvo na podmanených územiach. Tento príklad by bol ťažko zdrojom inšpirácie pre politickú a inštitucionálnu organizáciu založenú na odmietaní vojnových konfliktov a rovnosti ich ľudí.

Obrátil by som sa skôr na viac prirodzené rozšírenie latinčiny ako jazyka kresťanstva a vzdelania od pádu Rímskeho cisárstva a počas celého stredoveku. Poprední historici označili práve stredovek za to obdobie, v ktorom vzniklo a rozvíjalo sa základné jadro spoločných európskych hodnôt, stále vlastných aj pre dnešných Európanov. A sú to práve hodnoty, ktoré nás spájajú, nie geografia či obchod.

Argumentujúc týmto smerom, mohli by sme tvrdiť, že znalosť jazyka by bola dôležitá pre možnosť pochopenia koreňov európskej civilizácie a následne aj moderných európskych kultúr. Avšak tento argument by mal byť braný s rezervou. Stredovekí ľudia hovoriaci po latinsky patrili medzi nepatrnú intelektuálnu a náboženskú elitu, ktorá nehládala na národné hranice.

I keď proces európskej integrácie napreduje v iných smeroch, stále dlhujeme mnoho týmto vzdelancom. Dnešní Európania by nemali tak mnoho spoločného, keby nebolo ich. Nie je náhodou, že dve vzdelanostné politiky Európskej komisie, na ktorých pracujem, sú pomenované po veľkých mysliteľských osobnostiach, pre ktorých bola latinčina prirodzeným *lingua franca* vedeckej a intelektuálnej debaty. Erasmus Desiderius Roterodamus a Joannes Amos Comenius. Aj to je malým znakom nášho úmyslu zachovať našu spoločnú európsku tradíciu stále živú.

Posledným cieľom nášho procesu integrácie nie je navrátenie uvedeného politického a inštitucionálneho edenického stavu pred historickým vývojom a eventúalnym úspechom národného štátu. Sme v procese, ktorý ako mnohé iné, je plne zapustený v našich dejinách. Nemalo by zmysel túžiť po minulosti, ktorá možno nikdy neexistovala. Naopak, mali by sme sa skôr pozeráť do budúcnosti. Mali by sme sa pozeráť sme-

rom k času, keď sa nám podarí prekonať najhoršie následky obdobia nacionalizmu. Takými, ako je neustály stav konfliktu. A znovu sa nám podarí stvrdiť Európu ako dôležitého ekonomického a politického hráča na svetovej scéne.

Teda má zmysel hovoriť o tom, že sme synmi a dcérami Anselma, Akvinského a Ockhama, ktorí žili v jednojazyčnom intelektuálnom prostredí. Avšak čo sa týka politického procesu, mám skôr pocit, že dnešná EÚ je skôr konečným výsledkom *Sacramenta Argentariae* – Štrasburských prisah – v ktorej každý kráľ skladal prisahu nie v latinčine, ale v jazyku iných. Spomedzi všetkých udalostí našej spoločnej minulosti som vybral práve túto, pretože reprezentuje otvorenosť, vzájomný rešpekt a oslavu rozmanitosti, ktoré by mali tvoriť budúcnosť Európy.

Medzikultúrny dialóg ako dlhodobá priorita EÚ

LUBLANA 7. JANUÁRA 2008
PREJAV NA KONFERENCII MEDZIKULTÚRNY
DIALÓG AKO ZÁKLADNÁ HODNOTA EÚ

Chcel by som zablahoželať slovinským predstaviteľom k uvedeniu Európskeho roku medzikultúrneho dialógu. Miesto, ktoré ste vybrali pre túto udalosť, je dosť špecifické: Cankarjev dom nesie meno veľkého slovinského spisovateľa a reprezentuje centrum kultúrneho života v hlavnom meste. Najvyššie politické orgány Slovinska – úrady prezidenta, vlády a parlamentu sú umiestnené v okolí tohto kultúrneho centra. Musíme zostať uprostred spoločnosti, v strede našej spolupráce a rozhodovania.

Dnes sa púšťame do rok trvajúcej misie propagácie dialógu medzi rôznymi kultúrami v rámci EÚ i za jej hranicami. Prečo si myslíme, že je to potrebné – a zároveň aj veľmi naliehavé – pre

dnešný svet? Prečo je Európsky rok medzikultúrneho dialógu v roku 2008?

Ako prvú vec mi dovoľte pripomenúť skutočnosť, že dialóg medzi kultúrami bol vždy jedným z prvkov európskej integrácie. EÚ je spoločenstvom kultúr a hodnôt vybudovaných na princípe rešpektu k rozmanitosti už od Rímskych dohôd, teda 50 rokov dozadu. Dovoľte mi citovať Jeana Monnetta, zakladajúceho otca Európskej únie. Svoje pamäti začína touto vetou: „*Nous ne coalisons pas des Etats, nous unissons des hommes.*“ (Nespájame štáty, ale zjednocujeme ľudí.) Zjednocovať ľudí je oveľa náročnejšie, ale aj dôležitejšie, ako vytvárať aliancie štátov!

A len ak sa vzájomný rešpekt stane vedúcim princípom Európy, môžeme vytvoriť ozajstný pocit spolupatričnosti medzi obyvateľmi Európy. No Európa sa v posledných rokoch v mnohom zmenila. Zažili sme historické rozšírenie Únie, vyššiu mobilitu v rámci jej hraníc, nové a staré migračné toky, zvyšujúcu sa výmenu so zvyškom sveta. To vyústilo v častejšiu a hlbšiu interakciu medzi kultúrami, jazykmi, etnickými skupinami a náboženstvami.

Nedávno sme uskutočnili prieskum o denno-dennej interakcii medzi ľuďmi patriacimi k rôznym kultúram v Európe. Prieskum bral do úvahy jeden týždeň života ľudí žijúcich v 27 členských štátoch EÚ. Počas tejto krátkej doby, dve tretiny respondentov odpovedalo, že prišlo do styku aspoň s jednou osobou s iným náboženstvom, etnickým a národnostným pozadím. Pre mňa je to jasná indikácia o tom, že Európa v 21. storočí čelí novej výzve. Potrebujeme podporovať zdvorilú výmenu názorov medzi jednotlivcami a skupinami s rôznymi kultúrnymi pozadiami na rovnocennej úrovni.

Chceme prekonať myšlienku multikultúrnej spoločnosti, v ktorej kultúry a kultúrne skupiny, jednoducho, koexistujú vedľa seba, žijú svoje „paralelne životy“¹, ako ukazuje správa o komunitách v Británii uskutočnená niekoľko rokov dozadu. Potrebujeme sa stať interkultúrnymi spoločnosťami, v ktorých mnoho kultúr spolupra-

cuje pomocou dialógu a spoločnej zodpovednosti.

Výžaduje si to proaktívny prístup, aby sa vzájomné obohacovanie kultúr EÚ stalo realitou. Takmer tri štvrtiny respondentov si myslí, že ľudia s rôznym zázemím môžu byť obohatením pre ich vlastnú kultúru.

A viac ako štyri pätiny sú presvedčené o výhodách medzikultúrneho dialógu, obzvlášť pre mladú generáciu. Zároveň značná časť respondentov má pocit, že je rovnako dôležité udržiavať svoju vlastnú kultúru stále živú.

Európsky rok medzikultúrneho dialógu je dôležitou súčasťou úsilia posunúť sa za hranice tolerance a smerovať k pravej medzikultúrnej Európe. Našou ambicióznou úlohou je propagovať medzikultúrny dialóg ako proces, v ktorom každý človek žijúci v EÚ môže zlepšiť svoju schopnosť rokovať s otvoreným a komplexným kultúrnym prostredím v každodennom živote.

Chceli by sme zvýšiť, obzvlášť medzi mladými ľuďmi, uvedomenie si dôležitosti vytvárania aktívneho európskeho občianstva otvoreného sveta, rešpektujúceho kultúrnu rozmanitosť a založeného na našich spoločných hodnotách. Rok bude príležitosťou pre zvýraznenie podielu rôznych kultúr na dedičstve a spôsoboch života členských štátov EÚ.

Vo všeobecnosti sú umenie, dedičstvo a kultúra kľúčovými doménami pre medzikultúrny

dialóg, ale sú i iné rovnako dôležité oblasti – mám na mysli vzdelávanie, migráciu, viacjazyčnosť, zamestnanie, médiá a náboženstvo. A, samozrejme, nemali by sme zabudnúť na úlohu medzikultúrneho dialógu vo vzťahoch EÚ navonok.

Zanechajúc konkrétne projekty, Európsky rok bude spoločnou črtou v ostatných oblastiach politík Európskej komisie. A preto, že rád uvádzam do praxe to, čo hovorím, vás chcem uistiť, že medzikultúrny dialóg je prioritou v rámci všetkých politík, ktoré zastrešujem.

Znamená to, že EK investuje značnú sumu peňazí na projekty spojené s medzikultúrnym dialógom v nasledujúcich rokoch. Aby som vám dal určitú predstavu, viac ako dve tretiny projektov zahrnutých v programe Európa pre občanov sú spojené s medzikultúrnym dialógom. Predstavuje to viac ako 700 projektov a 10 miliónov eur vyčlenených na tento projekt pre tento rok. Ďalším príkladom je program Kultúra, kde sa polovica viacročných projektov zameriava na medzikultúrny dialóg. Podpora pre tieto projekty celkovo presahuje 9 miliónov eur.

Ako si predstavujeme realizovanie týchto aktivít? Prevažná časť našich snáh spočíva na účasti občianskej spoločnosti, ktorá bude hrať vedúcu rolu počas Európskeho roka medzikultúrneho dialógu. Zapojenie občianskej spoločnosti je kľúčovým faktorom, ak chceme počas neho osloviť široké množstvo ľudí. Budeme uprednostňovať prístup zdola – nahor, ktorý zvýrazňuje dobré skúsenosti na úrovni bežných ľudí.

Platforma občianskej spoločnosti bude pôsobiť ako medzičlánok medzi európskymi inštitúciami a ľuďmi zapojenými do jednotlivých iniciatív plánovaných počas Roka. Platforma je zložená z viac ako 200 organizácií s bohatou skúsenosťou na poli medzikultúrneho dialógu. Mnoho z týchto organizácií je tu dnes prítomných. Taktiež vítam účasť predstaviteľov Občianskej spoločnosti zo všetkých kútov Európy na tejto udalosti. Tešíme sa na spoluprácu s vami.

Počas celého roku informačné a propagačné

¹ Britské komunity vedú „paralelné životy“ kvôli etnickým rozdielom podľa správy o rasových nepokojoch v severnej Británii v lete 2001. Séria štyroch štúdií upozornila na nedostatok kontaktov medzi rôznymi etnickými skupinami. Správa bola vypracovaná pre Home Office Tedom Cantlom predsedom Community Cohesion Review Team. Hlavnými zisteniami boli:

- rôzne komunity vedú „paralelné životy“,
- strach pramenil z neznalosti iných komunít a bol zneužitý extrémistami,
- otvorená a čestná debata o multikulturalizme je potrebná,
- slabé miestne vedenie, národná a miestna vláda, ako i policajné praktiky mali podiel na ťažkostiach,
- školy zamerané na jedno vyznanie riskovali ešte väčšie rozdiely,
- ostatné odporúčania zahŕňali oblasti ako bývanie, vzdelávanie, mládež, voľnočasové aktivity a ozdravujúce politiky.

kampane budú zviditeľňovať projekty a udalosti. Naša webová stránka je dôležitým nástrojom našej komunikačnej stratégie. Chcel by som pozvať všetky organizácie pracujúce na poli medzikultúrneho dialógu k prihláseniu sa do partnerských sekcií. Taktiež pozývam novinárov a všetkých, ktorí sa zaujímajú o túto tému, na pravidelnú návštevu našej stránky.

Naši partneri môžu ponúkať svoje nápady, predstavovať sa, hľadať partnerov pre budúce projekty, zviditeľniť ich projekty a spojiť ich aktivity s logom Európskeho roka medzikultúrneho dialógu. Zároveň sa novinári a verejnosť môžu dozvedieť o všetkých aktivitách v štátoch EÚ a participovať na našich fórach.

Nakoniec chceme priniesť debatu o medzikultúrnom dialógu na miestnu úroveň, kde je aj najdôležitejšia. Chceme zapojiť Európanov v školách, na pracoviskách a ďalších miestach, kde sa stretávajú.

Preto dúfam, že verejní predstavitelia na všetkých úrovniach – miestnej, národnej, medzinárodnej – vytvoria spoločný priestor, kde budú môcť všetky generácie a skupiny vyjadriť svoje názory a aktívne sa zapájať do debaty. V nasledujúcich mesiacoch prediskutujeme mnohé otázky, ktoré som spomenul, z pohľadu medzikultúrneho dialógu: kultúra a umenie, vzdelávanie a výskum, masmédiá a trvalý rozvoj.

Budeme počuť viac o prieskume, ktorý som spomínal, o národných prístupoch a praktikách spojených s medzikultúrnym dialógom. Taktiež budeme počuť o White Paper, o medzikultúrnom dialógu z Rady Európy a Rainbow Paper z platformy občianskej spoločnosti pre medzikultúrny dialóg. Táto skupina zdrojov ukazuje, že medzikultúrny dialóg je komplexnou záležitosťou, na ktorú možno nazerať z viacerých uhlov. Rôzni aktéri môžu priniesť cenné poznatky k tejto otázke.

Výmeny medzi jednotlivcami a komunitami tam, kde sú autentické, protirečia pravidlám logiky. Keď sú ľudia zapojení do konštruktívneho dialógu, celok je väčší ako suma jeho častí. Au-

tentický dialóg nie je sumou jednotlivých prejavov; v dialógu, jedna a jedna je vždy viac ako dva.

Medzikultúrny dialóg je dlhodobou potrebou pre každého z nás, pre naše komunity a krajinu, pre Európsku úniu ako celok. Dovoľte nám stavať na tomto pozitívnom postoji a zrušiť bariéry medzi ľuďmi žijúcimi v EÚ našou spoločnou prioritou pre rok 2008. Dovoľte nám nielen existovať vedľa seba, ale i nažívať spoločne vo vzájomnom porozumení a rešpekte!

Spustenie Európskeho roka medzikultúrneho dialógu

8. JANUÁR 2008

LUBLANA, SLOVINSKO

Slávnostné otvorenie ERMKD sa uskutočnilo za prítomnosti najvyšších predstaviteľov Slovinska ako predsedníckej krajiny EÚ (prezident, predseda parlamentu, premiér, členovia vlády, parlamentu a diplomatického zboru), predsedu EP, kolégia Európskej komisie, autorít duchovného života a predstaviteľov kultúry z Európy.

Hneď na začiatku by som chcel zablahoželať predsedníctvu za organizáciu tejto akcie. Podobá sa uprednostňovaniu kultúry, ako to vyjadril predseda Európskej komisie J. M. Barroso na kultúrnej konferencii v Berlíne v decembri 2004 v začiatkoch jeho mandátu. Povedal, že kultúra je na vrchole hierarchie, keďže ekonomika je nevyhnutnosť, no kultúra dáva zmysel nášmu životu. V rovnakom duchu by som sa chcel dnes večer podeliť o toto posolstvo zo strany Európskej komisie.

Sme potešení, že otvorenie Európskeho roka medzikultúrneho dialógu sa zhoduje s preberaním oprát predsedníctva EÚ zo strany Slovín-

ska. Táto príležitosť, s „novým“ členským štátom na čele Európskej únie, je radostnou pripomienkou toho, že Európa prekonala svoje tragické a krvavé rozdiely z minulosti, ako i úmyslom na určovanie mierovej a prosperujúcej budúcnosti pre rozšírenú, rozmanitejšiu Európu, ale zjednotenú v spoločných hodnotách a otvorenú svet. Slovinská hodnotná skúsenosť v medzikultúrnom dialógu v oblasti Jadranu bude nepochybne výhodou pre zaistenie úspechu Európskeho roku medzikultúrneho dialógu.

Prečo by mal byť medzikultúrny dialóg na vrchole rebríčka európskej politickej agendy? Európa nikdy nebola jednotným kultúrnym a náboženským priestorom počas svojej dlhej histórie. Vždy sme museli vedieť vychádzať s inými, učili sme sa od iných, nanešťastie sme aj bojovali proti iným kvôli rozdielnym záujmom či pohľadom na svet. Naša rozmanitosť je súčasťou nášho genetického vývoja, je charakteristikou Európy s jej dlhou históriou migračných tokov a výmen v rámci jej hraníc, ako i so zvyškom sveta.

Rozmanitosť a zmena patria medzi hlavné stĺpy, ktoré sú oporou procesu európskej integrácie. Za posledné polstoročie sa nám darí písať radikálne novú, pozitívnu kapitolu v rámci európskej histórie a dôsledný rešpekt rozmanitosti je jednou z jeho charakteristických črt.

Dnes, keď sa pozrieme smerom na sever, juh, východ alebo západ od Lubľane, sa rozmanitosť stále viac udomácňuje v našich životoch. Ako výsledok globalizácie, demografie, migrácie, európskeho rozšírenia a internej mobility, sa Európa stáva pestrejšou. Naše kultúry, naše jazyky, etnické skupiny a náboženstvá sa dostávajú viac a viac do kontaktu.

Vieme, že táto tendencia bude mať stúpajúci charakter. Je súčasťou nášho sveta. Je našou úlohou zaistiť jej úspech. Vytvárať spoločnosti, ktorých znakom je súdržnosť. Úspešne integrovať migrantov – to je výzva, ktorú musíme zvládnuť, ak chceme, aby sa naši občania, „noví“ aj „starí“, cítili dobre v prostredí našej kultúrnej rozmanitosti.

Musíme otvoriť kanály pre komunikáciu a pochopenie našich susedov tak, aby naše meniace sa spoločnosti zostávali na stabilných a trvalých základoch.

A preto sa EÚ zameria na medzikultúrny dialóg a bude sa snažiť prilákať pozornosť pre potrebu propagácie dialógu nielen na to, aby vytvorila užšie putá medzi Európanmi a ľuďmi za jej hranicami, ale aby bola schopná čeliť výzvam, ktoré prináša so sebou globalizácia.

V Európe sme si všetci dobre vedomí výziev, ktoré prináša 21. storočie. Je to vidno aj za našimi reformami v rámci Lisabonskej stratégie – vytváranie sociálne inkluzívnej, mierovej, prosperujúcej Európy. Zavádzame politiky, ktoré prinášajú výsledky, takže každý z nás môže prispievať a čerpať z takejto Európy.

Napríklad vzdelanie a výcvik nie sú len otázkou zabezpečenia toho, že ľudia majú správne schopnosti v rýchlo sa meniacej ekonomike. Vzdelanie a výcvik vyznačujú cestu k sociálnej inklúzii a aktívnemu občianstvu, ktoré sú základom pre našich občanov i kohézne spoločnosti. Vo svete kultúrnej rozmanitosti, migrácie je práve vzdelanie to, čo otvára dvere.

Vzdelanie spája! To bolo inšpiračným motom nemeckého predsedníctva. Ako sa naše vzdelávacie systémy vyrovnávajú s rozmanitosťou, je skúškou pre kvalitu života našich spoločností. Musíme ponúknuť viac, aby dvere k zamestnanosti a aktívnej účasti v spoločenskom a kultúrnom živote boli otvorené a zostávali otvorené pre každého. Nemôžeme si nikoho dovoliť nechať za nimi. A zjednotení by sme mali pokračovať v ďalšom vzdelávaní (ako to bolo mottom portugalského predsedníctva).

Musíme oceniť rozmanitosť na pracovisku ako prínos, ktorý podporuje inovácie, rast a konkurencieschopnosť. Akceptovaním rozmanitosti, ocenením ľudí z rozdielných zázemí, zúročíme talenty každého jednotlivca, ponúkajúc rovnaké možnosti pre všetkých a dávajúc nástroje všetkým, aby boli schopní držať krok v rýchlo sa meniacom svete.

Naše bohaté dedičstvo nám poskytuje ďalšie pole, v ktorom môžeme naštartovať zmysluplný medzikultúrny dialóg. Doma a v zahraničí ponúka kultúra miesto pre dialóg, skúmanie, ocenenie, stretávanie sa ľudí, ktorí by mohli mať pocit, že sú separovaní kvôli svojej inakosti.

Propagácia európskej kultúrnej plurality a otváranie sa mnohým svetom a európskym kultúram, ktoré žijú vedľa seba v našich komunitách, následné porozumenia, rešpekt a solidarita vo vnútri a i za našimi hranicami. Naša skúsenosť kultúrnej udržateľnej spoločnosti založenej na rešpekte pre rozmanitosť je stabilizujúcou silou vo svete.

Zapojenie sa do konštruktívneho dialógu s ľuďmi inej viery a presvedčenia je kľúčovým elementom medzikultúrneho dialógu. Videli sme nedávno príklady stretávania sa rôznych náboženských komunit. Je nevyhnutné podporiť tieto pozitívne znaky a nie blokovat predbežné rozhovory so strachom alebo ignoráciou. A ako dobre vieme, neznalosť rodí neznášanlivosť.

Na záver, Európsky rok medzikultúrneho dialógu nám všetkým dáva skvelú príležitosť predložiť túto otázku medzikultúrneho dialógu a zvýšiť povedomie medzi občanmi, hlavne medzi mladými ľuďmi. Avšak tento dialóg nekončí s príchodom nového roku 2009. Dlhodobou prioritou EÚ je vypracovanie trvalo udržateľnej stratégie do budúcnosti. A kvôli tomu musí Európa a jej členské štáty o tejto otázke zreteľne hovoriť dnes, zajtra i pozajtra.

Sme pevne odhodlaní použiť všetky prostriedky, ktoré máme k dispozícii, pre vytvorenie mierumilovnej a multikultúrnej Európy. Agentúra EÚ pre základné práva, ktorú sme ustanovili v hlavnom meste susedného štátu Viedni, posilní Európu v boji proti rasizmu a neznášanlivosti. Posilní našu kultúru rešpektu k právam každého jednotlivca a bude tak robiť ruka v ruke s členskými štátmi a s občianskou spoločnosťou. Chceme vás uistiť, že všetky kultúrne aspekty sú a budú riadne prehodnotené pri vytváraní a zavádzaní európskych politik. Minulý rok sme

vyjadrili náš postoj v úplne prvom komuniké o kultúre prijatom v máji.

Musíme podporovať kultúru dialógu zdola – nahor a participáciu založenú na vzájomnom poznaní a rešpekte. Aby sa Európsky rok stal skutočným úspechom, debata o kultúrach Európy a sveta by sa mala diať v našich domovoch, na našich pracoviskách, našich školách, našich miestach odpočinku a kultúry.

To je istotne najlepší spôsob, ako asistovať našim rôznym komunitám nežit' oddelené, paralelné životy, ale „spoločne v rozmanitosti“, naša spoločná túžba počas roku 2008.

Medzikultúrny dialóg a náboženstvá

BRUSEL 10. JANUÁRA 2008
PREJAV NA STRETNUTÍ SKUPINY ELS-ED
V EURÓPSKOM PARLAMENTE

Ako dnes pani Hennicot-Schoepges povedala, „*le sujet est délicat et difficile*“. Áno, je to niečo, čo testuje zrelosť nášho Spoločenstva, niečo, čo postupne stále viac a viac bude ukazovať, či sme schopní zaoberať sa len obchodom a trhmi, alebo tiež aj otázkou ľudských vzťahov v spoločenstve ľudí, v spoločenstve národov, kde sa každý môže cítiť a mal by sa cítiť ako doma. Nie je to prázdny pojem – cítiť sa ako doma.

Som veľmi šťastný, že vidím veľký záujem (plnú sálu), lebo záujem je prvá podmienka, resp. predpoklad pre skutočný dialóg, skutočné angažovanie sa ľudí pre viac medzikultúrnu Európu. V tomto dome pri inom hearingu (po prvýkrát, pri vstupnom hearingu v roku 2004) som prišiel s myšlienkou zorganizovania Európskeho roku medzikultúrneho dialógu. (Potom som spomenul rok 2007 – ale po niektorých úpravách prichádzame s touto iniciatívou v roku 2008.) Myšlienka získala širokú podporu v Európskom par-

lamente, ako i v Rade EÚ a odzrkadľuje chuť, potrebu pre širšiu medzikultúrnu komunikáciu, dialóg, vzťahy a rešpekt v Európe.

Bol to čas najväčšieho rozšírenia a spomínam si veľmi dobre, aké ťažkosti to prinášalo pre obidve strany, keďže som bol v pozícii vyjednávateľa jednej stredoeurópskej krajiny. Mnoho ľudí si myslelo, že rozšírenie bolo problémom. Ja osobne si myslím, že rozšírenie bolo europeizáciou Únie (teraz je viac európska). Európa nie je definovaná trhom, obchodom alebo územím, ale oveľa viac hodnotami a kultúrou. Ale dospieť k poznaniu a zhode na tom, že rozšírenie spravilo Spoločenstvo kompletnejším, potrebuje čas a skúsenosť. Myslím si, že dnes nikto nespochybňuje tento dôležitý krok a jeho pozitívne výsledky. Podieľajme sa teda na budovaní tohto povedomia.

Po odštartovaní tohto ERMKD v pondelok a utorok v Lubľane za prítomnosti mnohých a s veľkou podporou zo strany kultúrnych nadácií, stakeholderov, združení (napr. Európska festivalová asociácia) by som sa chcel podeliť o niekoľko pohľadov na tému, prečo potrebujeme viac propagácie medzikultúrneho dialógu v troch základných rovinách:

Prečo potrebujeme viac medzikultúrneho dialógu?

Prečo kultúra?

Prečo dialóg?

Za prvé, **potrebujeme viac dialógu kultúr** pretože, ako som uviedol, rozšírená Únia je rozmanitejšia. Rozmanitosť narastá vo viacerých viditeľných oblastiach: starí-noví členovia, veľkí-malí, väčšina-menšina v krajinách, naprieč hranicami, mnoho náboženských komunít v Únii.

Za druhé, vnútorná migrácia a imigrácia zvonku je tiež súčasťou narastajúcej rozmanitosti. Potom by sme mali spomenúť a diskutovať o globalizácii. Mnoho ľudí vidí v globalizácii hrozbu. Mali by sme v nej však vidieť skôr príležitosť, pozvanie pre naše zapojenie sa. Nie smerom k stretu civilizácií, ale k väčšej civilizovanosti, dialógu medzi civilizáciami.

Prečo kultúra? Ako si pamätáte, naši zakladajúci otcovia začali spoluprácu v materiálnych otázkach, v komoditách ako uhlie a oceľ, ale vízia a sen bola o ľudskom spoločenstve, spoločenstve ľudí. Bolo dôležité začať s materiálnou, ekonomickou agendou, ale zároveň neskončiť už pri voľnom obchode či vnútornom trhu. Kultúra sa opäť dostáva do pozornosti, no zaujímalá vždy centrálnou postavou v európskom projekte. Zmierenie, vzťahy medzi národmi sú veľmi blízke medzikultúrnym vzťahom. Kultúra je dôležitá a uznávaná viac a viac ako podnecovateľ kreativity. Yehudi Menuhim povedal, že rozmanitosť sa rodí z kreativity. Rešpektovať a uznávať rozmanitosť znamená podporovať rôzne talenty, kreativitu a inovácie.

Náboženstvo, ktoré ste jasne zaradili do tejto agendy, je veľmi blízke a vlastné kultúrnym diskusiám, pretože viera, vyznanie je o ľudských presvedčeniach, je o hodnotách a rebríčku hodnôt v individuálnom i spoločenskom živote. Teda je veľmi dôležité chápať, že medzikultúrny dialóg je úzko spätý s medzináboženským dialógom.

Nedávno sme uskutočnili prieskum ohľadom podpory Európskeho roku medzikultúrneho dialógu, ktorý ukázal kultúrne hodnoty ľudí. Našli sme tam mnoho pozitívnych znakov a povzbudivých signálov: 3/4 opýtaných ľudí verí, že ľudia z iného prostredia môžu obohatiť kultúrny život ich krajín, 4/5 sú presvedčené o výhodách medzikultúrneho dialógu, 2/3 respondentov v období jedného týždňa prišlo aspoň raz do styku s osobou iného vyznania, etnického pôvodu a národa.

To, čo nás robí občanmi Európskej únie, nie je len právny štatút, ale tiež vzťah k hodnotám, ktoré nás spájajú. Tento prieskum ukázal, že naši občania dali na vrchol rebríčka hodnôt hodnoty ako mier, ochrana prírody a životného prostredia, sociálna rovnosť a solidarita, tolerancia a otvorenosť k iným a nakoniec sloboda názoru. Myslím si, že je veľmi potrebné si byť vedomý tejto skutočnosti, pretože ľudia si i po 50

rokoch stále myslia, že mier je na prvom mieste z hodnôt spolužitia. Mier je silno spätý so slobodu, rešpektovaním ľudských práv, spravodlivosťou a solidaritou.

V otázke politiky nám tieto hodnoty pomáhajú pochopiť, čo má byť cieľom európskeho projektu. Tieto hodnoty z celkového pohľadu hovorí, čo znamená Európa pre ľudí. Ak si spomínate na slová jedného zo zakladajúcich otcov Jeana Monneta (je to uvedené v jeho pamätiach ako prvá veta) „*Nous ne coalisons pas des États, nous unissons des hommes.*“ (Nespájame štáty, ale zjednocujeme ľudí.) Zjednotiť ľudí je oveľa náročnejšia úloha, ako vytvoriť medzivládne dohody či aliance, no aj oveľa dôležitejšia.

Prečo dialóg? Pretože dialóg je konštitutívnym prvkom jednoty. V dialógu sú dvaja, traja alebo viacerí ľudia, ale len jeden dialóg. V dialógu počúvame, hľadáme niečo spoločné, takže sa tam objavuje niečo navyše. 1 + 1 je viac ako dva, pretože toto nie je matematika. Je to o etickom a ľudskom vzťahu. Myslím si, že to treba dobre chápať. Nie séria monológov, ale otvorenosť a záujem o druhých! Pomáha to aj nám pochopiť, kto sme v dialógu. Paul Ricoeur povedal: „*La chemin le plus court de moi a moi, c'est l'autre.*“ (Nájdenie poznania samých seba prichádza cez vzťahy a dialóg s druhými.)

Som si istý, že cez dialóg dláždime cestu pre pochopenie toho, že sme všetci časťou väčšieho spoločenstva: miestne, regionálne, národne, európsky, ale taktiež globálne, medzinárodne – časťou veľkej ľudskej rodiny. Privádza nás to k pojmu mozaiky. Každá časť je rozdielna, ale zároveň je súčasťou väčšieho celku. Európa – to nie je taviaci kotol, to je mozaika. Ale potrebujeme viac dialógu vo vnútri i v okolí tejto mozaiky.

Posledné, čo chcem spomenúť ohľadne dialógu je otvorenosť. Je to dôležitý faktor pre budúcnosť, pretože otvorenosť je niečím, čo dialóg definuje. Otvorenosť vždy začína so záujmom o druhého a v dialógu s druhým. To, čo je dôležité pre budúcnosť Európy, sú otvorenosť mysle a otvorenosť srdca. Ak chceme uspieť v 21. sto-

ročí, vnútorne i navonok, mali by sme byť otvorení. Dialóg musí charakterizovať Európu a Európsku úniu. V skutočnosti Európa nebola nikdy kultúrne a nábožensky jednotným miestom. Dejiny nám ponúkajú mnohé príklady. Vždy sme sa museli vyrovnávať jedni s druhými, učiť sa jedni od druhých, ale boli tam aj tragické obdobia bojov jedných s druhými kvôli konfliktným záujmom. Naša rozdielnosť je súčasťou nášho vývoja, je charakteristikou Európy, nie problémom Európy. Rôznosť tu existuje a myslím si, že druhou stranou mince je jednota. Rozdielnosť a jednota sú najlepším príbehom pre Európu v 21. storočí. Keď narastá rozdielnosť, mali by sme prispieť k súdržnosti a jednote založených na spoločných hodnotách.

Na ceste od 6 k 27 členským štátom počas posledných 50 rokov sme hľadali cestu, ako vybudovať jednotu a ako rešpektovať rôznosť. Myslím si, že by sme v tom mali pokračovať a podeliť sa s touto skúsenosťou aj s okolitým svetom. Nevieť, či v tejto miestnosti sme si vedomí toho, že presne pred 50 rokmi, v roku 1958 pri príležitosti otvorenia prvého ekonomického Spoločenstva po podpise Rímskych dohôd z roku 1957, bola prijatá legislatíva č. 1/1958 o oficiálnych jazykoch Únie. Oficiálne jazyky predstavovali jazykovú rôznosť a rešpekt. Sú viac ako technickými alebo administratívnymi nástrojmi, sú súčasťou kultúry. Teraz máme 23 oficiálnych jazykov a 3 abecedy. Znovu hovorím, nie je to problém, to je Európa! Poďme sa ich naučiť a používať ich.

V roku 2007, o 50 rokov neskôr, je potrebné znovu budovať vyváženejší prístup, ktorý znamená nielen ekonomický rozvoj a nielen materiálne založenie spoluprácu, ale tiež vyššie kultúrne povedomie a otvorenosť, nielen mysle, ale i srdca. Občania s rozumom a srdcom! Nielen s jedným alebo druhým či polovicou.

Minulý rok po prvýkrát vôbec, myslím, že to bolo veľkým darom k výročiu, sme zaviedli kultúrnu komunikáciu ako politický manifest Európskej komisie, ktorý bol veľmi pozitívne vnímaný občianskou spoločnosťou a kultúrnymi stake-

holders v Lisabonskom kultúrnom fóre a aj ministrami na novembrovej Rade EÚ. Dohodli sme sa na spoločnej európskej kultúrnej agende. Prvým pilierom tejto agendy je kultúrna rozmanitosť a medzikultúrny dialóg. Je to priestor pre spoluprácu 27 krajín a inštitúcií EÚ v nasledujúcich rokoch.

Následne sme minulý rok naštartovali a zvýšili štatút Agentúry EÚ pre základné práva vo Viedni. Znamená to viac ochrany pre rôznosť a základné práva v Európe. V neposlednom rade je to o novej reformnej zmluve, v ktorej sú tieto práva zahrnuté a sú v nej aj pridané nové články dôležité pre vzťahy a zapojenie náboženstiev do tohto procesu.

Ako komisár pre kultúru a vzdelanie by som chcel zdôrazniť dôležitosť zapojenia vzdelávania na získanie medzikultúrnych schopností, zručností, znalostí a povedomia. Vzdelanie je dôležité pre zamestnanosť. Je potrebné aj pre sociálnu inklúziu a občianstvo. Ľudia, deti a celoživotní študenti by sa mali učiť o rôznosti, kultúrnom odkaze a dedičstve Európy. Veríme tomu, že prístup k vzdelaniu a kvalita vzdelávania je rozhodujúca pre jednotlivcov, ako i pre naše spoločnosti. Nemôžeme si dovoliť na nikoho zabudnúť. Chcel by som odcitovať motto nemeckého predsedníctva: „*Bildung verbindet*“ – Vzdelanie zjednocuje – miestne, regionálne a na všetkých úrovniach nášho spoluzitia.

Čo chceme vykonať počas ERMKD? Chceme začať s niekoľkými aktivitami, hlavne s vytváraním podmienok pre angažovanie sa rozdielnych kultúr do spoločnej komunikácie. Dôležitá je zmena z multikulturálnej reality smerom k aktívnejšiemu medzikultúrnemu prístupu. Mnohokrát sme čítali a počuli komentáre k *multi-culti* a s tým spojeným problémom. Myslím si, že to, čo je potrebné, je viac medzikultúrny, viac aktívny prístup na všetkých úrovniach. Chceme zvýšiť povedomie o dôležitosti vytvárania aktívneho európskeho občianstva otvoreného svetú, ktorý rešpektuje kultúrnu rôznosť a je založený na spoločných hodnotách, obzvlášť

medzi mladými ľuďmi. Mládež je naša budúcnosť, musíme si byť toho dobre vedomí.

Dedičstvo, umenie, kultúra sú vo všeobecnosti kľúčové domény pre medzikultúrny dialóg, ale budú medzi nimi i iné oblasti, ktoré som už spomínal: vzdelávanie, výcvik, migrácia, viacjazyčnosť, zamestnanosť, médiá a náboženstvo.

Podporíme sedem vlajkových projektov EÚ a tiež 27 národných projektov. Rozpočet je 10 miliónov eur. Pozvali sme 15 osobností, aby vystupovali ako vyslanci dobrej vôle k Európskemu roku medzikultúrneho dialógu. Chceme, aby sa tento dialóg stal ústredným aj v iných programoch ako napríklad Kultúra 2007, Mládež v akcii, Európa pre občanov a Celoživotné vzdelávanie. Môžeme vykonať oveľa viac, ak budeme pokračovať v tejto agende v mnohých oblastiach okolo kultúry.

Nakoniec sa chcem zamerať na úlohu náboženstiev. Dva roky dozadu bol uskutočnený prieskum o sociálnych hodnotách ľudí. Eurobarometer ukazuje, že 52 % občanov európskej 25-ky verí v Boha a ďalších 27 % v duchovný život a silu. Je to veľmi silný signál, ktorý znamená, že náboženstvo je súčasťou našich každodenných životov. V novej reformnej zmluve EÚ súhlasí s tým, že európska inšpirácia je vybudovaná na kultúrnom, náboženskom a humanistickom dedičstve. Je veľmi dôležité pamätať nielen na podnetných zakladajúcich otcov, ale udržať účasť náboženstva v pozitívnej konštrukcii našej ľudskej komunity. Viera nemôže byť oddelená od európskej histórie, nachádza podstatnú časť nášho dedičstva a identity. Ľudia vieri majú toho veľa čo povedať o budúcnosti Európy. Môžu nám pomôcť podporovať demokraciu, bojovať za naše životné prostredie a dedičstvo, ochraňovať dôstojnosť ľudskej osoby – prvá spomedzi hodnôt spomenutých v našom navrhovanom texte zmluvy.

Cirkvi a náboženské komunity nám môžu pomôcť potvrdiť naše poslanstvo mieru a zmierenia medzi ľuďmi a kultúrami. Tieto inštitúcie majú zohrať veľkú úlohu počas roku 2008 – Európy-

skeho roku medzikultúrneho dialógu. Nie je to pre nás žiadna novinka. Napríklad v Európskom parlamente i v Európskej komisii o tom často diskutujeme. Už od 80. rokov predsedovia komisií udržiavali dialóg s cirkvami a náboženskými komunitami na témy spojené s európskou integráciou. Nasledujúce stretnutie sa uskutoční v máji tohto roku za prítomnosti troch inštitúcií. Ako viete, dožadujeme sa „transparentného, pravidelného a otvoreného dialógu s cirkvami a nekonfesnými organizáciami“ v novej reformnej zmluve. Potrebujeme dialóg nie pre dialóg, ale pre angažovanosť smerom k väčšej ľudskej dôstojnosti a ľudskej zodpovednosti za budúcnosť.

Na záver by som chcel povedať, že európska integrácia nie je *fait accompli*. Je to proces v zmysle rozšírenia i v zmysle vnútorných vzťahov. Je tu aj rastúca úloha Európy vo svete. Som si istý, že ak sa Európe podarí dosiahnuť väčšiu zrelosť kultúrneho dialógu, bude to najlepší dlhodobý príspevok k interným i externým otázkam a výzvam, ktorým čelí.

Európa ako spoločenstvo kultúr – nové výzvy a nové perspektívy

BRATISLAVA 15. MÁJA 2008
SEMINÁR NADÁCIE KONRADA ADENAUERA

Úvod

Každý rok v máji si už opakovane pripomíname pristúpenie Slovenska do Európskej únie. Veľa sa toho udialo za desať rokov, odkedy sa sa stretávame na týchto podujatiach. Veľa zmien sa stalo súčasťou našich životov a my sme účastní nových vzťahov a súčasťou nových štruktúr. Pred desiatimi rokmi bola SR v izolácii od prebie-

hajúceho integračného procesu v našom okolí. Na západ od nás v roku 1998 vznikla spoločná mena euro. Pred piatimi rokmi v máji sme v jedinom doteraz platnom referende rozhodli, že chceme byť plnohodnotnou súčasťou tohto procesu a priestoru. Pred týždňom EK odporučila Slovensko na prevzatie eura od 1. 1. 2009. Slovensko sa tak ocitne v eurozóne ako prvá spomedzi vyšehradských krajín. Pred 10 rokmi sme boli v tejto skupine poslednými, ba „pod čiarou“. Táto výrazná zmena je potvrdením otvorenosti procesov, ktorých sme súčasťou, ale aj schopnosti Slovenska dynamicky napredovať. Želám Slovensku, aby takéto úspešné desaťročie v jeho vývoji nebolo osamotené, skôr v budúcnosti ešte prekonávané. Úspešné výsledky krajiny sú povzbudením pre vlastnú sebadôveru, ale aj inšpirujúcim príkladom pre iných.

Ale nejde len o ekonomiku či o politiku. Ide hlavne a na prvom mieste o ľudí a dôstojnosť ich života. Dôležité je, aby z týchto historických zmien profitovala celá krajina, jej regióny a občania. Základom pre dlhodobý rozvoj a modernizáciu Slovenska sú rozumné hospodársko-sociálne reformy, priaznivé podnikateľské prostredie, investície do vzdelania a inovácií, posilňovanie vymožitelnosti práva a vyššia kultúra práva a zákonnosti, konsolidácia verejných financií a efektívne využitie rozsiahlej európskej štrukturálnej pomoci.

Kultúra ako základ spoločného európskeho projektu

Európska integrácia začínala ekonomickými témami, ako sú výroba uhlia a ocele. Priniesla reality, akými sú spoločný trh, spoločná poľnohospodárska politika, jednotná mena, Schengen, spoločná zahraničná a bezpečnostná politika. Odvtedy sa však posunula výrazne ďalej. Ľudia dnes v EÚ stále viac diskutujú o témach nemateriálnych, ako sú identita, hodnoty, kultúra, migrácia, európske občianstvo, vedomosti a uznávanie kvalifikácie, hranice Európy. Európa

– to je viac než len ekonomický či obchodný priestor. Zjednotená Európa – to je spoločenstvo krajín a ich kultúr.

Chlieb potrebujeme každodenne, ale pre šťastie človeka to nestačí. Nikto rozumný sa nezamiluje do trhu, ani európskeho, aj keď je stabilný a solventný (a to je dobré a dôležité). Kým ekonomika – ako chlieb – predstavuje nevyhnutnosť, kultúra – ako hovorí básnik Thomas S. Eliot – predstavuje, jednoducho, to, čo robí život hodným žitia. Jestvujú stovky rôznych definícií kultúry. Podľa jedného z lexikónov, kultúra je „súhrn spoločnosťou prenášaných vzoriek správania, umenia, presvedčenia a viery, inštitúcií a všetkých ďalších výtvorov ľudskej práce a myslenia“. Kultúru treba chápať ako duchovné a materiálne spojivá charakterizujúce spoločnosť. Je súborom všetkého, čím človek humanizuje svet od začiatku ľudských dejín. Z nej vyrastajú hodnoty, ktoré nás zjednocujú, a ich hierarchia. Z kultúry vychádza naše chápanie sveta a človeka, a preto kultúra určuje charakter našich sociálnych, interpersonálnych vzťahov. Teológ, humanista a filozof, symbol slovenskej kultúrnosti Ladislav Hanus píše: „Cez kultúru lepšie poznáme človeka. Cez človeka lepšie poznáme kultúru. Človek a kultúra, to sú dve tváre jednej a tej istej skutočnosti.“ Podľa švajčiarskeho filozofa Denisa de Rougemonta, spolupracovníka Roberta Schumana, „kultúra vyžaduje paradoxný súlad: rozmanitosť musí byť princípom jednoty; prijímanie rozdielov je nevyhnutné nie pre delenie, ale pre ešte väčšie obohatenie kultúry“.

Znovu (a opätovne) sa potvrdzuje dôležitosť kultúry pre budúcnosť jednotlivcov i národov. Spoločná Európa vo svojej podstate bola kultúrnym projektom od začiatku. Na úvod svojich memoárov Jean Monnet píše: „Nevytvárame alianciu štátov, ale zjednocujeme ľudí.“ To je náročnejšia ambícia, ale aj dôležitejšia a prínosnejšia pre charakter vzťahov medzi národmi. Je to zároveň citlivé, keďže sa týka identity, tradícií, histórie. Preto integrácia neznamena absorpciu alebo asimiláciu nových alebo menej početných

národov väčším celkom, ale predovšetkým ich participáciu, ich účasť na báze rovnosti v tomto celku. Konrad Adenauer sa na adresu zjednocujúcej sa Európy v roku 1957 v Bruseli počas jednej z *Grandes Conférences Catholiques* vyslovil takto: „Európska integrácia by nemala byť zvieracou kazajkou pre národy Európy, ale mala by byť ich spoločnou oporou, spoločnou podporou pre zdravý, individuálny rozvoj každého z nich.“ Môžeme si všimnúť, že to nie je primárne ekonomický argument, ale skôr kultúrny.

Ako Európania zdieľame spoločné kultúrne dedičstvo, ktoré je výsledkom stáročí tvorivosti, migračných pohybov a výmen. 55 % svetového turizmu smeruje do malej Európy aj kvôli toľto atraktívnemu kultúrnemu dedičstvu celého ľudstva. Kultúrna, etnická a náboženská rozmanitosť je našou charakteristikou, nie problémom. Inteligencia sa predsa tiež neprejavuje uniformitou, ale tvorbou rozmanitosti a originality. Táto rozmanitosť bola a je inšpirujúcou pre veľa krajín vo svete. Divadlá, koncertné sieni, univerzity, katedrály, ale aj demokratické inštitúcie, právo národov a olympijské hnutie sa z Európy rozšírili do celého sveta.

Originalita a úspech EÚ spočíva v jej schopnosti rešpektovať rôznorodú a poprepletanú históriu, jazyky a kultúru svojich členských štátov a zároveň presadzovať porozumenie a pravidlá, ktoré garantujú mier, stabilitu, prosperitu a solidaritu. Toto zjednotenie v rozmanitosti je viac než inokedy nevyhnutnosťou v globalizujúcom sa svete. Izolovaní a rozdelení v ňom neobstojíme.

Únia postupne rozširovala oblasti svojich politík – z pôvodných ekonomických na oblasti, ktoré sú skôr nemateriálneho charakteru ako napr. vzdelávanie, kultúra a občianska spoločnosť. Lisabonská zmluva, ktorá je v procese schvaľovania, prináša i spoluprácu v oblasti športu a turizmu.

Pred rokom, v máji 2007, uskutočnila Európska komisia v oblasti kultúrnej spolupráce vážny kvalitatívny posun vpred. Prijali sme **Európsku**

agendu pre kultúru v globalizujúcom sa svete. Táto agenda obsahuje tri hlavné piliere:

1. potvrdzuje kultúrnu rozmanitosť a potrebu medzikultúrneho dialógu;

Kultúrna rozmanitosť je základnou charakteristikou a medzikultúrny dialóg, nie harmonizácia, je nástrojom pre vzťah rôznych kultúr.

2. charakterizuje kultúru ako katalyzátor kreativity;

Kultúra nie je o konzume, ale o tvorivosti. Kultúra prospieva a prispieva aj ekonomicky, nie je položkou spotrebnou.

3. zvýrazňuje kultúru ako dôležitý prvok vonkajších vzťahov EÚ;

Európa ako spoločenstvo kultúr je reálnym príspevkom a dôležitým príkladom pre spolužitie kultúr v 21. storočí. Úcta ku kultúrnej rozmanitosti, ochrana a podpora malých a zraniteľných kultúr vo svete je vecou solidarity a globálnej zodpovednosti.

Týmto návrhom sa otvoril ďalší významný priestor na spoluprácu medzi členskými krajinami EÚ, ale aj s okolitým svetom. Po vyjadrení podpory zo strany odbornej verejnosti (Kultúrne fórum pre Európu v Lisabone v septembri) a Rady ministrov kultúry v novembri 2007 sme začali pracovať na implementácii tejto agendy.

Dialóg, ktorý je schopný objať rozmanitosť

Rád by som sa zameral predovšetkým na prvý pilier spomenutej agendy: na uznanie kultúrnej rozmanitosti Európy a podporu medzikultúrneho dialógu.

Kultúrna rozmanitosť je naším veľkým spoločným európskym bohatstvom. Bohatstvom, nie problémom či trestom! Milan Kundera, spisovateľ českého pôvodu žijúci vo Francúzsku, charakterizoval Európu ako maximálnu rozmanitosť na minimálnom priestore. Niektorí označujú rozlohou relatívne malú Európu za výbežok, polostrov rozsiahleho ázijského kontinentu.

Je faktom, že dnes žijeme v Európe, ktorá je pestrejšia ako kedykoľvek predtým. Naše mestá, sídliská a obce sú mikrosvetmi rozmanitosti a odlišnosti. Európa sa čoraz viac stáva miestom stretávania rôznych jazykov, kultúr, náboženstiev. Stojíme pred výzvou poznať a prijať túto rozmanitosť. Prijatť – to je viac, ako iba tolerovať (lat. *tolerare* = znášať), to je viac ako pasívna či trpená „existencia, žitie vedľa seba“. Zároveň však stretnutie kultúr znamená ich vzájomné ovplyvňovanie, miešanie, interakciu, konfrontáciu. A naopak, ako pripomína mexický spisovateľ Octavio Paz, civilizácia zomiera, ak je izolovaná. Kto sa uzatvára, začína sa izolovať. Deliacia čiara v dnešnom svete nie je medzi kultúrami ani medzi civilizáciami. Ide cez, ide naprieč kultúrami a naprieč civilizáciami. Na jednej strane je otvorenosť a úcta k človeku, na druhej militantný fanatizmus. Jeho prvými obeťami sú otvorené hlavy a umiernené srdcia v rámci vlastnej komunity (tak napr. predvojnový nacizmus v Nemecku, červený teror v sovietskom Rusku a jeho satelitoch alebo v Kambodži počas vlády Červených Kmérov, islamský terorizmus medzi šiitmi a sunitmi). Európa ako spoločenstvo kultúr sa rodila práve cez odmietnutie revanšu a novej konfrontácie, cez zmierenie a praktickú solidaritu. Rodila sa z hlbokých duchovných koreňov, čerpajúc inšpiráciu z bohatého kultúrneho, náboženského a humanistického dedičstva, ktoré do stredu úsilia stavia dôstojnosť ľudskej bytosti s jej nenarušiteľnými a neodňateľnými právami.

Európa ako spoločenstvo kultúr – to je pestrá mozaika, kde každý kamienok zachováva svoju prirodzenú krásu a jedinečnosť. To nie je „mlyn“, kde je všetko rozomleté do jednej indiferentnej masy. Aj preto dnes máme v EÚ 23 úradných jazykov v troch abecedách. To nie je babylon, to je naša rozmanitá Európa rešpektujúca svoju pluralitu kultúr. Zmätok a neporozumenie sú tam, kde si ľudia nechcú či nedokážu porozumieť, hoci trebárs používajú tú istú reč.

Práve najrozsiahlejšie rozšírenie EÚ v r. 2004

bolo mnohými na Západe vnímané ako problém. Prichádzalo veľa nových, odlišných, neznámych alebo málo známych krajín. My sme tento proces vnímali ako znovuzjednotenie, kompletizáciu či europeizáciu dovtedajšieho spoločenstva. Ako budúci člen EK pri vypočutí v Európskom parlamente v septembri 2004 som navrhol, aby sme zorganizovali Európsky rok dialógu medzi kultúrami. Uvedomoval som si potrebu reagovať na túto zmenu zloženia EÚ a z „problému rozšírenia“ urobiť pozitívnu výzvu.

Zámerom Európskeho roku dialógu medzi kultúrami, ktorý práve prebieha, je napomáhať občanom i každému, kto v EÚ žije, stretať sa na základe vzájomnej úcty a rozvíjať aktívne občianstvo. Dialóg je znakom zrelosti, nie slabosti. Má svoj cieľ i svoje limity. Nemusíme súhlasiť, ale môžeme druhých lepšie chápať. Dialóg spája. Premosťuje priestor, kde slobodne a otvorene môžeme nielen existovať vedľa seba s rozmanitými identitami, ale žiť spolu. Kresťanská kultúra, ktorá podstatným spôsobom ovplyvnila tvárnosť Európy a Slovenska, v zhode so židovským presvedčením, vychádza z toho, že na počiatku sveta bolo Slovo – *Logos*. A *dia-logos* znamená tvorivé stretnutie dvoch – slov, názorov, presvedčení, uhlov pohľadov, logík, osôb. Dialóg – to nie sú dva monológy. V dialógu môžeme byť viacerí, ale dialóg je pritom jeden. Preto je dialóg stavebným prvkom každej jednoty – v manželstve, v rodine, v spoločnosti, vo svete. Dialóg má byť každodennosťou a pravidlom, nie výnimočnou udalosťou, musí byť prejavom dôvery a úcty, nie ceremóniou. Iba takto chápaný a rozvíjaný postoj vedie k vyššej kultúre dialógu.

Európsky rok medzikultúrneho dialógu

Dialóg kultúr je potrebný na všetkých úrovniach: od európskej cez národnú až po regionálnu a lokálnu úroveň. Európsky rok má poskytnúť občanom Únie inšpiráciu, aby neistota, obavy a niekedy i konfrontačný duch voči iným

kultúram prerástli do záujmu a dialógu. Nemožno očakávať, že jedna európska iniciatíva radikálnym spôsobom zmení myslenie ľudí. Môžeme však túto tému otvoriť a iniciovať procesy, ktoré k zmene postupne povedú. Ako príklad takejto pozitívnej zmeny môže poslúžiť vzťah Nemecka a Francúzska, ktorý z odvekej rivality, ba nepriateľstva prerástol cez dialóg do tandemu a motora integračného procesu.

Tento rok je teda predovšetkým snahou o šírenie povedomia o dôležitosti kultúr a ich dialógu a povzbudením k novým pohľadom a k novým prístupom. Ide teda v prvom rade o komunikáciu. Centrálnu úlohu zohráva webová stránka www.dialogue2008.eu. Vybrali sme 15 osobností z oblasti kultúry, ktorí sú čestnými veľvyslancami Európskeho roka dialógu medzi kultúrami. Sú medzi nimi napríklad Paulo Coelho, Jordi Savall, Agnieszka Holland, ale aj slovenský dirigent Jack M. Händler. Podobne sú zaangažované osobnosti aj na národnej úrovni. V rámci tzv. „Bruselských debát“ sa počas roka postupne uskutoční 7 stretnutí, zameraných na medzikultúrny dialóg a jeho súvislosť so vzdelávaním, umením, pracovným prostredím, náboženstvami, migráciou, jazykovou rôznorodosťou, médiami. Práve včera som sa zúčastnil na veľmi zaujímavej diskusii o medzináboženskom dialógu. Európska komisia podporila taktiež 7 tzv. vlajkových (reprezentačných) projektov, ktoré pokrývajú vždy viacero európskych krajín. Taktiež sa spolupodieľame na financovaní 27 národných projektov. Cieľom týchto projektov je priniesť medzikultúrny dialóg do bežného, každodenného života ľudí s osobitným dôrazom na účasť mladých. Snažíme sa dať priestor iniciatívam v oblasti hudby, tanca, umenia, mestskej kultúry, športu či dobrovoľníckej práce. Prostredníctvom podujatí a komunikácie podporujeme spoznávanie kultúr, náboženstiev, národov, odlišných životných štýlov. Chceme tak prispieť k prekonávaniu predsudkov a nedorozumení v jednotlivých krajinách i v rámci celej Európy. ERMKD dá členským štátom jedi-

nečné príležitosti na výmenu pohľadov a skúseností na to, čo funguje dobre, ako i na to, čo sa neosvedčilo a kde sú problémy.

Komunitárne programy v oblasti vzdelávania, kultúry, mládeže i občianstva obsahujú medzikultúrny dialóg ako prioritnú tému. Je našou snahou, aby sa medzikultúrny dialóg postupne stal integrálnou súčasťou rôznych ďalších politík napr. sociálnej, migračnej, zahraničnej a pod.

Rozvíjanie medzikultúrneho dialógu cez oblasti vzdelávania, kultúry a mládeže

Sebadôvera a sebaúcta súvisia s jasným vedomím vlastnej identity a sú základom pri stretávaní druhých kultúr. Identita je pozvaním k vzťahu, k začleneniu, ku kompatibilite s druhými, so svetom. Poznanie, kto som, odkiaľ prichádzam a kam smerujem, je výrazom kultúrneho a historického vedomia.

Vzdelávanie je tu rozhodujúce a nezastupiteľné. Privádza nás k poznávaniu vlastnej i iných kultúr. Ale vzdelávanie nemá byť iba o odovzdávaní vedomostí. Poskytuje predovšetkým rámec na naše vlastné učenie sa žiť v pluralitnom kultúrnom (multikultúrnom) prostredí – rozvíjaním jazykových znalostí, umožnením mladým prehĺbiť chápanie vlastnej kultúry, podporou otvorenosti voči iným, pestovaním sociálneho a občianskeho povedomia a zdokonaľovaním odborných schopností. Je potrebné, aby sa mladí ľudia učili rozvíjať svoje kultúrne cítenie a prejavy od útleho veku, aby boli schopní adaptovať sa na podmienky meniaceho sa sveta. Každý, i ten „najmenší“ člen spoločnosti od nej nielen prijíma, ale súčasne aj prispieva k jej bohatstvu a perspektíve.

Budúci týždeň v rámci Rady EÚ pre vzdelávanie, kultúru a mládež by mali ministri kultúry prijať kľúčový dokument o dôležitosti medzikultúrnych znalostí, ktorý umožní v tomto smere ďalšiu spoluprácu v oblasti kultúry, vzdelávania a mládeže.

To, ako naše vzdelávacie systémy zvládnu

otázku diverzity, bude lakmusovým papierom kvality života jednotlivých spoločností. Kvalitné vzdelanie pre všetkých otvára dvere zamestnanosti a aktívnej účasti na spoločenskom a kultúrnom živote. Vzdelanie je najlepším „ekvivalénom“ sociálneho postavenia a príležitostí. Dobrá školská politika je zároveň pilierom sociálnej politiky! Je predpokladom rozvoja tvorivosti a inovácií.

Rád by som tiež povzbudil mladých k väčšej medzinárodnej mobilitě, aby mali možnosť priamo spoznávať bohatstvo európskych kultúr a jazykov. Mobilita pomáha skutočnej európskej integrácii, ale prispieva aj k vedomiu vlastnej identity a spolupatričnosti k vlastnej krajine. Teší ma, že najpopulárnejším programom Únie je Erasmus (takmer 2 mil. vysokoškolských študentov a učiteľov) a že mu rastie „mladší brat“ Erasmus Mundus pre študentov zo sveta. Kultúrnymi vyslancami v Európe sú tiež mladí dobrovoľníci. Dobrovoľníctvo, ktoré sa môže oprieť o program Mládež v akcii, je so svojimi hodnotami ako solidarita, zodpovednosť, samostatnosť, priateľstvo a pomoc iným príležitosťou formovať zodpovednú a solidárnu spoločnosť. Rozvoju a sprístupňovaniu kultúry napomáhajú aj ďalšie programy a iniciatívy. Napríklad, program Kultúra od r. 2000 podporil spolu 2 300 prekladov literatúry, hlavne z a do menej používaných jazykov. Program pre audioviziu Média iba v minulom roku spolufinancoval distribúciu vyše 300 európskych filmov. Pracujeme na digitalizácii kníh v európskych knižniciach. Do r. 2010 by malo byť takto sprístupnených 6 miliónov kníh.

Udržovanie dialógu v budúcnosti

Európsky rok medzikultúrneho dialógu umožnil túto dôležitú politickú tému otvoriť a predstrieť na stôl. Chcem však zdôrazniť, že cieľom Európskej komisie je vypracovať dlhodobú stratégiu do budúcnosti. Interkultúrny dialóg nemá byť iba jednorazovou kampaňou, ktorá sa skončí a odpláva so skončením ERMKD do zabudnu-

tia. Medzikultúrny dialóg nemá byť rokom alebo obdobím, ale skôr trvalou **charakteristikou** Európy. Chceme, aby táto oblasť ostala v stálej pozornosti tak na európskej, ako i na ostatných úrovniach politiky. Verejné inštitúcie sú zodpovedné za vytváranie otvoreného, priaznivého prostredia, kde sa všetky generácie a skupiny ľudí môžu primerane vyjadriť a aktívne zúčastňovať na živote spoločnosti.

Medzikultúrny dialóg však v žiadnom prípade nechce byť „miešaním všetkého so všetkým“. Určite nie je dôvod, aby sme niečo akceptovali iba preto, že je to „iné“. Konštruktívna kritickosť a racionálne posudzovanie, či je niečo dobré, alebo nie, je zameraním na pravdivosť. Keď sa totiž stretnú dve hlúposti a dohodnú sa, môže to viesť k tragédii. Preto pravda musí zostať cieľom úprimného hľadania a nášho spoločného záujmu. Lebo – ako vždy doteraz – pravda oslobodzuje.

Záver

Kultúra nie je luxusom, ale nevyhnutnosťou. Jej pravým poslaním i kritériom je úcta k ľudskej dôstojnosti. To je zároveň prvá hodnota, ktorá nás spája v slobodnej spoločnosti. Konštruktívny dialóg kultúr bude preto tiež spájať, utužovať a rozvíjať zjednotenú Európu, ktorá je domovom našej domoviny, vlasťou našej vlasti.

Z úcty k osobnosti jej zakladateľa by som rád zakončil slovami veľkého kancelára slobodného Nemecka Konrada Adenauera: „.... Ak sa majú veľké myšlienky o zjednenej Európe uskutočniť, musia vychádzať z našich srdc. Niežeby jednota Európy bola vecou emócií a sentimentu, ale iba pevné srdce, oddané veľkej úlohe, nám môže dať silu vykonať to, čo rozum spoznal ako správne... Potom zvládneme veľké dielo zjednotenia, ktoré potrebuje každý z našich národov, ktoré potrebuje Európa a ktoré potrebuje celý svet.“

Úloha univerzít v európskom projekte a princíp dialógu

MÁJ 2008

ČLÁNOK PRE ATLANTIDE,

ČASOPIS FONDAZIONE SUSSIDIARIETA

Úvod

Súčasná spoločnosť považuje samu seba za veľmi modernú a založenú na poznaní. No napriek tomu všetkému je zarážajúce, že v rámci tejto technologickej sofistikovanosti sa objavuje širokosiahle používanie takých iracionálnych praktík, akými sú horoskopy, mnohé spôsoby predpovedania budúcnosti, obsesia okultnými praktikami, *new age* mentalitou, liečením pomocou kameňov a drahokamov atď.

Zdá sa, akoby naša spoločnosť bola dvojtvárna – na jednej strane používa a spolieha sa na technologický a vedecký progres, no na druhej strane hľadá niečo duchovné, veľmi často však na vskutku iracionálnych cestách.

Verím, že tieto postoje nám ukazujú, že aj dnešný človek nemôže žiť len z chleba. Je tu hlad vo vnútri človeka, ktorý túži byť nasýtený. Rozum, ktorý nosíme v nás, však nemôže byť uspokojený, kým nezačneme smerovať ku skutočne správnym rozhodnutiam. Odvážim sa tvrdiť, že súčasný človek a v určitom význame i súčasná spoločnosť sa zdá byť v nesúlade so sebou samým či samou.

Je mnoho vecí, ktoré možno povedať o rozume a racionalite. Tieto pojmy pokrývajú oblasť, ktorá je charakteristikou – ak nie výlučne – ľudí spomedzi všetkých nám známych druhov. V evolučnom zmysle mnohí experti veria, že schopnosť vidieť súvislosti, skúmať ich príčiny a hľadať riešenia problémov s ostatnými ľuďmi, dáva ľuďom rozhodujúcu výhodu, ktorá sčasti vysvetľuje náš biologický úspech. Predovšetkým

máme kľúčovú schopnosť zastaviť sa a porozmýšľať pred závermi a pozorovaniami, ktoré podkopávajú platnosť presvedčení, o ktorých si myslíme, že sú pravdivé. Ľudské bytosti nemôžu zostať ľahostajné voči pochybám vytvorených týmito skutočnosťami. Potrebujú sa zbaviť ich iritujúcej prítomnosti rovnakým spôsobom, ako sa potrebujú zbavovať chorôb alebo vonkajších hrozieb pre ich bezpečnosť. Ako dôsledok sú ľudia odsúdení k premýšľaniu, k používaniu rozumu a k hľadaniu zmyslu.

Rád by som využil priestor, ktorý mi ponúkol časopis *Atlantide* k preskúmaniu dvoch oblastí súčasnej európskej debaty vo svetle dvoch krátkych spomenutých predpokladov: úloha univerzít v európskom projekte a princíp dialógu. Vyššie vzdelanie je nevyhnutnou a povinnou témou pretože – spomedzi všetkých spoločenských organizácií – je prostredím určeným k rozkvetu rozumu. Čo sa týka druhého bodu, pokúsím sa ukázať, že má potenciálne veľké dôsledky pre budúcnosť nášho integračného procesu.

Vyššie vzdelávanie a európsky projekt

Verím, že debata, ktorá sa vedie o vyššom vzdelávaní je mikrokozmom širšej európskej debaty. Je to kvôli faktu, že naše univerzity sú kľúčom k riešeniu náročných výziev pre budúcnosť Európy. Po prvé, školy a univerzity sú nevyhnutné pre vybavenie európskych občanov tým, čo potrebujú na to, aby čelili zmenám, ktoré prináša vedomostná doba. Čo obyvateľstvo vie a ako s týmto poznaním vie naložiť, je primárnym faktorom pre ekonomický a sociálny rozvoj vo vedomostnej spoločnosti. Vzdelanie je najlepším vyrovnávačom sociálnych rozdielov.

Chcel by som zdôrazniť niekoľko termínov, ktoré som použil. Často počúvame a čítame vyhlásenia o tom, že naše systémy vzdelávania – od preškolských až po najvyššie stupne štúdií a výzkumu – sú potrebné pre našu súčasnú i budúcu konkurencieschopnosť a ekonomický úspech. No málokedy počujeme o ich spoloč-

ských a ľudských dôsledkoch. Napríklad, ľudia majú tendenciu zabúdať, že samotná Lisabonská agenda nie je obmedzená len na oblasť ekonómie, no pritom je to stratégia, ktorá obsahuje otázky ako trvale udržateľný rozvoj a sociálna inklúzia. Školy a univerzity sú v tomto ohľade nezastupiteľné. Neexistuje žiadna sociálna inklúzia bez nevyhnutného stupňa sociálnej mobility zvyčajne zabezpečenej prostredníctvom efektívneho a otvoreného systému výučby. Takej, ktorá poskytuje skutočné možnosti všetkým bez ohľadu na ich sociálne podmienky, príjem alebo zázemie. Sú to univerzity, ktoré by mali udržiavať oheň pri živote. Mali by pokračovať v napĺňaní svojich tradičných úloh ako schránky poznania, ako inštitúcie, v ktorých naše kultúrne a vedecké dedičstvo je odovzdávané z rúk do rúk po generácie. No predovšetkým ako miesta, na ktorých je toto odovzdávané poznanie skúšané a nové myšlienky a poznatky objavované.

Ako je to v prípade všetkých veľkých výziev v dnešnej Európe, modernizácia našich systémov vyššieho vzdelávania sťažka prijme lokálne riešenia, je potrebný európsky prístup. Reflektuje tvrdenie, že národné vlády zostávajú stále zodpovednými za ich vzdelávacie systémy, ale je tiež zrejmé, že každý pokus národnej reformy musí byť súčasťou širšieho európskeho procesu. Našťastie, niet žiadnych pochyb o tom, že všetky vlády EÚ dostali toto posolstvo. Keď sa nastoľuje otázka o vzdelávacích politikách, krajiny EÚ vedia veľmi dobre, že by mali hrať ako tím. Mali by vytvárať prostredie vzájomnej spolupráce a dôvery. Dôvera je kľúčová, žiadna štrukturálna úprava ju nemôže nahradiť.

Vďaka zbiehajúcim sa agendám národných postupov koordinovaných takzvaným Bolonským procesom a opatreniam, ktoré prijala Európska komisia, sa priestor európskeho vyššieho vzdelávania stáva viac a viac integrovaným. Štrukturálne reformy, študentská mobilita a spolupráca medzi univerzitami a systémami vytvárajú cestu k európskej oblasti vyššieho vzdelávania. Z historického pohľadu, tieto úspechy by boli

nemysliteľné 30, ba i 15 rokov dozadu. Ako budú vyzeráť európske univerzity o 30 rokov? Pripomenuli mi to pred dvoma rokmi, keď som mal česť otvoriť akademický rok na bolonskej univerzite. *Universitas studiorum* stredoveku bolo oveľa viac európske ako dnes, ale súčasne procesy môžu podporovať historický vzlet. Vďaka súčasným reformám sa bude budúcnosť podobáť oveľa viac minulosti, keď sa najlepší vzdelanci budú presúvať z jedného miesta na druhé, aby sa stretávali so svojimi kolegami a overovali svoje myšlienky a nápady. Spomeňme si na Erasma – humanistu z Rotterdamu, po ktorom Európska komisia pomenovala svoj najslávnejší program – ktorý pracoval a študoval v Paríži, Oxforde, Padove, Cambridgei, Leuvene, Fribourgu a Bazileji. Dnešné podmienky sú vynikajúce pre zrod vedomostných spoločností, ktoré nepoznajú iné hranice okrem hraníc poznania a intelektuálnych výziev – Erasmus by bol rád, keby videl, čo robíme v jeho mene.

Odkedy som nastúpil do funkcie európskeho komisára pre vzdelávanie a kultúru, mal som možnosť navštíviť mnohé strediská vzdelávania v celej Európe. Pozorne som načúval znepokojeniam, požiadavkám a želaniam mnohých študentov, učiteľov a akademických pracovníkov. Na základe tejto skúsenosti som presvedčený o tom, že akademický svet volá po zmene. V spoločnej oblasti vyššieho vzdelávania bez inštitucionálnych a národných bariér sa budú môcť študenti slobodne pohybovať, sledujúc kvalitu, talent a svoje záujmy. Lepšia správa urobí univerzity transparentnejšími a zodpovednejšími, ľudia budú mať prístup k viacerým a lepším informáciám a akademické orgány budú mať väčší priestor pre manévrovanie. Budeme nápomocní našim spoluobčanom pri tom, aby sa z nich stali protagonisti zmeny – nič nie je dôležitejšie pre modernizáciu európskych univerzít.

Európska vzdelanostná tradícia je ďalším dôvodom, pre ktorý by sme mali dôverovať univerzitám v tom, že nás dokážu priviesť do vedomostnej doby ako svetových lídrov. Ako pojem

„scholarship“ nie je častou témou debaty mimo epistemologických kruhov, pretože sa považuje za jasný. Avšak mali by sme si pripomenúť tri základné aspekty scholarshipu pre naše politiky vyššieho vzdelávania.

– Prvým aspektom je kritické myslenie. V zdravom univerzitnom prostredí sú študenti vedení ku kritickému prístupu... Podpora kritického myslenia je predpokladom kreativity a inovácií.

– Druhým aspektom je výskum, ktorý je finančne náročný a s neistými výsledkami. Spomedzi všetkých inštitucionálnych foriem, kde sa môže výskum uskutočňovať, sú univerzity najlepším miestom, ktoré môžu odolávať volaniu šíren krátkodobého zisku a ktoré ho môžu plánovať v dlhodobej perspektíve.

– Nakoniec, akademická debata zaručuje, že výsledky výskumu zostávajú vo verejnej sfére. Výsledky vedeckých experimentov a špekulatívnych prác sú bezcenné, ak nie sú podrobené kontrole relevantným skupinám výskumníkov. Bádanie je otvoreným a spoločným hľadaním alebo to už viac nie je bádanie.

Univerzity vytvárajú nové poznanie, ak dodržiavajú tieto kritériá. Uchovávať našu tradíciu odbornej debaty tiež znamená, že na odovzdávanie poznania sa musí pozeráť ako na funkciu vytvárania poznania.

Rozum ako dialóg

Jednou z prvých vecí, ktoré vieme o Goetheho Faustovi, bol jeho pokus preložiť Jánovo Evanjelium a neschopnosť určiť zmysel prvej vety, ktorá obsahuje slovo *logos*. Jeho riešením bolo „na počiatku bol skutok“, ktoré je odvážnou odchýlkou od najnovších verzií, ktoré hovoria „na počiatku bolo slovo“. *Logos* je neuveriteľne bohaté slovo v gréčtine, ktorou sa hovorilo v oblasti Stredomoria, ktoré bolo oblasťou zrodu prvých textov evanjelia. Okrem významu „slovo“, *logos* môže znamenať – okrem mnohých iných vecí – aj myšlienku, reč, zmysel, rozum a logiku.

Tri storočia pred Goethom Erasmus zápolil s rovnakým problémom a použil mnohovýznamovosť slova *logos*, aby spochybnil Vulgatu sv. Hieronyma: „In principio erat verbum“, čo znamená vyslovené slovo. V jeho preklade Nového zákona z roku 1516 si Erasmus vybral inú verziu „In principio erat sermo“. „Sermo“ pritom znamená racionálnu výpoveď, plne premyslenú reč, nielen statické slovo. Tieto etymologické úvahy o slove *logos* sú užitočné na to, aby sme vyzdvihli dôležitú skutočnosť. Keby som si mal vybrať medzi týmito dvoma verziami čítania tohto základného pojmu v európskej intelektuálnej tradícii, s určitosťou by som dal prednosť aktu reči. Nie je žiadnou náhodou, že *logos* zostal takmer neporušený v slove dialóg, ktoré etymologicky znamená „rozprávať cez“.

V určitom zmysle je európsky projekt založený práve na tomto výbere. Dialóg a princíp racionality sú predpokladmi tolerancie, mierového spolunažívania a zvedavosti jedného k druhému. Naša spojená Európa bola vždy o dialógu a spravovaní rozmanitosti, čo sa stalo ešte dôležitejším v posledných rokoch. Rozmanitosť je to, čo dáva Európe obrisy, ale môže to byť i zdrojom rozdielov a konfliktu. Spravovanie rozmanitosti znamená zapájanie mnohých kultúr Európy – domorodých i prichádzajúcich spoza jej hraníc – do permanentného dialógu. Všetko zastrešujúca kategória, ktorá zahŕňa všetky druhy kultúrnych elementov a vyjadrení: tradície, zvyky, viery a presvedčenia, ideológie atď.

Mali by sme dospieť k nazeraniu rozmanitosti ako odlišujúcej sa črty, ako zdroja symbolického a materiálneho blaha, ako hlavnej opory zjednotenej Európy. Rozmanitosť môže pôsobiť tiež ako hrozba, ale je hrozbou len pre nevzdelanca. Európania potrebujú mať hlbšie pochopenie a poznanie medzi sebou a našimi susedmi, pretože ľudia odmietajú a boja sa toho, čo nepoznajú.

Nevedomosť plodí neznášanlivosť. Verím tomu, že ľudia sa prirodzene zaujímajú o svetozory druhých. My len potrebujeme vytvoriť pre to

správne podmienky. Vytvorenie vhodných podmienok pre dialóg je hlavným princípom roku 2008, Európskeho roku medzikultúrneho dialógu. Vytváranie užších väzieb medzi ľuďmi žijúcimi v Európe a našimi susedmi by malo nám pomôcť vybudovať lepšie sociálne a osobné návyky, ktoré nám umožnia jednoduchšie rokovať v otvorenejšom a komplexnejšom prostredí.

Dialóg medzi kultúrami Európy nám taktiež pomôže pochopiť, čo znamená byť Európanmi. Tento historický okamih zažíva živú debatu na tému európskej identity, Európa konečne hľadá svoju dušu. Predstava jednej spoločnej identity ľudí a krajín Európy je oveľa náročnejšia ako predstava národných spoločenstiev – so všetkými hranicami, ktoré prináša. Predovšetkým je náročné hľadať príklady v dejinách, pretože integračný proces je historicky veľmi mladý a nemá vo svete žiadnu obdobu. Taktiež je Európa omnoho rozmanitejšia, v skutočných i symbolických pojmoch, ako ktorýkoľvek jej spoločenský organizmus. Európa už je multi-kultúrnym domovom a bude ním ešte viac v budúcnosti. Následkom toho bude úloha hľadania európskej identity ešte náročnejšia, no nemalo by to odradiť tých, ktorí vedia, že spoločná Európa je jedinou možnosťou, ktorú máme, na obranu našich záujmov a ochranu našich hodnôt v globalizovanom svete. Nikto s určitosťou nevie, čo to znamená byť Európanom, ale vieme sa zhodnúť v jednom bode. Čokoľvek to znamená, mali by sme odolať pokušeniu definovať Európu a Európanov v pojmoch protikladov: „Kto sme vo vzťahu k Neeurópanom?“ Aj keď bol tento model v histórii použitý nespočetnekrát, v dnešnej Európe by už bol nefunkčný. A to preto, že Európa i svet sa stali omnoho komplexnejšími a vyžadujú si oveľa sofistikovanejšie metódy argumentácie.

Záver

Chcel by som sa ešte predtým, ako skončím, vrátiť k vyššiemu vzdelávaniu. Musíme sa pou-

čiť z histórie, aby sme dokázali napredovať a vyhnúť sa chybám a tragédiám minulosti. Keď Európa vložila dôveru do vzdelania, tak prekvitала a rástla. Keď zatvárala univerzity a páčila knihy, ponárala sa do temnoty. Univerzity majú úlohu hľadať novú rovnováhu medzi ich zodpovednosťou za ekonomické a spoločenské blaho a ich rolou strážcov a pôvodcov našich kultúrnych a intelektuálnych hodnôt. To má svoj základ. To funguje.

Riešenie nerovnováhy medzi jednotlivcom a spoločnosťou, o ktorej som sa zmienil na začiatku, nie je v absolutizácii rozumu a odstránení všetkého mimo možnosti experimentálneho overenia. Alebo v potlačení rozumu a zdôraznení osobného presvedčenia. Potrebujeme oboje – objektívny filter skutočného uvažovania, ako i osobné presvedčenie založené na osobnej skúsenosti, ktorá nám dáva príchut' „videnia za“. Ako povedal Exupéry: „Srdce má tiež svoje dôvody.“ A v Malom princovi hovorí: „Najlepšie možno vidieť len srdcom.“

Keďže toto číslo Atlantide dalo hlavný priestor slávnemu prejavu pápeža Benedikta XVI. na Regensburgskej univerzite, chcel by som zacitovať z neho aj ja. Uvažujúc o probléme racionality, pápež povedal: „Vnútročné priblíženie medzi biblickou vierou a gréckym filozofickým skúmaním bolo rozhodujúcou udalosťou nielen z po-

hľadu histórie náboženstva, ale tiež z pohľadu svetových dejín – je to udalosť, ktorá sa nás týka aj dnes. Pri tomto zblížení nie je prekvapujúce, že kresťanstvo, napriek svojim počiatkom a významnému vývoju na východe, si vytvorilo svoj dejinne rozhodujúci charakter v Európe. Môžeme to povedať aj inak. Toto zblíženie, s následným pridaním rímskeho dedičstva, vytvorilo Európu a zostáva naďalej základom toho, čo možno správne nazývať Európou.“

Aplikovaná racionalita je pre mňa spôsobom, v ktorom EÚ môže byť zároveň priestorom pre racionálnu, filozofickú debatu a pre náboženskú slobodu. Takýmto spôsobom racionalita a dialóg môžu budovať a rozvíjať európsku identitu a pomáhať nám v raste ako medzikultúrnej spoločnosti.

Univerzity hrajú jedinečnú historickú a spoločenskú rolu v otváraní ciest smerom k poznaniu a múdrosti prostredníctvom otvárania našich myslí, *nos reasons, nostri rationi*. Som rád, že vyššie vzdelávanie, modernizácia našich univerzít, účasť na Bolonskom procese prinášajú novú nádej aj pre rozšírenie ľudskej racionality a dialóg kultúr. Je tu nádej, že 21. storočie bude predstavovať – a nielen v Európe – lepšiu, ľudskejšiu, zodpovednejšiu dobu, ako bola tá v minulom storočí.

Slávna operná speváčka Barbara Hendricks (vľavo) sa narodila v USA, ale od roku 1977 žila v Európe. Je občiankou Švédska. V januári 2006 spolu s ďalšími osobnosťami zo sveta kultúry sme diskutovali o tom, ako podporovať európsku kultúru a identitu. Podnetné bolo aj stretnutie s francúzskym šansonierom arménskeho pôvodu Charlesom Aznavourom (Brusel, júl 2007). Týkalo sa ochrany autorských práv a postavenia európskych umelcov na stále globálnejšom trhu umeleckej produkcie. Tieto témy sme riešili aj na januárových stretnutiach počas medzinárodného festivalu MIDEM v Cannes. Na zábere je francúzska ministerka obchodu Christine Lagarde, generálna riaditeľka Generálneho riaditeľstva EK pre vzdelanie a kultúru Odile Quintin (vľavo) a primátor mesta Cannes v roku 2007. Obr. 1 – 3

Významným posunom v rámci medzinárodného práva v prospech ochrany a uznania špecifickosti kultúry bolo prijatie Dohovoru UNESCO o kultúrnej rozmanitosti. Tento úspech ako výsledok dlhoročného úsilia európskych a ďalších krajín sme oslávili na podujatí v Palais des Beaux-Arts v Bruseli 19. decembra 2006. Na fotografii vedľa mňa Kodchiro Matsuura, generálny riaditeľ UNESCO, Tanja Saarela, fínska ministerka kultúry, športu a mládeže a Bernd Neumann, nemecký štátny minister pre kultúru a médiá. Na ďalšom zábere je skupina ministrov kultúry krajín EÚ počas portugalského predsedníctva (Lisabon október 2007), ktorí sa zároveň zúčastnili na prvom európskom fóre pre kultúru. Stalo sa rámcom pre realizáciu stratégie EÚ v rámci kultúrnej spolupráce a pre dialóg a participáciu mimovládnych aktérov. Obr. 4 – 5

4

5

6

7

8

Spolu s organizáciou Europa nostra sme napomáhali ochrane kultúrnych pamiatok a nových, zodpovedných prístupov v oblasti archeológie a kultúrneho dedičstva. Komisia každoročne udeľovala ceny najlepším jednotlivcom, kolektívom a inštitúciám. Zábery sú z odovzdávania cien v Španielsku spolu s kráľovnou Sofiou v roku 2006 a na štokholmskej radnici vo Švédsku spolu s kráľom Karlom XVI. Gustávom, jeho manželkou a princeznou Madeleine v roku 2007. Obr. 6 – 8

9

V tých rokoch sme zintenzívnili aj aktivity v rámci prezentácie umenia a kultúry. Celá budova EK napomáhala prezentovať kultúrnu bohatosť a rozmanitosť Európy. Fotografie približujú otvorenie slovenskej výstavy Jozefa Jankoviča (vľavo) v decembri 2005, rakúskej výstavy v máji 2006 (vľavo Franz Morak, štátny tajomník pre kultúru) a pobaltských krajín v júli 2009 v budove Berlaymont. Obr. 9 - 10

10

Fotografia je z ukončenia Európskeho hlavného mesta kultúry v Luxemburgu za účasti arcivojvodu Henriho a jeho manželky v decembri 2007. Týmto titulom bolo po prvýkrát ocenené aj slovenské mesto Košice – pre rok 2013, spolu s francúzskym Marseille. Obr. 11

11

Rok 2008 bol vyhlásený za Európsky rok medzikultúrneho dialógu. V aktivitách nám pomáhali viaceré osobnosti kultúry ako čestní veľvyslanci. Na úvodnej tlačovej konferencii sa v 7. decembra 2007 zúčastnili (zľava) pianista Fazıl Say, divadelný režisér Marko Peljhan, koncertný dirigent Jack Martin Händler, speváčka Marija Šerifovič, spisovateľ Paulo Coelho, hudobník Jordi Savall a filmový režisér Radu Mihaileanu. Veľkú podporu tomuto dialógu poskytovali rôzne európske festivaly. Ich predstaviteľov, zoskupených v asociácii EFA, som stretol prvýkrát v Bruseli v máji 2006. A odvtedy veľakrát pri spoločných podujatiach. Obr. 12 – 13

12

13

14

15

Slávnostné otvorenie Európskeho roku medzikultúrneho dialógu sa uskutočnilo na úvod slovinského predsedníctva v Rade EÚ v Lubľane za účasti prezidenta Danila Tūrka a mnohých hostí v januári 2008.
Obr. 14 – 15

Európa má byť nositeľom a protagonistom dialógu kultúr a civilizácie, slobody a dôstojnosti človeka, osobitne v čase nárastu terorizmu a xenofóbie. Veľa aktivít bolo zameraných na mládež, ktorá by mala byť vedená k dialógu, rozvoju talentov a zmyslu pre ľudskú spolupatričnosť. Záber je zo stretnutia s mládežou vo Viedni počas Dialog Tour v máji 2008 spolu s ministerkou školstva a kultúry Claudiou Schmied a poslankyňou EP Christou Prets. V septembri 2008 sme ocenili najlepšie amatérske fotografie v rámci celoeurópskej súťaže Kultúra na tvojej ulici. Obr. 16 – 17

16

17

Vytváranie podmienok pre spolužitie kultúr má aj hospodárske súvislosti. Firmy, ktoré sú otvorené, sú na medzinárodných trhoch úspešnejšie. V Berlíne sme s kancelárkou Angelou Merkelovou prezentovali tzv. Chartu rozmanitosti, ktorú podpísalo vyše 200 úspešných nemeckých podnikov. Sprava stojí predseda predstavenstva koncernu BP Uwe Franke, druhá sprava je štátna ministerka pre integráciu Maria Böhmer. Dialóg kultúr nie je len vecou odborníkov. Je potrebný tam, kde ľudia žijú spoločne – na pracoviskách, v školách, v komunitách. Obr. 18

18

19

Dialóg kultúr môže prebiehať všade, kde sa rôzne kultúry stretávajú. Rýchlovlak Thalys spája hlavné a veľké mestá štyroch krajín EÚ a prepravuje denne tisíce cestujúcich rôznych národností. Je veľmi reprezentatívnym symbolom medzikultúrnej výmeny. Spolu s Jean-Michelom Dancoisnem, CEO Thalys International, sme v júni 2008 odštartovali rýchlovlak s logom Európskeho roku medzikultúrneho dialógu. Obr. 19

20

21

Jednou z odpovedí na tému rozvoja chudobných krajín je pomôcť im aj z pohľadu podpory tvorivosti a kultúry. V apríli 2009 sme spolu s komisárom zorganizovali medzinárodné kolokvium so zástupcami krajín ACP (Afrika, Karibik, Pacifik), otvorené verejnosti, v Bruseli pod názvom Kultúra a tvorivosť ako vektory rozvoja. Zišli sa na ňom odborníci, politici a donori. Na fotografii je Abdou Diouf, generálny tajomník Medzinárodnej organizácie frankofónnych krajín, bývalý prezident Senegalu. Na kolokviu vystúpili aj bývalý predseda EP José Borrell Fontelles a komisár pre rozvoj Louis Michel. Obr. 20 – 21

V rámci Európskeho roku tvorivosti a inovácie, ktorý nadviazal na dôležitosť kultúry pre človeka a spoločnosť, sme vytvorili literárnu cenu EÚ pre nových, začínajúcich spisovateľov. Jej cieľom je podporiť tvorivosť v oblasti literatúry, ale aj preklady z jednotlivých jazykov. Prvé ocenenie sa uskutočnilo 28. septembra 2009 v brusselskom centre Flagey za účasti J. M. Barrosa a čestného veľvyslanca tejto ceny, svetoznámeho švédkeho spisovateľa Henninga Mankella (na skupinovej fotografii vpravo). Medzi 12 ocenenými bol aj slovenský spisovateľ Pavol Rankov (pri preberaní ceny, vľavo). Obr. 22 – 23

22

23

V apríli 2009 som prijal pozvanie prehovoriť na druhom fóre Aliancie civilizácií v tureckom Istanbule. Týkalo sa globálnych problémov bezpečnosti, boja proti terorizmu, podpory vzdelávania, kultúry a mládeže. Účasť na diskusii bola celosvetová, na úrovni hláv štátov a vlád a vrcholných predstaviteľov viacerých medzinárodných organizácií, počnúc generálnym tajomníkom OSN. Na fotografii je Jorge Sampaio, bývalý portugalský prezident a vysoký predstaviteľ OSN pre Alianciu civilizácií. Obr. 24

24

25

26

Výnimočnou bola priama diskusia, ktorú som viedol s arabskou mládežou. Z prepojených štúdií v Bruseli, Londýne a Marseille sa v apríli 2008 vysielala naživo v televízii Al-Jazeera do celého arabského sveta. Leitmotívom diskusie bola otázka: Integrácia alebo asimilácia? Obr. 25 – 26

VII

Európa
a náboženstvo

Ján Pavol II. a mládež

KU RUŽOMBEROK 24. APRÍLA 2006
PREDNÁŠKA NA KONFERENCII

Pápež Ján Pavol II. bol pre Cirkev a svet veľkým darom. Jeho pôsobenie zmenilo Cirkev i svet. Pre nás všetkých je dedičstvo tohto velikána našej doby obohatením a pozvaním k jeho poznávaniu, prežívaniu a nasledovaniu. Preto je veľmi dobré, že práve rok po jeho „návrate k Otcovi“ sa KU v Ružomberku podujala analyzovať túto osobnosť a jej dielo z viacerých pohľadov. Mal som česť vystúpiť v tomto akademickom roku na najstaršej univerzite v Európe – v Bologni (založená v r. 1088) – a v USA – na Harvarde (r. 1636). Teraz som na jednej z najmladších univerzít na Slovensku a v Európe. Za 5 rokov exponenciálne narástol počet študentov, pribudli nové fakulty, univerzita sa rýchlo rozvíja. Nech rast tejto inštitúcie prináša aj novú, potrebnú kvalitu a nech sa vám darí prekonávať problémy rastu cez porozumenie a angažovanosť pre spoločné dobro!

Ďakujem za pozvanie a poctu prispieť k vašej konferencii aj osobne.

Ján Pavol Veľký

Človek ako Ján Pavol II. prichádza snáď raz za storočie. Prišiel do storočia, ktoré v bezprecedentnom rozsahu zabudlo na ľudskosť. Zabudlo na dôstojnosť každého človeka, lebo zabudlo na Boha. Pre Karola Wojtylu – ako robotníka, herca, básnika, atléta, dramatika, kňaza a filozofa – človek bol vždy subjektom histórie, nikdy nie jej objektom, vždy aktérom, nie predmetom.

Pre Wojtylu nič nebolo predeterminované, okrem Božej suverenity a finálneho víťazstva. To ostatné je na nás. Máme slobodu tvárniť svet. Táto sloboda aj vyjadruje, aj posilňuje dôstojnosť ľudskej osoby.

Svoj život žil inšpirovaný nádejou. Žil každý

okamih, každý čin, každé rozhodnutie ako semeno večnosti. Prijal kríž ako Ježiš – ako znak poníženia a smrti – a otočil ho na znak vzkriesenia a nového života. Utrpenie a obeta boli súčasťou jeho života. Od detstva, keď stratil matku, neskôr brata, v 20 roku otca. V mladosti prišiel o mnohých priateľov vo vojne a počas holokaustu, neskôr počas stalinistického prenasledovania. Ani ako pápež nebol ušetrený utrpenia – spomeňme len atentát a jeho následky, namáhavé apoštolské cesty aj v slabosti a chorobe či záverečnú „krížovú cestu“ na konci jeho života.

„Križovú cestu“ pápeža mnohí označili za jeho 15. encykliku napísanú vlastným životom. O Sv. Otcovi jeho najbližší spolupracovník kardinál Stanisław Dziwisz v jednom z rozhovorov povedal: „Boh mu v ničom neulahčil jeho životnú púť.“ Ja dodávam – tak ako svojmu Synovi Ježišovi Kristovi. Ján Pavol II. prijal kríž a objal ho. Nesúc ho, ukázal celému svetu podobu opravdivej (ontologickej) ľudskej dôstojnosti. Ťarchu kríža neznásobilo ani tak pripútanie na vozík, ani tak strata hlasu a fyzická bolesť ako výzvy (v znamení prevládajúcej hodnotovosti doby) „Odstúp, lebo si starý a chorý. Nestačíš. Treba mladšieho a zdravého“ (*kardinál Stanisław Nagy, jeden z najbližších priateľov Sv. Otca, počas homílie 1. 4. 2006 v Sandomierzi*). A on potrebné vytrval až do konca po definitívnu hranicu reality tohto sveta, fyzickú smrť. „Dopísal“ tak 15. encykliku vernosti a svedectva viery.

Jeho hlboký, intímny vzťah s Bohom bol základom, inšpiráciou a silou aj pre viditeľné ovocie, ktoré za takmer 27 rokov v pápežskej službe zanechal: vykonal 104 apoštolských ciest po celom svete (z nich tri na Slovensko), predniesol tisíce prejavov pre milióny ľudí, vydal vyše 100 významných dokumentov, z toho 14 encyklík, 45 apoštolských listov, 14 apoštolských exhortácií a 11 apoštolských konštitúcií, počas jeho pontifikátu vyšiel Kódex kanonického práva, Kódex práva východných cirkví, Katechizmus kat. cirkvi, beatifikoval 1 338 a kanonizoval 482 ľudí (viac než jeho predchodcovia spolu za posled-

né štyri storočia). Vysvätil celú novú generáciu biskupov a kardinálov, medzi nimi aj dnešných slovenských. V celom rozsahu realizoval dielo pokoncilovej obnovy v duchu nového prístupu k človeku („Človek je cestou Cirkvi“).

Neúnavne presadzoval užšie vzťahy s pravoslávnyimi a protestantskými cirkvami. Jeho otvorenosť k židovskému ľudu a uznanie štátu Izrael transformovalo katolícko-židovské vzťahy. Rozvíjal dialóg s islamom (ako prvý pápež v dejinách navštívil mešitu). Obnovil katolícku identitu s dôverou a misionárskou vitalitou. Dnes sú realitou mnohé nové duchovné hnutia a obnovené komunity, rozvoj laického apoštolátu, rast misijných diel, celosvetové stretnutia mládeže. Prekročil s Cirkvou prah nádeje do nového milénia.

Pápež veľkou mierou prispel k pádu komunizmu, keď inšpiroval mnohých v zápase o slobodu ducha. Svedčil aj proti moderným idolom slobodného sveta: konzumizmu, radikálnemu individualizmu, etickému relativizmu zvlášť vo vzťahu k životu a ľudským právam. S veľkým dôrazom presadzoval dôstojnosť ľudskej osoby a posvätnosť života.

Sv. Otec Ján Pavol II. na otázku, čo môžu vnieť nové postkomunistické krajiny do spoločnej Európy, odpovedal – svoju identitu. Inšpirujúco o tom píše vo svojej poslednej knihe *Pamäť a identita*. Bol okrem iného presvedčený o tom, že človek žijúci v systéme programovo ateistickom viac a lepšie si uvedomuje, čo znamenajú hodnoty náboženstva. A lepšie si uvedomuje súvislosť, ktorú nevidí človek na Západe, konkrétne, že zdrojom slobody človeka – posledným, jediným, istým a absolútnym je Boh. To vidí človek na Východe, to vidí väzeň gulagu, to vidí Solženicyn a Sacharov. Človek Západu to podľa neho alebo nevidí, alebo vidí v inom uhle pohľadu. V knihe *Pamäť a identita* spomína na istého svojho flámskeho spolužiaka, ktorý mu počas spoločných štúdií v Ríme povedal: „Boh dopustil, že skúsenosť s takým zlom, akým je komunizmus, padla na vás... A prečo sa to tak sta-

lo?“ Sám si dal odpoveď, ktorú považujem za vynikajúcu: „My na Západe sme toho boli ušetrení možno preto, že by sme nevydržali podobnú skúšku, ale vy vydržíte!“ „Ten názor,“ hovorí Sv. Otec, „vryl sa mi do pamäti. V istej miere bol to názor prorocký. Často sa k nemu vraciam a stále výraznejšie vidím, že v týchto slovách bola obšiahnutá určitá diagnóza. Samozrejme, nemožno tieto súvislosti zjednodušovať prehnaným zdôrazňovaním dichotómie Európy podelenej na Východ a Západ. Podobnú skúsenosť som počul už ako pápež z úst jedného z veľmi známych európskych politikov: Ak sovietsky komunizmus pôjde ďalej na západ, nebudeme schopní sa ubrániť... Nemáme silu, ktorá by nás dokázala zmobilizovať k takejto obrane.“

Služba spoločnému dobru, múdrosť a ľudskosť si vyslúžili obdiv, úctu i lásku v celom svete. Viac než tri milióny účastníkov na jeho poslednej rozlúčke boli výstižným dôkazom tohto vzťahu. Pápeža navštevovali štátnici z celého sveta, počúvajúc slová povzbudenia i nesúhlasu – podľa témy. Ján Pavol II. výrazne posilnil autoritu a rešpekt Sv. stolice.

Aj pre mňa osobne bol vždy duchovnou a názorovou oporou. Mal som 18 rokov, keď sa poľský kardinál prekvapivo postavil do čela Cirkvi, ktorá bola u nás vtedy neslobodná, potláčaná a ponížovaná. Bol pápežom – svedkom nádeje, návratu slobody, novej Európy. Rád si spomínam na jeho návštevy a stretnutia s ním – na Slovensku, v Poľsku a v Ríme. Najdôležitejšou vlastnosťou akéhokoľvek lídra je schopnosť dôveryhodne, presvedčivo inšpirovať, byť oporou a dávať nádej. Ján Pavol II. bol takým lídrom. Veľa posolstiev pre náš osobný a spoločenský život obsahujú napríklad encykliky ako *Evangelium vitae*, *Veritatis splendor*, *Fides et ratio*, *Centessimus annus*. Východiská a súvislosti pre správne chápanie dôstojnosti ľudskej osoby a národa rozvíjal Ján Pavol II. prostredníctvom filozofie kresťanského personalizmu. V zložitostiach medzinárodného vývoja som pri hľadaní odpovedí nachádzal dôležité odkazy v jeho postojoch

k politickým a sociálnym otázkam našej doby, k európskej integrácii, k otázkam mieru a bezpečnosti vo svete (vrátane vojny v Iraku), k rozvojovej pomoci a pod.

Ján Pavol II. a mládež

V živote a v celom pontifikáte Jána Pavla II. mala dôležité miesto mládež. Jej adresoval pamätné slová – jedny z posledných vo svojom živote: „Hľadal som vás. A vy ste teraz prišli za mnou. Ďakujem vám za to.“ Mladých si zamiloval od začiatku svojej duchovnej služby už v Poľsku. Pri všetkých svojich cestách im venoval osobitnú pozornosť. Aj pri návštevách Slovenska. Zanechal mladým svedectvo lásky i rozsiahle a bohaté odkazy na meditáciu a nasledovanie.

Záujem Sv. Otca o mládež bol vyjadrením jeho presvedčenia o tom, že „nijaká krajina sveta, nijaký politický systém nemôže myslieť na svoju budúcnosť inak ako skrz predstavu o nových generáciách, ktoré prijímú od svojich rodičov rozmanité dedičstvo hodnôt, povinností, cieľov národa, ku ktorému patria, spolu s dedičstvom celej ľudskej rodiny... deti sú neuralgickým bodom, na ktorom stojí a padá morálka rodín a následne aj morálka celých národov a spoločností“. (*Prejav na zasadnutí Valného zhromaždenia OSN, 1979*)

Zároveň v hĺbke svojho srdca túžil po tom, aby nové pokolenia nezakúsili to, čo jeho generácia – drámy spôsobené dvoma najväčšími totalitnými systémami v dejinách sveta – fašizmom a komunizmom, aby žili v mieri, pokoji a radosť.

Ján Pavol II. sa tešil z mladých, vkladajúc do nich svoju nádej. Niet presvedčivejších vyjadrení ako tie, ktoré použil vo vzťahu k mladým veriacim, menej veriacim i hľadajúcim. Chcem ich dnes, keď si spoločne pripomínáme osobnosť Jána Pavla II., pripomínať ich vám autenticky, milí mladí priatelia z Katolíckej univerzity v Ružomberku, pre spoločné povzbudenie. Pre spoločné povzbudenie

generácie detí i generácie rodičov v relácii vzájomnej zodpovednosti voči sebe a Tomu, ktorý nám daroval život.

Sv. Otec mladým na stretnutí v Lorete v roku 1995 okrem iných adresoval aj tieto slová: „Prežívate jar života, ste ako stromy v rozkveti, povelané priniesť bohatú úrodu... Je to čas vašej mladosti. Snažte sa zhodnotiť príležitosti, ktoré sa vám každý deň núkajú. Aj napriek problémom, toto je mimoriadna doba, „priaznivý okamih“ vášho života, keď každý z vás musí viesť vziať na seba vlastnú osobnú a spoločenskú zodpovednosť.

Nezabudnite pritom, aké sú vaše korene. Strom, ktorý chce rásť a priniesť úrodu, musí koreňmi čerpať obživu z dobrej zeme. Mladí Európy, toto zemou, do ktorej máte zapustiť korene vašej budúcnosti, je evanjelium! V evanjeliu stretávajú Krista, ktorý vám vychádza v ústrety. Objavujte a vychutnávajte jeho priateľstvo, pozvite ho, aby bol vašim spoločníkom na každodennej ceste. Iba on má slová večného života“ (porov. Jn 6,68).

O mladých v Európe bol presvedčený, že najdu novú motiváciu po páde Berlínskeho múru a udalostiach, ktoré nasledovali:

„Mladí, nádej Európy! Nedávny historický pád bariér vzbudil sny o novom svete slobody a bratstva. Udalosti, ktoré nasledovali, žiaľ, v mnohých prípadoch sklamlí očakávaní. No výzva zostáva naliehavá a náročná. Nech nikto nepodľahne malomyselnosti. Nech sa nik nevzdáva úlohy budovať Európu vernú svojej vznešenej a plodnej občianskej a duchovnej tradícii. Novému tisícročíu chceme odovzdať kontinent, ktorý bude naďalej hľadať v evanjeliu princíp a inšpiráciu pre spolužitie v slobode a solidarite. Kolkokrát musela v minulosti Európa čeliť závažným obdobiam premien a kríz. Vždy ich prekonala, keď siahla po životnej miazge z nevyčerpatelných zásob novej energie evanjelia. Tak to bolo napríklad v dobe svätého Benedikta. A dnes, v kontexte celej planéty, treba ísť ešte hlbšie a vytvárať novú syntézu medzi hodnota-

mi a potrebami, medzi vierou a kultúrou, medzi evanjeliom a životom.“

Upozorňoval mladých na zlyhania, ktorých ovocím sa stali novodobé vojnové drámy a ktoré zažili už aj mladí v Európe po roku 1989:

„Mladí v službe života, budovatelia pokoja! Niekoľko sto kilometrov odtiaľto, na druhom brehu Jadranského mora každý deň zomierajú ľudia na uliciach a na námestiach, nehovoriac o mŕtvych na vojnových poliach. Zomierajú ženy a starci, ktorí stoja v rade na trochu chleba či vody. Zomierajú deti, zasiahnuté zabíjajúcim olovom uprostred ich nevinných hier.“

Drahí mladí, odmietnite tupé a násilné ideológie, držte sa ďaleko od prejavov prehnaneho nacionalizmu a intolerancie. Vám je zverené poslanie otvárať nové cesty bratstva medzi národmi a budovať spoločnú ľudskú rodinu dôsledným uplatňovaním zákona reciprocity, dávania a prijímania, dávania seba a prijímania druhého.“

Svetové stretnutia mladých – oduševnenie a orientácia

Sv. Otec nevnučuje nikomu, ani mladým ľuďom, vieru alebo svoju predstavu o viere. Pozýva však všetkých, a predovšetkým mladých, aby hľadali pravdu o sebe, pravdu o svojej ľudskej prirodzenosti, o svete. Dobrou príležitosťou na to sú Svetové dni mládeže, ktoré sa na jeho podnet začali organizovať od roku 1984. Na Kvetnú nedeľu Sv. Otec Ján Pavol II. stretol v Ríme pol milióna mladých ľudí z celého sveta. Nasledujúci rok vyhlásila OSN za Svetový rok mladých. Tieto opakované, otvorené a veľmi živé stretnutia s miliónmi mladých ľudí boli revolučným konceptom. Bolo obdivuhodné vnímať komunikáciu veselého, načúvajúceho a kontemplatívneho pápeža s obrovskými zástupmi hlučnej mládeže zo všetkých kontinentov.

Séria stretnutí pokračovala z Ríma cez Buenos Aires, Santiago de Compostela, Czenstochowu, Denver, Manilu, Loreto, Paríž, Rím, Toron-

to. Na jubilejnom stretnutí v Kolíne nad Rýnom v r. 2005 sa už nezúčastnil. Zrealizoval ho jeho nástupca Benedikt XVI. Kolín vybral Ján Pavol II. kvôli symbolike. Podľa tradície sú v kolínskej katedrále uložené relikvie troch Mudrcov. Za heslo stretnutia vybral Sv. Otec slová z evanjelia „Prišli sa mu pokloniť“ (Mt 2,2). Táto myšlienka mala umožniť mladým ľuďom duchovne prejsť cestu Mudrcov, a tak ako oni stretnúť Mesiáša všetkých národov.

Som rád, že sa Európska únia podieľala na organizovaní Svetového stretnutia mladých v Kolíne podporou mladých dobrovoľníkov z celého sveta, vrátane ázijských krajín postihnutých ničivými vlnami cunami v závere r. 2004. Aj pre mňa to bolo výnimočné stretnutie.

Svetové dni mládeže patria už k novodobej histórii Cirkvi. Sú darom Ducha Svätého. Výstižne o nich vo svojej knihe *Prekročiť prah nádeje* hovorí sám iniciátor, človek dialógu: „Tieto svetové dni sa stali veľkým a úžasným svedectvom, ktoré o sebe vydáva sama mládež, a mocným prostriedkom evanjelizácie. V mladých ľuďoch je totiž nesmierny potenciál dobra a tvorivých schopností.“

Záver

Všetkému tomu možno porozumieť len tak, že sa budeme vracieť k našim koreňom. Tieto slová uvádzam, milí mladí priatelia, okrem iného aj kvôli tomu, aby som vás povzbudil. Rozdiely v životnej úrovni na Slovensku a v západnej Európe nech vás neoberajú o potrebné sebavedomie v reflexii hodnôt svojej vlasti. Naopak, poznanie reality súčasného sveta a jeho minulosti a hlavne jeho potrieb, nech je pre vás motiváciou k vyšším cieľom v projekcii vízie budúcej Európy, ktorá bude aj vašou budúcnosťou a cez vás budúcnosťou nášho národa, obyvateľov Slovenska. Patriotizmus, nie nacionalizmus, je to, čo potrebuje Slovensko i Európa, ako nám to viackrát pripomínal aj veľký priateľ Slovenska.

Čo dodať na záver? Pozemský život Karola

Wojtylu sa uzavrel, ale jeho dielo pokračuje. Vytvorením osobitného vzťahu k mládeži a stretnutiami, ktoré žijú a pokračujú, zapálil oheň, ktorý sa rozhořel. Generácie mladých, ktoré inšpiroval, budú navôkol ešte dlho šíriť nádej, vieru a lásku, ktorým sa naučili od milovaného Sv. Otca. Všetkým, ktorí rozvíjajú jeho bohaté dedičstvo, symbolicky patria jeho slová zo záveru života: „Hľadal som vás. A vy ste teraz prišli za mnou. Ďakujem vám za to.“

Úloha cirkví v budovaní budúcnosti Európy

BRUSEL 13. DECEMBRA 2006
STRETNUTIE ORGANIZOVANÉ
KONFERENCIOU EURÓPSKÝCH CIRKÍ:
HODNOTY – NÁBOŽENSTVO – IDENTITA

Musíme sa učiť z minulosti. Viac ako 50 rokov dozadu naši otcovia zakladatelia snívali o zjednotenej Európe ako prostriedku, ktorý by mal zabrániť tragédii ďalšieho vojnového konfliktu na našom kontinente.

Som presvedčený, že tento politický cieľ bol diktovaný morálnym imperatívom. Náboženské a humanistické základy boli hnacou silou našich zakladajúcich otcov pri tom, čo sa dnes nazýva Európska únia. A to je najpresnejší význam vety, ktorá je často používaná a zároveň tak blízka môjmu srdcu: „EÚ je úniou hodnôt.“

Počas rovnakého roku, v ktorom vznikala Európa, bola podpísaná aj Všeobecná deklarácia ľudských práv. Tento veľký krok v súčasnej histórii bol tiež inšpirovaný kresťanskými hodnotami.

Jedna postava vyčnieva z radu a je ňou Jacques Maritain. Aktívne pracoval a podieľal sa na príprave tohto projektu. Môžeme ho považovať za intelektuálne, duchovné i politické svetlo. Mari-

tain veril v etiku prirodzeného zákona. Pre neho boli etické normy zakorenené v ľudskej prirodzenosti a prirodzené práva zakorenené v prirodzenom zákone. Nie je teda prekvapením, že bol priamo zapojený v príprave Všeobecnej deklarácie ľudských práv. Naša Únia je založená na rešpekte k ľudským právam. Rozmýšľajme o ľudskej dôstojnosti, ktorá je prvou hodnotou citovanou v Konštitučnej zmluve. Maritain je príkladom v jeho učení, ako aj v jeho službe spoločnosti. Bolo len logickým vyústením, že svoj „integrálny humanizmus“ preniesol do politickej oblasti.

Politickí lídri majú znepokojujúci nedostatok myšlienok, predovšetkým na Západe. Zdá sa mi, že moderná politika prebrala toho príliš mnoho z marketingu. Dnes úspešného politika zaujímajú omnoho menej hodnoty a riešenia ako krátke záblesky, zábery v televízii či účesy. Tí, čo rozhodujú, by určite mohli používať viac nových, nápaditých a odvážnych myšlienok z duchovných či intelektuálnych kruhov.

Rovnako by som chcel vidieť viac intelektuálov prechádzať hranice medzi ich štúdiom a aktívnou politickou a spoločenskou angažovanosťou. Vyzývam intelektuálne a duchovné osobnosti, aby vystúpili zo svojich profesionálnych kruhov a prevzali živší záujem o spoločnosť a politiku – nezáleží, či to bude zľava, sprava, alebo zo stredu. Nasledujúc príklad Maritaina a jemu podobných osobností, môžu títo ľudia nájsť nové cesty k vplyvu na politiku a politickú debatu.

Verím, že prvou injekciou intelektuálnych a duchovných hodnôt, ktorú by mali politici dostať, je dávka dôvery v dialóg a spoluprácu. Už sú preč dni, keď bolo možné vidieť svet v pojmoch čistých protikladov. V pluralistickom veku, v ktorom žijeme, môžu byť dosiahnuté spoločné ciele a dobro len vtedy, ak sa ľudia rozličných intelektuálnych a duchovných presvedčení spoja pri ich, či jeho hľadaní.

Trvalý dialóg naprieč ideologickým a iným rozdielom je predpokladom, aby slúžil spoločné-

mu dobru. A to, myslím si, je aj vhodnou úlohou pre kresťanské organizácie a jednotlivcov. Som presvedčený, že kresťania môžu priniesť svoje svedectvo európskym spoločnostiam, počnúc jednou z najviac pestovaných hodnôt – všeobecného bratstva, ktoré je aj jednou z dvoch povinností citovaných v Deklarácii ľudských práv.

Ak sme všetci bratia a sestry v očiach Pána, nemôže byť žiadna priepasť príliš široká, žiadna rôznosť príliš veľká, žiadne rozdiely príliš úplne. S dostatkom času a dobrej vôle môžu byť všetky rozdiely urovnané v pokoji a v dialógu. Kresťanské spoločenstvá sa môžu takto pripojiť k hnutiu za jednotu, ktoré sa pomaly, ale s istotou šíri vo všetkých cirkvách v Európe. Aj táto konferencia je toho skvelým príkladom.

Odvtedy ubehlo 50 rokov a my sme ubehli dlhú cestu na ceste integrácie so všetkými našimi pochybami a ťažkosťami. Celý svet sa pozerá na integráciu Európy a čerpá inšpiráciu z jej úspechu a ťažkostí. Tieto výdobytky sa počas dlhého obdobia neudiali náhodou. Boli potrebné desaťročia snahy, odvahy a politickej vízie.

Európska integrácia by sa nedostala tak ďaleko bez príspevku občianskej spoločnosti. A tá zahŕňa mnoho cirkví a náboženských spoločností. Pochádzajúc z jedného z nových členských štátov, môžem povedať, že príspevok cirkví k účasti občanov a jej pozitívny postoj v prístupovom referende bol v mnohých prípadoch signifikantný.

Mnoho náboženských organizácií urobilo mnoho pre Európu. Ich prítomnosť obohacuje náš kultúrny a duchovný priestor. Patria medzi hlasy, ktoré oživujú naše sociálne a politické debaty. A myslím tým na národnej, ako i európskej úrovni. Základné právne piliere EÚ rozlústili pozíciu európskych inštitúcií vis-à-vis spoločenstvám viery a presvedčenia.

Deklarácia č. 11 priložená k Záverečnému amsterdamskému aktu o štatúte cirkví a nekonfesných organizácií hovorí:

„Európska únia rešpektuje a does not prejudice štatút cirkví a náboženských asociácií alebo

spoločenstiev pod jurisdikciou národného práva v členských štátoch.

Európska únia rovnako rešpektuje štatút filozofických a nekonfesných organizácií.“

Páčia sa mi tieto slová, pretože zachovávajú rešpekt pre všetky názory, ktorý sa mení na rešpekt k mužovi, k žene a ku komunitám, pre ktoré sú tak drahé. Ale to sa očakávalo od našej zjednotenej Európy. V Únii každý jeden z nás patrí k menšine. Žiadne spoločenstvo – národné alebo iné – nie je dostatočné veľké na to, aby vnútilo svoju vôľu a záujmy takmer pol miliarde ľudí.

Sme Únia založená na rozmanitosti, nie na rovnakosti. Je to možné len vtedy, ak je rešpekt k názorom a pohľadom druhých podporovaný a propagovaný. Mali by sme si pripomínať tento princíp teraz častejšie, keď rozšírenie a imigrácia spravila z EÚ ešte rozmanitejšie miesto.

Náboženská rozmanitosť sa taktiež zvýšila. Európa bola tradične domovom mnohých náboženstiev, vrátane judaizmu, islamu a ďalších privezených migračnými tokmi. Napríklad odhady hovoria o 15 miliónoch moslimov žijúcich v Európskej únii. Je to viac-menej obyvateľstvo Tuniska a Líbye dokopy.

Pre mňa to znamená len jednu vec. Budúcnosť Európy je nikdy nekončiacim dialógom aj medzi náboženstvami. Potrebujeme dialóg medzi náboženstvami pre podporu mieru a bezpečnosti v oblasti Stredomoria a na Blízkom východe.

Potrebujeme dialóg medzi náboženstvami, aby sme zjednotili ľudí kontinentu po veľkom rozšírení v roku 2004, po blízkom vstupe Bulharska a Rumunska, ako aj perspektívy vstupu krajín západného Balkánu.

Dialóg medzi náboženstvami a kultúrami nie je niečo, čo potrebujeme len naprieč národnými hranicami. Je potrebný aj vo vnútri každej členskej krajiny EÚ. V kultúre dialógu 1+1 môže byť viac ako 2. Nie je to o matematike, ale o etike.

Vybral som si vetu „dialóg medzi kultúrami“

s hlbším úmyslom, pretože by som vám chcel povedať o Európskom roku medzikultúrneho dialógu (na ktorom sa práve dohodol aj Európsky parlament).

Prišiel som s touto myšlienkou hneď po mojom menovaní za komisára pre vzdelávanie a kultúru. Môj návrh si rýchlo získal podporu a momentálne je naplánovaný na rok 2008. Ak myslíme budovanie mierumilovnej, harmonickej a tvorivej spoločnosti pre zajtrajšok vážne, potrebujeme budovať kultúru dialógu a vzájomného porozumenia už dnes.

Niektorí ľudia sa pýtajú, či Európsky rok medzikultúrneho dialógu je o „strete civilizácií“. Nemyslím si, že to tak bude a znovu opakujem, sme si istí, že to je to dôležité?

Tí, ktorí interpretujú dnešný svet v pojmoch stretu civilizácií, zabúdajú na jednu dôležitú vec. Ozajstný stret nie je medzi civilizáciami. Dôležitejší je boj medzi fanatizmom a láskou k životu, medzi fanatikmi a tými, ktorí milujú život, ako to povedal v svojej poslednej knihe aj izraelský spisovateľ Amos Oz. Nezabudnime na to, že neznášanlivosť môže mať mnoho foriem a môže byť namierená voči rôznym ľuďom, spoločenstvám alebo voči ich symbolom.

Teda „stret civilizácií“ je slabým popisom nášho postideologického sveta. Čo je dôležité, je boj za civilizáciu a ľudský pokrok v každej ľudskej spoločnosti. To je boj, ktorý by sme mali podporovať. A to je to, o čom by mal byť a aj bude Európsky rok medzikultúrneho dialógu. Vyzývam všetky cirkvi a náboženské organizácie, aby sa k tomuto zápasu pridali.

Aj keď sa rozšírenie Únie o desať nových krajín udialo už pred takmer dva a pol rokmi, jeho dôsledky sa neustále šíria naprieč našimi spoločnosťami. Rozšírenie stále robí Úniu viac európskou. V roku 2004 sme spojili politiky, inštitúcie a právne opatrenia. No som si istý, že rozšírenie prináša zjednotenie aj na ľudskej úrovni.

Samozrejme, že nie som prvý, ktorý sa pozerá na veci týmto spôsobom. Európske cirkvi si dlhodobo uvedomujú výhody integrácie. Zober-

te si *Chartu Oecumenicu* podpísanú v Štrasburgu v roku 2001.

Jej 12 bodov vyzýva k:

- posilneniu spoločnej viery cirkví,
- zvýšeniu ich podielu v katechetickej a pastoračnej práci,
- podpore väčšej spolupráce v kresťanskom vzdelávaní,
- prehlbovaniu duchovného spoločenstva medzi cirkvami cez modlitbu,
- spoznaniu spôsobov uctievania druhého a iných foriem duchovného života.

Slová *Charty* sú plné nádeje, ktorá je hlavným zdrojom duchovnej sily – tak jednotlivcej, ako i spoločnej. Ako nás učil Maritain, nemôžeme odmietnuť duchovnú dimenziu ľudskej prirodzenosti. Tí, ktorí prechovávajú nádej vo svojich srdciach, pracujú pre vzostup spoločnosti. Tí, ktorí nie, pripravujú sa na jej pád.

Naša spoločná Európa je o nádeji. Je to radikálny dejinný obrat, je to nádherná myšlienka, je to odvážny a heroický projekt. Dnes by sme tu neboli, aby sme budovali EÚ, keby sme nemali množstvo nádeje v zásobe.

Predovšetkým si myslím, že môžeme priniesť pozitívne ideály a hodnoty späť na politickú scénu:

- idealizmus namiesto prehnaneho pragmatizmu,
- spoločné dobro namiesto populizmu,
- dlhodobé vízie namiesto krátkodobých riešení.

Všetci, je jedno, ako sa nazývame, môžeme a musíme využiť našu životnú nádej na to, aby sme ponúkli inšpirácie, preukazovali solidaritu a posilňovali životaschopnosť zjednotenej Európe. Odpoveďou na otázky dnešnej doby nie je skepticizmus alebo prázdny optimizmus. Odpoveďou je (ako by to povedal ďalší z otcov zakladateľov Jean Monnet) naše odhodlanie budovať takú Európu, akú chceme. Európu ľudí (*Europa der Menschen*), spoločenstvo hodnôt.

Spoločná Európa by mala byť synonymom

otvorenosti. Otvorenosť je stav mysle a srdca. Otvorenosť je veľmi dôležitou podmienkou pre našu racionalitu, schopnosť a konkurencieschopnosť. Ale otvorenosť srdca prináša empatie, sympatie, solidaritu a lásku. Dáva zmysel našim životom a našim vzťahom. A preto potrebujeme otvorenosť našich srdiec a myslí, aby sme spravili toto storočie lepším, ako bolo to predchádzajúce.

Ján Pavol II. a spoločná Európa

PREŠOVSKÁ UNIVERZITA V PREŠOVE

1. JÚN 2007

PREDNÁŠKA NA MEDZINÁRODNEJ
VEDECKEJ KONFERENCII

SAPIENCIÁLNY CHARAKTER

ANTROPOLÓGIE JÁNA PAVLA II.

V KONTEXTE EURÓPSKEJ INTEGRÁCIE

Pápež Ján Pavol II. bol pre Cirkev a svet veľkým darom. Jeho pôsobenie zmenilo Cirkev i svet. Osobitne to platí aj pre Európu, ktorá sa podstatne zmenila za roky jeho pontifikátu (1978 – 2005). Pre nás všetkých je dedičstvo tohto velikána našej doby obohatením a pozvaním k jeho poznávaniu, prežívaniu a nasledovaniu. Stalo sa súčasťou dedičstva otcov.

Ďakujem za pozvanie prispieť k vašej konferencii aj osobne. Svojou účasťou chcem opätovne vyjadriť poďakovanie a úctu veľkému pápežovi, ktorý tak veľa urobil pre Európu a pre našu perspektívu v nej.

Ján Pavol II. v kontexte doby

Ján Pavol II. sa narodil do storočia, ktoré v bezprecedentnom rozsahu zabudlo na ľudskosť. Zabudlo na dôstojnosť človeka, lebo zabudlo na Boha.

Utrpenie a obeta boli súčasťou života Karo-

la Wojtylu od detstva, keď stratil matku, neskôr brata, v 20 roku otca. V mladosti prišiel o mnohých priateľov vo vojne a počas *holokaustu*, neskôr počas stalinistického prenasledovania. Ani ako pápež nebol ušetrený utrpenia – spomeňme len atentát a jeho následky, namáhavé apoštolské cesty aj v slabosti a chorobe či záverečnú „krížovú cestu“ na konci svojho života. Ako napísal Karl Rahner, „*budúcnosť sa vydobýja cez obeť*“. Pápež vrchovatou mierou obetavosti prispel k svojej večnosti, ale aj k budúcnosti Cirkvi v časnom i transcendentnom zmysle slova.

Ján Pavol II. sa rozhodujúcou mierou zaslúžil o kolaps komunizmu a rozpad sovietskeho impéria. Dôverne ho poznal. Jeho príklad, odvaha a zápas o slobodu ducha, solidaritu s človekom, o pravdu inšpiroval v 80. rokoch *duchovnú revolúciu* v komunistických krajinách. Osobitným spôsobom povzbudil aktivity poľského hnutia nezávislých odborov Solidarita. Prínos Jána Pavla II. k pádu komunizmu v Európe popisuje americký spisovateľ a jeho neskorší životopisec George Weigel v knihe *Final Revolution* (Záverečná revolúcia).

Ale pápež vystupoval aj proti moderným idolom Západu: konzumizmu, radikálnemu individualizmu, narušenému zmyslu osobnej slobody, etickému relativizmu zvlášť vo vzťahu k životu a ľudským právam, zanedbávaniu chudoby vo svete. S veľkým dôrazom presadzoval dôstojnosť ľudskej osoby a posvätnosť života ako základ *kultúry života* oproti *kultúre smrti*, ktorej prejavmi sú materializmus, utilitarizmus, kult efektívnosti.

Pápeža navštevovali a počúvali štátnici z celého sveta. K zložitým témam medzinárodného vývoja vyjadroval postoj, ktorým hľadal spoločné dobro, ľudskosť a solidaritu s trpiacimi. Aj pre mňa osobne bol vždy duchovnou a názorovou oporou. Mal som 18 rokov, keď sa poľský kardinál prekvapivo postavil do čela Cirkvi, ktorá bola u nás vtedy neslobodná, potláčaná a ponižovaná. Bol pápežom – svedkom nádeje, návratu slobody, novej Európy. Rád si spo-

mínam na jeho návštevy a stretnutia s ním – na Slovensku, v Poľsku a v Ríme. Pri poslednej návšteve sme za ním putovali Slovenskom (Trnava, Banská Bystrica, Rožňava, Bratislava) spolu s manželkou a deťmi. V zložitostiach medzinárodného vývoja som pri hľadaní odpovedí narádžal dôležité odkazy v jeho postojoch k politickým a sociálnym otázkam našej doby, európskej integrácii, otázkam mieru a bezpečnosti vo svete (vrátane vojny v Iraku), k rozvojovej pomoci a pod. Pri poslednej rozlúčke s ním v apríli 2005 som bol na Námestí sv. Petra v Ríme ako člen Európskej komisie. Ján Pavol II. bol v mojom živote svedkom viery, nádeje a lásky, ale aj podporovateľom zodpovednej slobody, otvorenosti a formovania spoločnej Európy.

Ján Pavol II. a Európa

Ján Pavol II. bol nepochybne jedným z najväčších Európanov svojej doby. Ako ohlasovateľ jednoty medzi ľuďmi a národmi intenzívne a neúnavne pracoval pre mier a medzinárodné porozumenie. Nepriateľské bipolárne rozdelenie sveta, preteky v zbrojení a studená vojna mali svoj pôvod v Európe. Železná opona a militantný komunizmus sovietskeho typu boli realitou aj jeho života.

Európa vďačí Jánovi Pavlovi II. za podporu a prehĺbenie vízie znovuzjednotenia. Jeho víziou Európy bol kontinent dýchajúci oboma časťami pľúc, východnou a západnou, v harmónii „nielen v náboženskom zmysle, ale tiež kultúrnej a politickej“ (*príhovor pre COMECE, Rím 2001*). Ako syn Poľska zakúsil horor vojny a následné bolestivé rozdelenie kontinentu. Jeho angažovanosť za slobodu od útľaku ovplyvnila jeho pontifikát od začiatku. Sloboda je predpokladom pre mier a jednotu. Jednota bez slobody, ktorú silou a ideológiou presadzovalo napríklad sovietske impérium, je neludská.

Koncilová konštitúcia *Gaudium et spes* priniesla nový spôsob porozumenia vzťahu Cirkvi a sveta, vzťahu naplneného väčšou dôverou a láskou.

Ak vidíme starý kontinent ako dôležitú časť sveta, potom presvedčenie Jána Pavla II. o duchovnom základe európskej jednoty bolo snáď najvýstižnejšie zafinované pri pamätných dvoch návštevách pri hrobe sv. Adalberta (Vojtecha) v Gniezne. 3. júna 1979 pri prvej návšteve rodného Poľska sa on sám vyjadril o historickom zvolení slovanského pápeža ako „o Božej výzve manifestovať duchovnú jednotu kresťanskej Európy“. Hovorí o tom, že „jednota Európy sa skladá z dvoch veľkých tradícií: západnej a východnej“. Treba si všimnúť, že Ján Pavol II. už nehovorí o kresťanskom Západe, ale o budúcnosti kresťanskej Európy.

Presne o 18 rokov neskôr, už v čase slobody a prebiehajúcich rokovaní o rozširovaní EÚ, v tej istej katedrále v Gniezne pri oslave milénia mučeníckej smrti sv. Vojtecha, v zhode s odkazom zakladateľov spoločnej Európy vyzýva: „V súčasnosti boli otvorené nové cesty. Veľa Európanov sa rozhodne angažuje v konštruktívnej spolupráci, aby posilnili mier medzi sebou a okolo seba. Nech nenechajú žiaden národ, ani ten najslabší, mimo spoločenstva, ktoré vytvárajú.“ Či v tom nepočuť starosť pápeža napríklad o balkánske či východoeurópske národy?

Plne uznávajúc význam procesu európskej integrácie, často vyjadril túžbu, aby sa jeho súčasťou stali krajiny strednej a východnej Európy. Rozšírenie Únie znamenalo vlastne jej ďalšiu europeizáciu. Pápež svojím spôsobom podporoval aktívny postoj rodného Poľska i ostatných krajín pri vstupe do EÚ. Katolícka cirkev na Slovensku prostredníctvom dokumentu KBS napríklad vyzvala k účasti veriacich občanov na referende o vstupe do EÚ, čím prispela aj k (tesnému) dosiahnutiu potrebného kvóra pre platnosť referenda (ako jediného platného v doterajšej histórii).

Významné bolo vyjadrenie Jána Pavla II. v Európskom parlamente 11. októbra 1988: „Od konca poslednej svetovej vojny Svätá stolica nikdy neprestala podporovať integráciu Európy.“ Myšlienku zjednotenej Európy pápež podporoval „ako ces-

tu k mieru a harmónii medzi ľuďmi, pokladajúc ju za rýchlejší spôsob, ako dosiahnuť spoločné dobro v Európe“ (príhovor pre COMECE v r. 2001).

O európskych záležitostiach predniesol Ján Pavol II. viac než tisíc príhovorov. Nerozdával politicko-organizačné rady, ale jeho posolstvá mierili vždy na podstatu, princípy a ciele procesov a vzťahov. Vyzýval európskych politikov rešpektovať ľudské práva, počnúc náboženskou slobodou. Pre Európu ustanovil troch mužov a tri ženy za svätých spolupatrónov, medzi nimi aj sv. Cyrila a sv. Metoda.

Svätí Cyril a sv. Metod sú žiarivými príkladmi jednoty kresťanov. Za spolupatrónov Európy ich pápež vyhlásil v apoštolskom liste *Egregiae virtutis* a v apoštolskom liste *Slavorum Apostoli* ich vyzdvihol ako misionárske vzory. Obidva dokumenty je potrebné vnímať v spojitosti. Odzrkadľujú ústredné požiadavky Jána Pavla II., aj pokiaľ ide o záležitosti Európy: prekonanie rozkolu vo viere, misionársky charakter Cirkvi a jej evanjelizačná úloha a – celkom konkrétne – dosiahnutie jednoty v Európe.

Pápež bol presvedčený, že kresťanstvo môže ponúknuť európskemu kontinentu rozhodujúcu podporu pre obnovu a nádej. V r. 1991 zvolal osobitné zhromaždenie biskupov v Európe. Na prelome milénia uskutočnené druhé zhromaždenie synody biskupov bolo potom základom pre apoštolskú exhortáciu *Ecclesia in Europa*. Exhortácia, cez ktorú sa tiež osobitne prihovára mladým, je azda najlepšou a najkomplexnejšou odpoveďou pre otázky o duchovnom formovaní Európy:

„Európa je široko a hlboko preniknutá kresťanstvom. V spoločných dejinách Európy predstavuje kresťanstvo nepochybne ústredný a smerodajný prvok, opierajúci sa o pevný základ klasického dedičstva a mnohostranných prínosov, ktoré Európa prijala cez rozličné etnicko-kultúrne prúdy striedajúce sa v priebehu stáročí. Kresťanská viera formovala kultúru tohto kontinentu a natolko sa prelínala s jeho dejinami, že by bolo nepochopiteľné, ak by sa nepoukazovalo na udalosti, ktoré najskôr poznačili veľkú epo-

chu evanjelizácie a potom dlhé stáročia, v ktorých sa kresťanstvo – aj keď v bolestných rozlukách medzi Východom a Západom – presadilo ako náboženstvo Európanov. Aj v novoveku a v prítomnosti, keď sa náboženská jednota následkom ďalších rozdelení medzi kresťanmi, ako aj v dôsledku procesu vzdalovania sa kultúry od horizontov viery naďalej rozdeľuje, viera stále pripadá veľmi významná úloha.“ (EE 24).

Vzťah európskych ľudí k náboženstvu a duchovnej dimenzii života potvrdzuje aj nedávny prieskum verejnej mienky. Podľa eurobarometra z r. 2005 52 % občanov EÚ verí v Boha a ďalších 27 % v duchovný život alebo silu. Exhortácia Európanov vyzýva k otvorenosti:

„Ak sa povie Európa, malo by to znamenať otvorenosť. ... Európa musí byť otvoreným a pohostinným svetadielom, ktorý bude pri súčasnej globalizácii presadzovať formy nielen hospodárskej, ale aj sociálnej a kultúrnej spolupráce.“ (EE 111)

Otvorenosť je dôležitou vlastnosťou človeka. Otvorenosť mysle znamená záujem o poznanie, kompetentnosť a racionálnosť v rozhodovaní. Otvorenosť srdca je základom pre empatiu, sympatiu, solidaritu, pre lásku. A láska dáva zmysel našim vzťahom.

Neúnavné úsilie obnoviť Európu postavenú na solidarite je testamentom Jána Pavla II. Ako „svet sa môže zmeniť“, tak sa môže zmeniť aj ten starý svet – Európa. Počas tohto pontifikátu bola premostená rozdelená Európa a s nádejou sme vstúpili do nového milénia. Pápež s veľkým zanietením rozvíjal dialóg medzi kresťanskými cirkvami, so Židmi a s islamom. Naozaj, rozsah hodný mena staviteľ mostov (*pontifex*)! Ak si predstavíme význam a hĺbku pokojných zmien v Európe za obdobie služby Jána Pavla II., je to charakteristika revolúcie ducha. Bez tohto rozmeru je pád totalitného komunizmu na európskom kontinente nepochopiteľný a nepredstaviteľný. Mladý francúzsky básnik a filozof v minulom storočí napísal, že „revolúcia je buď morálna, alebo nie je revolúciou“.

Európa dýcha opäť obidvoma časťami pľúc, aj keď nie rovnomerne a zhlboka. Ale zmena je

evidentná a zásadná. V spoločnom európskom dome sa po nedávnom rozšírení ocitli aj ďalšie národy s dominantne pravoslávnu kultúrou a k latinskej a gréckej abecede v EÚ pribudla ako oficiálna aj cyrilika. Som presvedčený, že na začiatku nového tisícročia tak nastáva reálna možnosť na hlbšie zbližovanie a vzájomné obohacovanie latinského Západu a byzantského Východu. Najlepším popisom pre rozšírenú Úniu je rozmanitosť v zjednotení. Rozmanitosť si žiada poznanie, porozumenie a úctu, jednota je výrazom spoločnej hodnotovej bázy. Jednota v rozmanitosti a rozmanitosť v jednote sú nielen možné, ale aj nevyhnutné. Kto môže o takomto vzťahu rozmanitosti a jednoty svedčiť najlepšie? Kto má zmysel pre ľudskosť a solidaritu, pre vertikálny a horizontálny rozmer lásky, kto čerpá z prameňov univerzálnych hodnôt, kto je držiteľom živej nádeje? Iba ten môže rozdávať, kto tieto dary má. *Nemo dat quod non habet*. Cirkve žijúca z týchto darov je prirodzeným obrazom a kvasom takého spoločenstva.

Ján Pavol II. a návrh Ústavnej zmluvy o EÚ

Pápež bol pevne presvedčený, že kresťanstvo má naďalej ústredný význam pre Európu. Opa- kovane to v rôznych súvislostiach pripomínal. Pri formovaní Ústavnej zmluvy o EÚ (v rokoch 2002 – 2004) Ján Pavol II. podporoval zahrnu- tie špecifických troch bodov do jej hlavného tex- tu a zmienky o kresťanských koreňoch Európy do jej Preambuly. V článkoch zmluvy sa poda- rilo zakotviť rešpektovanie postavenia cirkvi a náboženských spoločností podľa vnútroštátnej legislatívy, uznanie individuálnych a kolektív- nych náboženských práv, uznať osobitnú identi- tu a prínos cirkvi a vytvoriť základ pre otvorený, transparentný a pravidelný dialóg medzi Úniou a cirkvami. Preambula sa odvoláva na inšpiráciu čerpanú z kultúrneho, náboženského a huma- nistického dedičstva Európy, z ktorého sa vyvi- nuli nenarušiteľné a neodňateľné práva ľudskej

osoby, sloboda, demokracia, rovnosť a vláda zá- kona.

28. októbra 2004 vo Vatikáne pri prijatí Ro- mana Prodiho, odchádzajúceho predsedu Eu- rópskej komisie, pápež ocenil podpísanie novej európskej ústavy a súčasne potvrdil ústredný vý- znam kresťanstva pre Európu a zdôraznil: „*Či sa to v oficiálnych dokumentoch uznáva, alebo nie, zo- stáva to nepopierateľnou skutočnosťou.*“ Potom vzý- val požehnanie pre predstaviteľov 25 štátov Eu- rópy, ktorí nasledujúceho dňa pod veľkou so- chou pápeža Urbana VIII. v paláci Campidoglio podpísali novú zmluvu, ako aj pre všetky ná- rody Európy, a pokračoval:

„*Kiežby Európska únia stále lepšie vyjadrovala veľké tradície svojich členských štátov, na medziná- rodnej úrovni aktívne prispievala k pokoju medzi ná- rodmi a poskytovala chudobnejším národom v iných svetadieloch veľkodušnú pomoc.*

Zvolenie Ríma za miesto podpisu novej ústavy pri- pomína vznik Európskeho spoločenstva roku 1957 vo Večnom meste. No má to aj hlboký symbolický význam: kto hovorí Rím, myslí šírenie univerzálnych právnych a duchovných hodnôt.

Svätá stolica usilovala o vznik Európskej únie ešte pred jej právnym založením a pozorne sledovala všet- ky etapy jej konštituovania od roku 1957. Pokladala si za povinnosť otvorene hovoriť o nárokoch a očaká- vaniach veľkého počtu kresťanov – občanov Európy a pripomínala všetkým, ako kresťanstvo vo svojich rozličných prejavoch prispelo k formácii európskeho svedomia a kultúry.“

Záver

Poznanie histórie, reality a potrieb súčasného sveta nech je pre nás motiváciou k vyšším cie- ľom v projekcii vízie budúcej Európy. Ona je aj našou budúcnosťou a budúcnosťou Slovenska. Patriotizmus, nie nacionalizmus, je to, čo potre- buje Slovensko a Európa, ako nám to viackrát pripomínal aj veľký priateľ Slovenska. A budú- nosť sa vždy začína dnes.

Dovolím si ešte raz sa vrátiť k dvom centrál-

nym odkazom Jána Pavla II. pre nás všetkých vo vzťahu k spoločnej Európe.

Zvlášť pamätnou a aktuálnou je jeho výzva zo Santiaga de Compostela v r. 1982: „*Európa, znovu objav seba. Buď sama sebou. Opäť nájdi svoj pôvod. Oživ svoje korene. ... Obnov svoju duchovnú jednotu v ovzduší plnej úcty pre pravú slobodu a úcty medzi náboženstvami.*“

A pred 10 rokmi (3. júna 1997) v Gniezne už v podmienkach slobody a nového rozvoja pripomínal dôležitosť duchovného základu jednoty: „*Môže sa stať, že po páde jedného, viditeľného múra objavíme ďalší, neviditeľný, ktorý naďalej rozdeľuje náš kontinent – múr, ktorý prechádza srdcami ľudí. Tento múr je postavený zo strachu a násilia, z nedostatku porozumenia pre ľudí odlišného pôvodu, s inou farbou pleti, iného náboženstva; je to múr politického a náboženského egoizmu, oslabovania citlivosti pre hodnotu ľudského života a dôstojnosti každej osoby. ... Jeho tieň ide cez celú Európu. Cieľ autentickej jednoty pre európsky kontinent je ešte stále ďaleko. Nemôže byť jednoty v Európe, ak nebude postavená na jednote Ducha. ... Musíme byť rozhodnými, aby sme vedeli a rozumeli posolstvu evanjelia v našej dobe, ale potrebujeme tiež silu Ducha Svätého, aby sme mohli uviesť do každodenného života tú pravdu, ktorú sme obdržali.*“

Dokument KBS k vstupu Slovenska do EÚ pripomenul presvedčenie, že čím je duša pre telo, tým by mali byť kresťania pre Európu. Ako to nedávno v máji v Stuttgarte znovu vyjadrili tisíce mladých z kresťanských hnutí z celej Európy na stretnutí pod názvom *Spoločne pre Európu*. Dnešný nedostatok duchovnej jednoty vyplýva v podstate z krízy vlastného uvedomenia kresťanov. Preto je dôležitá nová evanjelizácia, návrat ku koreňom, k dedičstvu otcov a k prameňom viery. Toto je osobitná výzva a očakávaný príspevok Slovenska a nových členských krajín pre spoločnú Európu.

Rozvíjanie kultúry spolupráce: úloha cirkví

SIBIU, RUMUNSKO, 6. SEPTEMBRA 2007

TRETIE EURÓPSKE EKUMENICKÉ

ZHROMAŽDENIE

Som skutočne šťastný a potešený tým, že sa môžem zúčastniť na tomto v poradí Treťom ekumenickom zhromaždení. Chcem zablahoželať organizátorom k ich inšpiratívnejmu výberu miesta podujatia. Sibiu (Hermannstadt) je veľmi vhodným miestom na konanie tohto stretnutia: mesto kultúry, mesto kultúr. Väčšina a menšiny žijúce nielen v tolerancii, ale aj v akceptácii jeden druhého! Je to viac, je to podobné ako rozdiel medzi *nechať žiť a pomáhať žiť*. Mozaika Sibiu mi pripomína jednu väčšiu, tú európsku. *Zjednotení v rozmanitosti* je najlepším heslom pre Európu v 21. storočí. Bol to dlhý a náročný proces cez dlhú históriu konfliktov, kým sa nám podarilo dostať k tomuto modelu prijatia, tolerance a zmierenia.

Dnes sme tu všetci zhromaždení vo veľkom stane. Myslím si, že je to veľký symbol nášho súčasného pobytu nielen tu, ale i na Zemi. Sme všetci akýmisi pútnikmi putujúcimi našimi životmi. Ale tu a teraz to môžeme zmeniť, môžeme vytvoriť spoločenstvo ľudí a priniesť viac nádeje svetu, v ktorom žijeme. Má zmysel, že sme tu, spolu!

Chcel by som vrátiť späť k Prvému ekumenickému zhromaždeniu v Bazileji. Bolo to v roku 1989, počas roku *Annus Mirabilis*, kedy Európa znovu získala svoju slobodu a zároveň sa znovu vydala na cestu k zjednoteniu. Potom prišiel rakúsky Graz v roku 1997, aby sme sa dnes zišli ešte viac na východe, v Rumunsku. Prozreteľná zhoda okolností, keďže historické udalosti od roku 1989 vytvorili nový rámec pre rozvoj európskej integrácie. Európa môže byť skutočným

spoločenstvom založeným na zdieľaných hodnotách, slobode a demokracii. Je to pravda aj z náboženského alebo politického bodu pohľadu. Kresťanstvo nemôže byť oddelené od európskej histórie. Tvorí podstatnú časť nášho kultúrneho dedičstva a identity. Prieskum eurobarometra o sociálnych hodnotách ľudí z roku 2005 ukázal, že 52 % Európanov verí v Boha. Ďalších 27 % spája svoje presvedčenie s duchovnou silou. Kresťanstvo, ktoré sa stalo väčšinovým náboženstvom v Európe počas dlhšej histórie, je spoločne s inými náboženskými a humanistickými tradíciami aj dnes zdrojom mnohých hodnôt, ktoré Európania prijímajú ako vlastné.

Verím, že kresťania – jednotlivci i spoločne – majú veľmi dôležitú úlohu v budúcnosti Európy: živiť ducha občianstva, posilňovať demokraciu, rozvíjať zodpovednosť za uchovanie ľudstva, prírody a dedičstva, chrániť dôstojnosť ľudskej osoby, šíriť pokoj a zmierenie medzi ľuďmi a kultúrami – vrátane dialógu s inými veľkými monoteistickými náboženstvami.

Nikdy by sme nemali stratiť z dohľadu naše konečné ciele, pretože tie dávajú smer našim činom, ktoré sú nevyhnutne vynucované naliehavými otázkami prítomnosti. Mali by sme sa učiť z histórie, ktorá je dobrým učiteľom. V Ríme sa pred 50 rokmi začal proces prostredníctvom podpisu zmluvy smerom k európskej *jednote v slobode*. V rovnakom čase Sovietsi vypustili prvú družicu Sputnik so snahou ovládnuť vesmír, podobne ako Zem. Sovietsi budovali *jednotu bez slobody*. Takáto vízia a proces je neľudský, a preto aj neudržateľný. Jednota potrebuje duchovný a hodnotový základ.

História nás tiež učí, že mier, sloboda, demokracia, zdieľaná Európa nie je ničím istým. Dosiahli sme to ako výsledok bolestivých a tragických lekcií, národných obetí a snáh po celej generácii.

Jednou z otázok, ktoré toto zhromaždenie predkladá, je: Čo presne chce európsky projekt dosiahnuť? Minulá skúsenosť by nám radila porvchnú odpoveď: integrácia ekonomických a po-

litických systémov do najväčšieho vnútorného trhu. Ale naša zjednotená Európa je oveľa viac ako vnútorný trh a novou formou združenia medzi suverénnymi krajinami – jedinečnou v jej geopolitických dôsledkoch.

Integrácia neznamená absorpciu alebo asimiláciu nových alebo malých krajín staršími a silnejšími členmi spoločenstva. Integrácia znamená účasť na rešpekte, rovnosti, spoločných princípoch a dohodnutých pravidlách. Od počiatkov bolo budovanie zjednotenej Európy o integrácii rozličných spôsobov života, hodnotových systémov, zvykov a tradícií. Pozerajúc sa o polstoročie späť, Únia trvale rozširovala oblasti svojej politiky od prvej agendy zameranej na hmatateľné domény (uhlie, oceľ, poľnohospodárstvo, vnútorný trh, jednotná mena).

Najsľubnejšími oblasťami rozvoja pre dnešok sú oblasti nehmateľného a kultúrneho charakteru: vzdelávanie, medzikultúrny dialóg a rozvíjanie opravdivého zmyslu európskeho občianstva.

Pokúsili sme sa uchopiť tieto možnosti, sprítomnené vďaka tejto historickej zmene, návrhom – schváleným Európskou komisiou v máji – pre Európsku agendu kultúry v globalizujúcom sa svete. Dokument explicitne prehlasuje, že kultúra je centrom európskeho projektu a nevyhnutnou časťou našej vízie do budúcnosti.

Naše návrhy po prvýkrát artikulujú komplexnú stratégiu pre kultúru v EÚ a označujú mnohé cesty, ktorými môže kultúra podporiť a obohatiť európsky projekt. Veríme, že kultúrne politiky v EÚ by mali byť štruktúrované okolo týchto troch hlavných bodov:

- propagovanie kultúrnej rozmanitosti a medzikultúrneho dialógu,
- propagovanie kultúry ako podnecovateľa kreativity a rastu,
- silnejšia úloha pre kultúru v medzinárodných vzťahoch EÚ.

Ďalšie dôležité aspekty by mali byť pripojené k týmto rozsiahlym cieľom: všetci obyvatelia Eu-

rópy a sveta by mali mať prístup k takým vyjadreniam kultúry, ktoré vyplývajú z ich vlastných kultúr.

Všetky svetové spoločenstvá – nezáleží, ako sú maličké alebo periférne v globálnom kontexte – by mali nájsť správne podmienky pre uchovanie, rozvoj a rozširovanie ich vlastného dedičstva. Nevidím to ako politický cieľ – pozerám sa na to ako na základný ľudský nárok. Propagácia a ochrana kultúrnej rozmanitosti vo vzťahu k všetkým, obzvlášť najviac zraniteľným a najmenej rozvinutým, je prípadom pre všeobecnú solidaritu.

Prečo táto zmena od hmatateľných k nehmatateľným oblastiam politiky v európskej debate a prečo práve teraz? Častou vysvetlenia je stratégia prijatá Barrosovou komisiou od jej nástupu do úradu. Smerom ku koncu roku 2004 dosiahla debata o pojme európskej integrácie kritický moment a vyžadovala si novú intelektuálnu klímu. Mnohí videli bezprecedentné rozšírenie EÚ ako problém. Z celkovej a historickej perspektívy to bolo súčasťou riešenia európskej slabosti. Bolo to o znovuzjednotení rozdeleného kontinentu a o europeizácii Únie. Dnešná EÚ je kompletnejšia. Dvadsaťtri oficiálnych jazykov a tri abecedy nie sú problémom pre EÚ, ale jej bohatstvom a charakteristikou.

No dokonca i pred rokom 2004 už mnoho hlasov rozširovalo autentický európsky rozmer na iné oblasti a vaša *Charta Oecumenica* z roku 2001 je veľmi dobrým príkladom toho, na čo myslím.

Po 50 rokoch začíname vidieť, že naše historické úsilie by bolo neúplné, keby nezahrňalo tradície, hodnoty, presvedčenia a aspirácie našich obyvateľov. Občiansky naklonená Únia alebo Európa reprezentuje priestor, kde sa ľudia môžu cítiť „ako doma“. Je to o spoločenstve ľudí, a teda je to náročnejšie, ako budovať aliancie štátov. A to predovšetkým znamená lepšie spoznávať jeden druhého a budovať pevnejšiu pôdu pre medzikultúrny dialóg – vo vnútri našich hraníc a aj s našimi partnermi vo svete.

Toto sú ciele ďalšieho veľkého rozhodnutia EÚ – Európskeho roka medzikultúrneho dialógu naplánovaného na rok 2008. Začal som s myšlienkou Európskeho roka medzikultúrneho dialógu, akonáhle som bol menovaný za komisára pre vzdelávanie a kultúru. Vďaka podpore zo strany európskych inštitúcií je táto iniciatíva pripravená na spustenie.

Počas posledných rokov Európa zažila veľké zmeny vyplývajúce z úspešných rozšírení Európskej únie, vyššej mobility v rámci jej hraníc, zvýšenej výmeny so zvyškom sveta a rastúcou imigráciou do Európy. To malo za následok častejšie a významnejšie styky medzi rôznymi kultúrami, jazykmi, etnickými skupinami a náboženstvami na kontinente a inde. Potrebujeme vystúpiť z multikulturálnych poznámok a nárekov a začať s aktívnejším prístupom založeným na dialógu kultúr. Dialóg nie je znakom slabosti, ale je to znak dospelosti. V dialógu 1+1 môže prinieť viac ako 2 prostredníctvom pochopenia, pridanej hodnoty a synergie. Pomocou kultúry dialógu môžeme vydláždiť cestu pre kultúru spolupráce. Spoluprácu vidím ako dozretý plod kultúry dialógu.

Je zrejmé, že dialóg medzi kultúrami a náboženstvami sa stal základom pre vytvorenie užších prepojení medzi Európanmi a ľuďmi spoza našich hraníc. Chcel by som k tomu pripojiť jednu poznámku. Kresťania reprezentujúci najväčšie náboženstvo v Európe by mali byť príkladom a pociťovať zodpovednosť za prehlbovanie vnútorného dialógu a dialógu s inými náboženstvami do takej miery, ako je to možné.

Cirkvi a náboženstvá zohrávajú širokú rolu v Európe. Nezabúdajme, že podľa Deklarácie č.11 k Amsterdamskej zmluve z roku 1997, „EÚ rešpektuje a zachováva právny štatút cirkví, náboženských spoločností, ktorému sa tešia v ich členských štátoch.“ Konštitučná zmluva potvrdila tento záver v článku 52, paragraf 3: „Uznávajúc ich identitu a ich špecifický prínos, Únia by mala udržiavať otvorený, transparentný a pravidelný dialóg s týmito cirkvami a organizácia-

mi“. Tento text bol zachovaný aj v návrhu Reformnej zmluvy.

Pre európsku tvorbu politiky to nie je žiadna novinka. EÚ bola vždy angažovaná vo vytváraní kultúry dialógu, tolerance a spolupráce. Obzvlášť od 80. rokov predsedovia Európskej komisie udržiavali dialóg o európskej integrácii medzi cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

Je to dvojsmerný dialóg; na jednej strane má v úmysle šíriť význam európskej integrácie medzi náboženskými spoločnosťami; na strane druhej umožňuje inštitúciám EÚ vycibriť ich spoločenské a politické názory vďaka pohľadom náboženských spoločností.

Žijeme v rozmanitej a pluralistickej spoločnosti. Naša zjednotená Európa je založená na najvyššom rešpekte k tomuto pluralizmu, ktorý sa uplatňuje v názoroch na politické, spoločenské, ale i náboženské oblasti. Pôsobenie EÚ ako inštitúcie tradične predpokladá istý stupeň oddelenia medzi verejnými a náboženskými organizáciami.

Je to užitočný a zdravý princíp, pretože oddelenie ochraňuje jednotlivcov a spoločenstvá pred nepatričnými zásahmi vlád a iných štátnych orgánov. Umožňuje im to nasledovať a praktizovať ich viery tak, ako to vyhovuje im. Rovnako zachovávanie cirkvi a štátu v ich vlastných poliach pôsobnosti zabezpečuje našim demokraciám ochranu pred neoprávneným zasahovaním náboženských predstaviteľov.

Avšak bolo by chybou spraviť tento právny princíp politikou, ktorá ignoruje náboženské názory ako celok a vyčleňuje veriacich ľudí z verejnej debaty a zo služby spoločnému dobru. Bolo by to principiálnou chybou a taktiež nerealizovateľným cieľom v praxi, pretože je nemožné donútiť ľudí, aby sa zbavili svojich náboženských a morálnych presvedčení pri vstupe do verejného priestoru.

Naopak verím, že morálne a etické princípy by nám pomohli veľkou mierou pri našom spoločnom boji za mier, spravodlivosť a rovnosť. V centrálnej Európe si pamätáme, aké to bolo dôležité pre poľské hnutie Solidarita, pre Než-

nú revolúciu v Československu, pre všetkých bojovníkov za slobodu.

Mimo toho je jazyk vylúčenia vždy nevhodný, keď rozprávame o náboženstvách. Som presvedčený, že veľká väčšina našich spoluobčanov v Európe nerozmýšľa o náboženstve v termínoch vylúčenia, rozdeľovania a konfrontácie. Kľúčovým slovom hocakej kultúrnej spolupráce musí byť zahrnutie, nie vylúčenie. Mala by zahŕňať všetky aspekty našich celkových identít vrátane našej viery a presvedčení.

Vskutku, ako som už povedal, EÚ uznáva dôležitú rolu náboženských komunít v našich spoločnostiach. Mnoho náboženských organizácií je aktívnych v sociálnych a kultúrnych oblastiach a sú pozitívnym prvkom pri presadzovaní progresívnych občianskych a morálnych hodnôt v našich spoločnostiach. Sú aktívnymi na úrovni bežných ľudí a často sú za kreatívnymi európskymi projektmi podporovanými programami EÚ na poli vzdelávania, mládeže alebo vzťahu k občianstvu. Potrebujeme dialóg a spoluprácu cirkví a náboženských komunít na čelenie výzvam ako migrácia, demografický problém, rozvojová pomoc, boj proti chudobe, bezpečnosť, životné prostredie atď.

A je tu ešte posledný dôvod, prečo by bolo chybou spraviť tento právny princíp oddelenia cirkvi od štátu politikou vylúčenia. A je pravdepodobne aj najdôležitejší. Štátne orgány by nemali nechávať priestor pre náboženstvo vo verejnej sfére prázdny, pretože spoločenské a politické debaty – podobne ako príroda – neznášajú vákuum.

Tento priestor by nezostal prázdny dlho a pravdepodobne by ho zaplnili iní s obmedzenejšími a viac sektárskymi pohľadmi na vzťah medzi cirkvou a štátom. Taktiež je tu hrozba nárastu nihilizmu alebo morálneho relativizmu. Krajiny stredovýchodnej Európy mali zlú skúsenosť s týmto fenoménom počas niekoľkých dekád vlády komunizmu.

Demokracia potrebuje etické hodnoty ako chrbtovú kosť. Inak vedie k totalite väčšiny. Sú

tu niektoré dôvody, prečo si myslím, že je našou povinnosťou ako politických lídrov podporovať konštruktívny a otvorený dialóg, ktorý priznáva náležitú rolu náboženským spoločnostiam v európskych otázkach. Úctívá Európa – to je spoločenstvo spoločenstiev. Bol by som veľmi rád, keby Európsky rok medzikultúrneho dialógu 2008, ale nielen v roku 2008 – mimo iných vecí – umožnil sekulárnym a nábožensky založeným ľuďom pochopiť, čo majú spoločné a čo ich rozlišuje.

Spoločenstvá viery a presvedčenia by mali hľadať konsenzus v ich návrhoch, používajúc univerzálne argumenty, nie argumenty platné len v rámci ich vlastného spoločenstva. A to zahŕňa aj začleňovanie ďalších komunít viery – medzi náboženským dialógom vo vlastnom zmysle slova, ale aj sekulárnych a neveriacich ľudí, čo je možno najdôležitejším bodom tejto snahy.

Chcel by som skončiť pohľadom do minulosti. Pred 50 rokmi naši otcovia zakladatelia snivali o zjednotenej Európe ako prostriedku na vykorenenie tragédie vojny z nášho kontinentu. Ich politická vízia bola riadená morálnym imperatívom. Ich náboženské a humanistické pozadie bolo hnacou silou toho, čo sa malo stať Európskou úniou.

Je veľmi dôležité uchovávať a oživovať to v pamätiach ľudí a spoločnosti. A takto formovať ich povedomie. Budúcnosť Európy závisí na našom vedomí spolupatričnosti a spoločnej zodpovednosti za Európu. Kultúrna rôznosť nie je problémom pre Európu. Naopak, skôr predstavuje jej bohatstvo a jedinečnosť. V kultúrnej rozmanitosti sa na Európu pozerá ako na mocnosť. Podľa Milana Kunderu, francúzskeho spisovateľa narodeného v Čechách: „Európa je maximálnou rôznosťou na minimálnom mieste.“ Nanešťastie, Európa si tiež prešla tragické obdobia likvidácie „iných“ na základe rasy, triedneho zaradenia alebo náboženstva. To, čo vytvára ľudské putá medzi nami dnes aj zajtra, nie je spoločné miesto na mape alebo obchod, no je to skôr rešpekt k spoločným hodnotám, ktoré zdieľa-

me a prvou z nich je ľudská dôstojnosť. Namiesto stretu civilizácií musíme bojovať za civilizáciu. Pretože ak existuje deliaca čiara medzi ľudstvom, tak ide medzi fanatizmom (politickým, etnickým, náboženským) na jednej strane a úctou k životu a humanite na strane druhej. Radi citujeme otcov zakladateľov Európy: Adenauera, Schumana, De Gasperiho a mnohých ďalších. Prečo si stále spomíname na ich mená a vzdávame im česť? Pretože ich vízia, ich práca a odhodlanie sú pre nás stálou inšpiráciou k našej práci.

Dnešní politickí, intelektuálni a náboženský lídri by mali nasledovať ich príklad. Stále nás môžu učiť, že vodcovstvo nie je o naháňaní posledných prieskumov verejnej mienky, o politikom alebo konfesnom egoizme, ale o otcovskej zodpovednosti. Vodcovstvo je o práci pre spoločné dobro, hľadani nápaditých a odvážnych riešení problémov, službe súčasným, ako i budúcim generáciám.

Robert Schuman a Jacques Delors volali po duši Európy. Verili, že Európa nesmie fungovať len ako ekonomické alebo technické spoločenstvo. Potrebuje získať dejinné vedomie a zmysel pre spoločný údel. Posledný pápež Ján Pavol II. podporoval integračný proces ako rýchlejšiu cestu dosiahnutia spoločného dobra. Hovoril o Európe dýchajúcej dvoma pľúcami. Ako som povedal na začiatku, najlepším heslom pre Európu v novom storočí a tisícročí je – zjednotení v rozmanitosti.

Kto by mohol byť hodnovernejším svedkom jednoty ako tí, ktorí sa hlásia k rovnakým koreňom, rovnakému osudu, rovnakému Bohu, rovnakej viere? Kto môže hovoriť lepšie o bratstve ako deti toho istého otca? Sila kresťanov v dejinách nebola nikdy v ich počte, ale v ich inšpirácii (viere) a odhodlaní (dôvere).

Európa by mala byť synonymom otvorenosti spájajúcej otvorenú myseľ a otvorené srdcia. Prvá je o racionálnom prístupe, kompetencii a konkurencieschopnosti. Druhá je o empatii, sympatii a solidarite k druhým.

Akokoľvek to nazývame, potrebujeme zakoreniť otvorenosť do nášho intelektu, múdrosti a predstavivosti. Potrebujeme stavať na kultúrnom, náboženskom a humanistickom dedičstve.

Potrebujeme pracovať spoločne, podporovať kultúru dialógu a spolupráce pre Európu ľudskosti, solidarity a nádeje.

Do krásnej tradície šírenia betlehemskeho svetla pred Vianocami ako posolstva pokoja všetkým ľuďom dobrej vôle zahrnuli rakúske deti aj slovenského komisára. 8. decembra 2005 som svetlo z Betlehema prijal od hornorakúskej delegácie vedenej predsedom krajinskej vlády Josefom Pühringerom (vľavo). Obr. 1 – 2

1

2

Druhé výročné stretnutie s predstaviteľmi troch hlavných monoteistických náboženstiev v Európe na pôde EK sa uskutočnilo v máji 2006, aj za účasti predsedu Európskej rady kancelára Wolfganga Schüssela. O rok na to už boli zastúpené všetky tri inštitúcie EÚ. Okrem predsedu EK bol na ňom aj predseda EP Hans-Gert Pötering a predsedníčka Európskej rady Angela Merkel. Ďalší záber je z roku 2009. Stretnutia boli zamerané vždy aj na konkrétne otázky verejného záujmu Európskeho spoločenstva. Obr. 3 – 5

3

4

5

6

Výnimočné svedectvo a inšpiráciu pre skutočnú jednotu na báze univerzálnych hodnôt prinášal pápež Ján Pavol II. Jeho život, príklad a odkaz znamenal veľa pre moju rodinu i pre mňa. Viackrát sme sa stretli, naposledy na osobnej audiencii spolu s rodinkou v Ríme 27. marca 2004. Obr. 6

S láskou k svojim koreňom a kresťanskej viere oslovoval slovenskú verejnosť všetkých generácií i medzinárodné okolie majster básnického slova Milan Rúfus. V januári 2006 sme sa stretli na diskusnom večeri v Zichyho paláci v Bratislave. Vďačný som aj za spoznanie básnika Svetoslava Veigla. Foto je z Kráľovej pri Senci zo septembra 2006. Obaja už odišli, ale ich dielo a inšpirácia zostávajú s nami. Potvrdzujú, že iba láska je skutočne tvorivá. A naozaj bohatý je ten, kto má v sebe Boha.

Obr. 7 – 8

7

8

Barrosova komisia v roku 2006 etablovala svoje priame zastúpenie pri Sv. stolici. S pápežom Benediktom XVI. som sa počas mandátu komisára stretol osobne viackrát – v Kolíne nad Rýnom (v rámci podujatia Svetové dni mládeže, ktoré bolo finančne podporené z programu Mládež v akcii, v auguste 2005), vo Verone (na 4. celotalianskom katolíckom konvente v októbri 2006) a v Ríme (v rámci konferencie o význame latinčiny pre budovanie a identitu Európy v máji 2007 a na kolokviu pri príležitosti 80. výročia Lateránskych zmlúv vo februári 2009, z ktorého je aj fotografia) Obr. 9

9

10

11

12

Ešte pred referendum sa k téme vstupu do EÚ s výzvou k veriacim občanom obrátili slovenskí biskupi. Pri vtedajšej tesne nadpolovičnej účasti to bol veľmi dôležitý podnet. Viacerých katolíckych a evanjelických biskupov som stretol neskôr priamo v Bruseli. Na fotografii sú počas návštevy v EK v apríli 2007 katolícki biskupi (zlava) Stanislav Stolárik, arcibiskup Alojz Tkáč, František Tondra, Eduard Kojnok a Bernard Bober. V decembri 2006 som vystúpil v Bruseli na seminári KEK (Konferencia európskych cirkví) pre predstaviteľov protestantských a pravoslávnych cirkví v Európe na tému politiky hodnôt (vľavo Rüdiger Noll, riaditeľ EK pre cirkve a spoločnosť Rady európskych cirkví). V januári 2009 som v sídle EK prijal predstaviteľov českých protestantských cirkví.

Obr. 10 – 12

V rámci dialógu kultúr novú intenzitu nadobudol aj dialóg s náboženstvami a medzi náboženstvami. Opakovane som sa mohol stretnúť ako komisár aj so vzácnou osobnosťou ekumenického patriarchu konštantínopolského, s Bartolomejom I. (Brusel september 2008, v budove EP). V rámci roku sa realizovali tzv. Bruselské debaty na rôzne témy. Jednou z nich bola v máji 2008 aj verejná debata o dôležitosti dialógu s náboženstvami a medzi nimi.

Obr. 13 – 14

13

14

15

16

Kultúra a umenie v Sarajeve sa snažia prekonať rozdelenia a konfliktnú minulosť mesta a Balkánu. Foto je z otvorenia tradičného kultúrneho medzinárodného festivalu Sarajevská zima vo februári 2007. Festival nadväzuje na historickú Zimnú olympiádu v Sarajeve v roku 1984. Ako ľudí dialógu a angažovanosti som spoznal a podporoval napríklad aj organizátorov tradičného medzinárodného festivalu lokálnych televízií Zlatý žobrák v Košiciach, vedených Evou Dekanovskou. Na fotografii z roku 2005 je Anna Nemoga-Kollárová s manželom Samuelom. S veľkým zanietením pomáhali rozvíjať médiá a vzťahy v krajinách bývalej Juhoslávie. Obr. 15 – 16

17

Poslednou rozdelenou krajinou v Európe je Cyprus, s rozdeleným hlavným mestom Nikózia. Európska i slovenská diplomacia napomáhajú procesu zblíženia obidvoch komunít. Znovuzjednotenie ostrova je možné a potrebné, aj keď nebude ľahké. V marci 2009 som prijal cyperského arcibiskupa Chryzostoma II. (oproti) s delegáciou. Obr. 17

18

V rumunskom meste Sibiu sa v septembri 2007 konalo III. európske ekumenické zhromaždenie. Obr. 18

V októbri 2008 som v sídle Európskej komisie prijal početnú delegáciu predstaviteľov pravoslávnej cirkvi z Grécka. Obr. 19

19

V júni 2009 som sa zúčastnil na otvorení športového areálu v Partizánskom, kde sáležia ni formujú mládež k zodpovednosti a hodnotám aj prostredníctvom športových aktivít. Významný prínos reprezentuje združenie mladých Domka. Obr. 20

20

21

Počas cesty do Indie v novembri 2008, ktorá je najľudnatejšou – aj keď nepokojnou – demokraciou Ázie a sveta, som navštívil vládnych predstaviteľov a univerzity v New Delhi, ale stretol som aj tibetského dalajlámu. Komisia hľadala rôzne nástroje na podporu mobility študentov a podporu zachovania identity a kultúry tejto starobylej provincie. Rozhovor s dalajlámom bol veľmi zaujímavý. Stretli sme sa aj v Bruseli v rámci dialógu EK s náboženstvami. V Indii som sa oboznámil aj s prácou na obnove kultúrneho dedičstva svetového významu. Na zábere je skupina expertov a aktivistov, ktorá podporuje obnovu vzácných kultúrnych a náboženských pamiatok v spolupráci s európskymi partnermi.

Obr. 21 – 22

22

VIII

Hodnoty, etika,
politika

Predslov ku knihe Európa hodnôt

MÁJ 2005

AUTORI: I. SKLENKA A K. SLÁDEK,
CENTRUM PRE EURÓPSKU POLITIKU 2005,
BRATISLAVA

Európa už nevedie vojny. Vďaka skutočnému zmiereniu medzi národmi a spojeniu ich záujmov vzniklo v Európe unikátne spoločenstvo štátov a ich občanov s celosvetovým významom a s narastajúcim vplyvom. Nevzniklo a nebude fungovať však automaticky, bez dobrej vôle a zodpovednosti zúčastnených. Jeho rozšírenie v roku 2004 je zavŕšením dlhého a zložitého obdobia od pádu Berlínskeho múru a železnej opony naprieč celým kontinentom k slobodnej, spoločnej a nerozdelenej Európe. Rozšírenie EÚ je politickým, právnym a inštitucionálnym vyjadrením tejto definitívnej zmeny. Je súčasťou riešenia, nie príčinou súčasných problémov v Európe. Od rozšírenia politického a geografického je však potrebné prejsť k rozšíreniu myslenia a poznania, k rozšíreniu svedomia a zodpovednosti.

Európska integrácia – to nie je otázka iba ekonomickej či geografickej, ale aj hodnotovej a civilizačnej. Pravá jednota sa totiž nedá vytvoriť na ziskoch a na obchode, ale na súlade hodnôt. Aj preto je spoločná Európa zároveň fenoménom kultúrnohistorickým.

Slovensko a nové členské krajiny môžu prispieť Spoločenstvu v mnohých smeroch – pri niešť vyššiu dynamiku v hospodárstve a v obchode, nové myšlienky a podnety pre inovácie a modernizáciu, viac tvorivosti a preroformnej orientácie. Môžu a majú prispieť svojou kultúrou a ľudským potenciálom, ktorý si pamätá, čím v histórii prešiel. Európa, ktorá „potrebuje dušu“ (J. Delors), si pri jej hľadaní musí uvedomiť, že život v slobode a život v pravde spolu súvisí a je neustále náročný na občiansku zodpoved-

nosť, že úcta k tradícii je viac o prenášaní ohňa než o uchovávaní popola, že úctyhodných otcov v rodine či v Spoločenstve národov nestačí citovať, ale žiť a rozvíjať ich príklad a posolstvo.

Dedičstvo, ktoré máme na Slovensku a v Európe v rukách, je výzvou, aby sme ho poznali. Vyžaduje si otvorenosť myslenia a dialóg. Toleranciu k názorom, objektivnosť k faktom, vernosť pravde a solidaritu s človekom. Spoločné hodnoty si vyžadujú totiž nielen zhodu, ale aj aktívne úsilie na ich ochranu a rozvoj. Základnou hodnotou, na ktorej ako na spoločnom dobre sa môžu zhodnúť kresťanskí aj sekulárni humanisti, je úcta k ľudskej dôstojnosti.

Som rád, že na Slovensku je záujem o diskusiu na tému hodnôt, lebo na pravých hodnotách záleží, lebo hierarchia hodnôt určuje charakter človeka, rodiny, národa a spoločnosti! Nech súčasťou tejto potrebnej diskusie je vedomie zodpovednosti za dedičstvo otcov, ktoré sme dostali a ktoré bude treba odovzdať tým, čo prídu po nás. Aké hodnoty, aké Slovensko, akú Európu im odovzdáme? Odpoveď píšeme všetci pre všetkých, počnúc vlastnými deťmi.

Európa – priestor nádeje

MAREC 2005

PRÍSPEVOK DO ROČENKY EURÓPSKEJ
ĽUDOVEJ STRANY (EPP)

Každý z nás potrebuje a hľadá nádej vo svojom živote. Život bez nádeje postráda všetok zmysel, stáva sa neznesiteľným. Potrebujeme nádej, ktorá je opravdivá, nielen iluzórna.

Európa by nebola tým, čím je dnes, bez kľúčového a nezastupiteľného príspevku kresťanstva. Ako zdroj viery, ale tiež vzdelania a kultúry je jedným z najvútornejších a najhlbších základov európskej civilizácie. Dedičstvo starove-

kého Grécka a Ríma nebolo dostatočné na to, aby zabezpečilo poriadok a napredovanie ľudí Európy. Bola to skôr dôstojnosť každej ľudskej bytosti, sloboda, rovnosť a solidarita inšpirovaná a pestovaná kresťanstvom a humanizmom, ktorá dala myšlienkam demokracie a vláde zákona ich význam a smer.

Odmietnutie tejto inšpirácie Európou v minulosti viedlo k svetovým vojnám, totalitným ideológiám a diktátorským režimom. Z Európy sa to šírilo ďalej do sveta. Gulagy, koncentračné tábory, plynové komory – to sú európske „vynálezy“. Sú časťou hanby ľudských dejín.

Európska oddanosť jej duchovnému dedičstvu umožnila nielen zmierenie, ale aj prepojenie strategických záujmov jej štátov v jednom mierovom spoločenstve. Napriek všetkým neúspechom a oprávnenej kritike dávalo a dáva toto spoločenstvo novú nádej Európe a celému svetu.

Jednota nemôže byť vybudovaná na peniazoch, trhoch a geografii. Môže vyrásť len zo spoločných hodnôt. Európa je teda viac politický a kultúrny fenomén ako ekonomický a geografický. Je historickým faktom, že hodnoty, ktoré spájajú európske národy, boli po prvýkrát ukuté židovsko-kresťanskou tradíciou. Nie osamote, nie výlučne, ale v spolupráci a otvorenosti s inými zdrojmi európskej kultúry.

Základným plodom jednoty medzi ľuďmi a národmi sú humánnosť a solidarita. Kedykoľvek vidíme medzi nami úpadok v ľudskosti a solidarite, je to znakom oslabenia našej jednoty a našich základov. Skutočná jednota je teda nádej nielen pre Európu, ale pre celý svet. V porovnaní s minulosťou európska jednota tvorí oblasť spoločného dobra, kontinent spravovaný zákonom, nie silou. Európska únia ako inštitucionálne vyjadrenie spoločenstva štátov môže mať, priamo či nepriamo, väčší vplyv na stabilitu, bezpečnosť a spoluprácu v medzinárodných vzťahoch. Môže priniesť sebe i celému svetu novú nádej, nádej lepšie organizovaných a férovejších podmienok. Ak neuspeje v niektorých otáz-

kach, nebude to chybou myšlienky, ale nezrelosťou politikov, vlastnými záujmami členských štátov alebo inštitucionálnou nepripravenosťou.

Stav európskej integrácie

Stav európskej integrácie sa zdá byť definovaný vzťahom medzi nádejou na jednej strane a obavami, starosťami na strane druhej.

Pôvodné Spoločenstvo šiestich členských štátov sa rozrástlo na dnešnú 25-ku – inými slovami na väčšinu kontinentu. Toto spoločenstvo má viac ako 450 miliónov obyvateľov. EÚ je najväčší svetový trh medzi rozvinutými krajinami, ale nie najproduktívnejší. Zo všetkých svetových aktérov je najväčším poskytovateľom rozvojovej pomoci pre chudobné krajiny, ale komplexný systém ochrany poľnohospodárskeho trhu eliminuje veľkú časť z nej.

Členské štáty EÚ majú veľké vojenské kapacity, ale len obmedzené vojenské schopnosti. V časoch závažných kríz v jej blízkosti (Balkán, Blízky východ, Afrika) bola a zostáva Európska únia skôr pozorovateľom ako aktérom vytvárania mieru. Jediný priamo voliteľný medzinárodný parlament, Európsky parlament, funguje už 25 rokov, ale podiel občanov prístupujúcich k voľbám sa neustále znižuje. Rozšírenie členstva a záberu Únie ešte viac prehĺbilo medzeru medzi inštitúciami a občanmi. Skúškou tohto vzťahu dnes je ratifikačný proces Konštitučnej zmluvy EÚ.

Európska únia ako celok prosperuje, ale nezamestnanosť stále dosahuje viac ako 9 %. Na jednej strane Únia obmedzuje veľký prílev imigrantov spoza jej hraníc, na druhej strane je tu veľký odliv mozgov z Európy. Solidarita je stále zriedkavejšia v mnohých oblastiach. Aj napriek tomu mnoho ľudí v Európe stále vyjadruje spolupatričnosť, ako to bolo napríklad v decembri 2004 po prírodnej katastrofe v juhovýchodnej Ázii, keď podiel pomoci zďaleka prevýšil iné časti sveta. „Euroskleróza“ z 80. rokov sa zdá byť nahradená „euroapatiou“. A je tu ešte jeden zá-

važný a dlhodobý problém. Európa starne, počet Európanov sa zmenšuje a i podiel na svetovej populácii prudko klesá.

Napriek tomu je atraktivita Európskej únie zjavná. Mnohé susedné krajiny sa zaujímajú o členstvo alebo o užšiu spoluprácu. Prezidenti a vlády USA, Kanady, Ruska, Latinskej Ameriky, Číny, Indie, Japonska rokujú s EÚ na najvyššej úrovni. Inšpirovaní EÚ chcú mnohé krajiny vytvoriť Africkú úniu. Euro – spoločná mena – sa stáva rozšíreným a uznávaným platidlom na celom svete.

Napriek neúspechom a zlyhaniu môže niekto označiť európsky integračný proces za neúspech? Máme lepšie možnosti? Som presvedčený o tom, že európska integrácia je ako demokracia. Demokracia nie je ideálna, ale nepoznáme nič lepšie. Demokracia je správa národných, regionálnych a miestnych záležitostí ľuďmi, cez ľudí a pre ľudí. Integrácia je demokratickou správou európskych záležitostí, ktorá môže a musí mať podobne charakteristiky.

Budúcnosť Európy

Otázka „*Quo vadis, Europa?*“ („Kam kráčaš, Európa?“) má kľúčový význam pre Európanov i pre celý svet.

Rozhodujúcimi faktormi pre budúcnosť zjednotenej Európy sú: 1. povedomie spoločenstva jej občanov a národov a 2. vedomie spoločnej zodpovednosti za rozvoj Európy, ako i celého sveta.

Základnými kameňmi integrácie sú spoločné hodnoty, ktoré sú univerzálne a vyvierajú z prirodzenosti ľudskej bytosti a ľudstva. Uholnými kameňmi týchto základov sú dôstojnosť každej ľudskej bytosti a univerzálne bratstvo ľudí, čo je aj jednou z tém Všeobecnej deklarácie ľudských práv Organizácie spojených národov. Našou osobnou príležitosťou a spoločnou úlohou je žiť a živiť základné hodnoty, na ktorých je táto jednota možná a nevyhnutná.

Závislosť štátov permanentne rastie vo viace-

rých oblastiach – ekonómia, bezpečnosť, politika a životné prostredie. Členské štáty Európskej únie sú spolu späté ešte v širšej oblasti spoločných záujmov. Podceňovanie alebo iracionálne popieranie tohto faktu nepomáha ničomu a nikomu.

Podľa môjho názoru budúcnosť Európy závisí na vzdelaní a kultúre. V decembri 2004 v Berlíne predseda Európskej komisie José Manuel Barroso, správne povedal: „V rebríčku hodnôt je kultúra vyššie ako ekonomika. Ekonomika je nevyhnutnosťou života, ale kultúra je to, čo robí život hodnotným.“ Plne sa pripájam k tomuto pohľadu. Keďže skutočná kultúra je „dušou Európy“, ako to povedal predchodca Barrosa Jacques Delors. Čo by bol človek, keby nemal dušu?

Keď sa štáty starali o vzdelávanie a kultúru, tak prekvitali. Keď pálili knihy a zatvárali univerzity, ponárali sa do temnoty. Cieľom a jadrom kultúry je dôstojnosť ľudskej bytosti. Kultúra vyviera z presvedčení ľudí. Hľadá, zhromažďuje a ukazuje to, čo ľudia považujú za dôležité, krásne, dobré. A preto kultúra nachádza svoje základne vyjadrenie v spôsoboch ľudského spolužitia a to v rodine, v spoločnosti a vo svete.

Scenár Francisa Fukuyamu o „konci histórie“ sa po roku 1989 nenaplnil, aj keď sa svet radikálne zmenil. Je tu viac slobody; 22 nových štátov vzniklo v Európe. Ale vznikli tu aj nové masové hroby, vyskytli sa tu genocídy, zverstvá. Mnohí sa obávajú „stretu civilizácií“.

Som presvedčený o tom, že podobným stretom by sa malo a musí predchádzať. Európa v tom môže zohrať historickú rolu. Potrebuje preto získať silu z nášho vlastného dedičstva a byť pripravený prijať zodpovednosť za vplyv na rozvoji sveta. Treba začať našimi susedmi, pokračovať cez širšie medzinárodné oblasti – USA, Ruská federácia, Japonsko, Čína a ďalšie krajiny – EÚ disponuje tým, čo je potrebné na to, aby hrala významnú pozitívnu rolu v 21. storočí. Nebude to jednoduchá, ani priama cesta. Ale ktorá závažná, dlhodobá otázka v ľud-

skej histórii mala jednoduché alebo priame riešenia?

Nemôžem nespomenúť najčastejšie citovaný cieľ EÚ: „stať sa najdynamickejšou a konkurencieschopnou vedomostnou ekonomikou na svete do roku 2010“. Tento cieľ nie je len ambiciózny, ale aj nevyhnutný. Dnes je však zrejmé, že pokiaľ radikálne nezvýšime naše reformné snahy, zostaneme vzdialení od dosiahnutia tohto cieľa. Jednoduché poznanie našich nedostatkov a skutočná snaha zlepšiť ich bude mať svoju politickú hodnotu. Jedným z najdôležitejších predpokladov na dosiahnutie tohto cieľa je vyššia a efektívnejšia investícia do poznania:

1. vo vytváraní poznania – cez vedu, výskum a rozvoj,
2. v šírení poznania – cez vzdelávanie a odborné kurzy,
3. v aplikácii poznania – cez inovácie a nové technológie.

Musíme sa koncentrovať viac na excelenciu než na priemerné indikátory. Musíme vytvoriť oblasť kvality vo vzdelávaní bakalárov, doktorandov a učiteľov. Musíme vytvoriť európsku oblasť tréningu pre mobilitu vytváraním kompatibilných vzdelávacích systémov. Ustanoviť systém uznávania získanej kvalifikácie. Prilákať talentovaných ľudí pre štúdium v Európe. Budovať Európu poznania. Je to najlepšia cesta, ako dosiahnuť konkurencieschopnosť, spoločenskú zodpovednosť a zodpovednosť za životné prostredie, ktoré tak potrebujeme.

Európa prešla mnohými a drahými experimentmi. Potrebuje dôkladné preskúmanie a štúdium vlastnej minulosti. Odmietanie univerzálnych hodnôt, strata duchovnej pamäte, etický relativizmus vždy viedli k ujme na ľudskej dôstojnosti, k násiliu a k vojnám.

Ako vždy v dejinách ľudstva a medziludských vzťahov aj dnes sme súčasťou boja za hodnoty, ktoré spoločnosť, Európa a svet používajú. Sme svedkami konfliktných trendov na našom kontinente, ktorý sa pokúša o nádej, no jeho obyvateľstvo sa stráca. Na jednej strane vidíme roz-

šírenie prejavov a nástrojov kultúry smrti, náboženského nihilizmu, morálneho a právneho relativizmu. Na strane druhej je tu viditeľná a obdivuhodná snaha o kultúru života, o kultúru solidarity s ľudstvom a svetom, o kultúru zodpovednosti.

Noví a starí členovia EÚ nesú rovnakú zodpovednosť za budúcnosť Európy. Rozširovanie je vlastne europeizáciou Únie. Spojenie Berlína a Nemecka bolo nevyhnutným a správnym krokom. Je to s určitosťou aj pravda o bývalej rozdelenej Európe. Politické a ekonomické putá rastú relatívne rýchlo. Je veľmi náročné zlomiť mentálne a kultúrne bariéry. Podobne ako zjednotenie Nemecka aj zjednotenie Európy bolo možné vďaka porážke a odmietnutiu komunizmu. Nanešťastie sme nenašli v Európe dostatok politického a morálneho konsenzu na odsúdenie tohto obdobia, ako to bolo v prípade fašizmu či nacizmu. Bolo by nesprávne pre štáty bývalého Sovietskeho zväzu nahradiť komunizmus konzumnou spoločnosťou. Bolo by rovnako nešťastné, ak by nútený kolektivismus nahradili nezviazaným individualizmom. Nemôžeme bez škodlivých následkov nahradiť trestuhodnú utopickú „spravodlivosť bez slobody“ inou „slobodou bez pravdy“.

Rozšírenie Únie v roku 2004 bolo historickou, obrovskou a jedinečnou udalosťou. Avšak je to súčasťou procesu, ktorý ešte nie je na svojom konci. Napriek všetkým ťažkostiam európsky projekt bol a musí zostať otvoreným. Bulharsko a Rumunsko sú už na ceste, Chorvátsko a Turecko stále čakajú na vyjednávanie. Ostatné krajiny tiež klopú na naše dvere. Hľadajú lepšie podmienky pre ich rozvoj, pre lepšiu budúcnosť. Musia mať na pamäti svoje previnenia a zločiny minulosti, aby pomocou skutočného zmierenia dospeli k poznaniu, že: 1. Európska integrácia začína doma – v našom vlastnom okolí, s jednoznačným prijatím princípov a hodnôt, na ktorých stojí zjednotená Európa; 2. Európska integrácia sa rozvíja cez priateľské vzťahy a spoluprácu s našimi susedmi; 3. Európska integ-

rácia je o schopnosti prispievať Spoločenstvu zdieľaním záujmov, cieľov a zodpovednosťou za rozvoj doma (*ad intra*) a v zahraničí (*ad extra*).

Ludstvo nemôže žiť bez nádeje. Tí, ktorí udržiavajú túto nádej pre spoločnosť stále živú, sú súčasťou úsvitu, nie súmraku svojej generácie.

Zjednotená Európa sa stala vyjadrením nádeje, priestorom nádeje úsilím generácií, ktoré sú jej nositeľmi. Stále v máji oslavujeme Deň Schumana – Deň Európy. Prečo, aj o desiatky rokov neskôr, národy stále uctievať svojich zakladateľov? Pretože ovocie ich práce je dobré a stále prinášajúce inšpiráciu pre „deti“ a nasledujúce generácie. Potrebujeme takéto príklady v politike. Potrebujeme ľudí, ktorí rozmýšľajú a konajú otcovsky, generačne. Nie populistickým alebo príliš pragmatickým spôsobom, nie krátkodobou, nie bez dlhodobej vízie, nie bez myšlienky na spoločné dobro. Dieťa najlepšie preukazuje úctu svojim rodičom, ak nasleduje ich príklad. Tradícia neznamena zachovávanie popola, znamená udržiavanie ohňa, ktorý je zdrojom svetla a tepla. Všetci môžeme a musíme použiť našu životnú nádej na to, aby sme poskytovali inšpiráciu, preukazovali solidaritu a posilňovali životaschopnosť zjednotenej Európy.

Kam kráčaš, človek dneška?

12. JÚN 2005

PRÍHOVOR V UPC BRATISLAVA

Organizátori vyčlenili pre dnešné podujatie veľmi rozsiahlu tému. Možno je to **pozvanie aj na širšie a pravidelnejšie dialógy v budúcnosti**.

Na úvod by som chcel poďakovať i oceniť, že univerzitné pastoračné centrá naozaj spájajú univerzity a pastoračiu tak, ako to má byť a ako to bývalo v dejinách a ako to treba znovu budovať po desaťročiach iného vývoja. UPC tu

v Bratislave je toho dobrým príkladom. Chcem poďakovať za pozvanie a otvorenosť tiež aj Ústrediu slovenskej kresťanskej inteligencie a Fóru pre verejné otázky. Lebo **zvolené témy sú pre všetkých, sú pre verejnosť**. Nemôžeme žiť iné životy doma a iné na verejnosti – vedie to do slepej uličky.

Som rád, že toto podujatie vďaka podpore VÚC Košice môžu sledovať ľudia aj prostredníctvom internetu. Cez internet s nami teraz môžu komunikovať aj v Bruseli, aj na druhej strane zemegule, v Austrálii. Dnes sa dá komunikovať naraz s obrovským ľudským priestorom. **To je výzva aj pre dnešnú Cirkev, aby to nebola výnimka, ale pravidlo.**

Ešte malá poznámka na úvod. **Aj malý národ môže byť veľkým!** Nie počtom, ale duchom. Som presvedčený, že náš národ môže byť veľký duchom; má na to, má čo ponúknuť. Málokto počtom tak malý národ má dvoch významných kardinálov, akými sú Ján Chryzostom Korec a tu prítomný Jozef Tomko. Sú naozaj osobnosťami, ktoré nielen prezentujú, ale aj reprezentujú a inšpirujú. A to je veľmi potrebné v každej dobe. Líderstvo, vedenie, vodcovstvo sú dnes moderné pojmy, ale mnohí takzvaní vodcovia neinšpirujú, iba prikazujú, komandujú. Ak budeme nasledovať takých otcov a vodcov, akými sú naši kardináli, budeme rásť na duchu a budeme naozaj na dobrej ceste. Chcem otcovi kardinálovi Tomkovi poďakovať za to, že meral cestu na Slovensko. **A Slovensko tieto cesty potrebuje** – možno viac, než si to niekedy uvedomuje. Pre mnohých u nás bol vstup do Európskej únie kľúčovým momentom či cieľom. Ale integráciou sa vývoj nekončí, skôr naopak. Postupne sa úloha ešte priráža, ako keď vystupujete na vyšší vrch alebo nastupujete zo strednej školy na univerzitu. Je to fajn, ale je to náročnejšie; a už to bude iba náročnejšie. Tak to má byť, tak je to aj s ľudskou slobodou.

Kam kráčaš, človek dneška? Chceme kráčať dopredu vzpriamene. Kráčať s tou zrelosťou, ktorú tak výrazne popisoval vo svojej prednáške.

Dnešný človek a najmä dnešný európsky človek môže kráčať dopredu. Ja by som to ešte rozšíril: môže kráčať aj dopredu, aj nahor. **Náš vývoj, naše dejiny majú horizontálny aj vertikálny rozmer**, aj v priestore a v čase, ale aj do večnosti. Nič tu nie je náhodou, všetko má svoj zmysel, ktorý treba nachádzať, ale aj naplňovať. Som presvedčený, že **21. storočie môže byť lepším storočím** aj v Európe, aj okolo nej, ak sa poučíme z toho predchádzajúceho: to dobré zachováme, to zlé vynecháme, respektíve mu zabránime. Vždy sme súčasťou hodnotového zápasu, ktorý sa nekončí nejakými dátumami alebo voľbami; je tu stále. Otázka znie: „V akej fáze tohto zápasu sa nachádzame?“ A s tým súvisí hneď ďalšia otázka: „Kde sa nachádzame my osobne, na ktorej strane? Alebo sme len divákmi?“

Mal by som, samozrejme, dodať niečo z pohľadu súčasného vývoja Európy, ktorý nie je ľahký, a ako som povedal, už ani ľahším nebude. Dôležité je, aby rok členstva v EÚ, ktorý je za nami, slúžil aj ako poučenie, inšpirácia, veď sme sa nestratili, nefrustovali, Slovensko zvládlo svoje domáce či spoločné úlohy. Mám skôr obavu, že nie všetky úlohy, témy zvládli tí „starší“. Pretože na rozšírenie bolo treba pripraviť dve strany, tak ako na manželstvo – dve zrelé stránky. Jedna aj druhá pripravená za seba, ale zároveň spolu. Najdôležitejšie je prejsť od toho, čomu niektorí vraveli „rozšírenie“, k tomu, čo sme my nazývali „zjednotením“.

Aj to je výsledok a výraz štyridsiatich rokov iného vývoja. Rok 2004, ba celý proces od pádu Berlínskeho múru bol pre nás „naplňaním, realizáciou Európy“. Tá predsa nie je definovaná len geografiou, len hospodárskym trhom, ale je spoločenstvom, na ktorom sme v minulosti nemohli mať účasť. Je dôležité, aby sa rozšírenie posunulo aj do sféry mentálnej a kultúrnej, do sféry, ktorá môže pomôcť **pri rozšírení svedomia a zodpovednosti**. Európska integrácia nie je iba obchodná a ekonomická téma, aj keď pri tom to vznikalo. Európska integrácia je aj o hodnotách a civilizácii. **Pravá jednota sa to-**

tiž nedá vytvoriť na ziskoch alebo obchode, ale na súlade hodnôt. Aj preto spoločná Európa je viac kultúrno-historickým fenoménom.

Slovensko aj ostatné nové členské krajiny pri-nášajú do spoločenstva mnoho nového. Napríklad nové podnety pre vyšší hospodársky rast a investície, pre obchod, inovácie, modernizáciu, pre viac tvorivosti a proreformnej orientácie. Nové členské krajiny majú prispieť aj svojou kultúrou a ľudským potenciálom. Ten potenciál si má pamätať, odkiaľ prichádza, čím v histórii prešiel. Ako povedal Jacques Delors, jeden z predchádzajúcich predsedov Európskej komisie, „**Európa potrebuje dušu.**“ Európa si pri jej hľadaní musí uvedomiť, že **život v slobode a život v pravde spolu veľmi úzko súvisia** a že takýto život je neustále náročný na občiansku zodpovednosť. **Že úcta k tradícii je viac o prenášaní ohňa, než o uchovávaní popola. Že úctyhodných otcov v rodine nestačí spomínať a citovať, ale treba žiť a rozvíjať ich príklad a poslanstvo.** Dedičstvo, ktoré máme dnes v rukách na Slovensku, ale aj v Európe, je výzvou, aby sme ho poznali. To je prvý predpoklad. **Vyžaduje si otvorenosť myslenia a dialóg; toleranciu k názorom, objektívnosť v prístupe k faktom, ale aj vernosť pravde a solidaritu s človekom. Spoločné hodnoty si totiž vyžadujú nielen zhodu, to je to primárne, ale aj aktívne úsilie na ich ochranu a rozvoj.**

Základnou hodnotou, na ktorej sa ako na spoločnom dobre zhodneme a na ktorej sa môžu zhodnúť kresťanskí a sekulárni humanisti, je **ľudská dôstojnosť** a úcta k ľudskej dôstojnosti. Som rád, že na Slovensku je záujem o diskusiu na tému, ktorá sa stala súčasťou európskych diskusií. Lebo individuálny a spoločenský vývoj veľmi závisí na hodnotách a ešte viac na hierarchii hodnôt, na tom, čo je prvé a čo druhé. **Hodnoty a ich hierarchia určujú charakter človeka, rodiny, národa i spoločnosti.** Som presvedčený, že súčasťou takej diskusie má byť aj vedomie zodpovednosti za dedičstvo, ktoré sme dostali a ktoré treba odovzdať tým, čo prídu

po nás. To, čo pred chvíľou odznelo vo veľkom rozsahu a precízności, by som rád doplnil ešte z dvoch pohľadov:

1. európska identita a
2. vzťah etika – politika a význam kultúry na pozadí súčasných slovenských a európskych otázok.

Ad 1.

Európska identita je dnes diskutovaná viac než pred dvadsiatimi či tridsiatimi rokmi. A to je dobré, pretože to je dôležitá otázka. **Európska identita, to je aj singulár, aj plurál. Plurálom, množinou je tým, že európska identita je tvorená súborom národných identít.** To, že sme Slováci, znamená, že sme aj Európania. To, že Európa je náš priestor, znamená, že tam každá z jednotlivých kultúr patrí. Európska identita nie je náhradou alebo protikladom národným identitám, ale je ich komplementom – doplnkom. Teda tým, čo ďalej rozvíja to, čo v sebe a so sebou nesíme ako osobnú, rodinnú, rodovú, národnú identitu. Je dôležité, aby sme svoju národnú identitu v tom priestore správne chápali a prenášali – **cez patriotizmus a nie nacionalizmus, cez úctu, a nie pohrdanie.** Veď kto iný nám má zachovať našu národnú identitu? Tá je vo všeobecnosti definovaná kultúrou, históriou, jazykom. Rozhodujúce, určujúce faktory pre jej budúcnosť sú vedomie a zodpovednosť. Vedomie je o pamäti, ktorá je veľmi dôležitá pre identitu. Posledná kniha Svätého Otca Jána Pavla II. sa volá Pamäť a identita. Kto si nepamätá, či nechce pamätať, alebo pamätá len trochu, ten bude mať problémy s identitou. K cyrilo-metodskému dedičstvu sa hlásime – niekedy aspoň formálne, ale máme prečo aj neformálne. Oveľa väčšiu vitalitu tohto dedičstva vidno napríklad v Bulharsku alebo v Macedónsku. Možno aj preto je dobré ísť do spoločnej Európy, aby sme sa stretli pri hrobe svätého Cyrila. Pri hrobách sa všetci synovia a dcéry hlásia k spoločným predkom. Ale koľké naše školy, koľkí učitelia učia deti prvé slová staroslovičiny

našich predkov: „*Iskony bje Slovo, i Slovo bje u Boga, i Bog bje Slovo?*“

Tradícia (lat. *tradere* – prenášať), ako som už vyjadril, nemá byť o popole, ale o ohni, o presvedčení, viere, pamäti. Identita má siahať ďalej, nekončiac Európou, pretože existuje aj univerzálna ľudská rodina. Tá má tiež svoju identitu, pretože ak je rodinou, tak zrejme jestvuje aj jej Otec. Toto je veľmi dôležitá línia uvažovania, identifikovania sa, ale aj zodpovednosti.

Európska identita je zároveň singulár, pretože zdieľame čosi spoločné. Keď príde niekto z Ameriky alebo z Afriky do Európy, príde do iného priestoru. Počnúc architektúrou, politikou, vzťahmi medzi národmi, históriou, mnohými kultúrnymi fenoménmi. Európa je naozaj iná. Zdieľa veľa spoločnej kultúry a, samozrejme, histórie. Preto je pravdivé tvrdenie, že spoločná Európa je viac fenomén historický a kultúrny než iný. Máme spoločné inštitúcie v politike, v ekonomike a v práve. Je tu napríklad Rada Európy. Ak občan členského štátu Rady Európy neuspíše na domácich súdoch, môže sa na základe Európskeho dohovoru o ľudských právach obrátiť priamo na súd do Štrasburgu. To nie je nikde inde vo svete, to je európska špecialita. Práve preto, lebo ochrana ľudských práv sa po 2. svetovej vojne stala výraznou súčasťou presvedčenia Európanov.

Aj Cirkev má na kontinente vytvorené svoje štruktúry; a to je správne. Rozhodujúcim príspevkom k tomu, že Európa je Európou, bolo kresťanstvo, resp. židovsko-kresťanská kultúra. To je neodškriepiteľný historický fakt, ktorý znamená vážne súvislosti pre túto a budúcu dobu. Kto by to chcel poprieť, popiera sám seba a našu identitu. Táto kultúra nadviazala na starogrécku filozofiu a demokraciu, takisto na systém rímskeho práva, ktorým vďačíme aj dnes za mnohé princípy usporiadania spoločnosti. Rástla v spolupráci, niekedy v kontradikcii s ideami osvietenstva a racionalizmu. Takisto v spoľužití s ďalšou veľkou kultúrou formovanou islamom. To všetko sú európske dejiny a dnešná realita.

Vklad kresťanstva, ktoré sa rozvinulo na koreňoch židovstva, inkulturovalo sa a prekonalo pohanstvo, je charakteristický v Európe aj preto, že jeho pôsobenie na tomto kontinente je najdlhšie. Aj preto má etika a politika v Európe mnohé odlišnosti a zároveň je podobná celej západnej civilizácii, ktorá sa z Európy rozšírila aj na iné kontinenty.

Ad 2.

Jedným z bodov našej diskusie a dôvodom stretnutia je **vzťah etiky a politiky**. Pre mnohých etika akoby bola (len) o hodnotách a politika (len) o záujmoch – dva svety, dva oddelené prístupy. Som presvedčený, že **politika má byť vyjadrením etických hodnôt**. Záujmy a hodnoty nemajú byť oddelené alebo protirečiace si. Naopak, predsa k základným záujmom všetkých patria sloboda, demokracia, solidarita, spravodlivosť, zákonnosť, práca, rozvoj. Nemali by sme preto oddelovať politiku od etiky. Charakter etiky a jej účasť na politike a v politike determinuje vývoj politiky a tým aj jej spätný vplyv na etiku. A to napríklad cez zákony, ale aj cez nepísané pravidlá.

Základom každej morálky je to, čomu ľudia veria. To, čo považujú za svoju vlastnú hierarchiu hodnôt, čo kladú na piedestál vlastného srdca; to, čo je ich „kultom“. Na jednej strane to môže byť ľudská dôstojnosť, rovnosť všetkých, sloboda so zodpovednosťou. Na druhej veľmi často vidíme, ako sú na najvyššie miesta dávané tzv. celebrity, filmové hviezdy, vodcovia, ale aj štát (aj to sme tu už mali), trieda, rasa, moc, peniaze, bezbrehá sloboda. Aj to sú hodnoty, ale iné.

To všetko nás vedie k poznaniu, že kultúra je veľmi dôležitá. Pretože kultúra je o vzťahoch medzi osobami, o vzťahoch k životu, k spoločenstvu, k spoločnosti. Kultúra je to, čo drží spoločnosť pokope, rozvíja jej ducha, ako aj duchovné a materiálne hodnoty. Prejavmi kultúry sú napríklad politika, umenie, šport. Ak sme s nimi nespokojní, treba sa pozrieť na kultúru. Tieto prejavy sledujeme vo veľkom rozsahu a často

v nás nevyvolávajú inšpiráciu a povzbudenie, skôr čosi iné... Problém treba hľadať v kultúre alebo v nedostatku kultúry. Naše dnešné problémy – to už nie je militantný (štátny) ateizmus, ktorý tu bol dominantný predtým, alebo nesloboda, ale etický relativizmus, ktorý sa dá vyjadriť či pozorovať rôzne (na východe Slovenska by tomu povedali, že „*i tak še da, i tak še da*“).

Už spomínaný náboženský nihilizmus, sekularizmus alebo laicizmus sa snaží Boha úplne vytlačiť z verejného života do súkromia. Potom je spoločnosť zrazu zaskočená, keď sa objaví ťažké, veľké témy, ktoré súvisia aj s náboženstvami vo svete. **Nedostatok poznania náboženstva je často chýbajúcou dimenziou štátnictva, ktoré je potom slabým, nezrelým štátnictvom.** Veľkým problémom tejto doby je nevedomosť, pretože to vedie k omylom a nedorozumeniam. Častou býva dnes ľahostajnosť, ktorá osobné a spoločenské problémy nerieši, iba odkladá a prehľbuje. Jestvuje však aj zlomyseľnosť, ktorá je ďalším postojom v zápase o hodnoty. Deformuje sa obraz človeka, histórie, obraz Cirkvi. Niektorými médiami prezentovaný obraz Cirkvi hovorí staby Judášov bolo jedenásť a svätý len jeden. Krivý, prevrátený obraz. Pozitívne príklady cez celé dejiny aj zo súčasnosti sú na okraji či zamlčané, ale problémy sa, naopak, dramatizujú. To je dnešná realita. Neznalosť samotných kresťanov, čo ich viera znamená, či nedôveryhodné prejavy vlastného presvedčenia často spôsobujú škody. Je napríklad bez pochýb, že **evanjelium sa stavia proti akejkolvek diskriminácii**. Kresťanstvo za najvyšší príkaz postavilo lásku, a to aj k nepriateľom. Milujúci sú nielen za toleranciu, ale za podstatne viac.

Nedávno sme si pripomínali 60. výročie oslobodenia Osvienčimu. **Holokaust – to bolo totalitné a totálne zavrhnutie Boha a človeka.** Ale aj v táboroch smrti sa zrodili príklady lásky, ako ju ukázal napríklad Maximilián Kolbe. To je príklad kresťana, ktorý aj v neľudskej dobe ukázal, čo v živote znamená evanjelium. Preto je dôležité, aby sme tieto súvislosti poznali a vkla-

dali do pravdivého obrazu. Viete, **aké je krédo tolerantného človeka?** Je veľmi pekné a populárne: „*Ži a nechaj žiť!*“ Viete, **aké je krédo milujúceho, solidárneho človeka?** „*Ži a pomáhaj žiť!*“ Je medzi nimi jeden, ale veľmi dôležitý rozdiel. Tento rozdiel ukazuje, kto je a kto nie je dôsledným kresťanom. Či je niekto iba tolerantným, alebo ide aj ďalej. Totiž **kresťanstvo zaväzuje na viac než občianstvo.**

Tendenciou dneška je **jednostrannosť prístupov alebo relativizmus**, ktorý dáva do protikladu rozum a vieru. Keď sa pozrieme na doteraz uznaný, úspešný vedecký svet, totálna väčšina vedcov boli veriaci muži a ženy. **Dnes sa názor zvykne dávať na jednu úroveň s pravdou.** Hovoríme stále viac o právach – ľudských, sociálnych, ekonomických – a zabúdame na povinnosti. **Každé právo musí niekto garantovať:** ďalší občan, obec, mesto, štát, únia, medzinárodné spoločenstvo. Často sme svedkami kritiky, ale bez sebakritiky.

Neraz vidíme menej prajnosti k rodinám, k deťom; vidíme zároveň však obavy z demografického vývoja a pozornosť skôr k rôznym makroekonomickým a makrosociálnym parametrom. Už v roku 2001 nás na Slovensku začalo ubúdať, bez ohľadu na to, či sme boli v Únii, alebo nie. Prirodzený prírastok obyvateľstva sa znižuje u väčšiny národov v Európe. Pozitívne právo, odhlasované v parlamente každý mesiac, sa často dostáva do rozporu s prirodzeným právom. To sú dnešné tendencie, ktoré sa niekde prehlbujú, niekde skôr potvrdzujú. Média tomu často výrazne pomáhajú. Treba si všimnúť, aké príklady preferujú mnohé z nich. Človek má problém dovoliť deťom pozeráť rozprávky, lebo mnohé neponúkajú ani dobrých hrdinov, ani dobré spôsoby. Reality show šíria audiovizuálnu potravu, ktorá by bola v reštauráciách alebo na verejnosti považovaná za nestráviteľnú, neprijateľnú z hľadiska noriem zdravia. To sa dnes ponúka ako atraktívne a moderné. Vernosť je nemoderná, nepotrebná. Je to obraz tejto doby. A nielen na Slovensku, aby sme neboli ešte viac de-

primovaní. Je to tendencia, ktorá sa opakuje v dejinách. Od najstarších čias platí, že keď bolo ľuďom lepšie, zabúdali...

Nedávno som prijal vedúcich európskych predstaviteľov Svetového židovského kongresu. Hneď pri prvej výmene názorov sme sa zhodli na dôležitosti Dekalógu – Desatora pre túto dobu, ako aj pre každú inú. Ak to niekto podceňuje, veľmi na to dopláca, osobne či spoločensky. „Cti otca svojho a matku svoju“ je o vernosti, pamäti, zodpovednosti za tých, ktorí tu boli, a za tých, ktorí prichádzajú. **Bez vernosti neobstojí rodina ani štát.** Bez lojality nemôže fungovať žiadna armáda, bez vernosti ľudia nebudú ctiť a dodržiavať zákony. **Slobodná spoločnosť bytostne potrebuje zmysel pre zákonnosť, občiansku zrelosť, morálnu vyspelosť, zodpovednosť za demokraciu.** To všetko sa formuje už v rodine. Treba dávať pozor, aby sme sa my v nových členských krajinách EÚ po komunizme nepreklopili z jednej extrémnej polohy do druhej ako kyvadlo na hodinách. **Z komunizmu do konzumizmu alebo z obdobia násilného kolektivismu do bezbrehého individualizmu.** Aby sme neprešli z obdobia, keď sa tu mocní pokúšali budovať **spravodlivosť bez slobody**, do doby pokusov **o slobodu bez spravodlivosti alebo o slobodu bez pravdy.**

Ako odpoveď a prevencia tu veľmi pomôže účinná podpora kultúry, vzdelávania a výchovy. Dobré je, že o tom hovoríme na pôde univerzitnej inštitúcie. To je rozhodujúce pre budúcnosť Slovenska, Európy, ale aj medzinárodného spoločenstva. Treba nám rozvíjať kultúru zodpovednosti, kultúru solidarity. Inak sa budú prehlbovať rozdiely a problémy. Rozdiely medzi ľuďmi, regiónmi, medzi Východom a Západom, medzi Rómami a Nerómami.

Nemalo by prevládať partikulárne nad spoločným úsilím a spoločným dobrom. Spolužitie alebo spoluexistencia kultúr nestačí, **potrebujeme dialóg kultúr!** Dialóg znamená aktívny prístup, záujem, otvorenosť, spoznávanie, ale aj priestor na úctu, spoluprácu a spoločnú zod-

povednosť. Tu má čo povedať kresťanský svet, okrem iného aj v ekuméne kresťanskej či tej širšej, abrahámovej. Ako komisár EÚ by som chcel navrhnúť, aby rok 2008 bol Európskym rokom dialógu medzi kultúrami, aby dialóg kultúr nebol len nejakým prídavkom k spolupráci, ale stával sa centrálnou záležitosťou. Základné zmluvné oblasti – menová zóna, spoločný trh, Schengen – v podstate fungujú. Som presvedčený, že od povojnovej a protivojnovej agendy uhlia a ocele sa posúvame ďalej. **Kultúra, vzdelanie, vedomosti si vyžadujú intenzívnejšiu spoluprácu.** Ale je dôležité, aby sme pritom zotrvali na základných princípoch. **Európa a celá naša civilizácia má z čoho čerpať a má čo ponúknuť!** To nie sú teórie. Ak sa pozrieme na iné kontinenty, vidíme veľké ťažkosti a konflikty v Afrike, Ázii, Oceánii alebo v Latinskej Amerike: hlad, bieda, nesloboda, násilie, vojny. Každý deň od hladu zomrie približne 25 000 ľudí. Väčšina z nich sú deti, ktoré sú chorobami, hladom či smädом najzraniteľnejšie.

Európa veľa dostala, a preto má aj veľa dávať. „Zadarmo ste dostali, zadarmo dávajte.“ (Mt 10, 8). Je to o pomoci, o otvorenosti, o inšpirácii, ako žiť v mieri a v skutočnom rozvoji. Európa dala svetu základ medzinárodného práva a systém medzinárodných vzťahov. Európa bola a zostáva kolískou demokracie, teda slobody, rovnosti, bratstva, hoci nie vždy tak konala. Bola rodiskom modernej olympijskej idey a hnutia, čo je veľmi pozitívna a ušľachtilá aktivita. Európske jazyky vo svete výrazne dominujú. Európske univerzity robia reformy, ktoré ich zbližujú. Participuje na nich aj Svätá stolica, ale aj štáty severnej Afriky a strednej Ázie. Toto sú inšpirácie z Európy pre bližšie i vzdialenejšie okolie.

Európske krajiny boli spolu s USA protagonistami a navrhovateľmi Všeobecnej deklarácie ľudských práv OSN, ktorú si každý rok pripomíname 10. decembra. Nevie, do akej miery sa táto deklarácia vyučuje na školách, skôr málo. V úvode obsahuje záväzok, že „*štáty budú vycho-*

vávať a vyučovať v duchu tejto charty“. Táto deklarácia sa preniesla do ústav mnohých demokratických krajín. Čo je veľmi dôležité, vychádza z prirodzeného práva, resp. nie je s ním v rozpore. Má 30 článkov, uvádza množstvo práv, vrátane rodinného, ale len dve povinnosti – v prvom a v predposlednom článku. V prvom hovorí, že „*všetky ľudské bytosti sa majú správať v bratskom duchu*“ (krátené). V predposlednom, 29. bode hovorí, že „*Každý má povinnosť voči spoločnosti, lebo jedine v nej môže voľne a naplno rozvinúť svoju osobnosť*.“ Aj tu možno nachádzať aplikáciu odkazu o dávaní Bohu, čo je Božie, a cisárovi, čo je cisárovo; a to nie v rozpore, ale v spolupráci. Dnes na medzinárodných fórach patrí k najvýraznejším obhajcom tejto Všeobecnej deklarácie z roku 1948 Svätá stolica.

Štát má veľký význam a úlohu pre spoločnosť. Je ľudskou organizáciou, spoločenským priestorom, má svoje pravidlá, svoje právo. A to všetko nemá byť v rozpore s prirodzeným právom. Takto to v európskom práve navrhovali aj zakladatelia. Dnes sme, žiaľ, často vzdialení od ich postojov a prístupov. Od roku 1950 vznikol v Európe jednotný systém ochrany ľudských práv. Kladie sa dôraz na ochranu životného prostredia, aby sme všetko nevyčerpali teraz a „po nás potopa“, ale nechávali prírodu a prostredie deťom nezničené, v udržateľnom rozvoji. Boj proti rasizmu a xenofóbii sa rozšíril aj vďaka európskej skúsenosti, lebo práve v Európe diktátori vynašli a masovo využívali plynové komory, gulagy, koncentračné tábory na likvidáciu „nepriateľov štátu“. Tento rok sa azda podarí (je to aj moja agenda) úspešne dokončiť rokovania a prijať Dohovor UNESCO (organizácia pri OSN pre vzdelávaciu, vedeckú a kultúrnu spoluprácu) o ochrane kultúrnej rozmanitosti. EÚ pritom zohráva kľúčovú úlohu. Bude to nový pilier medzinárodného práva, ktorý je veľmi dôležitý najmä pre zraniteľnejších a slabších.

Vrátim sa tam, kde končil otec kardinál. **Prvou hodnotou je život,** život ako taký. Ak by nebola táto prvá hodnota, nemáme čo hovoriť

o druhej, tretej, ďalšej. Úcta k životu, rešpekt voči životu, pomoc životu má byť tou prvou, aktívnou odpoveďou, nielen konštatovaním. **Druhou hodnotou je zmysel života.** Dáva ho láska. Je to jednoduché povedať, nie tak ľahké naplniť. Lebo skôr máme tendenciu k egoizmu či aspoň egocentrizmu. Láska dáva zmysel aj utrpeniu, aj bolesti. Nezmenšuje sa užívaním, naopak, šírením sa množí. Je to aj záračné, aj prirodzené, pretože je to láska. Každá spoločnosť, každý štát a organizácia štátov má preto dbať o tieto hodnoty ako prvotné, primárne; o ochranu života, ľudskej dôstojnosti s neodňateľnými a nenarušenými právami; o človeka ako zdroj, cieľ a kritérium úsilia. To znamená voliť aj prostriedky tak, aby neutrpela ľudská dôstojnosť.

V spoločnosti sa bratskej láske hovorí skôr solidarita. Dôležité je, aby solidarita bola jasným pochopením a naplnením toho, čo znamená láska, pretože solidarita súvisí aj s ostatnými hodnotami: so slobodou, spravodlivosťou, subsidiaritou, so spoločným dobrom. Podľa už spomínanej Všeobecnej deklarácie ľudských práv sa dá povedať, že solidarita vyváži všetky ostatné práva, udrží všetky medziludské vzťahy v kruhu ľudskosti a v mieri.

Viete, aká je najdôležitejšia vlastnosť verejného činiteľa či politika? Niektorí hovoria, že skúsenosť alebo kvalifikácia skrz dobré vzdelanie. Ja som presvedčený, že **prvým kritériom je, aby mal ľudí rád.** A toto platí aj pre učiteľov, kňazov, predstavených, pre každého, kto vedie a nesie zodpovednosť.

Schumanova deklarácia pre zjednotenú Európu, ktorú si každý rok aj v Slovenskej republike pripomíname 9. mája, je postavená na troch pilieroch. Prvým je **mier v Európe**, ktorý predtým nebol pravidlom. Druhým je **sloboda, dobrovoľnosť**. Nikto *nemusí*, ale každý *môže*. Niektorí pristupujú postupne. Švajčiari teraz v referende odhlasovali dohody s EÚ o Schengene, Nórsko participuje na mnohých politikách EÚ. Ale vstup je dobrovoľný. Tretím pilierom pre spoločnú Európu je **solidarita**. Ak nebude so-

lidarity, tak nebude spoločnej Európy. Pretože, ako všetko ľudské, dá sa aj rozložiť, pokaziť. Solidarita je tmelom ľudského spoločenstva.

Pre mnohých, hlavne pre mladších, je mier skoro automatický. Chcel by som však spomenúť jeden citát, ktorý síce nie je príliš povzbudivý, ale je charakteristický pre potvrdenie dôležitosti uvedených troch pilierov európskej integrácie. Pochádza od Josifa V. Stalina z augusta 1939. Vtedy sa rozhodovalo, či sa Sovietsky zväz dohodne na spojeníctve s Francúzskom a so Západom, alebo spolu s Nemeckom udrie na Poľsko. Dokument bol objavený nedávno v moskovských archívoch. Potvrďuje, že **komunizmus je postavený na klamstve a násilí**: „*Skúsenosť minulých dvadsiatich rokov ukazuje, že v mierovom čase je nemožné udržať v Európe v pohybe komunistické hnutie, ktoré by bolo dostatočne silné tak, aby bolševická strana mohla získať moc. Diktatúra tejto strany je možná iba ako výsledok veľkej vojny. Preto musíme uskutočniť svoje rozhodnutie.*“ O niekoľko dní bol podpísaný pakt Ribbentrop – Molotov o rozdelení územia Poľska a Pobaltia a do dvoch týždňov vypukla tragická, svetová vojna. Je rozdiel medzi niekdajšou situáciou v Európe a dnešnou, postavenou na mieri. Ale treba na históriu pamätať.

Milí priatelia, čo dodať na záver?

Sme skutočne zodpovední za život, za jeho dary, ktoré sme dostali od rodičov, vychovávateľov, duchovných otcov, od zakladateľov Európskeho spoločenstva. **Sme spoluzodpovední za dedičstvo, ktoré na rôznych úrovniach dostávame do rúk na rozhodovanie. Je dôležité, aby nám nezostal v rukách len studený popol.** Otázka „*Quo vadis (kam kráčaš), dnešný človek?*“ je všeobecná, je rovnaká pre všetkých. **Odpoveď je však vždy osobná.** Nielen slovná, ale aj veľmi konkrétna, životná. **Slovensko, Európa a svet potrebujú živých a dôveryhodných svedkov.**

Pamätať a pomáhať

30. OKTÓBER 2006

PÍSANÉ PRE ČASOPIS ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

Na konci októbra sa na východe Slovenska zavŕšila séria prezentácií putovnej výstavy fotografických dokumentov pod názvom Ploty hanby. Od septembra prešla z Bratislavy cez Trnavu, Nitru, Trenčín, Žilinu, Banskú Bystricu, Poprad a Prešov až do Košíc. Jej cieľom bolo pripomenúť mnohým, že sloboda nie je všade vo svete samozrejmosťou a že totalitné režimy naďalej násilne siahajú na základné ľudské práva. Výstava zorganizovaná slovenskými a poľskými nadáciami sa konkrétne dotýkala odsúdeniahodných prípadov v Severnej Kórei, Číne, Barme/Mjanmarsku, v Bielorusku a na Kube.

Jeden pán mi v Košiciach pripomenul, že mnohí u nás nepripúšťajú či zľahčujú osudy prenasledovaných komunizmom, a toto by si viac zasluhovalo pozornosť a aktivitu. Súhlasím s hodnotením stavu na Slovensku, ale aj tak je problém súčasnej neslobody a ponižovania, ba neuznávania ľudskej dôstojnosti vo svete okolo nás aj naším aktuálnym problémom. Tvoríme jednu veľkú ľudskú rodinu. A tak osudy sveta sú aj našimi osudmi. Nemôžeme zmeniť ani vlastnú, ani spoločnú minulosť, ale môžeme meniť našu súčasnosť tu a teraz, čím s nádejou aktívne pripravujeme aj inú, lepšiu budúcnosť. Budúcnosť sa vždy začína dnes, presnejšie povedané, včera. Vyrastá totiž zo súčasného stavu človeka a spoločnosti, ktorý sa zas opiera o naakumulované duchovné a materiálne dedičstvo po predkoch.

Pamäť nás spája s identitou

Pred desiatimi rokmi 9. novembra 1996 zazneli pre početných slovenských pútnikov v Ríme okrem iných aj nasledujúce slová veľkého pápeža Jána Pavla II.: „*Slovensko má osobitnú úlohu pri budovaní Európy tretieho tisícročia. Dobré si to*

uvedomte! Je povolané ponúknuť svoj veľmi významný príspevok k pravému pokroku európskeho kontinentu svojimi tradíciami a kultúrou, svojimi mučeníkmi a vyznávačmi, ako aj živými silami svojich nových generácií.“ Tento veľký priateľ Slovenska na vlastných osudoch prežil hrôzy nacizmu i komunizmu, dvoch najväčších totalít predchádzajúceho storočia. K mučeníkom za slobodu vlastnú, národnú i európsku, k vyznávačom pravých hodnôt možno s istotou pripočítať aj mnohé obeť nacizmu a komunizmu, obeť diktatúr nadradenej rasy či triedy. Posilňovanie a čírenie pamäte patrí preto k dôležitým prejavom našej úcty k obetiam obdobia neslobody, ale je aj súčasťou formovania občianskej zodpovednosti za každodenné postoje k hodnotám, o ktoré sa demokratická spoločnosť opiera.

Človek bez pamäte je ako človek bez identity. To, kam smerujeme, súvisí s tým, odkiaľ prichádzame. Preto bez pamäte, to je ako bez cieľa. História je učiteľkou života. Preto jej štúdium a poznanie vyjadruje aj vážnosť nášho vzťahu k životu samotnému. Zvlášť nedávna história je tým, čo bez poctivého prístupu a úsilia o pravdu vedie k jej hmlistému vnímaniu, ba prekrúcaniu v nadchádzajúcich generáciách. Pravda – často boľavá – oslobodzuje od ilúzií, predsudkov, škodlivých zjednodušení či schematizmu. Niet slobody bez pravdy a práva, ktoré sa o pravdu opiera a slúži spravodlivosti.

Iba pamätať by bolo málo, pamätať iba na svojich by bolo málo tiež

Viac než uchovávanie popola je výrazom úcty k obetiam totality predovšetkým prežívanie ich odkazu. Pretože iba pamätať by bolo málo. Práve živá pamäť na obeť a úcta i vernosť ich odkazu má viesť k aktívnym a zodpovedným postojom. Sú rozvíjané v rodinách a spoločenstvách, ktoré pamätajú na svojich predkov a svoje vzťahy opierajú o hodnoty postavené na ľudskej dôstojnosti. Takúto formáciu majú rozvíjať školy cez výchovu vedúcu k zrelším postojom mládeže

smerujúcim ku kultúre pravej tolerancie, dialógu, solidarity a spoluzodpovednosti, proti xenofóbii a nacionalizmu, proti násiliu a agresivite v spoločnosti.

Výchova a vzdelávanie vedúce k pravým hodnotám sú základom pre takto orientované právo a inštitúcie. Právo vyjadruje minimálnu spoločenskú úroveň uzákonenej morálky a inštitúcie zabezpečujú správu verejných vecí podľa obsahu práva a v duchu étosu, záujmov a cieľov spoločnosti.

Je prirodzené, ak demokratické krajiny do svojej politiky vkladajú nástroje, ktoré upevňujú slobodu a ľudské práva. Je to ich bytostný záujem. A je logické, že sa takýto prístup prenáša aj do zahraničnej politiky, pretože s vnútornou politikou vytvárajú spojené nádoby. Aj Slovensko môže byť prispievateľom k svetu s väčšou úctou k ľudským právam, ak bude úctu k ľudskej dôstojnosti rozvíjať vo svojej bilaterálnej a multilaterálnej zahraničnej politike vrátane medzinárodnej rozvojovej pomoci iným krajinám.

Práve takýto prístup môže posilniť aj rozširujúcu sa Európsku úniu. S Bulharskom a Rumunskom bude kompletnejším spoločenstvom. Práve živšia pamäť na hrôzy stalinizmu a jeho rôznych podôb v krajinách strednej a východnej Európy je dôležitým príspevkom ku kolektívnemu vedomiu a svedomiu modernizujúcej sa Európy. Je dôležitým faktorom pre lepšie chápanie nielen vojnových konfliktov 90. rokov na západnom Balkáne, ale aj pre postupné formovanie stability a európskej perspektívy pre štáty tohto regiónu.

Zjednotená Európa potrebuje vedomie spolupatričnosti a svedomie spoluzodpovednosti za osudy svoje i svetové. A v tomto vedomí musia mať miesto aj pohľady ponad hranice Únie, do sveta, kde hodnota ľudského života či osudu je odvodzovaná od vzťahu k mocenskému režimu. Únia bude schopná reagovať a pomáhať, ak tak budú schopní konať jej členovia vrátane Slovenska. Jednotu a akcieschopnosť Európy nezabezpečí ani geografia, ani obchod. Potrebuje po-

znať svoje korene, históriu a hodnoty v každej novej generácii. Iba tak môže účinne rozvíjať svoju súdržnosť a pomáhať aj vo svete.

Za komunizmu u nás bolo veľmi často počuť ľudí hovoriť: „Čo ťa nepáli, nehas!“ Bol to viac prejav obáv než opatrnosti. Heslo tolerantných je: „Ži a nechaj žiť!“ Ale ľudí s rozumom i srdcom charakterizuje skôr výzva: „Ži a pomáhaj žiť!“ Čo je nám najbližšie? Čo rezonuje najviac v našich mladých, v novej generácii, ktorá vyrastá v slobode od Novembra 1989?

Ľudskosť a solidarita sú spojivom každého hodnotného vzťahu, od rodiny cez obec a národ až po medzinárodné spoločenstvo. Ak sú prítomné, vzťah sa rozvíja a spoločenstvo vzrastá kultúrne, sociálne i hospodársky. Ak niet dost ľudskosti a solidarity, všetko sa stáva problémom. Preto pamätať na vlastné skúšky a obeť je zároveň výzvou pomáhať tým, ktorí ich prežívajú dnes. Pamätať a pomáhať – to je prejav živého vedomia a svedomia. Platí to pre jednotlivcov i pre spoločnosť ako celok.

Sloboda je darom pre nás i pre Európu

Z ROZHOVORU PRE ČASOPIS FAMÍLIA, 1/2007

- **PRÁCA:** Vaším povoláním, pán Figel, je v súčasnosti funkcia eurokomisára v Bruseli. Ako sa vám podarilo zlúčiť svoje súkromie, rodinné väzby s verejným životom a prácou pre druhých? Nechýbate ako manžel a otec teraz vo vlastnej rodine?

Rodina je veľmi dôležitou bunkou v organizme spoločnosti. Bez zdravých buniek organizmus slabne a chradne. Preto podpora a ochrana rodiny znamená vitalizáciu spoločnosti. Ak to hovorím vo všeobecnosti, myslím to tak aj vo vlastnom prostredí. Pre mňa je rodina najbliž-

ším a konkrétnym priestorom zodpovednosti, ale aj oporou v mojej práci. Práca nie je cieľom, ale cestou a nástrojom služby spoločnému dobru. Preto ju nemožno povýšiť v hierarchii hodnôt ani nad človeka, ani nad rodinu.

Zlúčiť svoje rodinné povinnosti s verejnou angažovanosťou sme sa s manželkou Máriou i deťmi učili postupne od roku 1992, keď som vstúpil do slovenského parlamentu. Náročnejšie to začalo byť s rastúcou angažovanosťou v medzinárodných vzťahoch. A najmä po roku 1998, keď som sa stal hlavným vyjednávačom SR pri vstupných rokovaníach s Európskou úniou. Takže ako rodina sme rástli nielen v počte, ale aj v skúsenosti s náročnými povinnosťami manžela a otca mimo domu, mimo Slovenska. Brusel je akýmsi zvýraznením či novým úsekom na tejto životnej ceste.

■ **RODINA:** Ako by ste charakterizovali európske tendencie vo vzťahu k rodine ako inštitúcii, na ktorej základe stojí každý štát, ba aj Cirkev? Čomu môžeme dôverovať a čoho sa v budúcnosti obávať?

„Rodina je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti a má nárok na ochranu spoločnosti a štátu.“ Túto základnú pravdu uznáva medzinárodné spoločenstvo už od roku 1948, keď ju zakotvilo do Všeobecnej deklarácie ľudských práv (čl. 16). Ak túto pravdu štáty nielen deklarujú, ale i dodržiavajú, robia tak službu nielen rodinám, ale aj svojej ekonomike a spoločenskej morálke. Čo je dobré pre rodinu, je dobré aj pre štát.

Rodinné právo je výlučnou kompetenciou členských krajín Európskej únie. Na úrovni EÚ sa rozvíja spolupráca v otázkach civilného, občianskeho práva, ktorá súvisí so slobodou pohybu občanov Európskej únie.

Tendencie vo viacerých krajinách Západu však dospievajú k uznávaniu zväzkov osôb rovnakého pohlavia, ba aj k právu na adopciu detí takýmito pármí. Ide často o tzv. tradične kresťanské/katolícke krajiny.

Európa – ako spoločný priestor – je taká, akou

ju robia Európania. Tendencie relativizácie etiky a pravdy, individualizmu, konzumizmu sa v ľudskej histórii opakujú. Z toho pohľadu treba vidieť aj našu zodpovednosť primárne za stav a charakter vlastnej spoločnosti a následne aj za vývoj spoločnej Európy či za tendencie vo vývoji sveta. Sme súčasťou tohto priestoru. Vždy v ňom prebiehal hodnotový zápas. Je dôležité, na ktorej strane tohto zápasu sme a čím skutočne prispievame. Sloboda je darom pre nás i pre Európu. Ale volá zároveň k zodpovednosti. Toť aj od nás závisí miera a rozvoj kultúry dialógu a života, miera úcty k rodine a rodičovstvu.

Deliacu čiaru vo svete nevidím medzi civilizáciami, skôr medzi fanatizmom (nacionálnym, triednym, náboženským, etnickým) a kultúrou života, založenej na úcte k ľudskej dôstojnosti.

■ **VIERA:** Nezabudlo sa prirýchlo na otca Európy Roberta Schumana? Jeho strhujúci život je svedectvom dejín, ale zároveň i nádherným príkladom duchovného života. Je to ešte aktuálne a možné, že sa politici môžu stať svätými a Európa môže byť pribytkom bratstva? Čo si o tom myslíte? Nie je to len ilúzia?

„Sa“ je vždy príliš všeobecné, prinajmenšom anonymné. Dôležité je, či som „ja“ nezabudol, či sa „ja“ chcem stať svätým, alebo či sa to vždy týka skôr iných. Môj otec hovorieval, že kresťania radi obdivujú svätých, ale neradi ich nasledujú. Každá ľudská cesta môže byť cestou k svätosti. Veď svätosť, to je maximálna ľudskosť! Robert Schuman veľmi správne povedal, že „Európske spoločenstvo nemôže a nesmie ostať ekonomickou a technickou spoločnosťou. Treba mu dať dušu, vedomie historických súvislostí, súčasnej a budúcej zodpovednosti, ako aj politickú vôľu slúžiť spoločnému ľudskému ideálu“. Práve kresťania by mali byť schopní oduševňovať vzťahy, ktorých sú súčasťou, ak ich viera je živá, činná, schopná zdieľať všeobecné bratstvo. Jacques Maritain, protagonista integrálneho humanizmu, bol priamo zapojený do prípravy návrhu Všeobecnej deklarácie ľud-

ských práv. Tá zakotvuje okrem množstva práv aj jednu dôležitú povinnosť, o ktorú sa realizácia práv môže významne oprieť: *povinnosť ľudí správať sa k sebe v duchu bratstva* (čl. 1).

V stopách Schumana, Maritaina a mnohých ďalších svedkov viery v modernej dobe sa dá nachádzať nielen inšpirácia, ale aj povzbudenie a posilnenie pri hľadaní odpovedí na vážne otázky našej doby. Ani krvavá povojnová atmosféra, ani totalita komunizmu iste neboli ľahšie, než je naše obdobie slobody. Prečo teda skepsa a apatia? Nesúvisí to s malodušnosťou alebo bezduchosťou? Trh či geografia nikdy nebudú základom jednoty medzi ľuďmi ani medzi národmi. Práve ľudskosť a solidarita sú prejavmi jednoty spočívajúcej na hodnotách. Ak sa vytráca jednota, treba sa pozrieť na hodnoty a na ich hierarchiu vo vedomí a svedomí ľudí, počnúc lídrami, lebo oni reprezentujú a spravujú národy a spoločenstvá.

■ **BUDÚCNOSŤ: Aké slová by ste adresovali euroskeptikom? Ostanú národy národmi, náboženstvá náboženstvami a identita človeka jeho identitou? Ako sa pozeráte na euroobčianstvo? Bude sa globalizácia týkať aj myslenia a názorov? Kam smeruje Európa?**

Euroskeptikom by som odporúčal skôr realizmus, lebo je zdravší. A kresťanom skepsa nesvedčí. Nech sú skôr nositeľmi nádeje, reálnej, živej, dôveryhodnej nádeje. Aj spoločná Európa potom skôr bude priestorom nádeje – pre svojich i pre svet dookola, počnúc neďalekým povojnovým Balkánom. Naši nebohí otcovia by neváhali. Naši susedia z východu či juhovýchodu Európy by si radi s nami hneď vymenili svoje každodenné agendy a starosti.

Treba dať pozor na to, aby sa nám EÚ vo vedomí nezmenila na pokladničku, ktorá je zdrojom peňazí a ktorá je dobrá, kým nám veľa dáva. Únia je zmluvným spoločenstvom štátov. Ale štát nie je viac ako jeho občania, má im slúžiť. A vďaka základným slobodám sa integrácia cez štáty týka ľudí. Euroobčianstvo nenahrádza ná-

rodné občianstvo, ale ho dopĺňa a posilňuje. Vidíme to na „schengenských“ cestách a letiskách alebo keď sa ocitneme v núdzi v ďalekom svete. Štáty Únie spolupracujú v tretích krajinách pri diplomatických a konzulárnych službách pre občanov EÚ.

Ani identita sa vstupom do EÚ nestráca, skôr sa dopĺňa a obohacuje. Takmer vymierajúci írsky jazyk bude mať po vyše tridsiatich rokoch členstva Írska status oficiálneho, úradného jazyka Európskej únie. Je to na škodu írskej identity a kultúry alebo naopak? Naša osobná identita je plurálom lokálnej, regionálnej, národnej i európskej dimenzie. Slobodné, kooperujúce spoločenstvo je vzájomným obohatením. Aj nám to ponúka šancu prinášať doň svoju kultúru, tradície, históriu.

Národy, náboženstvá, identity sa vyvíjajú. To nie sú statické fenomény. Väčšou hrozbou pre národnú identitu je strata hrdosti a národného povedomia ľudí, ich exodus (únik) do cudziny pre nedostatok slobody či perspektívy. Identitu nemožno chápať vo výlučnosti, v protiklade k iným. Slovenská identita nás odlišuje, ale aj spája s priestorom okolo nás. Veď čo je viac: byť izolovaným ostrovom (od Tatier k Dunaju) v strede kontinentu alebo centrom, ktoré komunikuje a spája priestor a ľudí v strednej Európe? Najväčšie riziko prichádza, keď sa identita chápe v protiklade s inými. Vedie ľahko k nacionalizmu či xenofóbii. *Rozmanitosť v zjednotení* je najlepším mottom pre rozširujúcu sa EÚ v 21. storočí. Rozmanitosť, ktorú treba poznať a rešpektovať, a jednota, ktorú treba hľadať a formovať cez spoločné hodnoty. Prvou medzi nimi musí byť dôstojnosť každej ľudskej osoby.

Globalizácia je tu, ujsť sa nedá. Globalizácia je však novým, ďalším dôvodom na zvýšenie intenzity spolupráce európskych krajín. Osamote neobstojíme v konkurenčnom tlaku takých partnerov, ako sú USA, Japonsko, ale aj Rusko, Čína či India. Globalizácia pre naše kultúry a civilizáciu je výzvou zvýšiť investície do vedy, výskumu a vzdelania, ale je aj príležitosťou šíriť

univerzálne hodnoty v celosvetovom priestore. Ako to napríklad robil veľký pápež Ján Pavol II. Nech možnosť rýchlej a masovej komunikácie je výzvou pre aktivitu. Kresťanskou odpoveďou na takúto dobu nie je strach, ale globalizácia solidarity. Napríklad chudobná Afrika čaká hlavne na európsku pomoc.

O tom, kam kráča Európa, sa dnes, vďaka Bohu, rozhoduje viac v slobodnom priestore, ktorého sme súčasťou než mimo tohto priestoru. Či to tak bude aj o generáciu, závisí od vôle a schopnosti občanov EÚ na čele s ich reprezentáciami nachádzať rozumné odpovede na také výzvy doby, ako sú globalizácia, starnutie obyvateľstva, potreba zvýšenia konkurencieschopnosti Európy, zlepšenie udržateľného hospodárskeho rastu a zamestnanosti bez ničenia životného prostredia. Naša spoločná angažovanosť pre Európu, odhodlanosť a spoluzodpovednosť sú lepšími odpoveďami ako akékoľvek pocity či neistota.

■ **ŠŤASTIE: Ste šťastný človek? Robí vás šťastným vaša funkcia, vaša viera alebo váš prístup k životu? Viete sa vžiť do pocitov nezamestnaných otcov viacčlenných rodín? Z čoho by mohlo prameniť šťastie človeka?**

Myslím, že som šťastným manželom a otcom, šťastným človekom. Základom šťastia je vnútorný pokoj a láska. Snažím sa vžívať do problémov druhých, lebo je to cesta k poznaniu, ale aj k človeku. Kde môžem – pomôžem, kde nie – neprekážam. Nikto nemôže urobiť sám seba šťastným bez vzťahu k druhému, k niekomu inému. A predsa každý túži po šťastí. Som však presvedčený, že šťastie sa nedá vytvoriť inak, než úsilím urobiť šťastnejšími tých druhých. Iba vtedy sa nám to vracia. Šťastie, radosť, viera, láska sa rozdávaním množia. Izolovaním, uzatváraním sa strácajú.

Človek bol obdarený rozumom, slobodnou vôľou a schopnosťou milovať. Prajem všetkým, aby zodpovedným a usilovným rozvíjaním týchto darov nachádzali v živote nielen lepšie za-

mestnanie a materiálne dobré, ale hlavne pravé ľudské šťastie.

Morálka a verejné hodnoty

BRUSEL 3. MARCA 2008

SEMINÁR CES A KAS: NÁBOŽENSTVO

A POLITIKA V EÚ — NOVÉ VÝZVY,

NOVÁ ZODPOVEDNOSŤ

Je veľmi symbolické, že novovytvorený CES otvára sériu stretnutí zaoberajúcich sa verejnou politikou práve témou takou dôležitou pre dnešok. Želám tomuto Centru pod predsedníctvom opravdivého európskeho štátnika W. Martensa úspešnú budúcnosť vo výskumnej činnosti a neoceniteľného príspevku do debaty o politike.

Miesto náboženstva vo verejnom živote: globálna otázka

Miesto náboženstva vo verejnom živote je jednou z najpálčivejších tém dneška. A je aj jednou z najfascinujúcejších, pretože jej okraje sa dotýkajú najcitlivejších politických, spoločenských a kultúrnych štruktúr našej obce. Vieme, že to nie je len európska téma. Otázky späť s náboženstvom sú vo svetle reflektorov pre médiá a verejnú mienku v mnohých častiach sveta: od Spojených štátov amerických po indický subkontinent, na Blízkom východe a v celom islamskom svete.

Vskutku je asi lepšie premýšľať o postavení náboženstva vo verejnom živote ako o skutočne globálnej záležitosti. Presuny v nedávnej a vzdialenej minulosti nás nútia prehodnotiť našu mentálnu geografiu.

Napríklad dnes už nemôžeme premýšľať o islame ako o väčšinovom náboženstve, ktoré sa rozprestiera od Maroka až po Mindanao. Mig-

rácia spravila z islamu aj európske náboženstvo podobne ako zámorské cesty a objavy v 16. storočí spravili európske kresťanstvo americkým náboženstvom. Myslím si, že sa môžeme pozeráť na túto zmenu v našich mentálnych mapách ako na dôležitý východiskový bod. Taký, ktorý nám pomôže lepšie pochopiť správnu rolu náboženstva v budúcnosti Európy. Pretože je pravdou to, že kresťanstvo bolo preddominantnou paradigmou v európskej minulosti a stále zostáva hlavným náboženstvom na celom kontinente. Avšak je rovnako pravdou, že by sme mali zahrnúť do tejto debaty všetky náboženstvá dnešnej Európy, ak má byť táto debata produktívna.

Tradičná otvorenosť EÚ všetkým náboženstvám

Nie je to žiadna novinka vo vytváraní európskej politiky. Tradične EÚ rešpektovala všetky náboženstvá, cirkvi a náboženské spoločnosti, uznávajúc ich kresťanské korene.

Mnoho náboženských organizácií je aktívnych v spoločenských a kultúrnych oblastiach. Sú taktiež pozitívnu silou pri utvrdzovaní občianskych a morálnych hodnôt. Predovšetkým od 80. rokov predsedovia Európskej komisie udržiavali dialóg s cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

Lisabonská zmluva potvrdzuje túto prax. Nový článok hovorí, že EÚ uznáva špecifický prínos cirkví a náboženských spoločností, rešpektuje ich postavenie v národných legislatívach a ponúka udržiavanie otvoreného, transparentného a pravidelného dialógu s cirkvami, náboženskými spoločnosťami, filozofickými a nekonfesnými organizáciami. Vlastne sme už začali takýto dialóg na najvyššej inštitucionálnej úrovni v roku 2005 (predseda Európskej komisie Barroso sa stretol s lídrami hlavných náboženstiev EÚ, v roku 2007 bolo toto stretnutie organizované spolu s predsedom EP H. G. Poetteringom a predsedníčkou Rady EÚ A. Merkelovou).

Nemôže to ani inak byť. V širokom poli európskej rozmanitosti – ktorá zahŕňa mnohé tradície, jazyky, životné štýly – je náboženská rozmanitosť dôležitým prvkom. Podľa prieskumu Eurostatu z roku 2005 viac ako polovica našich spoluobčanov v Európe verí v Boha a jedna tretina v istý druh duchovného života alebo duchovnej sily. To dokazuje, že náboženstvo a spiritualita sú v Európe stále dôležité. Ak to zhrátame, údaje nám ukážu, že 4/5 Európanov majú náboženské alebo duchovné presvedčenie a len 18 % o sebe tvrdí, že sú neveriaci.

No sumy čísiel nám nehovoria celý príbeh, ktorý je konzistentný s mojím obľúbeným obrázkom Európy ako svetovej veľmoci rozmanitosti. Podiel neveriacich sa radikálne mení od jednej krajiny k druhej, od 33 % vo Francúzsku po 3 % v Grécku, a dokonca ešte menej na Cypre či na Malte. Podiel ľudí, ktorí sa považujú za veriacych v Boha ukazuje podobný rozptyl. Od 16 % v Estónsku po 95 % na Malte – a viac ako 80 % podiely vo veľkých krajinách ako Poľsko a Portugalsko.

Rozmanitosť: naša výhoda

Čo tieto čísla znamenajú? Podľa môjho názoru sú ďalším znakom toho, čo robí Európu špeciálnou. A to preto, že ľudia rozličných vyznaní, veriacy i neveriaci, môžu dôverovať EÚ v tom, že ich bude rešpektovať a ochraňovať. Európu budujeme spoločne, je tu miesto pre každého. V minulom polstoročí sme dokázali, že vieme žiť spoločne – a prosperovať – nie napriek našej rozmanitosti, ale práve vďaka nej. Naším heslom je jednota v rozmanitosti, nie jednota v rovnakosti.

Ako sa nám podarilo uskutočniť tento skutočne historický čin? Bolo to mnohými spôsobmi, ale hlavným faktorom bol naša neoblomná snaha o dialóg. Vážny a konštruktívny dialóg medzi občanmi a ich organizáciami, medzi občanmi rozličných kultúr a náboženstiev je značkou našej zjednotenej Európy.

No nemali by sme zostať stáť na mieste. Úloha hľadania dialógu, tolerance a vzájomného poznania je doslovne bez konca. Pokračuje v každej jednej generácii. Je tu dôležité spraviť rozlíšenie medzi technologickým a spoločenským progresom. V hocakom čase môže čísta a aplikovaná veda stavať na úspechoch minulosti. Dokonca aj v čase zmeny paradigmy vedci môžu stáť na pleciach svojich predchodcov, aby videli ďalej a rozširovali tak poznanie a technológie.

Naopak, každá generácia musí znovu zapáľovať a obnovovať jej spoločenské a morálne hodnoty prostredníctvom vzdelávania a trpezlivého praktizovania. V etickej sfére sa napredovanie spoločnosti nikdy nemôže považovať za isté a ľudský progres je konštantne ohrozený úpadkom. Mier, demokracia, sloboda, spoločná Európa – to všetko nie sú zaručené veci. Musíme dnes niešť zodpovednosť za toto dedičstvo.

Pre nás to znamená, že to bude vždy dôležitá zodpovednosť európskych inštitúcií podporovať občianske iniciatívy, poskytovať im priestor pre investície do ich spoločenstiev a bojovať proti rozpadu spoločnosti. EÚ nesmie nikdy stratiť z dohľadu túto dôležitú časť jej poslania. Vždy bude potrebné preukazovať naše odhodlanie vytvoriť kultúru dialógu a tolerance v Európe a etike zodpovednosti.

Európsky rok medzikultúrneho dialógu

Hmatateľným znakom tejto snahy je Európsky rok medzikultúrneho dialógu, ktorý sme odštartovali v Lubľane v januári tohto roku. Dialóg je konštrukčným prvkom jednoty v rodine, v miestnych, národných, európskych a svetových vzťahoch. Otázky spojené s náboženskými spoločnosťami majú dôležité miesto v Európskom roku, pretože – ako som ukázal skôr – náboženstvo a spiritualita sú hlboko zakorenené v našich kultúrach.

Inými slovami, nemôže existovať žiaden se-

riózny medzikultúrny dialóg bez medzináboženského dialógu. Napríklad naša oficiálna webová stránka Európskeho roku hovorí o udalosti, ktorá sa dnes udiala v Bruseli. Agentúra pre základné ľudské práva vydala štúdiu s názvom Kohézia spoločenstva na miestnej úrovni: potreby moslimských komunít.

Je to len jedna z nespočetných udalostí, ktoré čerpajú inšpiráciu z Európskeho roku medzikultúrneho dialógu. Napríklad Európsky spoločný dom je vhodným miestom pre kresťanský alebo abrahámovský ekumenický dialóg. Horlivý záujem, ktorý sprevádza túto iniciatívu, je dôkazom správnosti času na predloženie tejto otázky.

Prax zdokonaľuje

Keď sa diskutuje o integrácii náboženských a duchovných názorov do spoločnosti, je jednoduché nájsť konsenzus na všeobecných princípoch a konečných cieľoch tejto integrácie. Všetci by súhlasili s potrebou budovať tolerantnejšiu a viac mierumilovnú spoločnosť. Avšak debata sa stáva zaujímavejšou, keď sa presúva od základných princípov k faktom, ktoré vyžadujú morálny postoj.

A tu je dostatok závažných otázok. Napríklad vedci sa približujú čoraz viac k samotným hraniciam ľudského života vďaka pokroku v oblasti biotechnológií a genetiky. V spoločenskej oblasti čoraz viac ľudí nachádza usporiadanie spoločného života vzdalujúceho sa od tradičného pojmu rodiny. Nakoniec v oblasti práva existuje pohľad zverejnený minulý mesiac hlavou Cirkvi Anglicka, že moslimovia by mali mať právo výberu v ich právnych sporoch. Prijatie častí islamskeho práva šaria by podľa Dr. Williamsa pomohlo udržať spoločenskú súdržnosť v Spojenom kráľovstve. Samozrejme, že jeho poznámky vyvolali veľké kontroverzie, ale úlohou duchovných lídrov je práve dotýkať sa zložitých morálnych otázok.

Viac morálky

To boli len tri príklady spomedzi mnohých, ktorým v dnešnej dobe čelíme. Nemôžeme zostať ľahostajní voči týmto závažným rozhodnutiam – aj ako občania, aj ako politickí lídri. Zdá sa mi, že otázky podobné týmto a vo všeobecnosti otázky, ktoré otriasajú piliermi našej individuálnej a kolektívnej identity, sú testom hraníc filozofie a vedy.

A práve preto by nebolo zlým nápadom čerpať zo studnice múdrosti, ktorú nazbieralo náboženské myslenie počas dlhých storočí. Ak by ste prijali môj argument, bolo by chybou – a pravdepodobne aj ilúziou – žiadať od ľudí, aby zanechali svoje náboženské a morálne predstavy pred dvermi, keď vstupujú do verejnej sféry.

Potrebujeme viac morálky vo verejnej debate, nie menej, aby sme poskytli odpovede na zložité otázky. Bude to súčasťou veľkej obnovy našej civilizácie, ktorá nemôže byť úspešná bez príspevku náboženských a duchovných síl.

Na moje dlhodobé presvedčenie o potrebe dialógu by sa malo nazeráť ako na jasné odmietnutie myšlienky, ktorá v posledných dňoch s narastajúcou intenzitou koluje medzi nami. Mám na mysli myšlienku stretu civilizácií. Odmietam ju, pretože to, čo je podstatné, nie sú rozdiely medzi kultúrami.

To, čo je dôležité, je línia, ktorá rozdeľuje pohľady jednotlivcov a sociálnu realitu založenú na morálnom rozmere tých, ktorí ju vylučujú. Čo je podstatné, sú hodnoty a ich rebríček. Prvou z nich, ktorá nás spája v EÚ, by mal byť rešpekt k dôstojnosti ľudskej bytosti.

No najväčšie spory sa objavujú v rámci kultúr, nie medzi nimi. Myslím tým na spory tých, ktorí praktizujú princíp rešpektu k ľudskému životu a ľudským právam oproti tým, ktorí sledujú tmavé svetlá fanatizmu – či už je politický, etický, alebo náboženský. Prvými obetami fanatikov sú rozumnejší, tolerantnejší a otvorenejší členovia ich vlastnej sociálnej skupiny.

Čo znamená pluralizmus

Aby boli morálne návrhy užitočné všetkým, musia byť vyjadrené v pojmoch prístupných pre všetkých. Inými slovami, my všetci by sme mali uznať, že žijeme v pluralistických spoločnostiach a že je našou zodpovednosťou ich aj podporovať.

A to je mojím posledným argumentom, ktorý chcem dnes predložiť. V dnešných moderných demokraciách sa reálna debata nevedie medzi veriacimi a neveriacimi. Ako som povedal, každý občan EÚ má rovnaké práva a povinnosti. Vlády by nemali zasahovať do výberu jednotlivcov či spoločností v ich presvedčení alebo životných štýlov.

Skutočná debata je o presnom zmysle, ktorý chceme dať slovu „pluralizmus“. Jedna vec je istá: pluralizmus je víziou sveta, ktorý nie je kompatibilný s neznášanlivosťou – s náboženskou aj sekulárnou. V multikultúrnych spoločnostiach by sme mali uznať, že pluralita presvedčení, morálnych pohľadov a životných štýlov je faktom.

Jediným kritériom by mal byť bezpodmienečný rešpekt k dôstojnosti človeka ako primárnej hodnoty. To poslúži ako kritérium pre pluralitu názorov, ktoré sú prijateľné v našich spoločnostiach. A nehovorím teraz o princípe. Nehovorím o návodoch pre naše politické a sociálne činy s praktickými efektmi. Hovorím o dôstojnosti pre všetkých a všade. To vedie k rovnosti, ľudským právam, spravodlivosti pre všetkých.

Záver

Ako vidíte, opísali sme celý kruh. Začal som s požiadavkou po vzájomnom poznaní a dialógu a uzatváram tento príspevok s výzvou po občianskej úcte a ľudskej dôstojnosti. Z môjho pohľadu vidím jasnú rolu pre spoločenstvá viery a presvedčenia: môžu nám pomôcť s prehlásením ľudskej dôstojnosti za verejnú hodnotu, o ktorej sa nevyjednáva. Tá by mala byť zjedno-

cujúcim bodom pre náboženských, ako i sekulárnych humanistov. Tí môžu prispieť zásadným spôsobom, keďže forma občianskeho rešpektu, ktorú mám na mysli, je spoločenskou hodnotou, avšak založenou na individuálnych cnostiach ako solidarita, tolerancia a súcitiť.

Vyzývam ľudí viery a náboženských organizácií, aby spojili svoje sily smerom k spoločnému cieľu, smerom k spoločnému dobru.

Naša cesta k slobode. Príspevok k pokojnému pádu komunizmu

BRATISLAVA, PRIMACIÁLNY PALÁC, 25. 3. 2008
PRÍHOVOR NA SEMINÁRI K 20. VÝROČIU
BRATISLAVSKÉHO VEĽKÉHO PIATKU

Bratislavský Veľký piatok (BVP) je jednou z vrcholných, hviezdnych udalostí v moderných dejinách Slovenska. Kiežby slúžil ako trvalý zdroj inšpirácie! Slovensko sa vďaka aktivitám a odvahe veriacich stalo súčasťou postupného a mohutného pohybu národov strednej a východnej Európy (SVE) k slobode a k porážke komunizmu. Táto udalosť potvrdzuje, že **náboženská viera robí ľudí citlivými a silnejšími aj pre občiansku angažovanosť a zodpovednosť. Etické a politické ciele vyrastajú z koreňov kultúry národa. Podobne, vnútorné presvedčenie je zdrojom vonkajších prejavov človeka.**

Pád komunizmu

Pád komunizmu nebol priamočiarym a jednoduchým procesom. Mal viaceré príčiny, zdroje a faktory. K hlavným z nich patria v rôznej miere nasledujúce zdroje:

Reformný príspevok je spájaný s posledným vodcom ZSSR M. Gorbačovom, ktorý sa po roku 1985 pod heslami glasnosť i perestrojka

začal usilovať o vnútornú reformu komunistického systému. Predovšetkým však nepokračoval v uplatňovaní Brežnevovej doktríny, na základe ktorej bolo možné zasiahnuť proti spojeneckej krajine, ak by jej politika smerovala proti záujmom „bratského socialistického tábora“. Napriek evidentnému uvoľňovaniu sa krajín SVE zo sovietskej dominancie sa tak už neudiala žiadna vojenská intervencia, ako bola invázia spojeneckých vojsk do ČSSR v r. 1968.

Reálpolitický príspevok reprezentovali hlavne R. Reagan, ale aj M. Thatcherová, H. Kohl a ich vlády počas 80. rokov. Bolo to obdobie pevnej, zásadovej politiky voči komunistickým krajinám na čele so ZSSR. Rozsah opatrení siahahal od jasnej reči pri pomenovaní problému (sovietske impérium nazvané ríšou zla, výzva na strhnutie Berlínskeho múra) až po ekonomickú a vojenskú konfrontáciu (strategické zbrojenie, podpora demokratizácie, ba aj povstaleckých aktivít proti komunistickým režimom vo svete).

Medzinárodnoprávnym príspevkom bol predovšetkým tzv. Helsinský mierový proces od r. 1975. Aj keď sa to spočiatku zdalo ako víťazstvo ZSSR a potvrdenie Jalty, postupne prinášal pohyb a významný vplyv osobitne v agende ľudských práv a základných slobôd. Vznikali skupiny aktivistov a hnutia za rešpektovanie Záverečného aktu z Helsínk, zvlášť 3. koša (napr. československá Charta 77). Následné konferencie procesu sa zaoberali záväzkami štátov a monitoringom ich dodržiavania, do dialógu Východu a Západu sa dostávali stále viac ľudskoprávne aspekty.

Vplyv na atmosféru a nespokojnosť v jednotlivých štátoch malo aj narastajúce **ekonomické zaostávanie**, oneskorená modernizácia, frustrácia z narastajúcej nedostatkovosti a korupcie.

Veľmi vitálnym pri páde komunizmu bol však **občiansky, duchovný a náboženský príspevok**. Postupne rozširoval priestor slobody cez narastajúce hnutie odporu (disent, podzemná cirkev) a občianske aktivity, zvlášť z prostredia intelektuálov. Požiadavky občianskych a náboženských

skupín neboli protištátne, neboli prvoplánovo zamerané na odstránenie režimu, ale na jeho väčšiu ľudskosť a potrebnú zmenu (zhromaždenie veriacich v Bratislave začalo štátnou a pápežskou hymnou).

V hĺbke človeka je však túžba po slobode a odpor proti každej nadvláde a manipulácii.

Thomas Jefferson, jeden zo zakladateľov USA, povedal: „Boh, ktorý nás stvoril, stvoril nás slobodných.“ Preto požiadavky Bratislavského Veľkého piatku a požiadavky disentu vo svojej podstate podrývali režim ako taký.

Prvá spomedzi základných slobôd je sloboda svedomia – sloboda presvedčenia a viery. Z nej vyplývajú ďalšie politické a občianske slobody a práva. Človek je nielen materiálna bytosť, ale aj duchovná. Podcenenie tejto dimenzie bol najväčší východiskový omyl komunizmu (a každej totalitnej ideológie). „Nielen chlebom je človek živý...“, pripomína nám Písmo. Ekonomika je nevyhnutnosťou ako každodenný chlieb, ale kultúra a duchovná sféra dáva zmysel našim vzťahom a životu.

Historik Ch. Dawson píše, že náboženstvo bolo videné komunizmom ako ilúzia. Je známe Marxovo vyjadrenie, že „náboženstvo je ópium ľudstva“. Takto bolo trpené a postupne likvidované. A s ním bol likvidovaný aj človek, vnímaný ako prekážka pri výstavbe novej spoločnosti. Stalinovi sa príznačne pripisuje cynický výrok: *„Jest' čelovek, jest' problem. Net čeloveka, net problema!“* (Ak je človek, je aj problém. Ak niet človeka, niet ani problému!)

Slobodný a totalitný prístup k svetu sa líšia v mnohom, osobitne však v chápaní ľudskej osoby, spoločensťva, života a histórie. Preto bola kresťanská viera oponentom a prekážkou ovládania ľudí – od 1. stor. v starovekom Ríme i v 21. stor. v globalizujúcom sa svete. Obdobne vidíme vieru v Boha ako zdroj sily a odvahy aj v dejinách židovského národa. Podľa židovsko-kresťanského presvedčenia sa dôstojnosť ľudskej osoby opiera o obraz a podobu Boha.

Potlačenie vplyvu náboženského presvedče-

nia v obyvateľstve sa stalo centrálnou úlohou komunistickej ideológie. Všestrannou ateizáciou a elimináciou vplyvu Cirkvi sa sledoval ten istý cieľ. Prostriedkami bolo násilie a propaganda. Už na schôdzi ÚV KSČ v júni 1948 vytýčil K. Gottwald tvrdú proticirkevnú líniu: „Je nutné cirkev neutralizovať a dostať do svojich rúk tak, aby slúžila režimu!“ V čase normalizácie, začiatkom 70. rokov túto líniu opäť potvrdil riaditeľ Sekretariátu pre veci cirkevné Karel Hruža: „Cirkev sa znovu musí naučiť báť sa!“ O generáciu neskôr to platilo podobne. Západonemecké noviny FAZ po Bratislavskom Veľkom piatku začiatkom apríla 1988 napísali: „Totalitný štát sa najviac obáva toho, že sa ho ľudia prestanú báť!“

Komunistické režimy sa začali obávať Cirkvi, ktorá bola už dlho fakticky považovaná za vnútorného nepriateľa, zvlášť po r. 1978, keď bol Poliak K. Wojtyła zvolený za pápeža. A mali sa prečo obávať! Oživenie a pohyb k slobode narastal takmer všade. Ján Pavol II., nazývaný aj svedok nádeje, sa stal svetovo aktívnym a známym protagonistom revolúcie ducha, ktorá spočíva na zmene človeka zvnútra (*metanoia*). Neúnavne hlásal, že „svet sa môže zmeniť!“ A povzbudzoval: „Nebojte sa!“ Neustal, ani keď bol naň spáchaný atentát. Od roku 1978 sa solidarita, nádej, dôstojnosť osoby, obnova Cirkvi a človeka, angažovanosť laikov stali každodennou agendou Cirkvi pri naplňovaní ducha a litery koncilových zmien.

Ak si predstavíme význam a hĺbku pokojných zmien v Európe za obdobie služby Jána Pavla II., je to **charakteristika revolúcie ducha**. Bez tohto rozmeru je pád totalitného komunizmu na európskom kontinente nepochopiteľný a nepredstaviteľný.

Cesty k slobode boli v krajinách strednej a východnej Európy odlišné i podobné: nenásilné, spontánne, viac občiansko-náboženské než mocensko-politické, a už vôbec nie vojenské.

V **Československu** dominoval kresťanský dis-
sent na Slovensku a na Morave a občiansky di-

sent v Čechách. Po krvavom období likvidácie v 50. rokoch (zatváranie kláštorov, seminárov a cirkevných škôl, biskupov, kňazov, rehoľníkov, zákaz gréckokatolíckej cirkvi), nastúpili normalizačné praktiky v 70. a 80. rokoch. Cirkev sa ani tak nepodarilo zlomiť. Kardinál F. Tomášek a biskup Ján Korec boli najvýraznejšími predstaviteľmi vzdorujúcej Cirkvi. Laické aktivity pretrastali v r. 1988 – 1989 do politických.

V Poľsku – Cirkev a kardinál Wysziński sa komunizmu desaťročia vzpierali, voľba Karola Wojtyły za pápeža a jeho návšteva Poľska v r. 1979 však znamenala nezadržateľný impulz k duchovnej revolúcii a rastu reálnej nádeje na slobodu. Nezávislé slobodné odbory Solidarnita založené v r. 1980 sa stali v celom stredoeurópskom regióne najvýznamnejším hnutím odporu. Myšlienku kňaza J. Popieluska „Poraziť zlo dobrom“ nezastavilo ani jeho zavraždenie, ani vyhlásenie stanného práva a represie zo strany režimu.

Východné Nemecko (NDR) – Hnutie odporu vychádzalo viac z protestantského prostredia. Najznámejšie boli narastajúce týždenné zhromaždenia so sviečkami a pochody v Lipsku (Nikolauskirche – *Montagdemo*) a v Drážďanoch. Pred Novembrom 1989 prerástli do masových podujatí. Postoje disentu boli v duchu ekumény. Protesty sa opierali aj o silné podnety z NSR. Významné bolo aj ekologické hnutie disentu.

Maďarsko prežilo počas komunizmu ťažké časy, ktoré vrcholili najmä počas krvavého potlačenia protikomunistického povstania r. 1956. Postupne však režim svoju tvrdosť zmierňoval a v 80. rokoch si vyslúžil aj ironické označenie „gulášový komunizmus“. Dokonca práve cez Maďarsko viedli niektoré trasy pašovania náboženských kníh do bývalého Československa. Existovalo taktiež niekoľko cirkevných gymnázií vedených rádmi, napr. piaristami, jezuitmi a františkánmi. Z tohto prostredia vyrástlo viacero disidentských osobností, napr. József Antal – predseda nekomunistickej vlády.

Pobaltie: Boj za oslobodenie spod komuniz-

mu sa veľmi prelínal s bojom za nezávislosť spod sovietskej nadvlády, t. j. boj za slobodu bol i synonymom za národnú nezávislosť. Najsilnejšie náboženské pohyby boli v Litve.

Rumunsko: Nepokoje spojené s hnutím okolo kalvínskeho pastora Lászloa Tökesa sa po 16. decembri 1989 rozšírili z Temešváru do celého Rumunska. Z dlhodobého hľadiska mala dôležité miesto aj gréckokatolícka cirkev, ktorá v priebehu 50. a 60. rokov stratila všetkých svojich oficiálnych biskupov, ale v spoločnosti mala vysokú morálnu autoritu. Tradičnú, hlbokú kresťanskú vieru sa Causescuovmu režimu nepodarilo vykoreniť. Zohrávala pri páde komunizmu dôležitú rolu.

Ako príklad teroru a zmeny by som rád uviedol ešte **Albánsko**, ktoré bolo za E. Hodžu vyhlásené za prvý ateistický štát na svete. Protináboženský teror tam zrejme dosiahol svoj vrchol, keď čo i len jedna slávená sv. omša mohla viesť k poprave kňaza. Napriek tomuto nepredstaviteľnému útlaku, najmä na vidieku, si udržala svoje prvky – skôr vnútorného ako vonkajšieho charakteru – tak kresťanská, ako i moslimská viera. Po demokratizačných zmenách v okolitých štátoch nastali zmeny aj v Albánsku v r. 1991. Na jednej strane sa dodnes ukazujú hlboké škody, ktoré materialistický režim napáchal, na druhej strane je tu aj hlad po duchovnom živote. Ako príklad obrovskej zmeny oproti hrdzovskej ateizácii by som rád uviedol, že letisko v hlavnom meste Tirana bolo nedávno oficiálne označené menom bl. Matky Terezy, katolíckej misionárky.

Pri páde komunizmu bol dôležitým faktorom aj spoločný čas (*cairos*) v jednotlivých krajinách. Prepojenosť procesov v rokoch 1988 – 1989 stúpala spolu s dostupnosťou informácií a s rastúcou odvahou obyvateľstva. Tento celkový pohyb prinášal vzájomné povzbudenie a inšpirácie. Každá veľká vatra potrebuje malý plamienok, ktorým oheň začína, a dobré podmienky na šírenie ohňa. Revolúcia ducha sa šírila spontánne a rýchlo.

Komunizmus v strednej Európe padol v r. 1989. Padol aj Berlínsky múr, výraz a nástroj rozdelenia a studenej vojny. Mnohí ten rok označujú za rok zázračný (*annus mirabilis*). Do konca r. 1991 sa rozpadol aj Sovietsky zväz. História nanovo potvrdila, že pravda víťazí a oslobodzuje a lož kolabuje vo svetle pravdy. **Nežná revolúcia znovu pripomenula primát etiky nad technikou, osoby nad vecou, duchovných hodnôt nad materiálnymi, byť nad mať.**

Politika je funkciou kultúry, politika vyrastá z kultúry. A v jadre kultúry je kult, resp. náboženstvo. Kresťanská viera je v jadre kultúr národov SVE (Slovenska). Preto sa pád komunizmu uskutočnil so silným príspevkom revolúcie ducha, so silným občianskym a náboženským rozmerom.

2. BVP: Medzinárodný rozmer

Keďže sú medzi nami povolanejší svedčiť o samotnom BVP, dovoľte mi pripomenúť pár medzinárodných súvislostí tejto udalosti.

BVP bol výrazným signálom aj pre zahraničie. V procese mohutnenia pohybu k slobode v Československu to bol do toho času najmasovejší prejav odvahy pri obhajobe náboženských a občianskych práv, dôležitý krok k budúcim udalostiam, autentický slovenský príspevok v úsilí o slobodu a ľudské práva v Európe.

Pohľad zvonku toto vnímanie potvrdzoval. Napríklad J. M. Lustiger, parížsky arcibiskup, na Bielu sobotu 1988 vo Francúzskom rozhlase povedal: „Náboženská obnova v SVE je najvýraznejšou udalosťou súčasných dejín. Čo zachraňuje ľudí v týchto krajinách trpiacich pod politickou diktatúrou, nedostatkom náboženských slobôd, je ich duchovná sila. Opravdivá obrana slobody a ľudských práv v týchto národoch je ich živá viera, ktorá je ich oporou.“ (*Podľa J. Ch. Korec: Bratislavský Veľký piatok*)

Napojenie na medzinárodné prostredie bolo možné hlavne vďaka médiám Hlas Ameriky, Rádio Vatikán, Slobodná Európa, rakúsky ORF.

Informácie šírili a reakcie na BVP prijímali aj cirkevné štruktúry vo svete. Odsudzujúce postoje vyjadrili na rôznych fórach viaceré štáty, napríklad Rakúsko, Nemecko, Veľká Británia, USA. Dovoľm si spomedzi osobností z okolia Slovenska vyjadriť angažované stanoviská viedenského kardinála Königa a rakúskeho ministra zahraničných vecí A. Mocka.

Európsky parlament v Štrasburgu prijal 14. apríla 1988 protest vo forme rezolúcie. Obsahuje zmienku o slovenskom meste Bratislava v srdci Európy, odsudzuje prenasledovania kresťanov, pripomína polmiliónovú petíciu, vyjadruje solidaritu. **Rezolúcia EP je vôbec prvou oficiálnou zmienkou o Bratislave a Slovensku v inštitúciách Európskeho spoločenstva, predchodcu dnešnej EÚ. Slovensko sa ponajprv uviedlo v zjednotenej Európe nie mocensky a politicky, nie hospodársky, ale duchovne, kultúrne a hodnotovo. Bolo to prihlásenie sa ku koreňom a hodnotám zjednotenej Európy.** Keďže text rezolúcie na Slovensku nie je veľmi známy, dovoľm si ho pri tejto príležitosti pripomenúť:

Rezolúcia Európskeho parlamentu (Doc. B2-154/88)

K represívnym opatreniam voči kresťanom v Československu

14. apríl 1988

Európsky parlament

- A.** pobúrený nehoráznou brutalitou, ktorú použila československá polícia voči pokojnej demonštrácii kresťanov v slovenskom meste Bratislava,
- B.** zdesený skutočnosťou, že v srdci Európy, len 32 míľ od Viedne, kde práve zasadá konferencia Komisie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, vláda cynicky a neľudsky obišla vážne sľuby zahrnuté v Záverečnom akte Helsinskej konferencie,

1. čo najprísnejšie odsudzuje prenasledovanie kresťanov,
2. konštatuje, že v tomto prípade nebol dodržaný sľub a bola porušená zmluva, čo bude mať nevyhnutne škodlivé dôsledky pre ďalšie kroky pri uvoľňovaní napätia vo vzťahoch medzi Východom a Západom,
3. vyzýva vládu Československa, aby bezodkladne obnovila ľudské práva kresťanov na svojom území a za týmto účelom vyhovelá petícii, ktorú podpísalo takmer päťstotisíc ľudí,
4. vyjadruje úprimnú solidaritu s prenasledovanými kresťanmi v Československu,
5. nariaduje svojmu predsedovi, aby odovzdal túto rezolúciu Rade, ďalej na stretnutí ministrov zahraničných vecí v rámci Európskej politickej spolupráce, tiež vláde Československa a hlave katolíckej cirkvi v Československu, kardinálovi Tomáškovi.

3. Odkaz a inšpirácia BVP

Odkaz BVP vidím hlavne v troch výzvach pre túto dobu: **pamätať, upevňovať hodnoty a pomáhať iným.**

I. Pamätať

Udalosti BVP sú výzvou pre našu pamäť a úctu. Lebo pamäť a identita spolu súvisia. Kto stráca pamäť, stráca časť svojej identity. Táto pamäť je základom etiky úcty k otcom a matkám, k vlasti. Pripomína nám, že sloboda, demokracia, právny štát, spoločná Európa sú darom, nie automatickou realitou. Sú výsledkom úsilia a obety mnohých. Aj budúcnosť bude pre nás a naše deti darom, ak si zachováme zmysel pre úsilie a obetu za dobrú vec.

BVP je inšpiráciou k odvahe a k jednote: **Nebáť sa a usilovať sa o jednotu pre spoločné dobro.**

II. Upevňovať hodnoty v živote spoločnosti

Hodnoty upevňujeme najviac tým, že ich žijeme osobne, v rodinách, v spoločnosti. Sloboda a zodpovednosť sú dve strany jednej mince – úzko spolu súvisia. Prvá hodnota a kritérium pre osobný a verejný život, ktorá nás môže a má spájať, je úcta k ľudskej dôstojnosti. Étosom a duchovným bohatstvom rokov 1988 – 1989 bol *život v pravde*. Preto zodpovednou odpoveďou na BVP a získanú slobodu je obnova a prehlbovanie tohto ducha v dnešnej spoločnosti. Pravda nie je o konštrukcii či predikcii konceptov, ale o spôsobe života: **pravdu hľadať, akceptovať a rešpektovať.**

Potrebuje

– *posilňovať právny štát* – ústavnosť, spravodlivosť a vymožitelnosť práva;

– *prehlbovať pluralitný spoločenský poriadok*, subsidiaritu, dominanciu práva, ktorého cieľom a kritériom je ľudská dôstojnosť – v politike, v médiách, školstve, kultúre;

– *učiť mládež zodpovednosti* kvalitným a dostupným vzdelávaním, ktoré rozvíja talenty, zručnosti, spôsobilosti, kompetencie, ale aj tvorivosť a ľudskosť;

– *rozvíjať kultúru* ako cestu humanizácie vzťahov a sveta, ako proces osvojovania a tvorivého obohacovania kultúrneho dedičstva, ako výraz ľudskej (európskej) jednoty v rozmanitosti.

Jednota medzi ľuďmi je postavená na hodnotách. Integrácia do spoločnej Európy sa zrodila cez zmierenie národov a spojenie ich záujmov. Služí aj dnes na prekonávanie pokušení nacionalizmu, totalitarizmu. Špecifickým spôsobom to poznali občania Grécka, Portugalska, Španielska aj štátov SVE. Veľký Európan našej doby Ján Pavol II. pripomínal, že „nebude jednoty Európy bez jednoty ducha“.

III. Pomáhať iným k slobode

Hrubé porušovanie ľudských práv je realitou dnešného sveta. Demokratický svet aj vo vlastnom záujme musí v tomto zmysle napomáhať pozitívnym zmenám na Kube, v Číne, v Mjanmar-

sku, Bielorusku, v štátoch Afriky... Univerzálne ľudské práva a všeludské hodnoty sú pozvaním k etike solidarity. **Najhlbšia solidarita sa prejavuje ako solidarita svedomí.**

V mnohých neslobodných krajinách aj dnes vidno, aká vplyvná je náboženská inšpirácia. Étos viery môže poslúžiť k presadzovaniu slobody a formovaniu občianskej spoločnosti aj v iných krajinách sveta, nielen v SVE.

Náboženstvo bolo dôležité nielen v minulosti Európy a Slovenska, ale aj dnes. Spoločná Európa – to nie je len trh a obchod, to nie sú len fondy sťa plná pokladnička. Európa je viac: je spoločenstvom. Opierame sa o kultúrne, náboženské (osobitne kresťanské) a humanistické dedičstvo Európy, z ktorého sa vyvinuli nenarušiteľné a neodňateľné práva ľudskej osoby, sloboda, demokracia, rovnosť a vláda zákona. Nová Reformná zmluva EÚ z Lisabonu uznáva nielen individuálne, ale aj kolektívne náboženské práva. Rešpektuje postavenie, ktoré cirkvi a náboženské spoločnosti majú podľa vnútroštátneho práva. Únia uznáva osobitný prínos cirkví a chce s nimi viesť otvorený, transparentný a pravidelný dialóg. Zmluva uznáva právo na výchovu detí v súlade s presvedčením rodičov. EÚ rešpektuje právo na výhradu svedomia podľa vnútroštátnych zákonov.

Európska integrácia neznamená ani absorpciu, ani asimiláciu nových a menších členov, ale participáciu, čiže účasť všetkých na spolupráci a rozhodovaní ako rovných v postavení. Predstavuje trvalú výzvu zapojiť tvorivý étos a solidaritu do budovania Európy ľudí spojených hodnotami a cieľmi. **Robert Schuman videl zjednotenú Európa ako strážkyňu demokracie, vodkyňu humanizmu a predzvesť všeobecnej solidarity.**

Globálne poslanie kresťanského aj sekulárneho humanizmu je rozvíjať dialóg medzi civilizáciami, medzi kultúrami a medzi náboženstvami a usilovať o viac civilizácie a ľudskosti v dnešnom svete. **Deliaca čiara, ktorá je líniou ľudskosti, ide cez kultúry a civilizácie, nie medzi nimi.** Na jednej strane je úcta k životu,

k človeku, k druhým, na druhej strane fanatizmus – sekulárny, ateistický, náboženský, politický, etnický. Iba pre ilustráciu pripomínam, že Stalin bol ako 20-ročný vylúčený z teologického seminára a Hitler sa narodil v susednej krajine.

Práve tí, ktorých skúsenosť s totalitou je priama a čerstvá, môžu a majú **priniesť túto skúsenosť a svedectvo do medzinárodných vzťahov 21. storočia.**

Záver

Keď v r. 1980 robotníci v Gdaňských lodeni- ciach postavili Pamätník obetiam násilných represálií (betónový kríž), požiadali angažovaného poľského básnika Czesława Miłosza, nositeľa Nobelovej ceny za literatúru práve za rok 1980, o text pre nápis. Poslal im jednoduchý text zo žalmu 29: „Pán dá silu svojmu ľudu, Pán požehná svoj ľud pokojom.“

Nech aj Slovensko rastie v sile ducha a v po- koji, ktorý prináša život a rozvoj.

Odhalenie Pamätníka sviečkovej manifestácie 1988

BRATISLAVA, HVIEZDOSLAVOVO
NÁMESTIE, 25. 3. 2008
PRÍHOVOR NA SLÁVNOSTI

Dôležitejší než kamenný pamätník, je živý pamätník – človek ako svedok. Chcel by som preto najprv vyjadriť poďakovanie živým pamätníkom – svedkom viery a odvahy, ktorí sú medzi nami. Skutočnou odmenou všetkým je úžasná zmena, ktorej sme súčasťou. V roku 1988 na tomto námestí a v našej krajine vládla studená brutalita, dnes tu dominuje sloboda. Mnohí sa tejto zmeny nedožili, mnohí odišli násilnou smrťou. Na nich si spomíname, keď zhlboka dýchame svoju slobodu. Chcem požiadať iniciátorov, organizá-

torov a účastníkov sviečkovej manifestácie spred 20 rokov: **Slovensko a dnešný svet potrebuje vaše živé svedectvá – vydávajte ich, zdieľajte ich!**

Vďaka patrí aj autorovi, staviteľom a sponzorom tohto *historického umeleckého pamätníka*. Každý pamätník a pamiatka očisťuje a posilňuje našu pamäť. **A pamäť úzko súvisí s našou identitou, ponúka inšpiráciu a pozýva k zodpovednosti.**

Pamäť a identita

Naša identita, to nie je len jazyk a územie, ale aj spoločné dejiny a kultúra. Našu identitu formuje vedomie o ceste, ktorú sme spolu prešli; poznanie koreňov, z ktorých vychádza a žije viera a presvedčenie národa; poznanie osobností a udalostí, ktoré formovali spoločnosť a slúžia ako charakteristika národa. Kto stráca pamäť, stráca časť svojej identity, stráca dedičstvo otcov, múdrosť histórie.

Nech tento pamätník pomáha **prehľbovať identitu Slovenska**, aby sa mohlo ešte viac oprieť o svoje **duchovné a morálne dedičstvo**.

Pamäť a inšpirácia

Pokušenie totality je opakované: predtým ako nadvláda rasy, triedy, ateistickej ideológie, dnes ako dominancia moci, matérie, peňazí. Zdá sa, akoby to boli všemocné, všadeprítomné fenomény, určujúce vzťahy a zákony. Preto zápas o skutočnú slobodu pokračuje.

Bratislavský Veľký piatok 1988 je hviezdou udalosťou v slovenských dejinách, je výrazným príspevkom v zápase za občiansku a náboženskú slobodu, ľudské práva, slobodnú a zjednotenú Európu. Napriek temnote, represiám a brutalite moci prišlo víťazstvo ducha, slobody, ľudskosti. Po Veľkom piatku prichádza Veľkonočná nedeľa. Pravda je silnejšia ako lož, láska silnejšia ako nenávisť.

Nech tento pamätník inšpiruje aj nasledujúce generácie **k odvahe a jednote v úsilí o dôstojnosť každého človeka a o spoločné dobro**.

Pamäť a zodpovednosť

Všetci nesieme zodpovednosť za slobodu vlastnú a druhých a za zmysel využitia slobody. Je veľmi dôležité, aby popri často mlčiacej väčšine existovala vždy aj tvorivá a angažovaná menšina. Pár tisíc modliacich sa v Bratislave prerástlo za pol druhu roka na vyše polmilionové zhromaždenie modliace sa Otčenáš v Prahe.

Odpoveďou na zodpovednosť je výchova a vzdelávanie, osobitne mladých, k rešpektovaniu ľudskej dôstojnosti, ktorá je neodňateľným a nenarušiteľným právom každej osoby, a k občianskej angažovanosti, ku kultúre zodpovednosti. Takou odpoveďou je tiež aktívna solidarita so svetom prenasledovaných a ponižovaných kdekoľvek vo svete.

Nech je tento pamätník pozvaním **k prejavom ľudskosti a solidarity na Slovensku, v Európe a vo svete**.

Všetci sme ľudia

PRAHA, VALDŠTEJNSKÁ ZÁHRADA, 13. 4. 2008
PRÍHOVOR NA ZÁVER POCHODU DOBREJ VÔLE
PROTI NÁKAZE RASIZMU A ANTISEMITIZMU

Organizátori na pozvánke k dnešnému pochodu výstižne uvádzajú, že k triumfu zla stačí, keď slušní nebudú robiť nič! Aj preto som rád, že tu môžem byť spolu s vami – ako Slovák i ako komisár EÚ. Väčšinu života som prežil s vami, v spoločnom štáte. Teraz sme spoluobčanmi v Európskej únii.

Európske dejiny sú plné skúseností a posolstiev pre dnešok. V minulom storočí sme prežívali tragédie nacizmu v 30. a 40. rokoch. Od r. 1917 v Rusku a od r. 1948 u nás prevládol na dlhé desaťročia komunizmus. Pri jeho rozpade sme boli svedkami vojnových prejavov militantného nacionalizmu v minulom desaťročí počas zániku bývalej Juhoslávie. Rasizmus, antisemitizmus, ideológie intolerancie a nenávisť, me-

dzinárondný terorizmus sa šíria aj v našich časoch.

Európska integrácia sa zrodila cez zmierenie a spojenie záujmov národov, cez odmietnutie revanšizmu, kolektívnej viny, totalitných ideológií. Pokoj a rozvoj Európy sa opierajú o základné, spoločné hodnoty – o slobodu, ľudské práva, právny štát, solidaritu.

Je preto dôležité pamätať: sloboda, mier, demokracia, zjednotená Európa nie sú raz a navždy dané, nie sú automatické. Sú výsledkom dlhého a obrovského úsilia a mnohých obiet. Vyžadujú si zodpovednosť v každej generácii, znovu a znovu. Preto je veľmi dôležitá výchova a vzdelávanie, hlavne mladých.

Európska únia tomuto úsiliu napomáha prostredníctvom úspešných programov, ako sú Erasmus, Komenius, ktoré umožňujú realizovať *Európu v škole a školu v Európe*. Program Mládež v akcii je zameraný hlavne na mládežnícke výmeny a dobrovoľníctvo, Kultúra pre osvojenie kultúrneho dedičstva a podporu kultúrnej spolupráce, Program Európa pre občanov od minulého roku umožňuje podporu projektov posilňujúcich pamäť a úctu k obetiam nielen nacistického, ale aj stalinského útľaku. V r. 2007 bolo prijaté Rámcové rozhodnutie EÚ o rasizme a xenofóbii. Toto rozhodnutie aproximuje legislatívu členských štátov a zabezpečuje, že rasizmus a xenofóbia sú trestateľné vo všetkých členských štátoch účinnými a primeranými trestami. Stanovuje trestnosť podnecovania a nabádania k násiliu alebo nenávisti voči osobe alebo skupine osôb na základe rasy, pôvodu, farby pleti, náboženstva, národného alebo etnického pôvodu. V tom istom roku bola etablovaná Agentúra EÚ pre základné práva vo Viedni, ktorá slúži na monitorovanie a analýzu dodržiavania základných práv a slobôd v krajinách EÚ. Rozvíja sa tiež nový program pre podporu základných práv a občianstva (napr. aj boj proti rasizmu a xenofóbii) a program pre sociálnu solidaritu PROGRESS (za rovnosť príležitostí a proti diskriminácii).

Rok 2008 bol vyhlásený za Európsky rok medzikultúrneho dialógu. Je to dôležitá výzva pre posilnenie kultúry dialógu v našej každodennosti. Kultúra charakterizuje naše hodnoty a vzťahy – k životu, človeku, svetu. Rozmanitosť spoločenstva narastá jeho rozširovaním a migráciou. Váš rodák, spisovateľ Milan Kundera opisuje Európu ako maximum rozmanitosti na minimálnom priestore. Táto rozmanitosť môže žiť v usporiadanosti a v porozumení iba prostredníctvom dialógu. Dialóg – to je základ pre jednotu, pre hľadanie pridanej hodnoty. Kresťania a Židia cítujú z Písma podľa Knihy Genezis, že „na začiatku bolo Slovo – *Logos*“. *Dialogos* znamená stretnutie dvoch slov, prejavov, logík. Medzikultúrny rozmer je vyjadrením aktívneho záujmu. Je to viac než pasívne popisovanie rozdielov a problémov multikulturality.

Po páde komunizmu v Európe vo svete nezvítazila liberálna demokracia, nenastal koniec klasickej konfliktnej ľudskej histórie, skôr akoby narastala hrozba stretu civilizácií. Čo potrebuje svet, to nie je stret civilizácií, ale viac civilizovanosti, slušnosti a etiky ľudskosti, solidarity a zodpovednosti prostredníctvom dialógu kultúr a civilizácií. Dialóg je cestou k eliminácii priestoru pre radikalizáciu a extrémizmus. Záujem o druhých, poznanie iných, dialóg s nimi vedie k porozumeniu, pridanej hodnote, ba k jednote. Ignorancia je cestou k intolerancii. Naša doba nám ponúka veľa osobných príkladov ľudí dialógu, ako boli napríklad pápež Ján Pavol II. alebo nedávno zosnulá Chiara Lubichová.

V týchto dňoch uplynulo 40 rokov od smrti veľkého bojovníka proti rasizmu M. L. Kinga. Jeho heslo bolo hlboké a inšpirujúce: „My vás získame na svoju stranu, a naše víťazstvo bude dvojnásobné.“ Nech aj toto stretnutie je získavaním ľudí pre dobrú vec – pre ľudskosť a spolupatričnosť.

Deliaca čiara v dnešnom svete nejde medzi civilizáciami či medzi kultúrami, ale cez nich. Ako príklad pripomínam postavy a postoje Hitlera a Stalina v uplynulom storočí. Táto pomyselná

čiara vedie medzi úctou k životu a k človeku na jednej strane a fanatizmom – politickým, etnickým, náboženským alebo iným – na strane druhej.

Všetci sme ľudia. Každý jedinečný, všetci rovní v dôstojnosti. Potrebujeme sa navzájom. Ako hovorí francúzsky filozof Paul Ricoeur, najkratšia cesta do vlastného vnútra vedie cez druhých.

Kritérium lepšieho storočia a budúcnosti je miera ľudskosti. Je to výzva osobná a spoločná. Ľudskosť predpokladá otvorenosť rozumu a srdca. Rozum – to je racionálnosť a kompetentnosť postojov, záujem hľadať a nachádzať pravdu. Srdce – to je schopnosť empatie a solidarity s človekom.

Keď sa povie Európa, malo by to znamenať otvorenosť. Prajem vám byť v strede Európy nielen geograficky, ale aj mentálne, kultúrne, politicky, ľudsky.

O politike, mládeži, o obavách a nádejach

2008

Z ROZHOVORU PRE ČASOPIS ASSISI

■ S akými túžbami, predstavami alebo ideálmi ste vstupovali do politiky?

Bolo to najmä presvedčenie, že politika je služba, ktorá sa dá robiť čestne a má sa robiť pre ľudí. Kresťanské hodnoty sa v spoločnosti môžu najkonkrétnejším a najcitelnejším spôsobom zrealizovať práve prostredníctvom politiky. Práve z takéhoto presvedčenia v mnohých krajinách vznikli v histórii i v súčasnosti veľmi dôležité kresťanskodemokratické strany a hnutia. Konkrétnym príkladom ideálu vernosti Bohu a verejnej službe je sv. Tomáš Morus, patrón politikov. Z oblasti modernej medzinárodnej politiky sú takými inšpirujúcimi postavami napríklad Robert Schuman a Konrád Adenauer, zaklada-

telia zjednotenej Európy. Ako každá ľudská cesta, tak aj politika môže viesť k Bohu. Ale je to náročná cesta.

■ Čo vás v súčasnej európskej politike naplňa nádejou?

Po roku 1989 sme sa vrátili z komunizmu do prostredia slobody. Táto ťažko získaná sloboda môže byť využitá pre dobro a rozvoj Slovenska a spoločnej Európy v mnohých oblastiach. Únia sa rozšírením stala viac európskou a vyváženejšou z hľadiska pamäti na minulosť a očakávaní vo vzťahu k budúcnosti. Dúfam, že rozbehnutá modernizácia prinesie Slovensku potrebný celkový rozvoj, aby bolo dobrým miestom pre život. Aby tu, doma, nie v exile sme hľadali a nachádzali potrebnú prácu a perspektívu. Mám nádej, že spomienky na nedávnu zložitú históriu rozdelenej Európy a na obete za slobodu budú oživovať našu pamäť i vedomie zodpovednosti za spoločnú budúcnosť. Hľadanie odpovedí na problémy doby vyvoláva tiež nový záujem o duchovný život, dialóg kultúr, identitu. Európa veľa dostala, preto má aj čo ponúknuť svet. A my sme v jej strede.

■ Z čoho máte naopak najväčšie obavy?

Sloboda môže byť, ako sa to napokon neraz stalo v minulosti, zneužitá aj na zlo. Stalo sa to tak vždy, keď Európa zabudla na ľudskosť a solidaritu. Keď sa stala zdrojom svetových vojen, totalitných ideológií či antihumánnych vynálezov, ako sú gulagy, koncentračné tábory, plynové komory. Zostávajú hanbou histórie. Sloboda je veľkým darom. Ľudstvo, ak chce lepšie nažívať, musí rešpektovať ľudskú dôstojnosť každého a osvedčené hodnoty, na ktorých spočíva mier, sloboda a spravodlivosť. Obávam sa, že často si dnes nerozumieme už v pojmoch, a preto ohrozujeme slobodu, ba existenciu tých druhých, tých slabších. Relativizácia pravdy a absolutizácia relativity, úzke a účelové chápanie kultúry, zanedbávanie dobra – to sú súčasné výkričníky!

- **Medzi svetských františkánov patrili i mnohí významní vladári, štátnici či politici, k angažovanosti vo verejnom živote nás nábáda i regula a konštitúcie, napriek tomu sa terciári do politiky nehrnú – čím to podľa vás je? Nemáte pocit, že opatrnosť a odstup od politiky sa považuje takmer za čnosť?**

Nemyslím si, že by odstup od politiky bol len „františkánskym“ problémom. Tento postoj u mnohých kresťanov môže do istej miery súvisieť s dedičstvom minulosti, kedy viera a jej prejavy boli vytlačané za zatvorené dvere osobného života. Aj dnešný prevládajúci prúd v Európe sa snaží šíriť presvedčenie, že viera sa má sústreďovať len na súkromie. Nie je to správne chápanie, lebo presvedčenie a viera sú naplnením prvej spomedzi slobôd garantovaných v demokratickej spoločnosti: slobody myslenia a svedomia. Ak tu začne mentálne rozdelenie, potom vytvoríme dichotómiu v mnohých oblastiach života. Realita, ktorú spomínate, si však vyžaduje aj správne pochopenie úlohy politiky v spoločnosti.

Často je u nás cítiť celkovú apatiu a znechutenie z politiky. Je na škodu, ak sa svet nesnažíme lepšie spravovať, ale od neho utekáme. Zriekame sa tak možnosti výraznejšie ovplyvňovať to, aké zákony sa prijímajú, ako sa spravujú verejné financie a moc, kam kráča naša spoločnosť. K víťazstvu zla totiž postačuje, ak proti tomu dobrí nič nerobia. Evanjeliové poučenie o daňovom peniaze je odkazom o potrebe aktívneho vzťahu aj k Bohu, aj k štátu. Politika ako správa vecí verejných (miestnych, regionálnych, národ-

ných, európskych, globálnych) je priestorom, ktorý potrebuje soľ, kvas, svetlo..., teda múdrosť, miernosť, statočnosť, rozvahu... Kto má tieto vzácnosti, nech sa angažuje, nech ich šíri. Inak ťažko očakávať, že spoločnosť, Európa, svet sa stanú lepšími.

- **Často sa stretávate s mladými ľuďmi. Čo je charakteristické pre dnešnú mladú generáciu?**

Dnes je mládež oveľa slobodnejšia, spontánnejšia a otvorenejšia než pred 20 rokmi. Viac cestuje a komunikuje. Všeobecne možno badať, že mladí ľudia sú vzdelanejší, dynamickejší, ale aj asertívnejší. Do značnej miery to zrejme súvisí s dobou, ktorú žijeme, a s jej nárokmi. Sú vystavení aj mnohým novým rizikám. Mladí ľudia sú zrkadlom našej súčasnosti a nádejou budúcnosti. Od ich vzdelávania a výchovy, od hodnôt, ktoré si osvoja, bude závisieť budúci vývoj a charakter Slovenska, Európy i sveta.

- **Kresťan by mal byť poslom nádeje a radosti. Nájde sa miesto pre humor a radosť vo vašej náročnej a serióznej práci?**

Humor považujem za prirodzenú a potrebnú súčasť života. Je akoby jeho „korením“, ktoré môže urobiť svet krajším, radostnejším a môže pomáhať prekonávať mnohé problémy. Mňa k figliarstvu dokonca pozýva, a tak trocha predurčuje aj moje priezvisko. Humor a radosť majú dôležité miesto aj v mojom živote. Úsmev nás nič nestojí, a prináša veľa! Smutní kresťania – to je karikatúra viery!

Tému medzinárodnej spolupráce cez vzdelávanie a kultúru a ich príspevku proti militantnému fanatizmu a terorizmu sme rozvíjali aj s vysokým predstaviteľom EÚ pre spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku Javierom Solanom. Bol jedným z iniciátorov edukačnej agendy Európskeho spoločenstva ako bývalý minister školstva Španielska. Fotografia je z nášho rokovania z 11. októbra 2006. Dve minúty ticha na pripomenutie pamiatky obetí teroristických útokov zo 7. júla 2005 v Londýne a vyjadrenie solidarity s občanmi Veľkej Británie. Spolu s komisárom Francom Fratinim (piaty zľava), zodpovedným za oblasť spravodlivosti, slobody a bezpečnosti, a zamestnancami EK pred jej sídlom, 14. júl 2005. Obr. 1 – 2

1

2

10

3

4

Belgická kráľovská rodina sa angažuje v charitatívnej činnosti vo svete. Významnú prácu v sociálnej a edukačnej činnosti vykonáva Nadácia kráľa Baudoina, pomenovaná po nebohom kráľovi Baudoinovi. Fotografia je zo stretnutia s kráľom Albertom II. a jeho rodinou počas novoročného prijatia v r. 2006. Opakovane sa o vzdelávaní pre rozvoj a boj proti chudobe zaujímal v rozhovore princezná Matilda.

Obr. 3 – 4

V rámci programu Európa pre občanov sme oceňovali občianske a mimovládne projekty cenou Golden Stars Awards. Novou kategóriou, ktorú program podporoval od roku 2004, bola aktívna pamäť nielen na obete nacizmu, ale aj stalinizmu. Záber je z oceňovania v novembri 2007. S pánom Oldřichom Stránskym, ktorý prežil nacistický koncentračný tábor v Osvienčime, som sa stretol počas pochodu ľudí dobrej vôle proti nákaze rasizmu a antisemitizmu v Prahe v apríli 2008. Obr. 5 – 6

5

6

7

8

V apríli 2007 som spolu s prezidentom Heinzom Fischerom (v strede) a kardinálom Christophom Schönbornom (vzadu) vystúpil na konferencii proti eutanázii a eugenickým praktikám na zámku v rakúskom Hartheime. Nacisti tam počas vojnových rokov skúšali svoje zvrátené experimenty na nevinných obetiach. Obr. 7 – 8

9

10

V duchu odkazu zodpovednosti za základné hodnoty v našich životoch a vo vývoji spoločnosti som formuloval aj svoje vystúpenie v októbri 2008 na Fóre 2000, ktoré založil prezident Václav Havel. Obr. 9 – 10

11

12

Aj Čína sa mení. Počas dvoch návštev som portrét veľkého vodcu (Mao) videl len na jedinom mieste (Námestie nebeského pokoja v Pekingu) a nikto ho na rokovaníach necitoval. Počul som viac o Konfuciovi, vzdelaní, mobilita, povinnej angličtine než o komunistickej ideológii. Som presvedčený, že sloboda a dôstojnosť pre každého budú raz darom a realitou aj v tejto veľkej krajine s bohatou históriou. Na fotografii som s čínskymi deťmi – pioniermi v modernej škole počas návštevy v septembri 2008. Rok predtým v októbri 2007 som na UIBE (University of International Business and Economics) v Pekingu stretol veľmi otvorených čínskych a medzinárodných študentov. Obr. 11 – 13

13

14

15

16

Česko-slovenská vzájomnosť je príspevkom k európskej spolupatričnosti. Usiloval som sa o jej rozvoj aj vo funkcii eurokomisára. V decembri 2005 som prezentoval knihu *Dozrievanie pre Európu* v pražskom Karolíne za účasti ministerky školstva Petry Buzkovej a ministra zahraničných vecí ČR Cyrila Svobodu. V októbri 2009 som počas slávnostného koncertu v Rudolfině prevzal ocenenie od predsedu Senátu ČR Ludka Sobotku za rozvoj česko-slovenských vzťahov v rámci európskej integrácie. Obr. 14 – 16

Veľkým rodákom so srdcom na Slovensku, ale aj Rímanom a Európanom je J. Em. Jozef kardinál Tomko. Veľakrát sme mali možnosť diskutovať otázky národné i medzinárodné. Prvé foto je z bratislavského UPC, kde sme spolu so študentmi a verejnosťou v júni 2005 diskutovali o tom, kam kráča dnešný človek. Debatu moderoval Jozef Kováčik. Daroval som mu vtedy prvý, čerstvý výtlačok knihy *Dozrievanie pre Európu*. V septembri 2009 Jozef Tomko navštívil Brusel, kde sa na pôde Stáleho zastúpenia SR uskutočnila konferencia na tému kultúra a identita Slovenska a Európy. Na záver ďakovnej sv. omše, ktorú v kostole Sacre Coeur celebroidal o. kardinál, som na pamiatku dostal zmenšeninu ikony Kristus – nádej Európy, s ktorej originálom od L. Németha sme kedysi začínali etablovanie SKM v Bruseli a slovenskú európsku cestu. Obr. 17 – 19

17

18

19

Bilancia výsledkov dosiahnutých počas výkonu mandátu

Mojou hlavnou úlohou ako komisára pre vzdelávanie, odbornú prípravu, kultúru a mládež bolo čo najlepšie využiť politiky pre vzdelávanie, odbornú prípravu, mládež, kultúru a šport pre posilnenie sociálnej súdržnosti a zabezpečenie udržateľného hospodárskeho rozvoja v budúcnosti. Zameriaval som sa hlavne na strednodobý a dlhodobý horizont, preto som počas svojho mandátu zaviedol nové politiky a štruktúry, ktorých celkový prínos bude možné využiť v nasledujúcich rokoch.

Ak sa má Európa stať vedúcou znalostnou spoločnosťou a ekonomikou vo svetovom meradle, ktorá sa bude vyznačovať udržateľným rastom a tvorbou pracovných miest, budeme musieť posunúť vzdelávanie a odbornú prípravu na svetovú úroveň. Súdržnosť Európy, ktorá je zjednotená vo svojej bohatej rozmanitosti, závisí od rozvíjania kultúrnych politík, ktoré nás spájajú, ale zároveň aj umožňujú prijímať inšpiráciu z toho, v čom sme odlišní, v prospech nás všetkých. Podobne aj cieľom politík pre mládež, občianstvo, viacjazyčnosť a šport je preklenúť vzdialenosti, ktoré existujú medzi európskymi inštitúciami a jej občanmi na národnej, regionálnej alebo miestnej úrovni s cieľom dať Európe ľudskú tvár a priviesť ju bližšie k ľuďom.

Každá z týchto oblastí je veľmi dôležitá pre život občanov Európy. V každej Európska komisia podporuje, dopĺňa a pomáha mobilizovať činnosť ostatných, napr. celoštátnych a regionálnych orgánov, inštitúcií, občianskej spoločnosti a podnikov.

Tu je krátky súhrn mojich najvýznamnejších výsledkov počas mandátu Komisie za obdobie 2004 – 2009.

I. Budovanie budúcnosti Európy

ZRIADENIE EIT

Počiatkový impulz na vytvorenie Európskeho inovačného a technologického inštitútu (EIT) vychádzal z poznania, že Európe chýbajú špičkové štruktúry s európskym rozmerom, ktoré by spájali jednotlivé strany „znalostného trojuholníka“ (vzdelávanie, výskum a inovácie). Európa má prvotriedne vysoké školy, z ktorých ročne vychádza množstvo vysokokvalifikovaných absolventov, vynikajúce výskumné strediská a niekoľko priekopníckych svetových spoločností, ktoré však často pracujú izolovane. Na rozdiel od niektorých našich svetových partnerov, najmä USA, Európe chýbajú miesta, kde by prvotriedne vzdelávanie a výskum v oblasti technológií mohli prichádzať do kontaktu priamo s podnikmi a premeniť poznatky na inovácie. Názorom Komisie, ktorý podporujú aj členské štáty a Európsky parlament, je, že najlepším spôsobom, ako vybudovať takúto štruktúru, je ísť nad rámec národnej úrovne a vytvoriť niečo na celoeurópskej úrovni prostredníctvom novej formy partnerstva medzi našimi najlepšimi inštitúciami.

Myšlienka vytvoriť EIT sa zmenila na skutočnosť za pozoruhodne krátky čas. EIT má vynikajúce

predpoklady na to, aby mohol byť významným príspevkom k zintenzívneniu spolupráce v oblasti vedomostí prostredníctvom svojich znalostných a inovačných spoločenstiev (ZIS). Tieto nové formy partnerstva budú fungovať v oblastiach strategického záujmu pre európsku konkurencieschopnosť a udržateľnosť, akými sú napríklad klimatické zmeny, obnoviteľné zdroje energií a nová generácia informačných a komunikačných technológií.

EIT má veľké predpoklady, aby sa stal vedúcim a svetovo dôležitým strediskom pre vzdelávanie, výskum a inovácie v oblastiach, ktoré sú strategicky dôležité pre celú Európsku úniu. Tak bude zároveň pôsobiť ako vlajková loď Európy a ukazovať cestu budúcim inovačným formám partnerstva v Európe.

VYTVORENIE EURÓPSKEJ AGENDY PRE KULTÚRU (OMK, UNESCO)

Európa je omnoho viac ako len jednoduchý súčet jej hospodárstiev. V prvom rade je spoločným sociálnym a kultúrnym projektom, v samom srdci ktorého leží neobyčajne bohaté a prevažne spoločné kultúrne dedičstvo. Všetky základné európske hodnoty, ku ktorým patria demokracia, sloboda, tolerancia a rešpekt pre rozmanitosť, majú svoje korene v našich tvorivých a kultúrnych úspechoch v minulosti, ale aj v spoločnom úsilí uniknúť temnejším udalostiam, ktoré poznačili dejiny nášho kontinentu. V dnešnej Európe sú kultúrne výmeny také živé a vibrujúce, ako nikdy predtým, a prispievajú rozhodujúcou mierou k formovaniu našej budúcnosti tak, ako to bolo aj v našej minulosti. Kultúra je preto kľúčovým prvkom pri budovaní európskej identity, ktorý obohacuje naše spoločnosti a EÚ ako celok.

Z týchto dôvodov je rozvoj kultúr členských štátov dôležitým cieľom Európskej únie. S cieľom posilniť úlohu kultúry v našom každodennom živote som predstavil novú spoločnú európsku stratégiu pre kultúru, ktorá má tri hlavné ciele: 1. podporovať kultúrnu rozmanitosť a medzikultúrny dialóg; 2. využívať kultúru ako katalyzátor pre rozvíjanie tvorivosti a 3. presadzovať kultúru ako hlavnú súčasť spolupráce aj v našich medzinárodných vzťahoch.

V záujme dosiahnutia týchto cieľov sme vytvorili štruktúry, ktoré pravidelne spájajú všetkých, ktorí sú zapojení do európskej kultúrnej spolupráce s cieľom vymieňať si skúsenosti a odborné poznatky. Všetci sa môžeme navzájom jeden od druhého učiť a vďaka novej stratégii a prostredníctvom posilnenej spolupráce medzi členskými krajinami získavame viac z tohto vzájomného učebného procesu. Prostredníctvom tejto stratégie získali členské štáty rámec na výmenu osvedčených postupov a na vzájomné obohacovanie sa a kultúrne organizácie sa môžu na základe platforiem spájať a presadiť sa na európskej úrovni.

Kľúčovým prvkom novej agendy je jej medzinárodný rozmer. Úspech Európskej únie pri podpore „jednoty v rozmanitosti“ z nej urobil príklad pre všetkých, ktorí sa snažia napodobniť tento druh mnohostranného prístupu vo svetovom meradle. Tým, že sa Spoločenstvo a členské štáty stali plnohodnotnými partnermi Dohovoru UNESCO o ochrane a podpore rôznorodosti kultúrneho prejavu, opätovne potvrdili svoj záväzok rozvíjať novú a aktívnejšiu kultúrnu úlohu Európy vo svete. Kultúrny rozmer sa stal dôležitým prvkom pri rokovaní Európy s partnerskými krajinami a regiónmi a nenahraditeľnou súčasťou verejnej diplomacie Európy.

POSILNENIE MYŠLIENKY DIALÓGU MEDZI KULTÚRAMI

Medzikultúrny dialóg je kľúčovým nástrojom, ktorý napomáha občanom pri riešení výziev vyplývajúcich z rastúcej rozmanitosti EÚ a ktorý im umožňuje využívať výhody, ktoré z tejto rozmanitosti vyplývajú. Kultúrnej rozmanitosti a súdržnosti európskej spoločnosti sa najlepšie darí v kontexte otvorenosti a výmeny medzi jej rozličnými kultúrami.

Potrebuje viac vzájomného porozumenia a rešpektu. Preto som navrhol vyhlásiť rok 2008 za Európsky rok dialógu medzi kultúrami. Počas neho konferencie, podujatia a iniciatívy na rast povedomia pomáhali zvyšovať profil medzikultúrneho dialógu medzi odborníkmi a verejnosťou.

Medzikultúrny dialóg sa tiež stal prioritou v niektorých programov EÚ zameraných na financovanie vzdelávania a kultúry, akými sú napríklad programy *celoživotného vzdelávania*, *Kultúra*, *Európa pre občanov* a *Mládež v akcii*. Pokračovanie tejto podpory prostredníctvom ostatných programov zabezpečí udržateľnosť podpory medzikultúrneho dialógu aj v nasledujúcich rokoch po skončení uvedeného európskeho roku. Výsledkom toho je skutočnosť, že medzikultúrny dialóg je odteraz pevne zakotvený v politikách a programoch EÚ na nasledujúce obdobie.

PROPAGÁCIA SPOLOČNEJ KULTÚRY EURÓPY

Programom Kultúra (2007 – 2013), zameraným na financovanie kultúry a umenia, sa podporuje predovšetkým medzikultúrny dialóg, cezhraničná mobilita umelcov a kultúrne a umelecké aktivity. Program je známy viacerými svojimi významnými akciami. K najznámejším iniciatívam podporovaným týmto programom nepochybne patria:

1. Európske hlavné mestá kultúry – mestá, ktoré sa preslávili oslavou európskej kultúry. Cork (IRL), Patras (GR), Luxemburg, Sibiu (RO), Liverpool (UK), Stavanger (NO), Linz (AT) a Vilnius (LT) sú len niektoré z mnohých miest, ktoré niesli prestížne označenie Európske mesto kultúry, a tak mohli využiť príležitosť predstaviť svoje bohaté kultúrne dedičstvo, rozmanitosť a dynamiku pri súčasnom zdôrazňovaní kultúrnych väzieb, ktoré nás ako Európanov spájajú.

2. Ocenenia Európskej únie, ktorými sa vzdáva pocta výnimočnosti v oblasti kultúrneho dedičstva (*European Union/Europa Nostra Award for Cultural Heritage*), architektúry (*Mies van der Rohe Awards*), literatúry (*Európska cena za literatúru*) a hudby (*European Border-Breakers Awards*).

ZAHRNUTIE TVORIVOSTI A INOVÁCIE DO AGENDY EÚ

Kultúra tiež sama osebe predstavuje kľúčové hospodárske odvetvie. Prínos odvetvia kultúry do hospodárstva Európy je väčší ako prínos trhu s nehnuteľnosťami alebo odvetvia potravín a nápojov či chemického priemyslu. Počet zamestnancov v odvetví kultúry v EÚ napríklad prevyšuje zamestnanú pracovnú silu Grécka a Írska spolu. Obrat odvetvia kultúry prevyšuje obrat európskeho výrobného odvetvia informačných technológií a jeho rast produkcie je už mnoho rokov rýchlejší ako rast zvyšnej časti hospodárstva. Európska stratégia pre kultúru prvýkrát upozornila tvorcov politik na úlohu kultúrnych a tvorivých odvetví pri zvyšovaní ekonomického rastu, tvorbe nových pracovných miest a rozvíjaní a podpore inovácií.

Táto úloha bola aj v centre pozornosti v rámci roku 2009, ktorý bol vyhlásený za Európsky rok tvorivosti a inovácií a je zameraný predovšetkým na zvyšovanie povedomia o dôležitosti tvorivosti pre jednotlivcov, ako aj pre naše ekonomiky. Tvorivosť a inovácia sú veľmi dôležité pre hospodársky úspech Európy. Ale tento európsky rok je aj o ľuďoch, ktorí chcú naplniť svoj potenciál vo všetkých oblastiach tým, že vo väčšej miere začnú využívať svoju vrozenú tvorivosť. Preto tento rok je rovnako o zlepšovaní sociálneho blahobytu a posilnení sebarealizácie, ako aj o zvyšovaní hospodárskej konkurencieschopnosti Európy. Z toho dôvodu je možné považovať tento rok za prierezovú iniciatívu, ktorá sa dotýka mnohých oblastí, akými sú napríklad vzdelávanie a odborná príprava, podnikanie, regionálna politika a kultúra. Jeho cieľom je však zvýšiť povedomie občanov o potrebe kreativity a sformulovať našu politickú agendu pre európsku spoluprácu najmä v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy v budúcom desaťročí.

INICIOVANIE POLITIKY VIACJAZYČNOSTI PRE EURÓPU

V roku 2004 som sa stal prvým komisárom EÚ, ktorý bol zodpovedný za viacjazyčnosť. Viacjazyčnosť je najkonkrétnejším príkladom a vymedzujúcou črtou kultúrneho bohatstva a rozmanitosti nášho kontinentu. Predstavuje pre Európsku úniu prínos, ale aj výzvu. Počas svojho mandátu som navrhol historicky prvú stratégiu EÚ pre viacjazyčnosť obsahujúcu 45 akcií, ktoré uskutoční alebo podporí Komisia, v troch hlavných oblastiach: 1. rozšíriť jazykové vzdelávanie na všetkých občanov a zahrnúť ho do systému celoživotného vzdelávania; táto aktivita bola reakciou na zámer stanovený členskými štátmi v Barcelone v roku 2002, aby každý občan EÚ ovládal okrem svojho materinského jazyka ešte ďalšie dva jazyky; 2. zlepšiť kvalitu výučby jazykov na všetkých úrovniach a 3. chrániť jazykovú rozmanitosť prostredníctvom programu celoživotného vzdelávania, ktorý je otvorený všetkým jazykom používaným v Európe.

Od 1. januára 2007 zodpovednosť za politiku viacjazyčnosti odo mňa prevzal kolega komisár Leonard Orban.

II. Vytvorenie Európy celoživotného vzdelávania

ODSTRAŇOVANIE PREKÁŽOK VO VZDELÁVANÍ

Vzdelávanie a odborná príprava majú pre budúcnosť Európy kľúčový význam. Zvlášť sú dôležité pre naplnenie politického cieľa EÚ, ktorým je vytvorenie väčšieho počtu a lepších pracovných miest a zvýšenie ekonomického rastu – cieľa, ktorý je všeobecne známy ako „Lisabonská stratégia“. Ich význam je ešte podčiarknutý prebiehajúcou hospodárskou krízou. Vzdelávanie a odborná príprava, samozrejme, patria do kompetencie jednotlivých členských štátov, ale napriek tomu je potrebné nájsť spôsoby a metódy, ako spoločne posunúť veci dopredu, modernizovať vzdelávacie systémy a naplniť spoločné ambície v tejto oblasti.

Počas môjho mandátu mojím hlavným cieľom bolo vytvoriť dobrý základ partnerskej spolupráce s členskými štátmi a ostatnými zainteresovanými vzdelávacími subjektmi. Sústredil som sa na vytvorenie európskych rámcov s cieľom podporiť modernizáciu jednotlivých národných vzdelávacích systémov. Tieto iniciatívy viedli k zavedeniu viacerých nástrojov, ktoré vylepšili mobilitu študujúcich a pracujúcich osôb.

Som rád, že sme dosiahli zavedenie Európskeho kvalifikačného rámca (EQF), ktorý zlepší transparentnosť pri posudzovaní kvalifikácie občanov bez ohľadu na to, v ktorom členskom štáte ju dosiahli. Po prvýkrát sme tiež spustili celoeurópsky prenos kreditov v rámci odborného vzdelávania a prípravy (ECVET) – čo považujem za úspech, najmä keď si uvedomíme, že v Európe je viac ako 30 000 inštitúcií odborného vzdelávania. Členské krajiny sme taktiež podporovali pri zabezpečovaní kvality v odbornom vzdelávaní, napríklad prostredníctvom európskeho referenčného rámca zabezpečenia kvality odborného vzdelávania a prípravy (EQARF).

V roku 2007 sme oslávili 20. výročie pravdepodobne najznámejšieho programu Spoločenstva: programu Erasmus. Som rád, že som bol súčasťou tejto významnej iniciatívy, ktorá sa v systémoch výmeny študentov dáva za príklad. Počas histórie tohto programu sme podporili takmer 2 milióny študentov, ktorí využili mobilitu v rámci programu Erasmus, a tak sme umožnili mnohým mladým a bystrým Európanom získať skúsenosti so štúdiom v zahraničí a zvýšiť ich povedomie, že sú súčasťou Európy.

Snažil som sa taktiež využiť každú príležitosť na zvýšenie kreditu vzdelávania a odbornej prípravy v rámci širšieho kontextu pri tvorbe ostatných politík. Investíciami do vzdelávania sa buduje

ľudský kapitál a sociálna súdržnosť. Vždy som bol rozhodným zástancom myšlienky, že sústredenie sa na jednu vec nemusí ísť na úkor druhej.

V dnešnej hospodárskej a finančnej kríze je čoraz dôležitejšie, aby tvorcovia jednotlivých politík zachovali – a prípadne ešte zvýšili – úroveň investícií do vzdelávania a odbornej prípravy a súčasne maximalizovať vplyv existujúcich rozpočtov na zvýšenie úrovne kvalifikácie a odbornosti obyvateľstva. Na úspešné uskutočnenie reforiem systémov vzdelávania potrebujeme zaangažovať vzdelávacích pracovníkov a učiteľov, miestne spoločenstvá, podniky, rodiny a študentov.

Vytváranie partnerstiev, spájanie odlišných názorov v záujme zvýšenia prístupnosti a zlepšenia kvality európskych systémov vzdelávania a odbornej prípravy – to bolo a stále je základom môjho prístupu. Ako jeden z príkladov takéhoto prístupu som v roku 2008 vytvoril fórum Univerzity – podniky s cieľom poskytnúť novú platformu pre dialóg medzi dvoma svetmi, ktoré si môžu navzájom veľa ponúknuť.

ZDÔRAŽŇOVANIE ÚLOHY UNIVERZÍT A ŠKÔL V OBNOVENEJ LISABONSKEJ STRATÉGIÍ

Zaoberal som sa výzvami, s ktorými sú školy, zariadenia odborného vzdelávania a vysokoškolské inštitúcie konfrontované v 21. storočí. Ak má byť Európa konkurencieschopná vo svetovom meradle, musíme pristúpiť k modernizácii svojich systémov vzdelávania a odbornej prípravy. Kľúčovými výzvami v tejto oblasti je odstraňovanie prekážok medzi rozličnými súčastami európskeho vzdelávania a odbornej prípravy, zabezpečenie, aby výsledky vzdelávania boli uznávané bez ohľadu na to, kde sa vzdelávanie uskutočňuje, a už vyššie spomínaná modernizácia národných systémov vysokoškolského vzdelávania.

REALIZÁCIA NOVÉHO PROGRAMU CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA

Predchádzajúca generácia programov EÚ určená na financovanie vzdelávania, odbornej prípravy a elektronického vzdelávania (e-Learning) sa skončila v roku 2006. Na obdobie rokov 2007 – 2013 som navrhol integrovaný program celoživotného vzdelávania (LLP) s výrazne zvýšeným rozpočtom takmer 7 miliárd eur a následne som dosiahol súhlas Rady a Európskeho parlamentu s jeho implementáciou. Programom sa podporuje vzdelávanie na všetkých úrovniach, vo všetkých inštitúciách a v každom veku. Je zameraný na pomoc študujúcim a pracujúcim osobám v celej Európe pri hľadaní a využívaní možností vzdelávania a odbornej prípravy v zahraničí tak, ako je to v prípade programu Erasmus. Program podporuje výmeny medzi odborníkmi v oblasti vzdelávania s cieľom modernizovať systémy vzdelávania v Európe a pripraviť ich na výzvy nového storočia. Pokiaľ ide o zapojenie občanov a vzdelávajúcich sa osôb, program celoživotného vzdelávania zahŕňa nasledovné konkrétne ciele:

- *Comenius* (pre školy) by mal počas trvania programu v spoločných vzdelávacích aktivitách zahrnúť najmenej 3 milióny žiakov;
- *Leonardo da Vinci* (pre odborné vzdelávanie a prípravu) by mal do konca programu zvýšiť počet stáží v podnikoch na 80 000 za rok;
- do programu *Erasmus* (pre vysokoškolských študentov a pracovníkov) by sa mali od jeho začiatku celkovo zapojiť tri milióny jednotlivcov v rámci študentskej mobility;
- *Grundtvig* (pre vzdelávanie dospelých) by mal do roku 2013 každoročne podporiť mobilitu 7 000 jednotlivcov zapojených do vzdelávania dospelých.

V programe celoživotného vzdelávania, ako aj v ostatných programoch financovaných v rámci

môjho portfólia – Kultúra, Mládež v akcii, Európa pre občanov – som sa snažil zjednodušiť administratívne postupy pri ich implementácii. V úzkej spolupráci s orgánmi zodpovednými za realizáciu programov, ktorými sú napríklad Výkonná agentúra pre vzdelávanie, audiovizuálny sektor a kultúru (EACEA, vytvorená v roku 2006) a národné agentúry vo všetkých zúčastnených krajinách, som sa usiloval, aby programy boli čo najotvorenejšie a najprístupnejšie pre používateľov.

Výsledkom je skutočnosť, že okrem výrazného zvýšenia rozpočtových prostriedkov, ktoré poskytli Európsky parlament a Rada ministrov, sa v posledných rokoch do programu celoživotného vzdelávania mohlo zapojiť oveľa viac študentov, žiakov, stážistov, učiteľov a akademických pracovníkov. Počet študentov zúčastňujúcich sa na programe Erasmus sa napríklad sústavne zvyšoval od približne 135 000 počas akademického roku 2003/2004 až na vyše 180 000 počas akademického roku 2007/2008. V rovnakom období sa priemerný mesačný grant programu Erasmus pre študentov zvýšil zo 125 eur na približne 200 eur. A v neposlednom rade sa rozšíril aj rozsah podporovaných aktivít. V roku 2007 sa v rámci programu Erasmus úspešne spustili nové akcie, akými boli napríklad stáže študentov v podnikoch (18 000 účastníkov v prvom roku realizácie), resp. odborná príprava zamestnancov vo vzdelávacích inštitúciách (7 000 účastníkov v prvom roku realizácie). Program Erasmus sa okrem toho v súčasnosti dostáva aj za hranice EÚ – napr. Turecko sa pridalo v roku 2004, Chorvátsko a bývalá juhoslovanská republika Macedónsko sa pridali v roku 2009.

VYTVÁRANIE HMATATELNÝCH NÁSTROJOV, KTORÉ POMÁHAJÚ UROBIŤ Z CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA REALITU PRE VŠETKÝCH

Európa sa čím ďalej tým viac otvára a prekážky v rámci slobodného pohybu osôb sa už z väčšej časti odstránili. Možno už hovoriť o európskom priestore pre celoživotné vzdelávanie, ktorý sa integruje do pracovného trhu celej EÚ. To je pozitívne pre občanov, ako aj pre vzdelávacie systémy a inštitúcie, ktoré môžu prostredníctvom cezhraničných partnerstiev a výmen a využívaním najlepších európskych osvedčených postupov len získať. Navrhol som schválenie viacerých nástrojov, ktoré podporujú európskych občanov, vzdelávacie inštitúcie, firmy, profesijných poradcov a príslušné národné orgány a umožňujú im naplno využiť potenciál týchto nových možností.

– **Európsky rámec kľúčových kompetencií** ako referenčný nástroj pre učiteľov, školy a osoby zodpovedné za plánovanie uvádza znalosti, ktoré ľudia potrebujú, aby sa mohli v dnešnom svete naplno realizovať. Zahŕňajú: jazykové znalosti v materinskom jazyku i v cudzích jazykoch; znalosti v matematike, vede a technike a v digitálnom svete; interpersonálne, občianske, medzikultúrne a spoločenské kompetencie, ktoré sú potrebné, aby človek mohol naplno využívať modernú európsku spoločnosť a prispievať do nej; podnikavosť a kultúrny prejav; a nakoniec veľmi dôležité schopnosti umožňujúce „naučiť sa učiť“, vďaka ktorým sa ľudia môžu ďalej vzdelávať aj po skončení formálneho vzdelávania. Učitelia a zostavovatelia študijných programov ich v súčasnosti často využívajú ako referenčný katalóg pri príprave osnov.

– **Európsky kvalifikačný rámec celoživotného vzdelávania (EQF)** má slúžiť ako nástroj na lepšie pochopenie a posúdenie obsahu, profilu a hodnoty dosiahnutej kvalifikácie naprieč štátnym, odvetvovým a inštitucionálnym hraniciami. Občanom to umožní ľahšie si nájsť prácu alebo študovať v inej krajine alebo odvetví, pretože ich kvalifikácia bude vďaka EQF zrozumiteľnejšia pre ich zamestnávateľov alebo vzdelávacie inštitúcie. EQF vymedzuje osem kvalifikačných úrovní, do ktorých možno zaradiť všetky formy vzdelávania od základného po univerzitné, resp. vyššie technické vzdelanie. Od roku 2012 každá nová kvalifikácia dosiahnutá v EÚ bude obsahovať odkaz na jednu z týchto ôsmich úrovní EQF. Takto označená kvalifikácia vydaná v jednom systéme vzdelávania sa

okamžite stane zrozumiteľnou v inom systéme vzdelávania, v ktorom už príslušný národný vzdelávací orgán rozhodol, ktoré z jeho národných kvalifikácií boli zaradené na rovnakú úroveň v rámci EQF v príslušnej oblasti.

– **Európsky systém kreditov pre odborné vzdelávanie a prípravu (ECVET)** je systém, ktorý sa v súčasnosti vyvíja a ktorý uľahčí prenos, akumuláciu a uznávanie vzdelávacích výstupov medzi systémami vzdelávania a odbornej prípravy v Európe vrátane tých, ktoré sa získali mimo formálnych systémov odbornej prípravy. **Európsky referenčný rámec zabezpečenia kvality odborného vzdelávania a prípravy (EQARF)** je referenčný nástroj určený na pomoc členským štátom podporovať a monitorovať zdokonaľovanie ich systémov odborného vzdelávania a prípravy, ktorý je založený na spoločných európskych referenčných rámcoch.

Vďaka EQF, ECVET a **Európskemu systému transferu kreditov (ECTS)** pre vysokoškolské vzdelávanie sa systémy vzdelávania a odbornej prípravy stanú transparentnejšími a flexibilnejšími, uľahčí sa vzájomné uznávanie kvalifikácií a prenos kreditov a tým sa podporí mobilita študujúcich a pracujúcich osôb v celej Európe.

Zavedli sme aj iné nástroje na európskej úrovni, ktoré sú veľmi užitočné pre jednotlivcov. Všetky sú k dispozícii na internete:

Europass poskytuje občanom praktické nástroje, napríklad stále vo väčšej miere využívaný Europass-životopis, ktorý slúži na lepšie vyjadrenie ich kvalifikácie a schopností, keď si hľadajú zamestnanie alebo sa prihlásili na štúdium doma, alebo v iných európskych krajinách.

Youthpass podporuje uznávanie znalostí získaných dobrovoľníckou činnosťou a prostredníctvom iných vzdelávacích skúseností v neformálnom prostredí.

Okrem toho portál PLOTEUS poskytuje veľké množstvo informácií o nástrojoch EÚ a možnostiach vzdelávania v celej Európe. Občania môžu získať informácie aj z ďalších zdrojov, akými sú napríklad **Národné informačné centrá pre uznávanie dokladov o akademickom vzdelaní (NARIC)** a sieť centier EÚ **Euroguidance**.

Všetky tieto nástroje EÚ odstraňujú prekážky pri mobilitе dvojakým spôsobom, jednak pomáhajú občanom zorientovať sa medzi národnými systémami tým, že im pomáhajú nájsť si pracovné príležitosti alebo štúdium v zahraničí, ale zároveň im pomáhajú prejsť z oblasti odbornej prípravy do vysokoškolského vzdelávania a uľahčujú im legalizáciu ich znalostí a schopností, ktoré získali mimo formálnych systémov vzdelávania a odbornej prípravy. Cieľom týchto nástrojov je umožniť študujúcim bez väčších problémov sa presúvať počas svojho života medzi rozličnými typmi vzdelávania a získať tak prístup k vzdelávaniu kdekoľvek v európskom priestore celoživotného vzdelávania.

PODPORA MODERNIZÁCIE VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDELÁVANIA A ODBORNEJ PRÍPRAVY V CELEJ EURÓPE

Bolonský proces zameraný na reformu systémov vysokoškolského vzdelávania v Európe je populárny do takej miery, že v súčasnosti v jeho rámci spolupracuje 46 európskych krajín. Pokrýva územie, ktoré je oveľa väčšie ako Európska únia! Všetky tieto krajiny sa zjednotili s cieľom vytvoriť európsky priestor vysokoškolského vzdelávania, v ktorom sú rovnako zostavené študijné programy na univerzitách pri dodržiavaní kvality a uznávaní kvalifikácií a dĺžky štúdia.

Bolonská agenda významným spôsobom dopĺňa stanovené ciele EÚ týkajúce sa modernizácie a skvalitnenia vysokých škôl a univerzít. Vládkový program EÚ pre mobilitu vysokoškolských študentov a pracovníkov vysokých škôl – *Erasmus* – výrazne prispieva k napĺňaniu bolonských cieľov

spoločne s ďalšími nástrojmi, pomocou ktorých sa vysokoškolské vzdelávanie v EÚ otvára svetu (napríklad program *Erasmus Mundus*) alebo našim susedom a partnerom (program *Tempus*). Vždy som bol zaniieteným podporovateľom tohto procesu a úzko som spolupracoval so zúčastnenými krajinami v rámci jednotlivých dvojročných ministerských stretnutí, ktoré sa mu venovali.

Jednoznačným a konkrétnym príkladom spoločného úspechu EÚ a krajín zúčastnených na tomto procese je **Európsky register zabezpečenia kvality vysokoškolského vzdelávania (EQAR)**, ktorý študentom poskytuje informácie o spoľahlivých organizáciách, ktoré pôsobia na území Európy a sú zárukou kvality. Vďaka bolonskej reforme si študenti môžu transparentne vybrať z čoraz väčšieho množstva vysokokvalitných študijných programov a využívať jednoduchšie postupy pri uznávaní ich štúdií. Bolonský proces znamená, že študenti môžu vo väčšej miere vycestovať do zahraničia a zúčastniť sa na mobilite, či už v rámci štúdií, alebo pracovného pobytu, a nemusia sa obávať, že ich štúdium by sa im po príchode neuznalo.

Kodanský proces, ktorý sa podobá Bolonskému procesu, je od roku 2002 zameraný na zlepšenie obrazu a príťažlivosti systémov odborného vzdelávania a prípravy v Európe a na odstraňovanie prekážok medzi vnútroštátnymi systémami. Systémy odborného vzdelávania sú v Európe veľmi dôležité. Napríklad viac ako polovica študentov na vyššom stupni vzdelávania (vyššie vzdelávanie na druhom stupni) patrí do systému odborného vzdelávania. Kodanský proces, obdobne ako Bolonský proces, je zameraný na modernizáciu systémov odborného vzdelávania na národnej úrovni a zahŕňa aj niekoľko európskych nástrojov, ako napríklad už uvedené EQF, ECVET a EQARF. Tie sú súčasťou súboru nástrojov definovaných v rámci Kodanského procesu s cieľom uľahčiť mobilitu študentov a učiteľov. Výmeny skúseností medzi zúčastnenými stranami sa financujú prostredníctvom vytvárania sietí, najmä v rámci programu *Leonardo da Vinci*.

Vďaka tomuto procesu si študenti môžu byť istí, že počas svojich štúdií v rámci odborného vzdelávania môžu zbierať kredity kdekoľvek v EÚ a ich kvalifikáciu uznajú zamestnávateľia a zariadenia odbornej prípravy v celej Európe.

PRÍPRAVA DO SVETA ZAMESTNANIA: NOVÉ SCHOPNOSTI PRE PRACOVNÉ MIESTA V BUDÚCNOSTI

Hlavným cieľom v tejto oblasti počas môjho mandátu bolo posilnenie prepojenia medzi svetom vzdelávania a svetom zamestnania. Príprava ľudí pre zamestnanie bola vždy hlavným cieľom vzdelávania. V rýchlo sa meniacom svete 21. storočia je táto potreba omnoho naliehavejšia ako kedykoľvek predtým. Ak sa občania skutočne majú zapájať do celoživotného vzdelávania, sú potrebné ešte užšie prepojenia.

Tieto prepojenia by sa mali posilniť na všetkých úrovniach vzdelávania, od základných škôl až po vysoké školy. Napríklad školy môžu organizovať vzdelávacie činnosti na pracoviskách na miestnej úrovni. Podobne vysokoškolské vzdelávacie inštitúcie a inštitúcie určené pre odbornú prípravu by mali zodpovednejšie zabezpečiť, aby si ich absolventi osvojili znalosti a schopnosti, ktoré im umožnia uplatniť sa na trhu práce. Takisto som hlboko presvedčený, že takéto prepojenia so svetom práce posilňujú vzdelávacie systémy pri príprave mladých ľudí na aktívnu účasť v spoločnosti.

Preto sme zaviedli stratégiu, po prvýkrát na úrovni EÚ, na lepšie zmapovanie budúceho profilu schopností a znalostí potrebných v Európe pre nové, progresívne odvetvia, ako aj pre tradičné pracovné miesta. Výzvy, ktoré táto agenda prináša pre svet vzdelávania a odbornej prípravy, sú veľké – treba aktualizovať schopnosti obyvateľstva ako celku; treba rozvíjať znalosti v špecializovaných a doteraz neexistujúcich oblastiach.

Napríklad pred pätnástimi rokmi by len málokto predvídal význam súčasných dizajnérov internetových stránok. Alebo ktorý odvážlivec by predpovedal nesmierny vzostup mobilného telefonického priemyslu ako zamestnávateľa? Kto teda môže predpovedať, aké znalosti naše deti budú musieť získať, aby uspeli v neistom svete, ktorý tu bude o pätnásť rokov? Preto ich musíme pripraviť na pracovné miesta, z ktorých mnohé ešte ani neexistujú!

Ako to môžeme začleniť do projektovania štruktúr v oblasti vzdelávania pre budúcnosť? V podstate dvojakým spôsobom, jednak vďaka iniciatíve Nové schopnosti pre nové pracovné miesta prijatej v roku 2008, v súčasnosti aktívne a konštruktívne skúmame túto otázku v spolupráci s našimi partnermi a po druhé na základe analýzy, ktorú uskutočnila agentúra Spoločenstva v Solúne, Európske stredisko pre rozvoj odborného vzdelávania (skrátene CEDEFOP).

Napokon s cieľom zvýšiť úroveň zručností v technickej a remeselnej oblasti som podporoval vôbec prvú európsku súťaž zručností EuroSkills 2008, ktorá sa uskutočnila v septembri 2008 v Rotterdame. Môžete si ju predstaviť ako „olympijské hry“ pre účastníkov odbornej prípravy. V rámci súťaže sa stretlo 500 mladých ľudí z 29 európskych krajín, aby ukázali svoj talent v 49 oblastiach. Toto podujatie bolo skutočnou ukážkou mladých európskych talentov a prilákalo 27 000 návštevníkov, predovšetkým mladých ľudí, ich rodiny, učiteľov a tvorcov politik. Vzhľadom na úspech tohto podujatia naplánovali sa už jeho ďalšie ročníky: v roku 2010 v Portugalsku a v roku 2012 v Belgicku.

III. Zbližovanie ľudí

Podporovanie mobility, predovšetkým mobility študentov a mladých ľudí vo všeobecnosti, bolo nosnou aktivitou v rámci môjho portfólia. V súčasnosti je podporovanie mobility jedným z cieľov v rámci všetkých programov, za ktoré som zodpovedný, a z rozpočtov týchto programov sa na túto činnosť vyčleňuje najväčší podiel.

Vlajkový program pre mobilitu študentov – *Erasmus* – sa za posledných 22 rokov od svojho vzniku tak rozrástol, že sa z neho stal pravdepodobne najznámejší a najvyhľadávanejší európsky program. Možnosti mobility by však nemali byť dostupné iba študentom vysokých škôl. Zo štúdií jasne a opakovane vyplýva, že cezhraničná mobilita má potenciál na to, aby bola hodnotnou súčasťou *všetkých* foriem vzdelávania, či už akademického, alebo odborného, formálneho, resp. neformálneho. Inicioval som preto úvahy o tom, ako možno možnosti mobility ponúknuť *všetkým* mladým ľuďom, nie iba niekoľkým jednotlivcom, ktorí v súčasnosti využívajú naše programy (podľa odhadov približne 3 % mladých ľudí), a ako možno mobilitu začleniť do všetkých vzdelávacích aktivít. Položil som pevné základy pre dosiahnutie cieľa sprístupniť do roku 2020 mobilitu v oblasti vzdelávania väčšine mladých ľudí v Európe. Určite je to ambiciózny cieľ, ktorý sa však dá dosiahnuť, ak sa nám pre túto vec podarí zmobilizovať partnerov zo všetkých sfér života, predovšetkým a v prvom rade príslušné orgány v členských štátoch.

PODPORA MLÁDEŽNÍCKYCH VÝMEN MEDZI ŠTUDENTMI, ŽIAKMI, DOBROVOLNÍKMI A OSTATNÝMI MLADÝMI ĽUĎMI

Program *Mládež v akcii* (2007 – 2013) významným spôsobom rozširuje možnosti pre výmeny mládeže. Takéto výmeny sú určené mladým ľuďom vo veku od 13 až po 30 rokov. Tieto výmeny sa v súčasnosti zameriavajú na témy, ktoré zohľadňujú každodenné problémy mladých ľudí a ktoré majú taktiež jasný európsky rozmer. Medzi tieto témy patrí napríklad rasizmus a xenofóbia, miestne kultúrne dedičstvo, drogy alebo životné prostredie. Účastníci z rôznych krajín v Európe využí-

vajú príležitosť, ktorú im ponúka tento program, aby sa od seba navzájom viac naučili a rozšírili si šírku svojho horizontu a tým si upevňovali svoj pocit spolupatričnosti k Európe.

V tejto súvislosti má osobitný význam Európska dobrovoľnícka služba (EDS), ktorá mladým Európanom poskytuje príležitosť prejsť svoju osobnú angažovanosť prostredníctvom bezplatných dobrovoľníckych aktivít na plný úväzok v inej krajine v rámci EÚ alebo dokonca aj za hranicami EÚ. Z príchodu týchto mladých ľudí neťažia iba miestne spoločenstvá. Títo mladí ľudia majú sami možnosť rozvíjať si nové schopnosti a prispieť tak k svojmu vlastnému rozvoju.

Dobrovoľníci môžu mať úžitok z konkrétnej odbornej prípravy získanej počas takejto činnosti a môžu sa vopred dohodnúť na očakávaných vzdelávacích výsledkoch, postupoch a metódach.

V roku 2008 Rada schválila ako doplnok k programu svoje odporúčanie, v ktorom sa členské štáty vyzývajú, aby prijali súbor konkrétnych opatrení na odstránenie prekážok a na uľahčenie vykonávania dobrovoľníckych aktivít mladými ľuďmi kdekoľvek v Európe.

PODPORA ŠPORTOVÝCH ORGANIZÁCIÍ A ŠPORTOVÉHO HNUTIA

Počas môjho mandátu Komisia po prvýkrát venovala komplexnú pozornosť otázkam súvisiacim so športom. Prielomovým bodom bola **Biela kniha o športe** vydaná v roku 2007, vďaka ktorej sa politika a judikatúra v oblasti športu zjednotili do jedného prehľadného dokumentu. V dokumente sa uznáva osobitosť úlohy, ktorú šport zohráva v európskych spoločnostiach, a uvádza sa 53 konkrétnych opatrení, ktoré sa majú vykonať a ktoré sú vymenované v tzv. akčnom pláne Pierra de Coubertina (pomenovanom po mužovi, ktorý sa zaslúžil o obnovenie olympijských hier začiatkom 20. storočia). Tieto opatrenia bude implementovať alebo podporovať Komisia. A sú v prevažnej miere zamerané na integráciu európskeho rozmeru do primárnych právomocí národných orgánov a národných a medzinárodných organizácií. Akčný plán Pierre de Coubertin zahŕňa opatrenia, ako napríklad uľahčenie koordinovaného prístupu na úrovni EÚ v boji proti dopingu v športe, predchádzanie a boj proti rasizmu a xenofóbii, vytvorenie štruktúr na pravidelný dialóg so zúčastnenými stranami z oblasti športu a schválenie usmernení pre podporu fyzickej aktivity predovšetkým mladých ľudí.

Taktiež sa zmobilizovali existujúce programy Európskej únie s cieľom využiť športové aktivity pri vzdelávaní (prostredníctvom *programu celoživotného vzdelávania*), propagovaní dobrovoľníctva v športe (prostredníctvom programu *Mládež v akcii*) a pri podpore miestnych organizácií (v rámci programu *Európa pre občanov*). Ako príklad možno uviesť podporu, ktorú poskytujeme Európskemu paralympijskému výboru, pričom v plnej miere uznávame úlohu, ktorú šport zohráva vo fyzickej a spoločenskej rehabilitácii ľudí zo zdravotným postihnutím, a úžasné úspechy, akých sú ľudia so zdravotným postihnutím schopní dosiahnuť.

PODPORA PARTNERSTIEV MEDZI MESTAMI

Partnerstvá medzi mestami v Európe majú dlhú tradíciu pri zbližovaní ľudí, posilňovaní výmen a vzájomného porozumenia a upevňovania väzieb založených na priateľstve a solidarite na celom kontinente. Tisíce partnerstiev v Európe v súčasnosti tvorí silnú a robustnú sieť občanov, ktorí zohrávajú významnú úlohu pri budovaní EÚ s čoraz užšími zväzkami. Sieť priamo zahŕňa množstvo občanov, ktorí si domov odnášajú výhody integrácie EÚ na miestnej úrovni. Výsledkom je, že desiatitisíce občanov z rôznych členských štátov môžu spoločne prežívať pocit silnej spolupatričnosti a spoločnú európsku identitu.

V rámci programu *Európa pre občanov* Komisia podporuje rozvoj dlhodobej, dynamickej a mno-

hostrannej spolupráce medzi partnerskými mestami. Mestá spolupracujú so svojimi vlastnými partnermi, ale takisto s partnermi svojich partnerov pri riešení konkrétnych otázok alebo tém, ktoré sú spoločné. S cieľom napomôcť tento proces Komisia podporovala tematické konferencie a workshopy, ktoré zahŕňali najmenej tri mestá a venovali pozornosť prioritným témam v rámci programu *Občania pre Európu*.

OTVORENIE EURÓPSKEHO VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDELÁVANIA SVETU: ERASMUS MUNDUS A TEMPUS

Napriek tomu, že európske programy mobility sú zamerané predovšetkým na vytváranie príležitostí na mobilitu a výmeny v rámci EÚ, nemali by sme zatvárať dvere pred vonkajším svetom. Vzájomnou výmenou poznatkov a príležitostí sa posilní tak Európa, ako aj jej partneri vo svete. TEMPUS (transeurópsky program mobility v oblasti vysokoškolského štúdia) podporuje modernizáciu vysokoškolského vzdelávania a vytvára priestor na spoluprácu v krajinách, ktoré sa nachádzajú v blízkosti EÚ. Zahŕňa 27 krajín západného Balkánu, východnej Európy a Strednej Ázie, severnej Afriky a Blízkeho východu. Financujú sa z neho spoločné projekty medzi vysokými školami v EÚ a partnerskými vysokými školami v oprávnených krajinách. Takisto sa prostredníctvom neho financuje modernizácia národných vzdelávacích systémov súbežne s našimi vlastnými internými projektmi modernizácie.

Inicioval som program *Erasmus Mundus* ako nástroj na spoluprácu a mobilitu v oblasti vysokoškolského vzdelávania, prostredníctvom ktorého sa financujú výmeny študentov a pracovníkov.

Duch otvorenosti a partnerstva, ktorý pomohli vybudovať programy *Erasmus*, *Erasmus Mundus* a *Tempus* a Bolonský proces, sa v súčasnosti šíri po celom svete a náš vysokoškolský sektor sa čoraz častejšie považuje za celosvetové centrum excelentnosti v oblasti vzdelávania.

Sedem najvýznamnejších výsledkov:

INTEGRÁCIA VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDELÁVANIA A INOVÁCIÍ VO VÝSKUME A PODNIKANÍ: EURÓPSKY INOVAČNÝ A TECHNOLOGICKÝ INŠTITÚT (EIT)

EIT je prvou európskou iniciatívou zameranou na úplnú integráciu troch základných zložiek „znalostného trojuholníka“: vysokoškolského vzdelávania, inovácií vo výskume a v podnikaní. EIT by sa mal postupne stať svetovým referenčným vzorom v oblasti inovácií, ktorý bude iniciátorom a hybnou silou zmien v existujúcich vzdelávacích a výskumných inštitúciách. Aktivita EIT budú založené na partnerstvách známych ako „znalostné a inovačné spoločenstvá“ (ZIS). Budú fungovať ako vysokointegrované verejno-súkromné siete vysokých škôl, výskumných organizácií a podnikov a budú sa zameriavať na európske strategické oblasti, akými sú napríklad obnoviteľné zdroje energií, klimatické zmeny a nová generácia informačných a komunikačných technológií.

VYTVORENIE NOVÉHO PROGRAMU NA FINANCOVANIE VZDELÁVANIA A ODBORNEJ PRÍPRAVY

Európska komisia zastrešila svoje jednotlivé iniciatívy v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy do **Programu celoživotného vzdelávania**. Nový program s rozpočtom takmer 7 miliárd eur na roky 2007 až 2013 nahradil predchádzajúce programy pre vzdelávanie, odbornú prípravu a elektronické vzdelávanie, ktoré sa skončili v roku 2006. Program umožňuje občanom, aby prostredníctvom škôl, vysokých škôl alebo ďalších inštitúcií, ktoré zabezpečujú vzdelávanie, odbornú prípravu

a vzdelávanie dospelých, využívali možnosti vzdelávania v celej Európe vo všetkých obdobiach svojho života. V rámci Programu celoživotného vzdelávania existujú štyri podprogramy, ktoré sú zamerané na jednotlivé fázy vzdelávania a odbornej prípravy a nadväzujú na predchádzajúce programy: **Comenius** je určený pre školy, **Erasmus** pre vysokoškolské vzdelávanie, **Leonardo da Vinci** pre odborné vzdelávanie a prípravu a **Grundtvig** pre vzdelávanie dospelých.

EURÓPSKA AGENDA PRE KULTÚRU

Prvýkrát v histórii Komisia prijala **komplexnú európsku stratégiu pre kultúru**, ktorá je založená na troch spoločných cieľoch: kultúrna rozmanitosť a medzikultúrny dialóg; kultúra ako katalyzátor tvorivosti a kultúra ako hlavná súčasť medzinárodných vzťahov.

BIELA KNIHA O ŠPORTE

Komisia vôbec po prvýkrát venovala komplexnú pozornosť športu, poskytla strategické usmerenia a sústredila sa na spoločenskú úlohu športu, jeho ekonomický rozmer a jeho organizáciu v Európe. **Biela kniha o športe** takisto obsahuje návrhy konkrétnych opatrení vo forme podrobného **akčného plánu**, ktorý je pomenovaný podľa Pierra de Coubertina. Akčný plán sa zameriava najmä na spoločenské a ekonomické aspekty športu, ako napríklad verejné zdravie, vzdelávanie, sociálne začleňovanie, dobrovoľnícka činnosť, vonkajšie vzťahy a financovanie športu.

POLITIKA VIACJAZYČNOSTI PRE EURÓPU

Vôbec prvá rámcová stratégia EÚ pre viacjazyčnosť je zameraná na podporu jazykového vzdelávania a presadzovanie jazykovej rozmanitosti v spoločnosti, na podporu zdravého viacjazyčného podnikania a na sprístupnenie právnych predpisov EÚ, postupov a informácií občanom v ich vlastných jazykoch.

OTVORENIE EURÓPSKEHO VYSOKOŠKOLSKÉHO VZDELÁVANIA SVETU:

PROGRAMY ERASMUS MUNDUS A TEMPUS

Politika EÚ zameraná na podporu vzdelávania a odbornej prípravy a opatrenia prijaté na posilnenie mobility, kvalifikačné rámce, spolupráca v rámci Bolonského procesu, priťahujú značný záujem celého sveta. Vďaka programu **Erasmus Mundus** sa mobilita pre študentov a inštitúcie neobmedzuje iba na územie EÚ. A vďaka programu **Tempus** má EÚ nástroj, pomocou ktorého pomáha susedským partnerom pri reštrukturalizácii ich vysokoškolského vzdelávania, aby boli pripravení na budúce výzvy.

PRESADZOVANIE MOBILITY ŠTUDUJÚCICH A PRACUJÚCICH OSÔB:

EQF, ECTS A ECVET

Počas môjho mandátu v Komisii som pripravil súbor nástrojov, ktorý študujúcim osobám, zamestnávateľom a inštitúciám umožní opierať sa o výsledky všetkých vzdelávacích činností bez ohľadu na to, kde a v akej forme prebiehali. Tieto nástroje prispievajú k vytvoreniu skutočného európskeho priestoru celoživotného vzdelávania. Mali by napomôcť k odstráneniu prekážok pri mobilite a to v zásade dvoma spôsobmi: jednak medzi národnými vzdelávacími systémami – tým, že občanom pomôžu pracovať alebo študovať v zahraničí; a taktiež medzi jednotlivými oblasťami a typmi vzdelávania (napr. medzi odborným/akademickým, formálnym/neformálnym vzdelávaním).

Na konci septembra 2009 som sa rozlúčil s Európskou komisiou, kabinetom a s priateľmi v Bruseli. Medzi nich patrí aj predseda Európskeho parlamentu Jerzy Buzek. Môj mandát som ukončil skôr, aby som sa vrátil domov. Pozývali ma mnohí priatelia, očakávali nové výzvy a zodpovednosť. Vracal som sa domov nie preto, aby som sa niečím stal, ale aby som niečo rozumné a dobré pre svoju krajinu robil.

V Európskej komisii ma od 1. októbra 2009 nahradil Maroš Šefčovič, dovedty veľvyslanec zodpovedný za Stále zastúpenie Slovenskej republiky pri Európskych spoločenstvách. S úctou a vďakou vnímam, že som mohol byť v rozhodujúcich rokoch v centre spoločnej Európy, na začiatku historicky jedinečného procesu. Štafeta, ktorá sa začala 1. mája 2004, sa bude postupne odovzdávať ďalej...

Doslov

Na jar 2004, šesť rokov po menovaní za hlavného vyjednávača Slovenskej republiky pre rokovania o vstupe do Európskej únie, sa Ján Figel stal prvým slovenským členom Európskej komisie. Medzitým zastával viaceré politické a akademické funkcie: od roku 1992 bol poslancom Národnej rady Slovenskej republiky, neskôr sa stal podpredsedom Kresťanskodemokratického hnutia pre zahraničnú politiku, prednášal medzinárodné vzťahy a európske štúdiá na Trnavskej univerzite a tiež bol členom správnych rád viacerých nadácií a výskumných centier. Jeho rozhovory, články a prednášky, ktoré boli vytvorené v rokoch 2004 – 2009, počas jeho dvoch mandátov v komisii Romana Prodiho a José Manuela Barrosa, utvárajú významnú sériu, ktorej časti nemôžu byť ľahko začlenené do jedného celku.

Ak hovoríme o celku, máme zvyčajne na mysli hodnotenie a usporadúvanie predovšetkým na základe objektívnych kritérií, či už je to téma, obdobie, v ktorom vznikol daný rozhovor, či prednáška, alebo dokonca poriadok inšpirovaný poznámkami v denníku. Myslíme na vytvorenie vnútorného spojiva, ktorého cieľom je udržať jednotu niečoho, čo len s odstupom času odhalí svoj význam a všetky súvislosti. Ak spätne hodnotíme aktivity a prácu Jána Figela, nemôžeme hovoriť o kategóriách celku ako o súčtu udalostí, alebo ich ľudskej a politickej podstaty. Jeho pamäte eurókomisára vyžadujú inú formu prezentácie, pretože svojím vstupom do politiky v roku 1990 Ján Figel uviedol do pohybu politickú prax, ktorá pokračovala nepretržite až do dnešného dňa. Dosiahol množstvo úspechov, ktoré sú zachovávané v jednote skutočnosťou, že sa stále odvolávajú na to, čo bolo skôr, podobným spôsobom, ako keď tretí prvok vstupuje do hry. Jeho dielom sa prelína jednotiaci niť, ktorá spája či už verejné prezentácie, alebo súkromné rozhovory, a v každom okamihu predstavuje všetky ostatné momenty jeho politického života. Ani jeden z rozhovorov v tejto publikácii nie je izolovaný, a to je dôvodom, prečo každý pokus usporiadať a klasifikovať Figelovu tvorbu – vrátane jeho poslednej publikácie – je rekonštrukciou ľudského príbehu, ktorý sa za ňou ukrýva. Nikto nemôže spochybniť, že vo Figelovom prípade pamäti, dopĺňujúc aktivitu, sú najlepšie, keď sú napísané ešte počas života politika. Napokon, toto je autentická a snád i rozhodujúca interpretácia politickej práce samotným verejným činiteľom.

V publikácii, ktorú držíme v rukách, na prvý pohľad vidíme sériu rozhovorov, článkov a prednášok rozdelenú do ôsmich kapitol podľa ich tematickej podobnosti. Nenasledujú chronologicky ako v predchádzajúcej knihe *Dozrievanie pre Európu*, v ktorej Figel prezentuje svoje skúsenosti štátneho tajomníka Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky a hlavného vyjednávača vstupe do EÚ v rokoch 1998 – 2003. V sérii obrazov, ktoré evokujú jeho pamäti, nemôžeme prehliadnuť určitú pravidelnosť, ktorá pramení z neustáleho hľadania kresťanských a ľudských aspektov politiky. Táto filozofická štruktúra nie je vo Figelovom diele nová, pretože sa po prvýkrát objavila už v polovici 90. rokov, počas jeho pôsobenia na národnej politickej scéne ako zakladajúceho člena Kresťanskodemokratického hnutia. Dokonca aj v kresťanských tónoch, ktoré prenikajú v jeho príhovoroch z tohto obdobia, keď hovorí o dôstojnosti ľudskej osoby, o prirodzenom práve a Božej prozreteľnosti, môžeme rozpoznať proces dozrievania, ktorý umožnil Figelovi prekročiť hranicu svojich stredoeurópskych koreňov a ich prehĺbenie – ktoré, mimochodom, potvrdilo ich úprimnosť a autenticnosť – do oveľa širšieho európskeho kontextu.

Zmienenie sa o europeizácii pripomína jeden aspekt týchto pamätí, ktoré nevytvárajú zdieľanie akejkoľvek oprášenej politickej filozofie, ale integrujú prvky politického myslenia v Európe do Figelovej osobnej filozofie. To je vo veľkom protiklade s nacionalistickými a radikálnymi politikmi strednej a východnej Európy, ktorí sa počas istého obdobia tešili veľkej pozornosti verejnosti a médií. Kľúčovým momentom ľudského a politického vývoja Jána Figela bol máj 2004, kedy sa stal členom Prodiho komisie. Touto novou etapou Figel prekročil nepísané pravidlá a tradície slovenskej politiky vo viacerých rovinách: nielen že sa obrátil chrbtom k provincionalizmu a postkomunizmu ohlasovanému nacionalistickými populistickými hnutiami v celom regióne, on navyše nechal presiaknuť vrstvy národnej pamäte a identity toleranciou a otvorenosťou, ktoré sa práve tento provincionalizmus snažil obmedziť. Figel dokázal zachrániť svoju národnú a náboženskú identitu v širšom európskom a globálnom spoločenstve prostredníctvom dialógu a solidarity. Ozvena tejto jemnej, ale zároveň provokatívnej stratégie, ktorá odporuje dejinám jeho vlasti, silne rezonuje v prezentovaných fotografiách. Ilustrujú ju fotografie z jeho pobytu v Číne, na ktorých je obkolesený usmiatymi školákmi v pionierskych rovnošatách, ale aj jeho trpezlivá práca pre úspech Európskeho roku medzikultúrneho dialógu 2008. Figel sa svojím angažovaním pre dialóg a mier pripája k takým výnimočným postavám modernej slovenskej histórie, akými sú generál Milan Rastislav Štefánik alebo kardinál Jozef Tomko, ktorý bol v rokoch 1985 – 2001 prefektom kongregácie pre evanjelizáciu národov.

Vo svojich pamätiach eurokomisára sa Figel rozhodol, že nebude príliš zdôrazňovať repetitívnu povahu rozhovorov a verejných vystúpení. Nechce zredukovať svoje príhovory a k nim pripojené fotografie na prosté zachytenie udalostí. Naopak, kontrastom medzi opakovaním tých istých znakov a svojím vnútorným životom vytvára vlastnú „interpretačnú mriežku“, ktorou preruší sled naoko rovnakých vystúpení, príhovorov, pozdravov, úmevov a podávaní rúk. Táto „mriežka“ sa však neprezentuje ako nejaká vonkajšia štruktúra vzťahov s verejnosťou, vrstvená sekvencia dopredu pripravených verejných vystúpení, ktorých cieľom je formovať povrch politického diania. Namiesto rozpoznateľného štýlu mediálnych stratégov a množstva opakovaní, ktoré sa dotýkajú povrchu verejnej mienky, odlišujeme nekonečne podobné obrazy a slová, ktoré boli spolu pospájané, aby vytvorili celok, a potom zostúpili hlbšie do ľudskej skúsenosti. Celok vytvorený gestami každodenného života, nudným opakovaním, ktoré odhaľuje podstatu ľudského údely, nášho poslania, povedal by Blaise Pascal.

Podobne ako Robert Schuman, Figel je kontemplatívny politik. Patrí do starej školy politiky, ktorej boli cudzie triky a stratégie prázdnej komunikácie. Podobne ako Schuman, ktorý inšpiroval Figelovu filozofiu dejín a jeho hlboké poznanie európskej integrácie, Figel nedôveruje rétorike a jej zvodom. Cíti sa rovnako dobre so Svätým Otcom alebo s dalajlámom, v bezprostrednom kontakte s jednoduchými ľuďmi, v dielni obuvníka na Malte alebo so svojimi rodákmi. S radosťou inicioval tradíciu novoročných koncertov pre komunitu Slovákov žijúcich v Bruseli, na ktorých vystúpili hviezdy národnej hudobnej scény ako Otokar Klein, Dalibor Karvay, Jolana Fogášová, Miro Žbirka, Pavol Hammel, Peter Nagy či Peter Lipa. Avšak zakaždým sa snažil vyhnúť prázdny gestám a slovám, salónnym stretnutiam a recepciám určeným pre smotánku.

Táto metóda trpezlivosti a opakovania – ktorá v prípade Schumana súvisela s historickými podmienkami a v prípade Pascala sa opiera o duchovný kontrast skôr, ako človek dosiahne takú hranicu autonómie, ktorá mu môže garantovať slobodu – dosiahla vrchol vo Figelovom diele. Vo svojom dennom programe, vo svojej práci eurokomisára, sekvencie, variácie na danú tému alebo modifikácie pravidiel nie sú prezentované ako individuálne úspechy alebo udalosti, ale sú spracovávané

s ich pomocou. Schôdze kolégia, *jours fix*, brífingy s členmi kabinetu, stretnutia medzi štyrmi očami so širokou paletou osobností, všetky Figelove aktivity a angažovanie nám hovoria o tom, že každý deň, každý okamih je svojou podstatou súčasťou dlhšej životnej sekvencie, ktorú naplňajú zmesou odkazov, reprezentácií a morálnych dôsledkov. V týchto opakujúcich sa gestách dozrievajú nové myšlienky. Tu nachádzame i zmysel termínu „inovatívna politika“, na ktorý sa Figel odvoláva vo väčšine svojich príhovorov. Kreativita a inovácia nie sú len označením jednej kapitoly bruselskej politiky. Podľa Figela politická inovácia nie je niečo organické, rovnako ako nie je ukončením chronologického vývoja. Inovácia je stálym procesom a završením politiky. Figel verí, podobne ako Schuman, Monnet, Adenauer, De Gasperi alebo Wojtyła, že Európa zjednotená vo svojej rôznorodosti odráža najvyššiu formu politickej inovácie. Vo svetle histórie Európy a jej integrácie Figelove spomienky nie sú len sériou prednášok a článkov napísaných medzi 1. májom 2004 a 30. septembrom 2009. Možeme porozumieť jeho váhaniu, keď príde k hodnoteniu alebo komentovaniu svojich úspechov, politických udalostí v Európe alebo na rodnom Slovensku. Pretože bol pri tom, keď Slovensko rokovalo o vstupe do EÚ, pretože bol pri tom ako vedúci Stálej delegácie pozorovateľov, keď sa v máji 2003 otvorili Slovákom dvere Európskeho parlamentu, pretože bol pri tom, keď sa rozbehli niektoré kľúčové iniciatívy a projekty, akými je Európsky inovačný a technologický inštitút založený v apríli 2008, pretože bol pri tom, keď Slovensko vstúpilo do schengenského priestoru a do eurozóny v januári 2009, fotografie a príhovory prezentované v tejto publikácii sú vymenovaním, nie súhrnom.

Aby bolo možné vystopovať jeho motiváciu a nájsť oporný bod jeho aktivít, Figel zúročuje najrôznejšie procesy a funkcie, avšak všetky napokon vedú k jeho ľudskej skúsenosti. Podobne ako Robert Schuman, Figel pretaví otázku politickej motivácie do ľudských vzťahov. Oba príbehy politickej angažovanosti sa sústreďujú do národnej a európskej identity. Schuman sa obracia k svojej nemecko-francúzskej identite, ktorá bola dôležitou pre budovanie povojnových európskych a transatlantických inštitúcií. Figel sa vracia k svojim slovenským koreňom. Avšak obaja transcendujú svoje národné identity v ich katolíckej substancii univerzálnej skúsenosti. Schuman jasne zamietne nemecký nacionalizmus a francúzsky povojnový komunizmus. Po svojom návrate do slovenskej politiky, potom, čo bol zvolený, v septembri 2009, za predsedu Kresťanskodemokratického hnutia, Figel na jednej strane zavrhnúť nacionalizmus a komunizmus, avšak, na strane druhej, spôsobom jemu vlastným, si ponecháva všetky možnosti politického smerovania otvorené, vytvárajúc tým stále nové významové rozdiely a nekonečné pole interpretácií. To je dôvodom, prečo neexistuje finálny príhovor alebo obraz Figelovho diela, prečo jeho dielo ešte nie je ukončené, prečo sa ešte stále vyvíja, a napriek tomu opäť vracia do pôvodnej polohy ako neustále sebaobnovujúce hnutie, ktoré odvodzuje svoj dynamický impulz práve z tohto paradoxu. To je dôvodom, prečo Figelove politické angažovanie sa a jeho *mémoires* sa podobajú rieke, ktorá odráža dobré i zlé časy, rieke, ktorá sa pripája k čestnému dialógu s našou ľudskou a historickou skúsenosťou a jej duchovnými prameňmi a základmi.

BRANISLAV STANIČEK

Výbor regiónov EÚ

Afterword

In the spring of 2004, six years after his nomination as Slovak Chief Negotiator on EU accession, Ján Figel accepted his post as the first Member of the European Commission from Slovakia. In the meantime, he held numerous political and academic positions: since 1992, he has been Member of the Slovak National Council, Vice-President of the Christian-Democratic Movement responsible for Foreign and European Affairs, lecturer on International Relations at the Trnava University and board member of several foundations and think-tanks. His interviews, articles and speeches during the period of 2004 – 2009, during his two mandates in the Commissions of Romano Prodi and José Manuel Barroso, created an important series of pieces, which cannot be easily classified into just one group.

As soon as one talks in terms of groups, one is by definition evaluating and ordering primarily according to objective characteristics, be it the topic, the time of an interview's making or even the order devised by the Commissioner's diary. One immediately sets about constructing a reference in order to hold together something that only retrospectively reveals its rationale and its inter-connections. If one looks back over the activities and work of Ján Figel, it is impossible to talk in terms of its "sum total", or of its human and political essence. His memoirs as a Commissioner require a different form of presentation, because with his first entry in politics in 1990 Ján Figel set in motion a political praxis that has continued uninterrupted to this day: he has accomplished a sequence of achievements that are held together by the fact that they always refer back to what has gone before, such that a third element comes into play. A single movement runs through this body of work, through his public presentations or private conversations, because every moment is in essence a representation of every other picture. No single interview in this book stands alone, which is why every attempt to order and classify Figel's oeuvre – including this one – is a reconstruction of the human story that stands behind it. No one would doubt that in Figel's case the memoirs, complementing the action, are best written during his own lifetime. After all, this is the authentic and perhaps even the ultimate interpretation of the political work by the politician himself.

Initially we read a series of interviews, papers and public speeches divided into eight chapters, linked by their thematic similarities. We are not following chronological order, as was case in his previous publication *Maturation for Europe*, in which he presented his activities as the State Secretary for European Affairs and the Slovak Chief negotiator between 1998 and 2003. Within the pictorial field of the present memoirs, one cannot help but notice a certain regularity; this derives from constant research of Christian and human aspects of politics. This philosophical structure is not new in Figel's work, having first appeared in his national political engagement as a founding member of the Slovak Christian-Democratic Movement, already in his speeches and papers in the mid-1990s. Even in the firmly "Christian" motifs of that time, in the speeches evoking human person, natural law, and divine providence, it is possible to recognize in the present work the distanced workings of the maturation which – despite Figel's Central European origins – has enlarged and deepened his roots, in effect putting them in a much broader European context by confirming that they have indeed been genuine and authentic.

The mentioning of Europeanization already points to an element of the production of these

memoires which does not merely create particular political philosophy, but takes up the external features of political thinking in Europe and integrates them into Figel's personal philosophy. This is in marked contrast to the nationalist and radical politicians from Central and Eastern Europe who for quite some time enjoyed larger public and media attention. The turning point as a person and a politician was in May 2004 when Figel became a member of the Prodi Commission. With this new departure of his public engagement, Figel contravened the codices and the modern tradition of Slovak politics on a number of levels: not only was he turning his back on the provincialism promised by nationalistic populist movements and post-communism in the region, he also imbued these layers of national memory and identity with precisely the tolerance and openness that modernism had sought to banish. Figel manifests the salvation of national and religious identity in the larger European and global community through dialogue and solidarity. The echo of this subtle but nonetheless provocative stratagem running counter to the history of his country still resonates in the pictures assembled here. The pictures taken during his stay in China, where he is encircled by smiling children wearing communist youth dresses and scarves, or his patient work for the success of the 2008 European Year of Inter-cultural Dialogue, illustrate this change. By his engagement for dialogue and peace, Figel joins the extraordinary figures of modern Slovak history, such as General Milan Rastislav Štefánik and Cardinal Jozef Tomko, who served as Prefect of the Congregation for the Evangelization of Peoples from 1985 to 2001.

In his memoires, Figel chooses not to make a special point of the repetitive nature of interviews and public appearances. He does not choose to reduce the speeches and pictures to nothing more than reflections of what is happening. Instead, he breaks up the repeating band of speeches, smiles, gestures, and hand-shaking, using the contrast between repetitive appearance and inner life as an "interpretation grid". In these pages the "grid" does not appear so much as an external structure of public relations, a layered sequence of prepared mass-media appearances attempting to articulate the surface of political life. Instead of an identifiable mark of spin-doctors and numerous repetitions on the surface of public opinion, we see infinitely similar pictures and words, which join together to form one whole. The gestures of daily life, the boring repetitions reveal the essential human condition. Our vocation, as Blaise Pascal would have said.

Similarly to Robert Schuman, Figel is a contemplative politician. He belongs to the old-style politics, far away from the tricks and strategies of empty communication. Like Schuman, who inspired Figel's philosophy of history and his deep understanding of European integration, Figel doesn't trust rhetoric and its downspouts. He feels at ease not only with the Pope or the Dalai lama, but also with the "small people": in direct contact with his fellows, in a shoemaker's shop in Malta, or with the folks of his native Slovakia. He initiated and enjoyed the New Year concerts for the Slovak community in Brussels with national music stars such as Otokar Klein, Dalibor Karvay, Jolana Fogášová, Miro Žbirka, Pavol Hammel, Peter Nagy, or Peter Lipa. Yet he always tried to escape from empty gestures and words, mundane receptions and saloons.

The patient-method and repetition – which in Schuman's case has to do with historic conditions, and in Pascal's case relies on spiritual contrast before man develops that level of autonomy which guarantees his liberty – reaches a high point in Figel's work. In his daily routine, in his work as a European Commissioner, sequences, variations on a theme, or modulation of rules are worked through and are not simply presented as individual achievements and events. Meetings of Collège, *Jours Fix*, briefings with members of his cabinet, private encounters with a large number of persons, all his engagement tells us that every day, every moment, is by definition a part of a longer

life-sequence because of the rich mixture of references, representations and moral implications. New ideas hatched in these repetitive gestures. This is the meaning of the designation “innovative politics” which Figel uses as the reference for most of his speeches. Creativity and innovation is not just a designation referring to a chapter in the history of Brussels politics. For Figel, innovation is neither somehow organic, nor the end-point of a chronological development of politics. Innovation is a permanent process and achievement of politics. Figel believes, similarly to Schuman, Monnet, Adenauer, De Gasperi, or Wojtyla, that Europe united in its diversity reflects the highest form of political innovation. In the light of European history and integration, Figel’s memoirs are not simply a sequence of speeches and articles starting on the 1st of May 2004 and finishing on the 30th of September 2009. One can understand his hesitation when it comes to commenting his achievements, political events in Europe, or in his native Slovakia. Because he was there when Slovakia negotiated its entry to the EU, because he was, in 2003, the leader of the first delegation of the Slovak members - observers in the European Parliament, because he established several key initiatives, such as the European Institute of Innovation and Technology in 2008, because he was there when Slovakia entered into the Schengen area and into the euro zone in January 2009, these pictures and speeches are an enumeration, not a summary.

In order to track down his motivation and to find the basis for his action, Figel avails himself of the most diverse processes and functions, and all of them ultimately lead to his human experience. Like Robert Schuman, Figel transfers the question of political motivation to the human relationship. Both people’s processes of political engagement revolve around national and European identity: Schuman turns to his double German-French identity that was instrumental in building post-war European and trans-Atlantic institutions, Figel to his Slovak roots. Both transcend their national identities in the Catholic substance of universal experience. Schuman clearly refuses German nationalism and French post-war communism. Following his return to Slovak politics and his election as the President of the Christian-Democratic Movement in September 2009, Figel, on the one hand rejected nationalism and communism, but on the other hand, in his own way, kept all his options for the political process open, creating ever new differences and opening up an endless field of meaning. This is why there are no final speeches or pictures in Figel’s work, why his work is not yet concluded, why it changes and yet still returns to its original position, a constantly self-renewing movement that derives its dynamic impulse from this very paradox. This is why Figel’s political engagement and *mémoires* are similar to a river that reflects the good and the bad times, a river that engages itself in an honest dialogue with our human historical experience and its spiritual sources and foundations.

BRANISLAV STANIČEK

EU Committee of Regions

Postface

Au printemps 2004, six ans après sa nomination comme négociateur en chef pour l'adhésion de la Slovaquie à l'Union européenne, Ján Figel' acceptait de devenir le premier membre slovaque de la Commission européenne. Il avait entre-temps occupé de nombreux postes politiques et académiques: membre du Conseil national slovaque depuis 1992, vice-président du Mouvement chrétien-démocrate en charge des Affaires étrangères et européennes, maître de conférences en relations internationales à l'université de Trnava et membre du conseil d'administration de plusieurs fondations et groupes de réflexion. Ses entretiens, articles et discours donnés entre 2004 et 2009, durant ses deux mandats à la Commission sous la présidence de Romano Prodi puis de José Manuel Barroso, constituent un recueil important de documents, difficiles à classer par catégories.

On entend par le mot de catégorie un classement fait selon des critères objectifs, tels que le sujet du document, le moment où il a été réalisé ou même l'ordre dans lequel il est présenté dans le journal du Commissaire. Se construit alors immédiatement un ensemble de références à même d'organiser un corpus dont les principes et la structure sous-jacente n'apparaissent qu'a posteriori. Il semble impossible, en parcourant l'ensemble des travaux et des œuvres de Ján Figel', de parler en termes de « somme totale » ou d'essence humaine et politique. Ses mémoires de Commissaire requièrent une forme de présentation différente, du fait de la pratique politique mise en mouvement par Ján Figel' depuis son entrée en politique en 1990 et ininterrompue jusqu'à nos jours: une suite de résultats s'appuyant les uns sur les autres comme les maillons indissociables d'une même chaîne d'événements. Un seul mouvement parcourt le corpus entier de ses œuvres, qu'il s'agisse de présentations publiques ou de conversations privées, chaque moment représentant par essence l'ensemble des autres moments de sa vie politique. Aucun entretien présent dans ce livre ne pourrait être lu ni compris indépendamment du reste de l'ouvrage, ce qui explique pourquoi toute tentative d'ordonner et de classer l'œuvre de Ján Figel' – y compris celle-ci, ne peut aboutir qu'à reconstruire l'histoire humaine qui se trouve à son fondement. Nul ne songerait à contester, dans le cas de Ján Figel', que l'écriture de ces mémoires arrive à point nommé, alors que ce dernier se trouve encore au cœur de l'action que ces mémoires viennent justement compléter. Il s'agit là, après tout, de l'interprétation authentique et peut-être ultime du travail politique par l'homme politique lui-même.

Apparaissent d'abord une série d'entretiens, articles et discours publics divisés en huit chapitres et rangés par thème. L'ordre chronologique n'est ici pas suivi, alors que c'était le cas dans son ouvrage précédent, *Maturation pour l'Europe*, dans lequel il présentait ses activités de Secrétaire d'Etat aux affaires européennes et de négociateur en chef pour l'adhésion de la Slovaquie à l'UE entre 1998 et 2003. Nous ne pouvons manquer de remarquer dans ces Mémoires une trame parcourant malgré tout l'ensemble de l'ouvrage: la recherche constante par Ján Figel' des aspects chrétiens et humains de la politique. Cette structure philosophique n'est pas nouvelle dans l'œuvre de Figel', elle apparaît dès les années de son engagement dans la politique nationale slovaque, en tant que membre fondateur du Mouvement chrétien-démocrate slovaque, dans ses discours et ses articles de la moitié des années 1990. Même dans les accents chrétiens transparaissant clairement

dans ses discours de l'époque, évoquant la personne humaine, la loi naturelle et la providence divine, il est possible de reconnaître le travail de maturation qui a permis à Figel' de dépasser ses origines d'Europe centrale pour approfondir ses racines personnelles en les élargissant au contexte de l'Europe toute entière, avec une sincérité et une authenticité qui ne laissent pas place au doute.

Cette européanisation de la pensée de Figel' renvoie déjà à une caractéristique essentielle de ces mémoires, qui ne laissent pas simplement percevoir la création d'une philosophie politique particulière, mais intègrent les traits de la pensée politique européenne au sein de la philosophie personnelle de Figel'. Cette pratique contraste fortement avec celle des hommes politiques nationalistes et de partis extrêmes d'Europe centrale et orientale, qui pendant un certain temps ont eu la faveur d'une large portion de l'électorat et l'attention des médias. Le tournant de la vie personnelle et politique de Ján Figel' survient en mai 2004, lorsqu'il devient membre de la Commission Prodi. Il s'agissait là d'un engagement d'un genre nouveau contrevenant aux codes et aux traditions établies de la vie politique slovaque moderne sur un certain nombre de points: ce choix signifiait non seulement tourner le dos au provincialisme encouragé par les mouvements populistes nationalistes et post-communistes de la région, mais aussi imprégner ces couches de mémoire et d'identité nationale avec les valeurs de tolérance et d'ouverture que d'aucuns voulaient précisément bannir. Figel' intègre le salut de l'identité nationale et religieuse dans l'ensemble plus large de lla communauté mondiale et européenne, à travers le dialogue et la solidarité. L'écho de ce stratagème subtil et néanmoins provocateur, de ce mouvement contraire à l'histoire de son propre pays, résonne à travers les photographies présentées ici. Celles-ci, qui le montrent lors d'un séjour en Chine entouré d'enfants souriants, habillés dans l'uniforme des jeunesses communistes, ou encore œuvrant patiemment au succès de l'année européenne 2008 du dialogue interculturel, viennent illustrer cette conviction de la nécessité d'un dialogue à grande échelle. À travers son engagement pour le dialogue et la paix, Figel' rejoint les grandes figures de l'histoire moderne slovaque, tel le général Milan Rastislav Štefánik ou encore le cardinal Jozef Tomko, Préfet à la Congrégation pour l'Évangélisation des Peuples entre 1985 et 2001.

Dans ses mémoires, Figel' choisit de ne pas relever la nature répétitive des entretiens donnés et de ses apparences publiques. Il ne souhaite pas réduire ses discours et les photographies qu'il y joint à une simple suite d'enregistrements d'événements passés. Il rompt au contraire la suite répétitive de discours, sourires, gestes et poignées de main, en utilisant le contraste entre ces apparitions répétitives et sa vie intérieure comme grille d'interprétation. Dans ces pages, cette grille n'apparaît pas tant comme la structure interne des relations publiques, une séquence ordonnée d'apparences médiatiques visant à donner une articulation à la surface de la vie politique, orchestrée par les stratèges en communications tentant par la répétition d'influencer l'opinion publique, que comme une mosaïque infinie de gestes et d'images similaires qui s'assemblent pour former un tout. Un tout fait de gestes de la vie quotidienne, des répétitions ennuyeuses qui révèlent l'essentiel de la condition humaine, notre vocation, aurait dit Pascal.

Comme Robert Schuman, Figel' est un homme politique de la contemplation. Il appartient à la vieille école de la politique, loin des tours et des stratégies d'une communication qui ne repose que sur elle-même, vide de tout contenu. Comme Schuman encore, qui a inspiré la philosophie de l'histoire de Figel' et sa compréhension profonde de l'intégration européenne, Figel' ne fait pas confiance à la rhétorique et à sa logorrhée creuse. A l'aise en compagnie du Pape ou du Dalaï Lama, il l'est tout autant avec les « petites gens », qu'il s'agisse des citoyens qu'il rencontre au cours de son travail de Commissaire, d'un cordonnier dans son échoppe à Malte ou bien encore

des habitants de sa Slovaquie natale. Il est à l'origine des concerts du Nouvel An pour la communauté slovaque de Bruxelles, où il fait venir des stars de la chanson slovaque, tels Otokar Klein, Dalibor Karvay, Jolana Fogášová, Miro Žbirka, Pavol Hammel, Peter Nagy, ou encore Peter Lipa. En même temps, il fuit les discours creux, les réceptions et les salons mondains.

Sa méthode, tout en patience et en répétition, à l'instar d'un Schuman – chez qui elle s'expliquait par les conditions historiques de l'époque – ou d'un Pascal – chez qui elle reposait sur la mise en contraste spirituelle nécessaire à l'homme avant qu'il ne puisse développer le niveau d'autonomie garantissant sa liberté, s'épanouit pleinement dans son travail et dans ses œuvres. Dans son quotidien, son travail comme Commissaire européen, des séquences, variations sur un thème et modulations apparaissent qui ne sont pas présentées comme une simple suite de résultats individuels et d'événements. Les réunions du Collège les réunions à jour fixe les séances, les séances d'information avec les membres de son cabinet, les nombreuses rencontres privées, l'ensemble de son engagement nous dit que chaque jour, chaque moment fait, par définition, partie d'une plus grande séquence de vie, qui transparaît à travers le riche mélange de références, de représentations et d'implications morales présentes dans son œuvre, terreau fertile faisant naître, au quotidien, des idées nouvelles au service de la réflexion et de l'action politique. C'est cela qu'entend Figel' par le terme de « politique innovante », expression que l'on retrouve dans la plupart de ses discours. La créativité et l'innovation ne sont pas juste une façon de décrire un chapitre de l'histoire de la politique bruxelloise. Pour Figel', l'innovation n'est ni quelque chose d'organique, ni le point final d'une vision chronologique de la politique. L'innovation est un processus permanent résultant de l'action politique. Figel' croit, comme le croyaient aussi Schuman, Monnet, Adenauer, De Gasperi ou Wojtyła, que l'Europe unie dans sa diversité reflète la forme la plus haute de l'innovation politique. Au regard de l'histoire de l'Europe et de l'intégration européenne, les mémoires de Figel' n'apparaissent pas simplement comme une suite de discours et d'articles commençant au 1er mai 2004 et finissant au 30 septembre 2009. On peut comprendre ses hésitations, lorsqu'il s'agit de commenter les résultats obtenus, les événements politiques européens ou encore ceux concernant sa Slovaquie natale. Parce que Figel' était là lorsque la Slovaquie négociait son entrée dans l'Union européenne, parce qu'il était là en 2003 comme chef de la première délégation des membres et observateurs slovaques du Parlement européen, parce qu'il a établi plusieurs initiatives-clés, telles que l'Institut européen d'innovation et de technologie en 2008, parce qu'il était là lorsque la Slovaquie est entrée dans l'espace Schengen et dans la zone euro en janvier 2009, ces photographies et ces discours constituent une énumération d'actions et non un simple résumé d'événements passés.

Figel' trouve sa motivation et son champ d'action dans une multiplicité de processus et de fonctions, qui se rapportent tous à son expérience en tant qu'être humain. Comme Robert Schuman, Figel' transfère la question de la motivation politique vers la relation humaine. Dans les deux cas, les processus de l'engagement politique tournent autour de l'identité nationale et européenne: Schuman se tourne vers sa double identité franco-allemande pour construire l'Europe de l'après-guerre et les institutions transatlantiques, tandis que Figel' puise à la source de ses racines slovaques. Les deux hommes ont su transcender leurs identités nationales dans la l'expérience catholique de l'universel. Schuman a ainsi clairement refusé le nationalisme allemand et le communisme français d'après-guerre. Suivant son retour sur la scène politique slovaque et son élection comme président du Mouvement chrétien-démocrate en septembre 2009, Figel' a d'un côté rejeté nationalisme et communisme, et de l'autre, à sa façon, conservé ses options ouvertes sur le plan politique

en rompant avec les lignes de division classique entre partis et en ouvrant de nouvelles perspectives pour la Slovaquie. C'est pour cela qu'il n'existe pas de dernier discours ou de dernière photo dans l'œuvre de Figel', son travail restant à achever. C'est pour cette raison qu'il évolue et pourtant sans cesse retourne à sa position d'origine, en un mouvement de régénération perpétuelle trouvant sa dynamique au cœur de ce paradoxe même. L'engagement politique de Figel' et ses mémoires peuvent être comparés à une rivière, toujours semblable à elle-même et pourtant sans cesse renouvelée, reflétant les temps heureux ou difficiles et engagée dans un dialogue honnête avec notre expérience historique d'hommes et ses sources et fondations spirituelles.

BRANISLAV STANIČEK

Comité des Régions de l'UE

Obsah

Predslov	7
Ako sa to začalo a ako to pokračovalo.....	8
Na cestu.....	27

I

Práca v Európskej komisii

Pred nástupom do Európskej komisie.....	32
Vystúpenie počas hearingu v Európskom parlamente.....	33
Rozhovor s európskym komisárom Jánom Figelom	37
Slovo kultúra už nie je podozrivé.....	43
Historicky prvým slovenským komisárom.....	45
Týždeň šéfom Európy.....	48
Rozhovor s Jánom Figelom.....	49

II

Slovensko v EÚ

Dozrievanie pre Európu. Kronika hlavného vyjednávača.....	60
Po roku v Európskej únii	61
Nové hviezdičky v EÚ	62
Rozšírená Únia je európskejšia	65
Bratislavský Modrý kostol v bruselskej Minieurópe	65
Slovanské kultúry v kontexte zjednotenej Európy	66
Všetci sme súčasťou Európy a máme v nej čo povedať	69
Integračné reflexie	70
Po rokoch o rokoch.....	71
Ďalší medzník v slovenských dejinách	74
Slovensko dostalo z EÚ miliardy. A niečo, čo sa nedá zmerať	74

III

Európa v globálnom svete

50. výročie Rímskych zmlúv	88
Európa a výzva k novému humanizmu	90
Európa a kríza: súvislosti a východiská	93
Únia spája ľudí	98

IV

Vzdelávanie, mládež, šport

Reflexie o vzdelávaní a športe.....	112
Európsky model športu má tvar pyramídy	114
Golden 25: Figeľ na 23. mieste	116
Rodina v globalizovanom svete.....	116
Povolanie podnikateľ.....	124

V

Univerzity a vedomostná spoločnosť

Vedieť je viac, ako mať.....	140
Modernizácia európskej vedomostnej bázy.....	144
Slovensko a vedomostná spoločnosť z pohľadu univerzít	146
20 rokov programu Erasmus: od vyššieho vzdelania k európskemu občianstvu	149
Modernizácia univerzít v Európe	152
Nový humanizmus pre Európu	155
Všetko starostlivo skúmať a objavenej pravdy sa držať	160

VI

Spoločenstvo a dialóg kultúr

Európa – spoločenstvo kultúr.....	178
Latinčina ako jazyk a ako kultúrne spoločenstvo	179
Medzikultúrny dialóg ako dlhodobá priorita EÚ	182
Spustenie Európskeho roku medzikultúrneho dialógu.....	184
Medzikultúrny dialóg a náboženstvá	186
Európa ako spoločenstvo kultúr – nové výzvy a nové perspektívy	190
Úloha univerzít v európskom projekte a princíp dialógu	195

VII

Európa a náboženstvo

Ján Pavol II. a mládež	210
Úloha cirkví v budovaní budúcnosti Európy.....	214
Ján Pavol II. a spoločná Európa.....	217
Rozvíjanie kultúry spolupráce: úloha cirkví.....	221

VIII

Hodnoty, etika, politika

Predslov ku knihe Európa hodnôt	236
Európa – priestor nádeje	236
Kam kráčaš, človek dneška?.....	240
Pamätať a pomáhať	247
Sloboda je darom pre nás i pre Európu.....	248
Morálka a verejné hodnoty	251
Naša cesta k slobode. Príspevok k pokojnému pádu komunizmu	255
Odhalenie Pamätníka sviečkovej manifestácie 1988.....	260
Všetci sme ľudia.....	261
O politike, mládeži, o obavách a nádejach	263
 Bilancia výsledkov dosiahnutých počas výkonu mandátu.....	 272
 Doslov.....	 286
Afterword	289
Postface.....	292